

**MUHTARLARIN SOSYOLOJİK PROFİLLERİ İLE KIRSAL
KALKINMADA ROL VE İŞLEVLERİNİN SOSYOLOJİK TAHLİLİ:
MERSİN ÖRNEĞİ**

DOKTORA TEZİ

AHMET ÇAĞRICI

**MERSİN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**SOSYOLOJİ
ANABİLİM DALI**

**MERSİN
EKİM - 2021**

**MUHTARLARIN SOSYOLOJİK PROFİLLERİ İLE KIRSAL
KALKINMADA ROL VE İŞLEVLERİNİN SOSYOLOJİK TAHLİLİ:
MERSİN ÖRNEĞİ**

DOKTORA TEZİ

AHMET ÇAĞRICI

ORCID ID: 0000-0001-8723-7841

**MERSİN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**SOSYOLOJİ
ANABİLİM DALI**

Danışman

Prof. Dr. Neriman AÇIKALIN

ORCID ID: 0000-0003-1574-1912

MERSİN

EKİM - 2021

ÖZET

Muhtarlık kurumu Türkiye’de belediye yönetimlerinden daha eski tarihi geçmişe sahip yereldeki birincil kurumsal ve sosyolojik bir birimdir. Geçmiş Osmanlı’dan da evveline dayanan bu kurum; Osmanlı İmparatorluğu’nun son dönemlerinde, mahalle yönetimlerinde yaşanan sorunların çeşitlenerek artmasıyla yerelde bir çözüm yolu olarak II. Mahmut zamanında kurulmuştur. Muhtarlık, halk ile karar alıcılar arasında karşılıklı enformasyon bağlantısının sağlandığı eşine az rastlanır bir organizasyondur. Kentsel alanlarda olduğu gibi kırsal alanların da sorunlarının, taleplerinin, görüşlerinin, sevinçlerinin, korkularının, düşünce bağlamında bilinmesi bütünüyle pek mümkün değildir. Kırsal alanların kanaat önderlerinden kırsal alanların izdüşümünü en sağlıklı bir biçimde sunacak olan muhtarlar öznesi üzerine bu çalışma oturtulmuştur. Muhtar, kırsaldaki bir elit olarak yaşadığı köyü veya mahalleyi çok iyi tanır. Muhtar, yöresinin sorunlarını ve çözümlerini en iyi bilen kişilerden birisidir. Vatandaşlarla beşerî ilişkileri ön plana çıkan çok önemli olgu muhtarlık, yönetim biliminin yanında sosyoloji ve sosyal psikoloji tarafından titizlikle incelenmesi gereken bir kurumdur. Bu realiteden yola çıkılarak muhtar ve muhtarlık olguları sosyolojik boyutlarıyla ele alınmıştır. Makro düzeyde, uzun süredir konuşulan ve tam anlamıyla çözüme kavuşturulamayan ya da kavuşturulamayan kırsal kalkınma konusunda farklı bir strateji denemiştir. Kırsal alanlarda yaşayan yerel elitler olan muhtarlar vasıtasıyla çözümü sorunun kaynağında aramak prensibiyle Mersin il örneğinde kırsalın envanteri ve kırsal kalkınmaya farklı bir çıkış yolu sunulmuştur. Bu çalışmada, Türkiye’de önemli bir kesim olan kırsal alanda görev yapan muhtarların sosyolojik profilleri ile kırsal kalkınmadaki rol ve işlevlerinin sosyolojik tahlillerinin yapılması hedeflenmiştir.

Çalışma betimleyici şekilde toplumsal bir araştırma olarak tasarlanmıştır. Çalışmada yapı ve sistemlerine göre farklı türlerde sorulardan problemin cevapları bulunmaya çalışılmıştır. Bu araştırmanın evrenini, Mersin ilinde görev yapan muhtarlar oluşturmaktadır. Mersin ili örneğinde yapılan çalışmada, 30 Mart 2014 tarihinden itibaren tüm büyükşehirlerdeki köyler mahalleye dönüştürüldüğünden, bu tarihten önceki köyler ve nüfusu yirmi binden daha az olan yerleşim yerleri de kırsal alan olarak değerlendirilmiştir. Araştırmada elde edilen nicel veriler, SPSS 26 istatistiksel analiz programı kullanılarak analiz edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: muhtar, muhtarlık, mahalle, köy, kırsal kalkınma.

Danışman: Prof. Dr. Neriman AÇIKALIN, Sosyoloji Anabilim Dalı, Mersin Üniversitesi, Mersin.

ABSTRACT

The mukhtarship institution is a primary institutional and sociological unit in the local area, which has an older historical background than the municipal administrations in Turkey. This institution, which dates back to the period of pre-Ottoman Empire, was established as a local solution during the period of Mahmut II that was the last periods of the Ottoman Empire, with the increase in the problems experienced in neighborhood administrations. The mukhtar is a rare organization that provides mutual information connection between the public and the decision makers. As in urban areas, it is not entirely possible to know the problems, demands, views, joys and fears of rural areas in the context of thought. This study is based on the subject of mukhtars, who will present the projection of rural areas in the healthiest way, one of the opinion leaders of rural areas. As an elite in the countryside, the mukhtar knows very well the village or neighborhood he lives in. Mukhtar is one of the people who knows the problems and solutions of his region best. A very important phenomenon that highlights human relations with citizens, headmanship is an institution that needs to be meticulously examined by sociology and social psychology as well as management science. Based on this reality, the concepts of mukhtar and mukhtarship are discussed with their sociological dimensions. A different strategy has been tried on rural development, which has been talked about for a long time at the macro level and which has not been or cannot be fully resolved. With the principle of seeking the solution at the source of the problem, through the mukhtars, who are the local elites living in rural areas, a different way out for rural development and rural development was presented in the Mersin province example. In this study, it is aimed to make sociological analyzes of the sociological profiles of the mukhtars working in rural areas, which is an important part of Turkey, and their roles and functions in rural development.

The study was designed as a descriptive social research. In the study, it has been tried to find answers to the problem from different types of questions according to their structure and systems. The universe of this research consists of mukhtars working in Mersin. In the study conducted in the Mersin province example, since the villages in all metropolitan cities have been transformed into neighborhoods since 30 March 2014, the villages before this date and the settlements with a population of less than twenty thousand were also considered as rural areas. The quantitative data obtained in the study were analyzed using the SPSS 26 statistical analysis program.

Keywords: mukhtars, mukhtarship, the neighbourhood, village, rural development

Advisor: Prof. Dr. Neriman AÇIKALIN, Department of Sociology, The University of Mersin, Mersin.

TEŞEKKÜR

Türkiye’de özellikle son yıllarda kamuoyunda gündemde olan siyasi, kültürel, sosyal, dini açılardan birden fazla sorumluluğu üzerinde barındıran ara bir konumu dolduran muhtarların, Mersin ili kırsal alanı özelinde nasıl bir profil çizdiklerinin ve kırsal kalkınmadaki rollerinin incelenmesi gerektiğine inanılarak yola çıkılmıştır. İş hayatının yanında doktora eğitiminin oldukça yorucu bir çalışma olduğunu ifade etmem gerekir. Ancak doktora tez konusunun mesleğimin uğraş alanı içinde olması vesilesiyle kendi mesleki ve kişisel gelişimim adına son derece faydalı bir süreç olduğunu da memnuniyetle belirtmek isterim. Yepyeni bir kalkınma modeli için bir ışık yakacağı umuduyla “Muhtarların sosyolojik profilleri ile kırsal kalkınmada rol ve işlevlerinin sosyolojik tahlili: Mersin örneği” adlı yayının her türlü bilimsel eleştiriye, tartışmaya açıktır. Bu çalışma, ortaya konulurken isimleri anılan anılmayan pek çok kıymetli insanın düşünceleri ile somutlaştı. Eğer bu çalışma amacına ulaşmışsa bunun kıvançlı öncelikle bu kişilere aittir. Mutlaka bu araştırmanın da yanlışları, eksikleri vardır ve bunlar tarafıma aittir. İlk olarak bu çalışmanın sadece doktora süresi ile sınırlı olmadığını yaşamış olduğum kırsal hayatın, gördüklerimin ve duyduklarımın zihnimde yer edinen bütün bilgilerin bir yansıması olduğunu belirtmem gerekiyor. Bu çalışma için beraber yola çıktığımız kıymetli bilim insanı Sayın Prof. Dr. Durmuş Ali Arslan henüz 50 yaşındayken aramızdan ayrılması hayatın acı gerçeğini soğuk bir rüzgâr gibi yüzümüze çarptı. Bu tezin, düşünce aşamasından gelişimine kadar bana her daim ilham veren, rehberliğini ziyadesiyle sunan ve bu çalışmanın ortaya çıkmasında bir fener gibi bana ışık olan merhum Prof. Dr. Durmuş Ali Arslan’a naçizane bu çalışmayı ithaf ediyorum. Yeri dolmayacak bir Çok zorlu süreçlerin ardından bu çalışmaya emek veren danışmanlığımı üstlenen Prof. Dr. Neriman Açıkalın’a şükranlarımı sunuyorum. Görüş ve önerileriyle çalışmaya önemli katkılar sunan Prof. Dr. Ayşe Azman’a, Prof. Dr. Mehmet Karataş’a, Prof. Dr. Müjdat Avcı’ya Doç. Dr. Ahmet Mazlum’a, Prof. Dr. Hacı Kurt’a, Doç. Dr. Berat Barış Buldum’a, Dr. Öğr. Üyesi Adnan Çetin, Prof. Dr. İhsan Kamalak’a sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum. Çalışmanın belki de en ağır yükünü çeken muhtarlarımız, bu eser onlar sayesinde ortaya çıktı en çok teşekkürü hak eden Çamlıyayla’dan Anamur’a Gülnar’dan Toroslar’a Mersin’imizin kırsal alanlarında görev yapan ve muhtarlığı kişisel hırstan öte yaşadıkları yerlere değer katan ve her türlü platformda yörelerinin sorunlarını dile getiren, ellerini taşın altına koyan güzide insanlara, muhtarlarımıza, teşekkürü bir borç bilirim. Muhtarların kırsalda yaptıkları her eylem birer mucizedir. Araştırmanın yürütülmesi sürecinde ve öncesinde desteklerini esirgemeyen Akdeniz Kaymakamı Sayın Muhittin Pamuk, Mersin İl Tarım ve Orman Müdürü Sayın Arif Abalı, Mersin Çalışma ve İş Kurumu İl Müdürü Mustafa Kutlu, Erdemli Belediye Başkan Yardımcısı Mehmet Topçu, Toroslar Belediye Başkan Yardımcısı Fatih Men, Mersin Büyükşehir Belediyesinden Dr. Bülent Halisdemir, Serdar Gökçek ve Selçuk Şahutoğlu, TKDK E. Başkanı Ali Recep Nazlı, Ulusal Turunçgil Konsey Başkanı Kemal Kaçmaz, Tarsus Belediye E. Başkanı Şevket Can, Tarsus Muhtarlar Dernek Başkanı Naci Güllü, Mut Muhtarlar Dernek Başkanı Recep Eker, Tarım ve Orman Bakanlığında kıymetli arkadaşlarım, Ömer Seyran, H. Niyazi Sarıoğlu, Yusuf Gün, Ekrem Bayır, Hayri Erdoğan, Mesut Yıldız, Avni Taşyürek, Ayfer Yıkılmaz, Dr. Işıl Yılmaz, Emre Vural, Nevzat Türkan, Emrullah Tufan,ERCÜMENT TURGUT, İLYAS KÖSE, ONUR ERGÜN, BAYRAM ERDEN, YAVUZ DEMİRBİLEK, FUAT TAŞ VE DR. H. FIRAT KAYIRAN’a arkadaşlarım Asım Yüğrük, Necmi Aktaş, Ahmet Sarıoğlu, Sibel Gazi, Nuri Demirbaş, Selçuk Melleç, Suat Kurt ve Hüseyin Yıldız’a teşekkürü bir borç bilirim. Bu eseri, tashih eden ağabeyim Emir Çağrıci’ya, fedakârlıkları ve sabırlarıyla en büyük destekçilerim annem, babam, ağabeylerime ve ablalarıma candan ve yürekten teşekkür ederim. Son olarak; bu serüvenin her aşamasında yanımda olan, kıymetli eşim Seda’ya, kızım Melis ve oğlum Kıvanç Emir’e teşekkür ediyorum.

Ahmet ÇAĞRICI

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
İÇ KAPAK	i
ONAY	ii
ETİK BEYAN	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
TEŞEKKÜR	vi
İÇİNDEKİLER	vii
TABLolar DİZİNİ	xi
KISALTMALAR ve SİMGELER	xiv
1. GİRİŞ	1
2.KAYNAK ARAŞTIRMALARI	4
2.1. Kavramsal Çerçeve	4
2.1.1. Mahalle	5
2.1.2. Muhtar	7
2.1.3. Muhtarlık	9
2.1.4. Köy (Kır)	10
2.1.5. Kırsal Alan	13
2.1.6.Kalkınma	15
2.1.6.1.Sürdürülebilir Kalkınma	18
2.1.6.2. Bölgesel Kalkınma	19
2.1.6.3.Yerel Kalkınma	20
2.1.6.4.Toplum kalkınması-Kırsal Kalkınma	20
2.1.7.Elit veya Seçkin Kavramı	23
2.1.7.1.Siyasi Elitler	25
2.1.7.2.Yerel Elitler	26
2.1.8. Klasik Yönetim İlkeleri ve Yerel Yönetimler	30
2.1.8.1. Yerinden Yönetim İlkesi	31
2.1.8.2. Yetki Genişliği İlkesi	32
2.1.8.3. Merkezden Yönetim İlkesi	32
3. MUHTARLIK TEŞKİLATININ TARİHSEL DEVİNİMİ	34
3.1. Osmanlı Dönemi Mahalle Muhtarlığı	34
3.2. Cumhuriyet Dönemi Mahalle Muhtarlığı	38
3.3. Yirmi Birinci Yüzyılda Mahalle Muhtarlığı	42
4.KURAMSAL TEMEL	43
4.1.Elit Teorileri	43
4.1.1. Elitist (Seçkinci) Elit Teorisi	44
4.1.2. Plüralist (Çoğulcu) Elit Teorisi	49
4.1.3. Demokratik Elit Teorisi	51
4.1.4. Demo Elit Teorisi	53
4.2.Kalkınma Teorileri	54
4.2.1. Geleneksel Kalkınma Teorileri	54
4.2.1.1.Gelişme Aşamaları Teorisi	55
4.2.1.2. Dengeli Kalkınma Teorileri	57
4.2.1.2.1. Büyük İtiş Teorisi	58
4.2.1.2.2. Kısır Döngü Teorisi	58
4.2.1.2.3. Çapraz Ülke Teorisi	59
4.2.1.2.4. Düşük Gelir Tuzağı Teorisi	60
4.2.1.3. Dengesiz Kalkınma Teorileri	60
4.2.1.3.1. Albert O. Hirschman ve Dengesiz Kalkınma	60
4.2.1.3.2. Paul Streeten ve Dengesiz Kalkınma	62

4.2.1.3.3.Kalkınma Kutupları Teorisi	62
4.2.1.4.Yapısalcı Kalkınma Teorileri	63
4.2.1.5.Bağımlılık Teorileri	64
4.2.1.5.1.Ekonomik Az Gelişmişliğin Nedenleri	64
4.2.1.5.2.Metropol-Uydu İlişkisi	66
4.2.1.5.3. Dünya Sistemi Kavramı	67
4.2.1.5.4. Eşitsiz Mübadele	68
4.2.1.5.5. Tıkanmış Kalkınma	68
4.2.1.6.Diğer Teoriler	69
4.2.1.6.1.İkili Yapı Teorisi	69
4.2.1.6.2.Kalkınma Konusunda Klasik Marksist Yaklaşım	71
4.2.2. Yeni Kalkınma Teorileri	72
4.2.2.1. Temel İhtiyaçlar Teorisi	72
4.2.2.2. Neo-Klasik Kalkınma Teorisi	72
4.2.2.3. İnsani Sürdürülebilir Kalkınma Teorisi	73
5. TÜRKİYE'DE KIRSAL KALKINMA POLİTİKALARI VE UYGULAMALARI	74
5.1. Planlı Dönem Öncesi Kırsal Kalkınma	75
5.1.1. Köy Kanunu	76
5.1.2.İzmir İktisat Kongresi	78
5.1.3.Birinci Köy Kongresi	79
5.1.4.Aşar Vergisinin Kaldırılması	79
5.1.5.Toprak Reformu Girişimleri	80
5.1.6.Köy Enstitüleri	82
5.1.7.Millet Mektepleri	84
5.2.Planlı Dönem Sonrası Kırsal Kalkınma	84
5.2.1. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi (1963-1967)	85
5.2.2. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi (1968-1972)	85
5.2.3. Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi (1973-1977)	85
5.2.4. Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi (1979-1983)	86
5.2.5. Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi (1985-1989)	86
5.2.6. Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi (1990-1994)	87
5.2.7. Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi (1996-2000)	87
5.2.8. Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi (2001-2005)	88
5.2.9. Dokuzuncu Kalkınma Planı Dönemi (2007-2013)	88
5.2.10. Onuncu Kalkınma Planı Dönemi (2014-2018)	89
5.2.10. On Birinci Kalkınma Planı Dönemi (2019-2023)	89
5.3. Çiftçilere ve Kırsal Nüfusa Yönelik Eğitim Programları	90
5.3.1. Tarımsal Yayım ve Danışmanlık Hizmetleri	90
5.3.2. Televizyon Yoluyla Yaygın Çiftçi Eğitim Projesi (YAYÇEP)	90
5.3.3. Yiyeceklerin Muhafazasına ilişkin Eğitim ve Yayım Faaliyetleri	91
5.3.4. Kadın Çiftçilere Yönelik Tarımsal Eğitim Projesi	91
5.3.5. Kadın Çiftçiler için Eğitim ve Yayım Hizmetleri	91
5.3.6. Ev Ekonomisi Eğitimi ve Yayım Çalışmaları	91
5.3.7. El Sanatları Eğitim	91
5.3.8. Çiftçi Örgütlerinin Kurumsal Yapısının Güçlendirilmesi (IRFO)	92
5.4. Tarım ve Kırsal Kalkınma İçin Ulusal Destek Programlar	92
5.4.1. Tarımsal Destek Programları	92
5.4.1.1. Doğrudan Gelir Desteği (DGD)	92
5.4.1.2. Fark Ödemeleri	93
5.4.1.3. Telafi Edici Ödemeler	93
5.4.1.4. Hayvancılık Destekleri	94
5.4.1.5. Tarım Sigortası Destekleri	94
5.4.1.6. Çevre Destekleme Projesi (ÇATAK)	95
5.4.2.Kırsal Kalkınma Destekleri	95

5.4.2.1. Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Programı (KKYDP)	95
5.4.2.2. Köy Altyapısını Destekleme Projesi (KÖYDES)	96
5.4.2.3. Belediyelerin Altyapısının Desteklenmesi Projesi (BELDES)	96
5.4.2.4. Büyükşehirlerin Kırsal Altyapısı Projesi (KIRDES)	96
5.5. Uluslararası Kaynaklı Kırsal Kalkınma Projeleri (İkraz Anlaşmaları IFAD-JICA-WB- İslam Kalkınma Bankası)	96
5.5.1. TRUP Projesi: Köy Bazlı Katılımcı Yatırım Programı (KBKYP)	96
5.5.2. Doğu Anadolu Kalkınma Programı (DAKP)	97
5.5.3. Anadolu Su Havzaları Rehabilitasyon Projesi	97
5.5.4. IFAD projeleri	97
5.5.4.1.Çankırı-Çorum Kırsal Kalkınma Projesi	98
5.5.4.2.Erzurum Kırsal Kalkınma Projesi	98
5.5.4.3.Bingöl-Muş Kırsal Kalkınma Projesi	98
5.5.4.4.Yozgat Kırsal Kalkınma Projesi	99
5.5.4.5.Erzincan-Sivas Kırsal Kalkınma Projesi	99
5.5.4.6. Ordu-Giresun Kırsal Kalkınma Projesi	99
5.5.4.7. Köye Dönüş ve Rehabilitasyon Projesi	99
5.6. Bölgesel Kalkınma Projeleri	100
5.6.1. Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP)	100
5.6.2.Doğu Anadolu Kalkınma Projesi (DAKAP)	101
5.6.3.Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişme Projesi (DOKAP)	101
5.7. Avrupa Birliği Kırsal Kalkınma Yaklaşımları ve Türkiye	102
5.7. 1. Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu ve Destekleri	102
6. KIRSAL KALKINMA MODELLERİ	103
6.1. Toplum Kalkınması Girişimi	103
6.2.Köy-Kent Kalkınma Girişimi	104
6.3.Tarım-Kentleri Kalkınma Girişimi	104
6.4.Merkez Köy Kalkınma Girişimi	105
6.5. Pilot Köy Kalkınma Girişimi(Örnek Köy)	105
7. MATERYAL ve YÖNTEM	106
7.1. Araştırma Probleminin Tanımı	106
7.2. Araştırmanın Amacı ve Kapsamı	106
7.3. Araştırmanın Soruları	107
7.4. Araştırmanın Önemi	111
7.5. Araştırmanın Evren ve Örneklemi	111
7.6. Veri Kaynakları	111
7.7. Değişkenler	112
7.8. Analiz Yöntemi	112
7.9. Sınırlılıklar	112
7.10.Mersin Mahallelerine İlişkin Genel Bilgiler	112
8. BULGULAR ve TARTIŞMA	115
8.1. Cinsiyet Özellikleri Bakımından Muhtarlar	116
8.2. Yaş Özellikleri Bakımından Muhtarlar	117
8.3. Eğitim Durumu Bakımından Muhtarlar	118
8.4. Muhtarların medeni durum ve çocuk sayıları	119
8.5. Muhtarların ikamet durumları ve görev dönemleri	122
8.6. Muhtarların Mesleki ve Ekonomik Durumları	123
8.7. Muhtarlar ve siyasi gelecek düşünceleri	128
8.8. Muhtarlar göre muhtar seçilmede önemli olan faktörler ve muhtarlık durumu	129
8.9. Muhtarlar Yönelik Toplantılar	132
8.10. Muhtarlık Bilgi Sistemi ve Muhtarların Kullanımlarından Memnuniyet Düzeyleri	133
8.11. Muhtarlık Hizmet Binaları	134
8.12. Muhtarların belediye karar alma süreçlerine katılım durumları	135
8.13. 6360 Sayılı Yasa ile Mahalleye Dönüştürülen Köyler	138

8.14. Sunulan hizmetlerden muhtarların memnuniyet düzeyleri	140
8.15. Mersin Kırsal Alanlarını Tanımaya Yönelik Soruların Değerlendirilmesi	146
8.15. Kırsal Kalkınmaya Yönelik Mersin Kırsal Alanlarının Potansiyelini Belirlemeye Yönelik Soruların Tahlili	166
8.16. Kırsal Kalkınmaya Yönelik Mersin'in Kırsal Ürün Potansiyeli ve Türkiye'deki Yeri	178
8.17. Kırsal alanların talep ve korkuları	184
9. TARTIŞMA ve SONUÇ	190
KAYNAKLAR	210
EKLER	231
ÖZGEÇMİŞ	235

TABLolar DİZİNİ

	Sayfa
Tablo 4.1. Geleneksel Kalkınma Teorileri	63
Tablo 8.1. İlçeler ve ankete katılan muhtarlar	116
Tablo 8.2. Muhtarların cinsiyet özellikleri	117
Tablo 8.3. Muhtarların yaş özellikleri	118
Tablo 8.4. Muhtarların eğitim durumları	119
Tablo 8.5. Muhtarların medeni durumları	120
Tablo 8.6. Muhtarların evlilik yaşları	120
Tablo 8.7. Muhtarların çocuk sayıları	121
Tablo 8.8. Muhtarların çocuk sayılarının detaylı gösterimi	121
Tablo 8.9. Muhtarların elit dolaşım hızı	122
Tablo 8.10. Muhtarların ikamet süreleri	123
Tablo 8.11. Muhtarların ailelerinde daha önce muhtarlık yapanların durumları	124
Tablo 8.12. Muhtarların muhtar seçilmeden önceki mesleki durumları	124
Tablo 8.13. Muhtarların muhtar aylığından memnuniyet durumları	125
Tablo 8.14. Muhtarların muhtarlık dışında yaptıkları gelir getiren işler	125
Tablo 8.15. Muhtarların tarımsal arazi varlıklarının mevcudiyet durumları	126
Tablo 8.16. Muhtarların muhtar seçilmeden önceki sosyal güvence durumları	127
Tablo 8.17. Muhtarların aylık kazanç durumları	127
Tablo 8.18. Muhtarların eşlerinin meslek durumları	128
Tablo 8.19. Muhtarların gelecek dönem aday olup olmama durumları	128
Tablo 8.20. Muhtarların meclis üyeliği veya belediye başkanlığı talep durumları	129
Tablo 8.21. Muhtarlara göre muhtar seçilmede önemli olan faktörler	130
Tablo 8.22. Muhtarlığın itibar kıyas durumu	131
Tablo 8.23. Muhtarların muhtar buluşmaları toplantılarından memnuniyet durumu	133
Tablo 8.24. Muhtarlık Bilgi Sistemi ve muhtarların memnuniyet düzeyleri	134
Tablo 8.25. Muhtarlık Hizmet Binaları ve Muhtarlık Giderlerin Ödenmesi Durumu	135
Tablo 8.26. Muhtarların belediye meclis toplantılarına davet durumu	136
Tablo 8.27. Muhtarların belediye meclis toplantılarına katılım durumu	137
Tablo 8.28. Muhtarların belediye stratejik planlarına katkı durumu	137
Tablo 8.29. Muhtarların mahallelerinin tekrar köye dönüşümünü isteme durumları	139
Tablo 8.30. Muhtarların yol ıslah ve genişletme çalışmalarından memnuniyet durumu	140
Tablo 8.31. İlçe belediyesince yapılan temizlik hizmetlerinden muhtarların memnuniyet durumu	140
Tablo 8.32. Belediyelerce yapılan mezarlık hizmetlerinden muhtarların memnuniyet durumu	141
Tablo 8.33. Muhtarların büyükşehir belediyesince yürütülen cenaze hizmetlerinden memnuniyet durumu	142
Tablo 8.34. Muhtarların ibadethanelerin bakım, onarım ve temizliğinden memnuniyet durumu	143
Tablo 8.35. Muhtarların sinek, böcek ve haşerelerle mücadeleden memnuniyet durumu	144
Tablo 8.36. Muhtarların GSM operatörlerinin çekim gücünden memnuniyet durumu	144
Tablo 8.37. Görüşmede bulunulan kurumlardaki sorumluların iletilen problemlere çözüm üretme durumları	145
Tablo 8.38. Muhtarlara göre mahallelerinin tanımı	146
Tablo 8.39. Mahallede anıtsal nitelikte ağacın mevcudiyet durumu	147
Tablo 8.40. Muhtarlara göre mahallelerinin maddi durumu	148
Tablo 8.41. Muhtarların mahallelerindeki komşuluk ilişkileri, yardımlaşma ve dayanışma konularından memnuniyet durumu	148
Tablo 8.42. Mahallede tarihi değeri olan gün yüzüne çıkan çıkarılmayı bekleyen herhangi bir eser olma durumu	149

Tablo 8.43. Mahallede bulunan tarihi değeri olan eserlerin çeşitleri	149
Tablo 8.44. Mahallede içme suyu sorunu mevcudiyet durumu	150
Tablo 8.45. Mahallede küçük ölçekli sulama göletinin mevcudiyet durumu	150
Tablo 8.46. Mahallede küçük ölçekli sulama göletine ihtiyaç durumu	151
Tablo 8.47. Mahallelerdeki işsizlik durumu	151
Tablo 8.48. Mahallede ulaşımında yeterince yol ve trafik levhası olması durumu	152
Tablo 8.49. Mahallede yeterince çöp konteynırı olması durumu	152
Tablo 8.50. Mahallede çöp kamyonlarının gelme sıklığı	153
Tablo 8.51. Mahallede spor yapılabilecek tesis veya toprak, çim veya halı sahanın olması durumu	153
Tablo 8.52. Diğer mahallelilerle ortak bir etkinlik olma durumu	154
Tablo 8.53. Diğer mahallelilerle yapılan ortak etkinlikler	154
Tablo 8.54. Mahallede aile sağlık merkezinin olması durumu	155
Tablo 8.55. Mahallede doktor-hemşire gelme sıklık durumu	155
Tablo 8.56. Mahallede cadde ve sokakların aydınlatılması sorunu olması durumu	156
Tablo 8.57. Mahalleden ilçe merkezine ulaşımında vatandaşların tercih ettikleri vesait türleri	156
Tablo 8.58. Mahalledeki insanların kışlık veya günlük gıdaları yapma durumları	157
Tablo 8.59. Mahallelerde bulunan iş yerlerinin mevcudiyet durumu	157
Tablo 8.60. Mahallelerde internet altyapısının olması durumu	159
Tablo 8.61. Mahallelerde okul olması durumu	159
Tablo 8.62. Mahallelerde bulunan okulların fiziksel koşulları	160
Tablo 8.63. Mahallelerde cep telefonlarının çekim durumu	160
Tablo 8.64. Muhtarların sosyal medya kullanım durumu	161
Tablo 8.65. Mahallede suç olaylarının olma yoğunluğu durumu	162
Tablo 8.66. Mahallerde kütüphanenin olması durumu	162
Tablo 8.67. Kütüphane olmayan mahallelerde kütüphane talep durumu	162
Tablo 8.68. Muhtarlıkta en çok meşgul olunan işler	163
Tablo 8.69. Mahallelerin yaz ve kış nüfusları	164
Tablo 8.70. Mahallelerin en önemli sorunları	165
Tablo 8.71. Üreticilere tarımsal üretimle ilgili il ve ilçe tarım orman müdürlüklerince yeterince eğitim verilme durumu	166
Tablo 8.72. Çiftçilerin finans ihtiyacını gidermek için başvurdukları yerler	167
Tablo 8.73. Mahallede ekilip biçilmeyen tarım arazisi varlığı durumu	167
Tablo 8.74. Mahallede ekilip biçilmeyen tarım arazilerinin âtlı kalma sebepleri	168
Tablo 8.75. Muhtarlara göre tarımsal üretimde çiftçilerin beklenti durumu	169
Tablo 8.76. 10-15 yıl öncesi ile günümüzdeki çiftçilerin mukayesesi	169
Tablo 8.77. Mahallede soğuk hava deposu veya paketlenme tesisine ihtiyaç durumu	170
Tablo 8.78. Mahallede kalkınma kooperatifi kurulabilme ve muhtarın üye olma durumu	171
Tablo 8.79. Mersin’de tarımsal amaçlı kalkınma kooperatifi mevcudiyeti	172
Tablo 8.80. Kadın üretici kooperatifine üye olma durumu	172
Tablo 8.81. Muhtarların kooperatif ve(ya) üretici örgütüne üyelik durumu	173
Tablo 8.82. Mahalleden olmayan kişilere arazi satış durumu	173
Tablo 8.83. Mahalleden olmayan kişilerin mahallede yatırım yapmasını isteme durumu	174
Tablo 8.84. Muhtarlara göre mahallelerinin kalkınma yolları	174
Tablo 8.85. Muhtarların mahallelerine turist gelmesini isteme durumu	175
Tablo 8.86. Muhtarların mahallelerine sosyal kültürel ve sanatsal etkinlikler yapılmasını isteme durumu	176
Tablo 8.87. Muhtarların mahallelerinde meslek edindirme kursları isteme durumları	176
Tablo 8.88. Muhtarların mahallelerinde istedikleri meslek edindirme kursları	177
Tablo 8.89. Muhtarlara göre Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne üyelik durumu	178
Tablo 8.90. Muhtarların devlet desteklemeleri ve hibe mekanizmaları hakkında bilgi durumu	178
Tablo 8.91. Yöreye özgü yetiştirilen ürün mevcudiyeti	179

Tablo 8.92. Kırsal alanlarda yöreye özgü yetiştirilen ürünler	180
Tablo 8.93. Mahallenizde coğrafi işaret alabilecek ürün mevcudiyeti	181
Tablo 8.94. Muhtarlara göre mahallerinde coğrafi işaret alabilecek ürünler	182
Tablo 8.95. Muhtarların yeterli bütçeleri olsa mahallelerine ilk ne alacağı durumu	184
Tablo 8.96. Muhtarlara göre 20 yıl sonra mahallelerini bekleyen en büyük tehdit	187

KISALTMALAR ve SİMGELER

Kısaltma / Simge	Tanım
AB	Avrupa Birliği
AGÜ	Az Gelişmiş Ülke
AK Parti	Adalet ve Kalkınma Partisi
BAĞ-KUR	Esnaf ve Sanatkârlar ve Diğer Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kurumu
BELDES	Belediyelerin Altyapısının Desteklenmesi Projesi
BYKP	Beş Yıllık Kalkınma Planı
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
CSSB	Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı
ÇATAK	Çevre Destekleme Projesi
ÇKS	Çiftçi Kayıt Sistemi
DAKAP	Doğu Anadolu Kalkınma Projesi
DAKP	Doğu Anadolu Kalkınma Programı
DETSİS	Devlet Teşkilâtı Merkezi Kayıt Sistemi
DGD	Doğrudan Gelir Desteği
DOKAP	Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişme Projesi
DP	Demokrat Parti
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
ECLA	Latin Amerika Ekonomik Komisyonu
EUROSTAT	Avrupa Birliği İstatistik Ofisi
FAO	Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü
GAP	Güneydoğu Anadolu Projesi
GSMH	Gayri Safi Milli Hasıla
IDP	İslam Kalkınma Bankası
IFAD	Uluslararası Tarımsal Kalkınma Fonu
IPARD	Avrupa Birliği Katılım Öncesi Yardım Aracı Kırsal Kalkınma Programı
IRFO	Çiftçi Örgütlerinin Kurumsal Yapısının Güçlendirilmesi
İİGM	İller İdaresi Genel Müdürlüğü
JICA	Japonya Uluslararası İş Birliği Ajansı
KAYSİS	Elektronik Kamu Bilgi Yönetim Sistemi
KBKYP	Köy Bazlı Katılımcı Yatırım Programı
KDRP	Köye Dönüş ve Rehabilitasyon Projesi
KİT	Kamu İktisadi Teşekkülü
KKYDP	Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Programı
KHGB	Köylere Hizmet Götürme Birlikleri
KMYKK	Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu
KOBİ	Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler
KÖYDES	Köy Altyapısının Desteklenmesi Projesi
MB	Merkez Bankası
OECD	Ekonomik Kalkınma ve İş Birliği Örgütü
OGM	Orman Genel Müdürlüğü
OPEC	Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü
OTP	Ortak Tarım Politikası
RG	Resmi Gazete
SGK	Sosyal Sigortalar Kurumu
STK	Sivil Toplum Kuruluşu
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TKDK	Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu

TDK
TOB
TPMK
TRGM
TÜİK
TÜSİAD
UNDP
YAYÇEP
WB

Türk Dil Kurumu
Tarım ve Orman Bakanlığı
Türkiye Patent ve Marka Kurumu
Tarım Reformu Genel Müdürlüğü
Türkiye İstatistik Kurumu
Türk Sanayicileri ve İş İnsanları Derneği
Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
Televizyon Yoluyla Yaygın Çiftçi Eğitim Projesi
Dünya Bankası

---

1. GİRİŞ

21. yüzyılda yerel yönetimlerin öneminin giderek artmakta olduğu bilinmektedir. Halkın talepleri ne kadar çok karşılanırsa yaşam kalitesi de o derece artmaktadır. Bu doğrultuda taleplerin de doğru bilinmesi gerekmektedir. Türkiye’de yerel düzeyde taleplerin iletildiği önemli aktör ve kuruluş olarak muhtar ve muhtarlık Osmanlı İmparatorluğundan da öncesine dayanmaktadır. Miras bir kurum olan mahalle yönetiminin geçmişi belediye yönetiminden de çok daha eskilere dayanmaktadır. Hukuksal düzeyde de kırsal alanları ilgilendiren köy kanunu, belediye kanunundan daha evvel yasalaştırılmıştır. Muhtarlıkların halka yakın birimler olduğu tezinden de öte halktan bir parça olması, demokratik yerel yönetim paradigmasının çok daha ilerisinde olduğu aşikârdır. Bizatihi doğrudan demokrasiye atfen kullanılan eski Yunan site devletlerinde gözlemlenen demokrasi görece olarak Türkiye’de muhtarlık seçimlerinde görülebilir. Aday adaylık usulü olmayan, herhangi bir üst kurul veya kurum onayı olmadan muhtar olmak isteyen kişi muhtar adayı olabilmektedir. Kırsal alanda daha yoğun propaganda çalışmalarının olduğu ve halkın doğrudan oyları ile seçilen kişiler yasal süreleri içerisinde muhtar olarak isimlendirilmektedirler.

Kırsal kalkınmanın temel ilkeleri, ülkenin coğrafi konumu, din kurumu, sosyal demografik yapısı, tarım ve hayvancılık, geçmişten getirilen tarihi birikim ve katılım olarak sıralanabilir. Bu bağlamda birinci ilke olan coğrafi konum, tabiat şartları ülkenin yer altı ve yer üstü zenginlikleri belirlemesi anlamında kırsal kalkınmanın yönünü ve ivmesini belirlemesi anlamında önemli bir unsur olarak ortaya çıkmaktadır. Diğer bir ilke olan din kurumunun öğretilerinin yorumlanma biçimi kişilerin iktisadi davranışlarının biçimlenmesinde son derece önemli bir rol oynamaktadır. Buna en iyi örnek olarak sosyolog ve iktisatçı olan Max Weber’in Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu eseri gösterilebilir. Kırsal kalkınma ile sosyo-demografik yapı arasındaki bağ ise nüfusun niteliksel ve niceliksel özelliklerinin coğrafya olan katkıları göz ardı edilemez bir gerçektir. Burada anlatılmak istenilen kırsal kalkınmanın gerçekleştirilmesinde ihtiyacı karşılayabilecek nitelikte insan gücünün önemini belirtmektir. Tarım ve hayvancılık ise kırsal kalkınmanın sağlanabilmesinde en temel unsurlardan bir diğeridir. Planlı ve etkin bir tarım politikasının geliştirilememiş olması ise kalkınmanın en önündeki engel ve geri kalmışlığın en önemli nedenlerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Kırsal kalkınma ve üretim alanındaki tarihi miras ve birikim diğer unsurlarla bir bütün içerisinde değerlendirilecek kadar önem arz etmektedir. Örneğin, hangi iklimde hangi ürünün yetiştirileceği, ya da insanların toplumsal değer ve normlarına bağlı olarak hangi iktisadi davranış biçimlerini geliştirecekleri, geçmiş birikimi ve geleneğin gücünü ortaya koymaktadır. Bu geçmiş birikim ve gelenekten alınan güç, güncel bilgi ve deneyim ile bir araya getirildiğinde kırsal kalkınmanın unsurlarının birbirleri ile ne kadar iç içe olduğu ve ayrılmaz bir bütünün parçası olduğu görülmektedir.

Kırsal kalkınmanın ana ilkelerinden bir diğeri ise katılımdır. Katılım her alanda olduğu gibi kırsal kalkınmayla da doğrudan doğruya ilişkilidir. Katılım kavramının çok sayıda tanımı ve kullanım biçimi bulunmaktadır. Katılım, toplumsal yaşamın her alanında, insanların kendilerini ilgilendiren konularda inisiyatif sahibi olabilmeleri ve karar mekanizmalarına çeşitli yollarla içerilmelerini ifade eder. Bu bağlamda katılım, hem yönetimin demokratik yapısını ve meşruiyetini hem de şeffaflık ve hesap verilebilirlik boyutlarını temsil eder. Sosyolojik anlamıyla katılım, yerel bir danışmanla temas kurmak, bir kamuya açık toplantıya katılmak, dilekçe imzalamak veya anket doldurarak veya bir istişare grubuna katılarak yerel hizmetler ve meseleler hakkında istişarelere dahil olmak gibi faaliyetleri ifade etmektedir (Brodie vd., 2011/2009: 16). Planlamaların, desteklemelerin, yardım ve hibelerin işlevselliğinde katılım ile başarı doğru orantılıdır. Bu durum kırsal kalkınma konusunu da içermektedir. Talebin halktan gelmesi ve çözümü dışarda aramaktan da öte halktan gelen taleplerin muhtarda toplandığı ve değerlendirilip üst mercilere ileten muhtar mikro alanda iktidarın önemli bir temsilcisi rolündedir.

Kırsal alanlarla ilgili geçerli ve güvenilir bilgi sağlayıcıları önde geleni muhtarlardır. Kırsal alanlarda insanların ihtiyaçlarını, sorunlarını, arzularlarını en iyi bilen ve ilgili birimlere aktaran muhtardır. Muhtar, o mahalle ile ilgili yapılan kamu çalışmalarında da kamu görevlilerine eşlik eden, görevlerini daha rahat yapmalarını kolaylaştıran kişi konumundadır. Özünde muhtar kırsal alanların yaşayan belleği, kamusal alana açılan nefesidir. Araştırmanın temelinde bir özne ve bir nesne yer almaktadır. Özne olan muhtar, nesne ise kalkınmadır. Osmanlı'dan miras bir cumhuriyetin birinci asrını tamamlamaya yaklaşırken kaleme alınan akademik yazında birçok disiplinin çalışma konusu olan muhtar ve kalkınma konusu bu çalışmada bir araya getirilmiştir. Muhtarlık, hizmet sağlayıcıları ve halk arasındaki tampon mekanizması gören yapılanmadır.

Kırsal alanlardaki yasal değişikliklerin getirmiş olduğu dönüşümün toplumsal değişim bağlamında ele alınması gerekmektedir. Kırsal alan okumalarının doğru yapılabilmesi için kırsal alanların elitleri olan muhtar realitesinin de kabul edilmesi gerekmektedir. Bazı araştırmacılar yerel önder durumunda olan muhtarların etkinliği üzerine dikkat çekmiştir. 1962 F. Frey, 1968 DPT araştırmaları; bir köyde en çok danışılan, bilgili ve yenilikçi kişinin o köyün muhtarı olduğunu ortaya koymuştur. Benzer şekilde Frey, toplumun kalkınmasında muhtar aracılığıyla ilerlemenin gerektiği yönündeki görüşü savunmaktadır (Geray, 1974: 41). Toplum kalkınması kırsaldan başlar. Türkiye'de kırsal kalkınma politikasının başat konuları arasında yer alınmasında, kırsal alanlarda yaşayan insanların büyük çoğunluğunun tarımla uğraşması sebebiyle buralardaki tarıma ilişkin sorunların belirlenmesi ve bu sorunlara kalıcı çözümler üretilmesi ihtiyacı etkili olmuştur. Habitat II Ulusal Eylem Raporu'nda yerel yönetimlerin kapasitelerini geliştirmek, halkla daha iyi ilişkiler kurmalarını sağlamak, halkın yönetime katılımını artırmak, halkla ilişkilerini yükseltmek ve bilgi alışverişini geliştirmek amacıyla

mahallenin ilk basamak olarak belirlenmesinin ve daha işlevsel bir yapıya kavuşmasının gerekli olduğu ifade edilmektedir (Habitat II Ulusal Eylem Raporu, 1996: 142). Muhtarların sosyolojik profilleri ve kırsal kalkınma konusundaki rol ve işlevleri araştırılacak ana problemdir. Çalışmanın amacı kır sosyolojisinin ana argümanlarından olan kırsal alanda ağırlığı olan grup ve kişileri belirledikten sonra kır yaşamı üzerindeki etkisini incelemenin yanında kırsal alanlardaki en önemli sorunları saptamak ve önerilerde bulunmaktır. Betimleyici türde tasvir edilen bu çalışma seçkin elitist teori ile farklı kalkınma teorileri ışığında tahlil edilmiştir.

Çalışmada Mersin ilinin seçilmesinin özünde 3 T yatmaktadır. Bunlar, Tarım, Turizm ve Transfer. Mersin'i anlatan bu üç harf üç farklı istihdam alanını göstermektedir. Mersin, Türkiye'nin büyük bir tarım kentidir; aynı zamanda Türkiye'nin en büyük limanı, serbest bölgesiyle bir transfer üssü olmasının yanında ciddi bir turizm potansiyeli de barındırmaktadır. Tüm bu noktalara rağmen kırsalın durumu yol, su, elektrik, güvenlik, ekonomik, sağlık, kültür, spor vs. kollarında nasıl bir tablo çizdiği bu çalışmada birincil kaynaktan elde edilen bilgilerle yanıtlanmaya çalışılmıştır. Kırsalın korkusu, sevinci, sorunları ve çözüm yollarıyla ilgili o yöredeki muhtarlarla görüşmeler gerçekleştirilmiş, gözlem ve tespitler yapılmıştır.

Çalışma dokuz ana bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın giriş ve sonuç bölümleri dışında öncelikle kavramsal çerçevenin oturtulması amacıyla çalışmada kullanılan kavramların izahatlarının yapıldığı kaynak araştırmaları bölümü bulunmaktadır. Çalışmanın üçüncü bölümünde muhtarlık teşkilatının Osmanlı'dan Cumhuriyete, Cumhuriyetten 21. Yüzyıla değişen tarihsel devinimi ele alınmıştır. Çalışmanın dördüncü bölümünde ise çalışmada kullanılan iki kavram olan elit ve kalkınma konularındaki teorilere değinilmiştir. Bir sonraki bölümde ise Türkiye'nin kırsal kalkınma politikaları ve uygulamalarının tarihi, uygulanan politikalar ve planlar, tarımsal üretim ve kırsal kalkınmaya yönelik hayata geçmiş programlar ele alınmıştır. Çalışmanın altıncı bölümünde ise kırsal kalkınma modelleri tarihsel süreç içerisinde irdelenmiştir. Çalışmada kullanılan materyal ve yöntem ise yedinci bölümde işlenmiştir. Çalışmanın somut görüngüsünü oluşturan sekizinci bölüm olan bulgular ve tartışma kısmında ise uygulanan anket çalışmasından elde edilen bulgular sosyolojik bir bakış açısıyla değerlendirilmiştir.

2.KAYNAK ARAŞTIRMALARI

2.1. Kavramsal Çerçeve

Kırsal alan; toplumun gıda, su, enerji, ham madde ihtiyaçlarının tedarikinin sağlandığı bölgelerdir. Yapılan yaşam memnuniyeti anketlerinde kırsal alanlarda yaşayanların kentte yaşayanlara göre daha mutlu oldukları görülmektedir. Kırsaldaki bebekler, çocuklar görece kentlilere göre daha sağlıklı hayat sürebiliyorlar. Kırsalda yaşayanlar, kentlilere göre daha uzun süre yaşayabilmektedir. 21. yüzyılda en çok görülen rahatsızlıklarından olan stres, kentlerde yaşayanlarda daha sık görülmektedir. Hal böyleyken kırsal kalkınma konusunun gündeme gelmesi de insanlara ilginç gelebilir. Kırsaldaki insanlar; kentlilere göre birçok noktada daha iyi durumdayken çağın getirdiklerinden yararlanmada yol, su, elektrik başta olmak üzere internet erişimi, ekonomik, kültürel, sanatsal ve spor gibi alanlarda kentlerde yaşayan insanlardan daha az olanağa sahiptir. Kırsal; kimilerine göre huzurun adresi, kimilerine göre ise yokluğun kendisidir. Kırsalın tam karşısında gösterilen kent ise hem kargaşanın hem de gelişmişliğin olduğu yer olarak gösterilir. İdeal olarak gösterilen kırsalı kent yapmak yerine kırsaldaki eksiklikleri gidermek, kentteki imkânları kırsalda da sunmak gerekmektedir. Bu çalışmada da hep söylenegelen kırsal kalkınma sorununa muhtarlar kanalıyla bir çıkış yolu aranmaya çalışılacaktır.

Bir çalışmada düşünce ortaya konulabilmesi için ilk olarak konu hakkında kavramsal açıdan uzlaşma sağlanan bir tanımın ortaya konulması önemlidir. Konu hakkında ileri sürülecek tartışmalar bu tanım etrafında şekillenecektir. Tanımlar noktasında sosyal bilimler, fen bilimleri gibi şanslı değildir. Sosyal bilimlerde yapılan tanımlar hayatın hızlı akışıyla beraber çoğunlukla da dönemsel ve bölgesel farklılıklar da işin içine dâhil edilince herkesin üzerinde uzlaşabildiği bir tanımla yakalamak imkânsız hale gelebilmektedir. Durum bu minvaldeyken sosyal bilimlerin bir dezavantajı olan bu duruma rağmen dönemin konjonktürel şartları göz önünde bulundurularak araştırmanın doğru temeller üzerine inşası noktasında çalışmayı ele almadan önce ilk başta sorunun doğru tespit edilmesi ve çetrefilli organizmasının tam ifade edilmesi gerekir. Bu hedefle öncelikli olarak çalışmada kullanılan ana kavramlar izah edilmiştir. Çalışmanın ana kavramlarından olan: mahalle, muhtar, elit, yerel elit, muhtarlık, köy (kır), kırsal alan, kalkınma, kırsal kalkınma, topyekûn kalkınma kavramları açıklanmıştır. Çalışmada kavram bütünlüğünü sağlamak ve çalışmanın çerçevesini oluşturan Mersin ilinde kırsal alanda yer alan 6360 sayılı Kanun ile beraber köylerin mahalleye dönüştürülmesi nedeniyle köy kavramı yerine kırsal alan kavramı kullanılacaktır. Çalışmada kuşku bırakmayacak bir şekilde kalkınma sorununun çözüm ve morfolojik tahlilinin yapılması ve kalkınmanın tarihsel bir analiz sonucu incelenmesinin daha sağlıklı olacağı ilkesiyle muhtarlığın ve kalkınmanın tarihsel boyutunun da izahı yapılacaktır.

2.1.1. Mahalle

Çalışmanın ana konusunu muhtarlar oluşturmaktadır. Bu noktada muhtar kavramının tanımlanması gerekmektedir. Muhtar kavramından önce ise mahalle kavramına değinmek yerinde olacaktır. Mahalle olmadan muhtar olmaz. Zira muhtardan önce mahalle gelmektedir. Etimolojik olarak; Arapça hall (halel ve hulul) kökünden türetilmiş bir mekân ismi olan mahalle, “bir yere inmek, konmak, yerleşmek” anlamına gelmektedir. Türkçede kelimeye kaynaklık eden mahal sözcüğü; yer, yöre, mevzi anlamına gelmektedir (Akpınar, 2017: 99). Türk Dil Kurumu ise mahalle kelimesini, bir şehrin ya da kasabanın veya büyük bir köyün bölündüğü parçalardan her biri olarak ifade etmiştir (TDK, 2018). Kent sosyolojisi ve politikaları bağlamında ise mahalle, bir yönetim birimi olarak değerlendirildiği gibi bir topluluk olarak da değerlendirilmiştir (Bulut, 2001: 33). Şerif Mardin, mahalleyi Osmanlı İmparatorluğu’nda topluluğun en küçük faal birimi olarak ifade etmiştir (2008: 70). Adalet Alada’ya göre mahalle, fiziki tanımlamanın ötesinde Osmanlı şehir geleneğinde yer aldığı kültürel, iktisadi, yönetsel ve beledi boyutlarıyla bir toplumsal olgudur (2008: 15). İlber Ortaylı ise mahallenin henüz sınıf ve statü farklarının biçimlendirmedeği fiziki bir mekân olduğunu belirtmiştir (2000: 107). Geray ise mahalleyi komşuluk ile birebir tutarak, onu bireylerin birbirleriyle etkileşim ve dayanışma içerisinde bulunduğu bir topluluk olarak ifade etmiştir (1995: 28). Kavruk’a göre mahalle, kentsel alanlarda yerel düzeyde örgütlülüğün ilk basamağıdır (2018: 2). Toksöz’e göre mahalle aynı zamanda bir sivil toplum kuruluşu sayılabilir (2014: 17).

Mahalle bir kimliktir. Mahalle kişinin kendini başkalarına anlatırken kullandığı bir araçtır. Ülken, toplum bilimi sözlüğünde mahalle "Kasaba ya da şehirlerin karakterlerinin belirlenmesinde en önemli faktörün, en küçük yerleşim birimi olan mahallelerden ibaret olduğu belirtilmektedir. Fonksiyonları farklılaşmamış eski şehirlerde mahalle bütün toplum fonksiyonlarını kendinde toplayan toplum birimi olarak tanımlanmaktadır (1969: 191). Şahin & Işık’a göre mahalle, devamlı veya geçici olarak ikamet etmek için kurulan küçük yerleşim birimleri olmasının yanı sıra bir yer ismi olarak bir kentin veya kasabanın en küçük fiziksel parçasını ifade eder (2011, 223). Akpınar’a göre mahalle, birbirini tanıyan, bir ölçüde birbirlerinin davranışlarından sorumlu, sosyal dayanışma içinde olan kişilerden oluşmuş bir topluluğun yaşadığı yerdir (2017: 100). Akpınar’ın bu tanımlaması iki noktada eksiktir. Birincisi modernleşme sonrası toplumlarda, bu ilişkileri gözlemlemek pek mümkün değildir. İkincisi, nüfus ölçeğinde bu ilişkileri ve davranışlardan sorumluluk olgusu gerçeği yansıtmamaktadır.

Mahalleye ait tanımlamaları arttırmak mümkündür. Ancak görülmektedir ki her farklı tanımlama mahallenin farklı özelliklerini ortaya koymaktadır. Sosyolojik olarak mahalle; geleneksel kentlerde, yer kimliğinin oluşum ve gösterge alanıdır. Toplum içerisinde bireyler, yaşadıkları mahallelerin kültürlerini özümseyerek bireysel kimlik kazanır. Bu ekseninde her birey

yaşadığı mahallenin kimliğinin somut bir yüklenicisidir (Şahin & Işık, 2011, 223). Toplum, insanların birbirlerine görünmeyen zincirlerle bağlı ilişki ağlarından oluşur. Beraber yaşamın getirmiş olduğu mekânsal alan olan mahalle farklı hayat düzenlerini, insan tiplerini ve ilişki şekillerini sergileyen ana mekânsal alanlardır. Mahalle, ana sosyalleşme alanıdır. Mahallede yer alan çarşı, sokak, çeşme, ev, meydan gibi mekânsal figürler o mahallenin bütünleşik ilişkilerinin ortaya çıkmasını sağlar. Bu minvalde mahalleler görünenin aksine zengin bir evrene sahiptir (Alver, 2017:54).

Osmanlı mahallesinin merkezi ve sembolü dini bir içerikle Müslümanlar için “cami”, gayrimüslim cemaatler için ise “kilise” ya da “havra” idi. Bu dini mabetler, günlük hayatın kültürel yönünde belirleyici bir rol oynadıkları gibi siyasi ve idari yönlerde de etkili olmuşlardır (Güneş, 2009: 115). Müslüman mahallerde akşam ve yatsı namazları, mahallenin bütün erkeklerinin katılmasıyla kılınır. Mahalle ahali genellikle cemaat olarak anılmaktadır. Bu nedenle o dönemde imam mahallenin temsilcisi durumundadır. Camiye sürekli gelme mahalleli için komşularının gözü önünde kendisinin tanınır ve güvenilir olup olmadığının bir ölçüsüdür (Ergenç, 1984: 74). Osmanlı Devleti'nde mahallenin varlığı birtakım göstergeler ve onun etrafında gerçekleşen toplumsal ilişkiler ile ortaya çıkmaktadır. Göstergelerle anlatılmak istenen mahalleyi var eden ve günlük ihtiyaçların karşılanabilmesi için gerekli mekâna ait unsurlardır. İbadethane, ev, sokak, çeşme, pazar yeri gibi başta gelen yapılara ek olarak hamam, okul, kahvehaneler ve gayrimüslim mahallelerindeki meyhaneler de bu göstergelerdendir (Erdoğan, 2016:50).

Osmanlı dönemi mahalle yapısı içerisinde yaşayanlar birbirlerini tanımakta ve birbirlerine karşı sorumlulukları bulunmaktaydı. Günümüzde benzer durumu kapalı kırsal alan yerleşimlerinde gözlemlemek mümkündür. Osmanlı dönemi için mahalle özelinde konut bölgelerinin karakteri 19. yüzyıla kadar büyük bir değişim göstermemekle beraber çok uzun bir dönemi kapsamaktadır (Eren, 2012: 1548). Mahalle komşuluk ilişkileri ve aidiyet duygusu ile birlikte değerlendirilmektedir. Ayrıca fiziksel yakınlık sosyal etkileşimlere yol açabildiği gibi siyasal etkileşimleri de etkilemektedir. Ortak yaşam alanlarına ev sahipliği yapan mahalle bu yaşam alanlarının kamusal mekânlar olarak siyasete ya da yönetime ilişkin tartışmaları barındırması ya da çeşitli örgütlenmelerin oluşumunda rol almasıyla politik birimler haline dönüşebilmektedir (Erdoğan, 2016: 2). İki binli yıllara gelindiğinde mahalle, kentsel özellik taşıyan bir yerleşim yeri içerisinde yoğun konut alanlarının bulunduğu fiziki mekânlardır. Nüfus yoğunluğunun arttığı büyük şehirlerde, nüfus ve ikamet ve hatta mülkiyet sahipliğinin hızlı devingenliği, mahalle ve mahalleli kavramına farklı bir anlam katmaktadır (Kavruk, 2018: 14).

Mahallenin deveranı değer, inanç, kültür, hafıza gibi kurucu unsurlarla direkt bağlantılıdır. Mahalleler de yaşayan birer organizmadır. Tıpkı insan gibi mahallenin de kendine has bir kimliği, ruhu ve dokusu vardır. Bu ruh ve doku o mahallenin yaşanmışlığında, hikâyesinde ve tecrübelerinden ortaya çıkar. Özünde de mahalle bu unsurlar etrafında kurulur. Bu

organizmanın yıkımı da bu unsurların kaybolmasıyla son bulur (Alver, 2017: 54). Bu durum Türk yazınında da yer bulmuştur. Ahmet Hamdi Tanpınar; Beş Şehir’de üzerinde durduğu önemli unsurlardan birisi, mahallenin yerini, alt katta yaşayan insan üst katta yaşayan insandan habersiz, ölümüne dirimine kayıtsız küçük bir babil gibi penceresinden ayrı bir radyo merkezinin nağmesi taşan apartmanın aldığı söyler (Tanpınar, 2011: 134). Mahallenin dönüşümünü bir cümlede özetler adeta. Geleneksel ve modern hayatın bir göstergesi olarak mahalleler de zamanla değişimden nasiplerini almıştır. Sosyolojik açıdan başlı başına bir araştırma konusu olan geçmiş dönem mahalle ilişkileri; komşuluk, sosyal yapı bizatihi toplumsal dönüşüm güvenlikten, yardımlaşmaya birçok alanda ortaya çıkan özlemle anılan saf ilişkiler ağıdır. Mahallelerin dönüşümü özünde birçok sebebin olduğu neticesinin kimlik kaybı olarak değerlendirileceği gelenekselden kopuşun bir örneğidir. Mahalleler; konutta mülk sahipliği ile içinde oturanların aynışmasının giderek azalması, kiracıların artması, ikametın kısa süreli olması ve ekonomik ilişkilere dayanması, mahallenin sahiplenilmemesi bizatihi aidiyet duygusunun oluşmadığı geçmişten gelen sosyal birim rolünün kaybolmaya başladığı bir mekâna dönüşmeye başlamıştır (Kavruk, 2018: 14).

2.1.2. Muhtar

Muhtar, Türk Dil Kurumu’na göre, “köy ve mahallenin yasalarla belirtilmiş işlerini yürütmek için, o köy veya mahallede oturanların seçtikleri kimse” olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2018). Sözcük olarak “seçilmiş” anlamına gelen muhtara, köy yönetiminin başında ise köy muhtarı, mahalle yönetiminin başında ise mahalle muhtarı denilmektedir. Köy ve(ya) mahalle muhtarı; merkezi yönetimin muhatap aldığı, seçildikten sonra seçim mazbatalarının verildiği kişi olarak, bizatihi hem köy veya mahallesinin başı hem de köy ve(ya) mahallesinin temsilcisi konumundaki kişidir. Benzer biçimde muhtar kökünden türemiş muhtariyet sözcüğü ise “devletin bir veya birkaç bölgesinin, bazı alanlarda, idari bakımdan serbestiye alması, kişinin kendi kendine serbestçe karar verebilmesi hakkı. Merkezi bir otoritenin içindeki bir kuruluşun, kendi kendini serbestçe idare etme hak ve yetkisi öz olarak özerklik” anlamına gelmektedir (TDK,2019). Bu noktada seçilen kişilere muhtar denmesi de anlamlıdır (Toksöz, 2014: 17). Zira muhtarın yapmış olduğu hemen her eylem yerele ilişkindir ve yerelle bağlantılıdır. Tanımda yer alan özgürlük, serbestçe idare etme hakkı Türkiye bağlamında söz konusu değildir.

2972 sayılı Kanuna göre, köy muhtarlığı ve köy ihtiyar meclisi üyeliği, mahalle muhtarlığı ve mahalle ihtiyar heyeti üyeliği seçimlerinde adaylık usulü yoktur. Adaylar parti bağlantısı gerekmeksizin doğrudan aday olabilmektedir. Yine aynı kanunda muhtarlık için seçim ölçütleri olarak en az altı aydan beri o mahalle veya köyde oturmak şartıyla 18 yaşını dolduran her Türk vatandaşı, bu kanunda ve bu kanunun atf yaptığı diğer kanunlarda öngörülen hükümlerce seçilmeye engel hali olmamak kaydıyla, muhtar, ihtiyar meclisi ve ihtiyar heyeti üyesi seçilebilir.

Bu pozisyonlar için diploma şartı aranmaz; 1963 yılında 286 sayılı yasa ile muhtar adaylarına okur-yazar olmak yeterliliği getirilmiştir. Kırsal alan yönetimi bağlamında köylerin yönetiminin başında bulunan muhtarlar, beş yıllık bir süre ile seçilmektedir.

442 sayılı Köy Kanunu ve 4541 sayılı şehir ve kasabalarda mahalle muhtar ve ihtiyar heyetleri teşkiline dair Kanun'dan da anlaşılacağı üzere köy ve mahalle muhtarlarının yapısal olarak aynı olsa da görev ve yetkilerinde farklılıklar bulunmaktadır. Olağanüstü durumlarda müdahale edebilme, güvenliği ve düzeni sağlama, hükümetin ve devletin temsilcisi konumunda bulunma gibi geniş yetkili köy muhtarlarına karşın mahalle muhtarları sadece birkaç bürokratik işlemlerin ve hizmetlerin yerine getirilmesine yönelik olarak görevlendirilmiştir. Salt temsil bağlamında özünde mahalle muhtarları kısıtlı yetkilerle sınırlandırılmıştır (Çiçek & Önalp, 2017: 542).

Geray; alternatif muhtar adayları içerisinde, köyün güçler dengesini de konuya dâhil etmiştir. Geray'a göre köyde güçler dengesi değiştikçe, buna bağlı olarak köylülerin büyük çoğunluğunun faydasına çalışabilecek muhtarın göreve gelme ihtimali fazladır. Bu sebeple kırsal alan çalışmalarında, muhtardan başat faktör olarak yararlanılırken, muhtar toplumsal yapıdan ve yerel elit dengesinden ayrı düşünmek yanıltıcı olabilir (1974: 42). Bulgular bölümünde değinileceği üzere kırsalda değişim çok hızlı ilerlemektedir. Mersin ili özelinde kırsal alanlarda görev alan muhtarların yarıya yakını ilk defa seçilen kişilerden oluşmaktadır. Geray'ın muhtarların değişimi noktasında bahsettiği değişim süreci bazen özellikle de kırsal alanda çok sancılı geçmektedir. Anadolu'nun birçok kırsal bölgesinde muhtarların görev değişimi sonrası ortamı küslüğe bırakmaktadır. Eski muhtar ile yeni muhtar iyi işleri sahiplenme yarışına girmekte kavgaya gebe bir ortam hüküm sürmektedir. Geleneksel ilişkilerin yaygın olduğu kırsal alanlarda yoğun olarak görülen muhtarlık seçimi kavgaları buralarda daha da ileri bir noktaya taşınmakta seçimler ölümler ile sonuçlanabilmektedir. 31 Mart 2019 yerel seçimlerinde yapılan muhtarlık seçimi istatistiğine göre muhtarlık seçimlerine bağlı çıkan hadiselerde 4 vatandaş ölmüş, 66 vatandaş yaralanmıştır (NTV, 2019).

Köy yönetiminin temsilcisi olan muhtar; köyün sahip olduğu tüzel kişilikten dolayı mahalle muhtarlığından farklı yetki, hak, görev ve ayrıcalıklara sahiptir. Köylerin kendilerine ait mal varlıkları, ormanları, meraları kullanma hakları ve bütçe yapma hakları vardır. Köyde "salma" yapılarak, köylülerden para toplanabilir. Köy muhtarı, ihtiyar heyeti ile beraber değerlendirerek harcama yapar; köyün iş gücü ihtiyacı için imece düzenleyebilir. Bu noktada köy muhtarı aynı zamanda yürütme organının başıdır. Zira köye ilişkin emir vermek, emirlerin gereğini yaptırmak ve söz söylemek muhtarın hakkıdır. Uygulama boyutu bu ekseninde olsa da ceza boyutunda da köye ilişkin yapılan işlemlerde bir uygunsuzluk ve yolsuzluk tespit edilirse köy muhtarı ve ihtiyar heyeti devlet memuru gibi yargılanır ve ceza alabilir (Keleş, 2012: 232). Köy yasasının 12. maddesinde, köye ilişkin isteğe bağlı görevlerin zorunlu görev durumuna getirilmesi için köy

derneğinin yarısından çoğunun kararı ve kaymakamın onayı gerekmektedir. Yasanın 40. maddesinde ise “köy muhtarının, köylü faydasına olmayan kararlarının kaymakam tarafından bozulabileceğine” hükmetmektedir. Burada açıkça kaymakam, bir yerel yönetim kuruluşu olarak köyün yürütme organının kararlarını, “hukukilik denetimi” dışında, yerindelik denetimine tabi tutmaktadır (Demirayak, 2014: 178).

Kurtbaş’a göre hem siyasi hem yerel bir elit olarak muhtar toplumun karmaşık dokusunu yansıtabilen farklı talep ve şikâyetleri bir potada eritip karar alıcılara sunan bir kanaat önderi görevi de üstelenen kişidir (2017: 202). Seçimle gelen muhtar, devletle millet arasındaki bir köprü gibi görev yapmaktadır. Sahip olduğu yetki ile mahalle işlerinin sorumlusu haline gelen muhtar; mahallenin her türlü bilgisine vakıf, her işe koşan, mahalledeki herkesten haberdar olan, herkesle ilgilenen biridir (Özkuk, 2014: 116). Özkuk’un ifade ettiği geleneksel kırsal alanlarda geçerli olsa da modern kentleri oluşturan mahalleler için geçeklikten uzaktır. Zira Türkiye’de toplam nüfusu yüz bine yaklaşan birçok ilden fazla nüfusa sahip mahalleler bulunmaktadır. Elbette muhtarın herkesle ilgilendiği noktası görece kişilere göre değişmektedir. Toplumsal yaşamda muhtarlar doğrudan veya dolaylı vatandaşların hayatlarında yer edinen bir meslek grubudur. Meslek grubudur zira bu işi meslek olarak gören kişiler azımsanamayacak boyuttadır. İlave bir husus ise muhtarlığı çok uzun süre -dört, beş dönem üstü- yapan insanlar mevcuttur. Muhtar; yaşadığı yerin sorunlarını, çözümlerini, yaşlısını gencini, hastasını, iyisini, zenginini, yoksulunu bilen, sorunların çözümü noktasında ilgili yerlere bunları ileten bir elçi ve mahallesine hâkim kişi olarak tanımlanabilir (Arslan & Çağrııcı: 2019: 142).

2.1.3. Muhtarlık

Muhtarlık kurumu, belediye örgütlenmesinden daha önce kurulan bir yapılanmadır. Batılı anlamda ilk belediye 1856 yılında İstanbul’da kurulmuştur. Muhtarlık kurumu ise yine İstanbul’da 1829 yılında oluşturulmuştur (Kavruk, 2018: 5). Muhtarlık, yerel yönetimlerin sistemli hale getirilmesi adına kurulmuş olan kurumların başında gelmektedir (Özkuk, 2014: 116). Şehirlerde kırsal alan ve mahallelerde köy toplulukları Osmanlı klasik döneminden beri taşra teşkilatının en alt birimleridir. Fakat her köy ve nahiyenin kendi başına bir yerleşme ünitesi ve idari varlık olarak düzenlenip düşünülmesi 19. yüzyılda gerçekleşmiştir (Muşmal, 2017: 496). Muhtarlık, ithal olmayan çok boyutlu bir yapılanmadır. Yönetimsel, yasal, toplumsal, tarihi ve ilave fonksiyonları olan çok kutuplu bir örgütlenmedir. Muhtarlık ve mahalle kavramları bütünleşmiş, iç içe geçmiş kavramlardır (Köklü & Gül, 2017: 2).

Muhtarlık iki ayrı yapı içerisinde değerlendirilmektedir. Birincisi köy, ikincisi ise geçmişi Osmanlı’ya dayanan mahalle muhtarlıklarıdır. Muhtarlık özünde tek bir yapıyı ifade etse de uygulamada köy ve mahalle muhtarlıkları olmak üzere iki farklı yönetimsel biçim ihtiva etmektedir. Mahallerin tüzel kişiliği bulunmazken köylerin tüzel kişiliği vardır (Acar & Koç, 2016: 179). Köy

muhtarlıklarının tüzel kişiliği bulunurken mahalle muhtarlıklarının tüzel kişiliği yoktur. Tüzel kişiliği bulunmayan idarelerin ise tüzel kişilikten kaynaklanan yetkiler kullanması söz konusu değildir. Bizatihi hukuki işlem noktasında, mahkemeler önünde taraf olamaz, kamulaştırma yapamaz, hak ve borç altına giremez (Gözler, 2007:205). Arıkboğa, mahalle muhtarlığının çok belirgin bir yönü olarak, boşluk doldurucu ve aracı kurum olduğunu ifade eder (Arıkboğa, 2000: 168).

Mahalle muhtarlığı, üç kanunun konusu olmaktadır: Görevler açısından 4541 sayılı Kanun, belediye ile ilişkileri bakımından 5393 sayılı Kanun ve idari bakımından 657 sayılı Kanun. Kimi zaman kapatılması gündeme gelen muhtarlık, yerelle ilişkin başat organdır. Sorumluluk açısından ise birden fazla yasanın sorumluluk yüklediği bir kurumdur. Muhtarların hakları ve sorumlulukları modern dünyanın ulaştığı düzeyde belirlenmelidir. Avrupa Birliği ve uyum çabalarının vermiş olduğu yerelde daha çok temsil muhtarlık özünde Türkiye’de olan temsilcilere daha fazla katılım ve yetkinin verilmesi durumudur. Muhtarlar, yerel sorunların hizmet ihtiyaçlarının belirlenmesinde ve mahalle düzeyinde takibinde işlevsel potansiyele sahiptirler (Bal, Aygül, Uysal & Oğuz, 2012: 39). Muhtarlık başında muhtarın yanında dört asil ve dört yedek üyenin bulunduğu yapılanmayı işaret eder. Muhtar hem temsil hem de icra makamıdır. Mahallelinin taleplerini muhtar ilgili kurumlara iletir. Benzer şekilde muhtar, mahalle ile ilgili gerek resmiyet gerektiren işlerde gerekse de resmiyet gerektirmeyen işlerde mahallesini temsil eder.

Öz olarak muhtarlık, başında muhtarın bulunduğu Türk idari yönetim sisteminde köy ve mahalle şeklinde ikiye ayrılmış bir idari yapılanmadır. Mahalle muhtarlığı, tüzel kişiliği olmadığı için yerel yönetim organı olarak sayılmamaktadır. Mahalleye ilişkin sorumluluk belediye ile kaymakamlık ve belediyeler arasında paylaştırılmıştır. Mülki idari amirleri muhtarlıklar üzerinde hiyerarşik denetim yetkileri andıran bir yapıya sahiptir (Köklü & Gül, 2017: 2).

2.1.4. Köy (Kır)

Kır kavramı; köy, kasaba, köy altı yerleşim birimleri gibi kent dışı yerleşim birimleri ve toplulukları kapsayan oldukça geniş kapsamlı bir kavramdır (Arslan, 2011: 19). Türk Dil Kurumu kır, “şehir ve kasabaların dışında kalan, çoğu boş ve geniş yer, dağ bayır” olarak tanımlamıştır (TDK, 2018). Özensel, kırın, üretim ilişkileriyle, değerleriyle, yaşam biçimiyle toplumsal yapının önemli parçalarından biri olduğunu ve kırın üretimde, siyasette, tüketimde daha da önemlisi toplumsal gerçeğin bir parçası olarak var olduğunu ve olmaya da devam edeceğini söyler (Özensel, 2018: 11). Köy sözcüğü, Farsça küy sözcüğünden dilimize girmiş ve biçim kazanmıştır. Fars dilinde kuy kelimesi, sokak, mahalle anlamlarında kullanılmaktadır (Tütengil, 1983: 7). TDK’ye göre “köy yönetim durumu, toplumsal ve ekonomik özellikleri veya nüfus yoğunluğu yönünden şehirden ayırt edilen, genellikle tarımsal alanda çalışılan, konutları ve öteki yapıları bu

hayata uygun yerleşim birimi, köylük yer, köy yeri” anlamındadır (TDK, 2018). TDK, köyü tanımlarken sosyolojik, yönetsel, hukuki birçok konuya atıfta bulunur. Köy ise sadece coğrafi ve fiziksel özelliklerine göre açıklamıştır. Olgu olarak köy, daha güçlüdür; kendi kurallarını gündelik yaşama sokmuştur. Köy, kendi üst yapısal olgularını üretmekte ve kendine özgü bir biçimde kurumsallaşmaktadır. Bir olgu topluluğu olarak yaşayabilmek için örgütlenme ihtiyacı yüzünden kendi kurallarını çıkarmakta ve yaratmaktadır (Ergun, 1974: 215-216). Ozankaya, köy topluluklarını yoğunluklu olarak tarımla uğraşan, ortak hareket etme kabiliyetleri zayıf olan, sınırlı bir biçimde örgütlenmiş, birbirlerine karşı güçlü otonomik eğilimler gösteren, çevre ile ilişkileri insana oranla daha yoğun olan, sınırlı hanelerden kurulu, sınırları bulunan topluluklar olarak ifade etmiştir (1994: 285).

Kırsal alan yerleşimlerinin özünü teşkil eden köyler, Türkiye’de tarım ve hayvancılığın çoğunlukla yapıldığı alanlardır. Tarihsel boyutta köyler; dinamik bir yapı göstermiş, bir organizma misali kimi yerde ortaya çıkmış, kimi yerde daha da büyümüş, kimi yerde konum değiştirmiş ve kimi yerde de tarihe karışmıştır. Köylerin bu devinimi hiçbir dönemde önem kaybetmesiyle neticelenmemiştir (Taş, 2016: 297). Sosyolojik bakış açısıyla köyler, ekonomisi birincil üretime dayanan, yoğunluklu olarak tarım ve hayvancılık ile geçimlerini sağlayan, ikili ilişkilerin daha samimi ve yüz yüze olduğu, bu noktada kentsel alanlardan ayrılan yerleşim birimlerini işaret etmektedir. Köy toplulukları, öteki topluluklardan ayrı ekolojik ve coğrafi yerleşmesi, kendine özgü toplumsal örgütü, bir iş gücü, kültürü özel bir adı ve tarihi bulunan, kentten daha az nüfuslu insan birlikleridir (Geray, 1985: 17). Genellikle antropologlar köyün tarımsal bir topluluk olduğunu ileri sürerken, kırsal alan-kent ayrımında mesleki farklılaşma yerine yapı ve ilişkilere yönelme gereğini vurgulamaktadırlar (Köksal, 2010: 4). Mahalli idarelerin en eskilerinden ve kamu idarelerini en küçük birimi olan köy; mektep, camii, yaylak, otlak ve baltalık gibi ortak mal ve kullanımları olan toplu veya dağınık yerlerde yaşayan insanların tarla, bağ ve bahçeleriyle birlikte oluşturdukları birimdir olarak da tanımlanabilir (Kızılboğa, 2011: 184).

Köye ilişkin yapılan tanımların sayısı çoğaltılabilir. Fakat köy olgusunu da tanımlamak gerekmektedir. Konumuzu izah etmeye en yakın tanımlama Arslan tarafından yapılmıştır. Arslan’a göre “köy iktisadi faaliyetleri ağırlıklı olarak tarım, hayvancılık ve el sanatları olan; mekanik iş bölümü, cemaat ruhu ve ağırlıklı olarak gelenekçi-fatalist bir hayat anlayışının egemen olduğu; aile içinde geleneksel ilişkiler yaygın olan; nüfusu en fazla binlerle ifade edilebilen, coğrafi bir sınırı, kendine ait bir adı ve kendine özgü bir toplumsal örgütlenmesi bulunan; toplumsal değişme sürecinin görece olarak yavaş işlediği; kırsal bir mekânda varlığını sürdüren sosyal ve fiziki çevrelerin oluşturduğu, bütün bu yönleriyle de kentlerden farklılık gösteren toplumsal yerleşmelerdir” (Arslan, 2003-a: 5).

Kısa bir köy-mahalle karşılaştırması yapılacak olunur ise köy, ayrı bir sosyal varlık hatta yönetsel birim olarak ele alınırken mahalle için aynı şeyi söylemek pek mümkün değildir. Köy, diğer köylerden uzak çoğu zaman ayrı otlak yaylak ve merası olan bir yerleşim birimiyken, mahalle kentsel yerleşim biriminin içinde yer alır. Diğer mahallelerle birlikte kentsel yerleşim birimin oluşturur. Her ikisinin de ortak özelliği en küçük toplumsal ve bazen de yönetsel birim olmasıdır (Kavruk, 2018: 4). Konunun kimlik boyutuna bakılacak olur ise mahallede oturma ile mahalleli olunurken köyde oturma ile köylü olunamamaktadır. Özellikle son yıllarda emekli olan veya şehir hayatından sıkılan genç kuşaktan insanlar köylerde yaşamaya başlamıştır. Bu durum köye dönüş projeleri ile hükümetlerce de desteklenen bir boyut kazanmış ve kırsalda yaşayan ve(ya) yaşamak isteyen gençlere avantaj sağlayan destekleme programları uygulamaya konmuştur. Bu minvalde son yıllarda 18-40 yaş bandındaki gençlere yönelik genç çiftçi projesi uygulanmıştır. Bu proje kırsal alanlarda yürütülecek; küçükbaş hayvan yetiştiriciliği, büyükbaş hayvan yetiştiriciliği, ipekböceği yetiştiriciliği ve tesis yapımı, kapama meyve bahçesi tesisi, süs bitkileri yetiştiriciliği, arıcılık, mantarcılık, yöresel ürünler, ıtri ve tıbbi bitki yetiştiriciliği, yumurta tavuğu yetiştiriciliği gibi bitkisel ve gıdasal ürünlere yönelik sektörlerde teşvikler uygulanmaktadır. Türkiye geneli ilçe tarım ve orman müdürlüklerine yapılan başvurularda uygun görülen projelere otuz bin TL'ye kadar hibe ödemesi yapılabilmektedir. Bu kapsamda kırsal alanda gençlerin girişimciliğini arttırmak, tarımda sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması, kırsal alanlarda alternatif gelir kaynaklarının oluşturulması, genç nüfusun kırsalda istihdam edilmesi amaçlanmaktadır (Unakıtan ve Başaran, 2018: 150).

Kırsaldaki insanlara yönelik verilen tutar nicel boyutta mikro düzeyde kalsa da makro düzeyde ciddi bir potansiyel oluşturmuş ve doğrudan kırsal alana kaynak aktaran bir proje olmuştur. Köylüler; konunun diğer yönüyle kırsal mahaller(in)e taşınan kişileri, kendileri gibi görmemekte, onlara bir yabancı gözüyle bakmaktadır. Elbette her canlının diğer canlıları etrafında görmesi, benimsemesi zaman ve ciddi bir süreç gerektiren bir durumdur. Entegrasyon süreci zamanla başarılı olacağı öngörülse de yaşanacak ilk olumsuz hadisede yabancı olduğu, o yere sonradan taşındığı hatırlatılacaktır. Ezcümle köye taşınmakla köylü olunmamakta hatta köylü için taşınan şehirli olarak kodlanılmaktadır.

Osmanlı düzeninde yönetim birimlerinin en alt kademesinde yer alan köylerin nasıl yönetildikleri genel hatları ile bilinmekle beraber, öz olarak, tımar sisteminin bozulması ve ayanların ortaya çıkması ile oluşan yönetim boşluğu; ilk başta imamlar, daha sonrası ise muhtarlar tarafından sağlanmaya çalışılmıştır. “Kurtuluş Savaşı’ndan başlayan ve 1920’lerin sonuna kadar geçen süre, devlet ile köylü arasında uzlaşma-ittifak olduğu kadar çatışma, direnç ve isyanların da gözlemlendiği bir dönem olarak tanımlanabilir. O dönem nüfusun yaklaşık %82’si köylülerden oluşmaktaydı. I. Dünya Savaşı sonrası çoğu köy yakılmış ya da yaşanamayacak haldeydi. Cumhuriyet rejiminin en öncelikli konusu, köylerin yeniden ayağa kaldırılması

olmuştur. Ancak toplumun önündeki tek sorun dar bütçesini denkleştirip gerekli yatırımlarla köyün yaralarını sarmak değildir. %82'si köylü olan nüfusu örgütlemeyen savaşı kazanmak mümkün olmadığı gibi aynı nüfusu denetim altına almadan da rejimin kendini yerleştirmesi mümkün olmayacaktır. Köylünün yeni kurulan ulus devlet ile bütünleşmesini sağlamak bu açıdan önem taşımaktadır. Bu bütünleşme sürecinin taşıyıcı kavramı ise merkezileşmedir” (Dik, 2016: 694). Bu noktada çıkartılan Köy kanunu, köylü; cumhuriyetin ulus-devlet politikasında önemli bir yer edinmektedir. Köy idaresinin tüzel kişilik olarak idari yapıda yerini alması, 17 Mart 1924 tarihli ve 442 sayılı Köy Kanunu ile mümkün olmuştur. Türkiye’de yerel yönetim kuruluşu olarak köy, 1924 tarihli ve 442 sayılı yasa ile düzenlenmiştir. Avrupa ülkelerinde örneğine rastlanmayan bu yerel yönetim türü, bir kamu tüzel kişisi olarak muhtar, ihtiyar heyeti ve köy derneği organlarına sahiptir. Muhtar; köydeki seçmenlerin oyuyla seçilen yürütme organı iken, ihtiyar heyeti de aynı yöntemle seçilen karar organıdır. Köy derneği ise köyde ikamet eden tüm seçmenlerden oluşan, genel karar organı özelliği göstermektedir (Demirayak, 2014: 177).

2.1.5. Kırsal Alan

Kırsal alan, üretim etkinlikleri tarıma dayalı olan, hayvancılık yapılan, kırsal nüfusun yaşadığı ve çalıştığı alan olarak ifade edilmektedir (TDK, 2018). Kırsal alanların ihtiva ettiği sosyo-kültürel, ekonomik, demografik, mekânsal ve çevresel çeşitliliğin, zamanın değişen şartlarıyla birlikte farklı ve yeni anlamlar kazanması, kırsal alan olgusunu tanımlamayı güçleştirmektedir. Nihayetinde ülkeler kendi idari yapılarını da dikkate alarak, kendilerine özgü kırsal alan tanımı yapmakla birlikte farklı amaçlarla da bu tanımlamaları kullanmaktadırlar. Kırsal alan tanımlaması uygulanacak politikalar için de önemlidir. Benzer şekilde, Türkiye’de de hukuki düzenlemelerde ve farklı amaçlarla gerçekleştirilen istatistiki çalışmalarda, kırsal alan kavramı farklı yaklaşımlarla, hatta bazı durumlarda kırsal alan tanımı yapılmaksızın değerlendirilmektedir (Çeken, Karadağ & Dalgın, 2007: 3).

Kırsal kalkınma kavramı içerisinde çok boyutlu faaliyetleri barındıran çeşitli kavramlardan biri olan “kırsal alan” olgusu, içinde bulunulan koşullara göre bölgeden bölgeye, ülkeden-ülkeye, değişebilmektedir. Ayrıca ülkeler kendi kırsal alanlarını tanımlarken birbirinden farklı ölçütleri esas almaktadırlar. Çünkü her ülkenin gerçekleri diğerinden farklıdır. Tüm bu sebeplerle herkes tarafından kabul görülen bir kırsal alan tanımı bulunmamaktadır (Akın, 2010: 46). Kırsal alanı doğru tanımlamak ilerisi için ciddi birtakım sorunları da beraberinde getirebilmektedir. Zira kırsal ile ilgili uygulanacak projeler bu bölgelerde uygulanacağı için kalkınma projelerinin de başarısı doğrudan bu alanların doğru seçimi ile ilgilidir. Kırsal alan olarak işaret edilen yerde hangi göstergeler temel alınacak, hangi yöntem kullanılarak alan analiz edilecek, bunlar çetrefilli ve çok boyutlu bir durumdur.

Turhan'a göre kırsal alanlar ekonomik faaliyetlerin ve sosyal yaşamın büyük ölçüde doğaya bağlı olduğu kültürel, toplumsal ve ekonomik gelişme sürecinin kente oranla nispeten yavaş ilerlediği, yaşam biçimlerinin geleneklerden geldiği, teknolojik gelişmelerin üretime ve yaşama dokunma oranının zamana yayıldığı ve yavaş ilerlediği alanlar olarak ifade edilmektedir (2005: 3). Bu noktada tanımlama yapılırken zıtlıklardan faydalanılmıştır. Kırsal alanın karşısına kentsel alanlar konulmuştur. Kentsel alanların dışında kalan yerler olarak ifade etmek ise birçok noktada dar kalacaktır. Bununla beraber kırsal alanların kendine özgü özellikleri bulunmaktadır. Kentsel alana göre kırsal alanlarda nüfus daha homojen ve yüz yüze ilişkiler daha sık görülür. Belirli meslekler etrafında kırsal alanlar şekillenmiştir. Bu noktada uzmanlaşma sınırlıdır. Ekonomik faaliyetler çoğunlukla doğal kaynaklardan oluşur. Kırsal alan betimlenirken değinilmesi gereken diğer noktalar iktisadi ve sosyo-kültürel çeşitlenme, eğitim, sağlık, teknolojik ilerlemeler iletişim ve güvenlik gibi imkânlar kente oranla daha azdır (Nerse, 2014: 168). Kırsal kalkınma denilen olgu ise kentsel alanlara göre daha dezavantajlı imkânlara sahip olan insanların bu şartlarının iyileştirilmesi durumudur.

Sosyologlar, kır-kent ayrımında belli bir nüfus yoğunluğu, iş bölümü, uzmanlaşma ve türdeş olmama gibi özellikleri dikkate almaktadırlar. Kırsal alanda nüfus yapısı, yerleşme sayısı, yerleşmelerin kuruluş yerleri, altyapı, tarım işletmeleri ve arazi varlığı, ekonomide tarımın yeri, eğitim ve sağlık ve yoksulluk gibi sosyal konular ile kentlerden ayrılmaktadır. Birçok araştırmacı ve kuruluş OECD, EUROSTAT vb. gibi uluslararası ya da Strateji ve Bütçe Başkanlığı (SBB), TÜİK, DPT, Kalkınma Bakanlığı gibi ulusal kurum ve kuruluşlar kırsal alanı tanımlamak ve uygun politikalar geliştirmek üzere farklı göstergeler belirlemeye çalışmaktadırlar (Kızılkaya, 2019:7).

Yapılacak çalışmada da Mersin ilinde, 30 Mart 2014 tarihi öncesi nüfusu yirmi binin altında kalan yerleşim birimleri, çalışmanın evrensel kümesi olarak belirlenmiştir. Kırsal alanın tam karşısında yer alan kent kavramına değinilecek olur ise: Kent sözcüğü yoğunluklu olarak medeniyet ile bir tutulmuş, gelişimin ve uygarlığın kentleşme ile geldiği söylenegelmiştir. Etimolojik olarak Latince civitas kelimesinden gelmektedir (Topal, 2004: 277). Konuyu çalışan birçok sosyolog da kırsal alanların karşıtı olarak kenti tanımlamıştır. Bunlardan birisi ise Tönnies'tir. Tönnies'e göre kent; etnik köken, ırk, kültür ve sosyoekonomik statü yönünden farklılaşmış büyük ve heterojen topluluklardır. Toplum kent ile anılırken topluluk kır ile anılmaktadır. Bu farklılığın üzerine gidildiğinde aydınlanma çağı ile ortaya çıkan modern toplumun modeli olarak kentin ele alındığı görülür. Bizatihi topluluk, diğer ismiyle cemaat, toplumdaki yani cemiyetten yerleşim yerinin statüsü yönünden farklılaşmaktadır. Bu sebeple kent uygarlığı, kırsal alan ise bedeviliği temsil etmektedir (Kılıç, 2016: 86).

Fransız sosyolog Durkheim ise toplulukları, karmaşık cemiyetler ve basit cemiyetler olmak üzere kategorize etmiştir. Durkheim'e göre karmaşık cemiyetlerde organik dayanışma, basit cemiyetlerde ise mekanik dayanışma temel alınmaktadır. Bu ayrıma göre basit cemiyetler

kırsal alanları, karmaşık cemiyetler de kenti ifade etmektedir (Topal, 2004: 278). Mekanik dayanışma benzerlikten ileri gelen bir dayanışmadır türüdür. Böyle bir toplumda, bireyler arası farklılık azdır; bireyler, aynı duyguları duyduklarından, aynı değerlere bağlı olduklarından birbirlerine benzerler. Böyle bir toplum bir uygunluk toplumdur; çünkü bireyler henüz farklılaşmamıştır (Ergun, 1974: 82).

2.1.6.Kalkınma

İnsanlar eski çağlardan beri dünya üzerinde hep hareket halinde olmuşlardır. Hareket sebepleri olarak çoğu zaman siyasi, askeri, ekonomik nedenler ve afetler; göç alan bölgelerde büyük değişikliklere neden olmuştur. Bu değişim hareketi ile birçok medeniyet yıkılmış, yeni medeniyetlerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Salt ekonomik gerekçelerle iç göçler olarak, kırsal alanlardan kentsel alanlara doğru olan yoğun göç dünya tarihinde sanayi devrimi sonrası gerçekleşmiştir (Özdemir, 2004: 102). Bu durum kırsal alanların boşaltılmasına, kentsel alanlarda nüfus yoğunluğunun patlamasına sebebiyet vermiştir. Kırsal alanlarda üretim boşluğu yaratırken kentlerde altyapı, üst yapı, sağlık, eğitim başta olmak üzere birden fazla sorunu da beraberinde getirmiştir. Sosyal bilimciler, ekonomistler, siyasetçiler dünyada yer alan farklı nitelikteki ülkeleri, çeşitli adlarla birbirinden ayırmaktadırlar. Gelişmiş ülkeler- gelişmemiş ülkeler, kalkınmış ülkeler-kalkınmamış ülkeler, Batılı ülkeler-Doğulu ülkeler, sanayileşmiş ülkeler-sanayileşmemiş ülkeler, zengin ülkeler-fakir ülkeler bu ve benzeri kavramlar kalkınma, planlama, demokrasi yanında diğer müspet kavramları da içerecek şekilde kullanılmaktadır (Kaya, 1974: 7).

Kalkınma kavramını izah ederken de zıtlığından ve olumsuzluklardan dem vurulmuştur. Özellikle az gelişmiş ülke kavramı ortaya atılmıştır. Harry S. Truman, 1945 yılında Franklin D. Roosevelt'in görev başında ölmesi sonucu başkan yardımcısıyken başkan koltuğuna gelmiştir. Başkanlığa geldiğinde II. Dünya Savaşı'nın son ayları yaşanıyordu. II. Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan iki kutuplu dünya düzeninde kendini güçlendirme adına savaş sonrası tarihe Truman Doktrini olarak geçen büyük payın Avrupa'ya verildiği askeri ve ekonomik yardımlar ile dünyanın yeni düzenini inşa etme noktasında kalkınma farklı bir boyut almıştır. "Az Gelişmiş Ülke", kavramını bulan dünyanın birçok noktasında doğrudan ve(ya) dolaylı etkisi olan Amerika Birleşik Devletleri'nin yeni bir müdahale aracı olarak tarih sahnesinde yerini almıştır. 20 Ocak 1949 tarihinde ABD'nin 33. Başkanı seçilen H. S. Truman, başkanlık konuşmasında şöyle diyordu: "Az gelişmiş bölgelerin geliştirilmesi ve ekonomilerinin büyütülmesi için bilimsel ilerlememizi ve endüstriyel gelişmemizi yeni bir cesur program ile bu bölgelere sunmamız gerekiyor." Truman, "az gelişmişlik" gibi bir kavramı kullanarak kalkınmanın anlamını değiştirecek simgeyi bulmuştur (Esteve, 2007: 18). Cırhinlioğlu konuyu bir ileri seviyeye taşıyarak gelişmiş ülke aydınları,

pür/evrensel bilim inandırıcılığı altında kendi ülkelerinin çıkarlarına hizmet ettiğini belirtmiştir (1999: 12).

İkinci Dünya Savaşı'nın sonunda, bu noktada çok pirüpak gözüken bilimsel kavramlar ve politikalar temel düzeyde değişikliğe uğramıştır. Sosyal ve ekonomik kalkınmanın sağlanması iktidarların başat görevi olmuştur. Emperyalist devletlerin nüfuzlarının azalmasıyla bu amaç az gelişmiş ülkelere kaymıştır. Kurumsal ve sosyal bileşenleriyle beraber kalkınma olgusu kurum ve kurullarla ve kapitalizm ve komünizm arasında soğuk savaş döneminde ana savaş paradigması olmuştur (Harris, 2000: 2). Kimi bilim insanlarına göre küreselleşme ile birlikte kalkınma olumlu yönde ivme kazanmıştır. Kuşat'a göre küreselleşen dünya ekonomileri için kalkınma, toplumun tamamını içerisine alan genel bir katma değer artışı ve refah göstergelerindeki iyileşmedir (2014: 66). Benzer bir biçimde Doğan da kalkınma kavramı küreselleşme ile birlikte ülkelerin ekonomik ve sosyal olarak gelişimine katkı sağlayan faktörlerin başında geldiğini ve ülkelerin bölgesel ölçekte kalkınmayı sağladıklarında toplumun yaşam standartlarına, gelir dağılımına, demografik yapısına vs. birçok noktada kalkınmasına katkı sağlayacağını belirtmektedir (2015: 29).

Kalkınma olgusu, başta sosyal bilimciler olmak üzere uzun yıllardır üzerinde farklı disiplinlerin çalıştığı multi disiplinler bir konu olmuştur. İlk başlarda ekonominin bir parçası olarak görülen kalkınma, ekonomik büyüme ve sanayi devrimiyle birlikte kalkınma, daha fazla üretim, üretim değerlerinin artması ve birikimi olarak görülmüştür. Büyüme ile kalkınmayı eş anlamlı gören bu bakış açısı modern iktisat yaklaşımlarıyla farklılaşmaya başlamıştır. Modern iktisatçılar büyümeyi ekonomik gelişme olarak değerlendirirken, kalkınmayı ise ekonomik gelişmenin yanı sıra sosyal gelişmeyi de kapsayan bir çerçevede ele almaktadırlar (Kaya, 2004, 25). Kalkınma olgusu zaman içerisinde tahlil ve kapsam noktasında değişime uğramıştır. Önceleri salt ekonomik büyüme olarak görülen kavram zaman içerisinde toplumsal gerçeklikleri de içerisinde alarak yaşam kalitesi ölçüğü geliştirilmiş nihayetinde ise sürdürülebilirlik ile son versiyonunu tamamlamıştır.

Kalkınma kavramı yanında bazen gelişme, bazen büyüme, bazen de ilerleme kavramları kullanılır. Gelişme, büyüme, ilerleme ve kalkınma kavramları eş anlamda kullanıldığında, bir yıllık bir süre içerisinde nüfus başına düşen üretimde meydana gelen artışı ifade eder. Hâlbuki üç kavram da farklıdır. Kimilerine göre kalkınma gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkeler için kullanılır. Kalkınma sanayileşme demektir ve kalkınmış bir ekonomi, bütün sektörleri birbiriyle bütünleşmiş ve dış ekonomik ilişkileri buna göre şekillenmiş bir sanayi yapısı ile belirlenir (Sevindirici, 1997: 17-18).

Kalkınma özünde salt nicel verilerle izah edilebilecek bir olgu değildir. Ülkelerin GSMH'si milyar dolarları aşabilir. Fakat 21. yüzyılın getirdiği toplumsal beklentiler bağlamında talepler hiç olmadığı kadar farklılaşmış ve artmıştır. Temel hak ve özgürlükler başat değişkenler olmak üzere GSMH gibi nicel veriler sadece kalkınmanın bir parçasını kapsamaktadır. Bizatihi ülkenin gelir

artışı kalkınmışlığının tam olarak göstergesi değildir. Zira ülkede ortaya çıkan gelir artışı topluma bir bütün olarak aynı ölçekte yansımaz. Bu durum kalkınmanın nicel boyutu ile izah edilemez. Kalkınmanın nitel boyutu devreye girmelidir. Kalkınma nitel değişimler ile de tahlil edilmelidir. Kalkınmanın salt ekonomik ayağı olmamakla beraber sosyal, kültürel ve sanatsal bağlantıları da bulunmaktadır. Onun içindir ki sosyal bir olgu olan kalkınma kavramı, burada çözümü aranan ana nesne konumundadır. Kalkınma olgusu tek boyutlu bir eylemler dizisi değildir. Kalkınmanın nüvesi; kaynakların sınırlı, insan ihtiyaçlarının sınırsız olduğu iktisat gerçeğinde yatar. Kaynakların verimli kullanılıp, toplumsal dönüt olarak daha fazla artan ölçekte çarpan etkisi olmalıdır. Kırsal kalkınma karar alıcılarının ve politikalarının odak noktasında insan vardır. Birden fazla kalkınma sektörü sayılsa da başat sektör dünyanın birçok noktasında olduğu gibi tarımdır (Nazlı, 2015: 28). Kalkınmayı salt tarım sektörüne bağlamak da kalkınma bağlamında kalkınmanın sağlanabilmesi adına diğer sektörlerle görece haksızlık olarak değerlendirilebilir. Kalkınmanın amacı milletin refahının yükseltilmesidir. Ekonomide kamunun devletin asli fonksiyonlarını yerine getirmesi, ayrıca özel sektöre gelişmesi için gerekli alt yapı sağlaması onun teşebbüs gücünün enerjisini ve etkinliğini azamiye çıkaracak şekilde desteklemesi, tamamlaması ve teşvik etmesidir (Aktürk, 1981: 13).

TDK'ye göre kalkınma ise; kalkınma işi, iyileşme şifa bulma manasına gelmektedir (2019). Kavram bazı zamanlarda sanayileşme, modernleşme, teknolojik olarak ilerleme, büyüme gibi kavramlarla eş değer olarak kullanıldığı için bir anlam kargaşası yaşanmasına da neden olmuştur. Fakat bu kalkınma kavramının sanayileşme, ilerleme ve büyüme gibi kavramlarla karıştırıldığı alan yazında ve lisaniyatta karşılaşılmaktadır (Kan, Kan, Gülçubuk & Peker, 2016: 231). Küçük; kalkınmayı, işgücünün veriminin artması olarak ifade etmiştir (Küçük, 1971: 25). Tunç ise kalkınmayı, bir ekonomide üretilen mal ve hizmetlerdeki reel artışın yanında, eğitim altyapı, hukuk, sağlık ve kültürel faaliyetlerdeki topyekûn gelişmesi olarak tanımlamıştır (Tunç, 2017: 21). Daha geniş bir ifadeyle kalkınma bir toplumsal arzu edilen her türlü gelişmenin toplumsal, siyasal ve ekonomik alanlarda arttırılmasıdır (Tüylüoğlu & Çeştepe, 2004: 29). Özensel; kalkınmayı, dinamik bir kavram olarak ifade etmiştir. Ona göre kalkınma, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin gelişmiş ülkeler standartlarına ulaşma çabasıdır. Temel hedef milli gelirin ve üretimin arttırılması, ekonomik ve toplumsal yapının olumlu yönde değiştirilmesidir (Özensel,2018:174).

Genel bir kalkınma tanımı yapılacak olur ise, toplumların yoğun değişme çabalarının bir neticesi olarak, sosyal, kültürel, ekonomik, sağlık, bayındırlık, turizm, şehir planlama, mimari, spor, tarım, eğitim, siyasal ve kırsal alanlarda bariz oraya çıkarılan insanların maddi ve manevi ümitlerinin gerçekleşme çabalarının bütünüdür. Bizatihi kalkınma bitmeyen süreçler ağıdır. Bir toplumun, grubun, kitlenin kısacası her bir organizasyonun gelişmesi her şeyden önce kendi insanının ilerlemesine bağlıdır. İnsan potansiyelini geliştirmedikçe hiçbir toplum; ekonomik,

kültürel ya da siyasi yönden daha fazla gelişme gösteremez. Az gelişmiş olarak tanımlanan ülkelerin çoğunun temel problemleri doğal kaynakların kıtlığı değil, kendi insan kaynaklarının az gelişmiş olmasıdır (Büyükaslan, 1995: 9). Kalkınmanın toplumun bütünü için gereği, göz önüne alındığında bütünün farklı parçalardan oluşmuş olduğu özelliği önceleri göz ardı edilmiştir. Her bir farklılığın ihtiyaçlarının da farklı oluşu aynen bir ülkede farklı bölgelerin olması ve her bölgenin kendine özgü yerel dinamiklerinin ve yerel ihtiyaçlarının oluşu kalkınma kavramını bir bütüncül yaklaşım olmaktan çıkarmakta ve uzun vadede kalkınma adına faydalı sonuçlar verememektedir (Kan, Kan, Gülçubuk & Peker, 2016: 232).

Kalkınma olgusu birçok alanın çalışma alanına girmektedir. Başta iktisat, sosyoloji, tarım ekonomisi, antropoloji, ekonomi, zootekni, şehir bölge planlama, mimari, coğrafya gibi birden fazla alanı ilgilendiren bir olgudur. Kısacası kalkınma, fen ve sosyal bilimlerin ortak çalışma alanıdır. Konunun sosyal boyutuyla iktisatçılarla beraber bu konuya değinen sosyologlar da olmuştur. Sosyologlar için toplum tıpkı bir fen bilimcisinin laboratuvarı gibi bir alandır. Bu minvalde toplumda cereyan eden hadiselerinin izahının da yine toplumda aranması elzemdir. Kalkınma konusunda ortaya çıkan veya çıkmayan toplumsal olaylar noktasında tahlil yapacak olanlar ise sosyologlardır. Kalkınma konusunda da elbette konunun sosyal boyutunu da göz önüne almak gerekir. Zira kalkınma nüvesinde üç ayaklı bir disiplindir: Birincisi ekonomik kalkınma, ikincisi çevresel ekolojik veya yeşil kalkınma, üçüncüsü ise sosyal kalkınma. Bu ayaklardan birinin eksik olması durumunda tam manasıyla kalkınmadan bahsedilemez. Kalkınma konusunun daha ayrıntılı izahının yapılabilmesi için kalkınma türlerine de değinmek faydalı olacaktır. Bu minvalde sürdürülebilir kalkınma, bölgesel kalkınma yerel kalkınma ve toplum kalkınması kavramlarına değinilecektir.

2.1.6.1.Sürdürülebilir Kalkınma

Sürdürülebilirlik nedir denildiğinde herkesin aklında devam edilmesi gereken bitmeyecek bir durum olduğu şekillenebilir. Özünde sürdürülebilirlik insanlığın ihtiyaçlarının daima var kılınabilmesidir. Sürdürülebilirlik gelecek nesillere teslim edilmesi gereken bir emanettir. UNDP'ye göre sürdürülebilir kalkınmanın amaçları; yoksulluğu ortadan kaldırmak, gezegenimizi korumak ve tüm insanların barış ve refah içinde yaşamasını sağlamak için evrensel eylem çağrısıdır (2021). Sürdürülebilir kalkınma ise iki kelimedenden oluşan kalkınmanın günümüzdeki son versiyon halidir. Küresel düzeyde başta doğal kaynak kullanımı olmak üzere ekonomik kaynaklara erişimde görülen ve giderek derinleşen eşitsizlik sonucu 1980'li yıllardan sonra yerel düzeyin yanı sıra küresel düzeyde de eksikliği hissedilen "sürdürülebilir kalkınma" özellikle uluslararası kuruluşlarca dünya gündeminde yer almaya başlamıştır (Özer, 2017: 126).

Sürdürülebilir kalkınmanın üçayağı bulunmaktadır. Bunlar: ekonomik büyüme, sosyal gelişmeler ve çevredir. Sürdürülebilirlik denilen olgunun tam olarak sağlanabilmesi için bu

üçayağın dengeli bir şekilde hareket etmesi gerekir. Bu sac ayaklarına kısaca değinilecek olur ise çevre, ekolojik koruma ekosisteme zarar vermeden kaynakların sınırsız olmadığı gerçeğini unutmadan tüketmek ve bitirmemektir. Sosyal gelişmeler, denilen hadisenin özü ise toplumsal ihtiyaçların eğitim, sağlık, güvenlik, inanç, spor, kültür, yaşam kalitesi vs. noktasında temel ihtiyaçların karşılanmasıdır. Son olarak ekonomik büyüme ise doğaya zarar vermeden toplumların yaşam standartlarının arttırılmasıdır. Ezcümle sürdürülebilir kalkınma kavramını ortaya çıkar(t)an bir takım nedenler bulunmaktadır. Bunlar kısaca küresel ısınma, artan nüfus, su kaynaklarının azalması, ozon tabakasının zarar görmesi, yoksulluk ve getirdikleri şekilde sayabiliriz. Ekonomik orijinli sebepler sosyal götürüleri de beraberinde getirmektedir. İnsan varlığının dününden bugününe eşitsizlik üzerine inşa ettiği hemen her yapı kurumsal kapasitesini geliştirememiştir. Bu doğrultuda doğa da bundan nasibini almıştır. Bu durumun önüne geçebilmek adına ortaya atılan yeni paradigma sürdürülebilir kalkınma yaklaşımıdır.

2.1.6.2. Bölgesel Kalkınma

Bölgesel kalkınma kavramının etimolojik kökleri Latince regio kelimesinden gelmektedir. Regio kelimesi ise çevre, alan anlamına gelen, sınırları kişi ve mekâna göre farklılık gösterilebilen bir kavramdır. Bu sebeple çeşitli bölge tanımlamaları yapılması doğal olandır. Bölge tanımlamaları yapılırken kültürel, coğrafi, kentsel, kültürel ve yönetsel ölçütler kullanılmaktadır (Taşkın, 2013:13). Bu ölçütler ise yapılan planlama çalışmalarında ana sınıflandırma kıstasları olabilmektedir. Bölge, belli özdeksel ve tinsel öğelerinin görece olarak türdeş kıldığı coğrafi alandır (Ozankaya, 1994: 25). Tarımsal üretimle uğraşan çiftçilerin topografya, toprak ve iklim şartlarının benzerliklerine göre bazı yerleri benzer isim kullanarak ifade etmeleri eski dönemlerden beri kullanılan bölge kavramı mekân farklılıklarının parçaları ve ötekilerden farklılıklarını ifade etmek için kullanılmaktadır (Açıcı, 2008:3). Örneğin: tarım bölgeleri, sanayi bölgeleri, kültür bölgeleri, seçim bölgeleri, gelişmiş bölge vs. gibi esas alınan kıstaslara göre bölgeler farklılık gösterebilmektedir.

Konumuzu ilgilendiren yönüyle bölgesel kalkınma ise tüm bu bölge tanımlamalarındaki farklılıklara rağmen ifade olarak diğer bölgeler ile baz alınan bölge arasındaki gelişmişlik farklılığını en aza indirgeme uğraşdır. Bölgesel kalkınmayı bazı unsurlar etkileyebilmektedir. Bu unsurlar: sektörel ve fonksiyonel, sanayileşme, kentleşme, bilgi, yenilik buluşçuluk ve yatırım gibi alt unsurlar, bölgenin tarihi geçmişi, küresel iç ve dış etmenler ve son olarak ulusal ve bölgesel planlama politikaları ve karar verme süreçlerinden oluşmaktadır (Özgür, 2010: 18). Apalı'ya göre bölgesel kalkınma, merkezi yönetimin çizdiği tepeden inme politikaların aksine bölgesel aktörlerin katılımıyla sınırları belli olan bölgenin sanayileşme ve sosyal yapısının iyileştirilmesidir (2009: 6).

2.1.6.3.Yerel Kalkınma

Yerel kalkınma, sürdürülebilir kalkınma ile son yıllarda en çok kullanılan kavramlardan birisidir. Ulusal kalkınmanın altında bölgesel kalkınma, bölgesel kalkınmanın alt ölçeğinde de yerel kalkınma yer almaktadır. Yerel kalkınma BM tarafından sunulan Yerel Gündem 21 ile uluslararası ölçekte popülerlik kazanmıştır. Katılım ve yetki bağlamında yerelde toplanması esastır (Zengin, Başkurt ve Es, 2014: 104). Kısaca yerel kalkınma, yereldeki mevcut durumun üzerine her alanda çıkmadır. Yereldeki toplulukların ekonomik, siyasi, kültürel, sosyal, spor vs. alanlarda bulunduğu üzerine koymasındır. Yerel kalkınmada kalkınmanın gözlemlenebilmesi için bir zaman ve yer ölçütlerinin de olması gerekmektedir.

Yerel kalkınmada, yerelin kendi içindeki dinamiklerin eyleme geçirilmesi, yereldeki toplumun belirlenen alanlarda sürdürülebilir kalkınma hedeflerine doğru uygun gelişimini sağlamayı amaçlar. Yerel kalkınmada başat hedef; yerelde var olan problemlere çözüm üretmek değil, yereldeki sorunların sebeplerinin çözüme kavuşturulması üzerine çalışmalar yapılarak, sürdürülebilir, dengeli ve sağlıklı bir kalkınma yolu bulmaktır (Kan, Kan, Gülçubuk & Peker, 2016: 234). Yerel kalkınma, maddi ve maddi olmayan kaynakların mobilizasyonu ve koordinasyonu yoluyla, yerel ölçekte ekonomik ve sosyal faaliyetlerin bir "bölge" içinde çeşitlendirilmesi ve geliştirilmesi sürecidir (Santamaria, 2019). Yerel kalkınma için bir tanımlama yapılacak olunur ise, yerele özgü sınırlı kaynakların sosyo-kültürel ve ekonomik yönden ele alınarak bugününü ve yarınını şekil veren kamu ve özel sektör iş birliği ile yerelde mevcut durumun iyileştirilmesi sürecidir. Kısacası, yerelde uygulanan sosyal ve ekonomik gelişim politika uygulamaları bütünüdür (Küçük, 2012: 39).

2.1.6.4.Toplum kalkınması-Kırsal Kalkınma

Çalışmada kullanılan temel kavramlardan bir diğeri de toplum kalkınması kavramıdır. Kırsal kalkınma, toplum kalkınması olarak da kabul edilmektedir (Gülçubuk, 1997: 24). Kırsal kalkınma, dünyanın hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeleri tarafından yaygın olarak kabul gören bir kavramdır (Bakırcı, 2007: 35). Toplum kalkınması olgusu çok boyutlu bir olgu olduğu için bu kavram ile ilgili değişik bakış açılarından hareketle çok çeşitli tanımlamalar yapılmıştır (Arslan, 2011: 24). Kırsal kalkınma kavramı kalkınmanın bir çeşidi olup dünyada az gelişmiş ülkelerin, gelişmekte olan ülkelerin ve gelişmiş ülkelerin gündeminde oldukça önemli bir konumda bulunmaktadır. Herkes tarafından kabul gören kırsal kalkınma tanımlaması halen yapılamamaktadır ki bu da çok boyutluluğun yanında her ülkenin şartlarının kendine özgü olmasından kaynaklanmaktadır (Akin, 2010:59). Yoğunluğu ve derecesi topluluktan topluluğa değişmekle birlikte belirli bir coğrafi alan üzerinde yaşayan yerel topluluk öz olarak toplum kalkınmasında vurgulanan hedef kesimdir. Toplum kalkınması ile vurgulanan bu yerel topluluğu

betimleyen üç özellik bulunmaktadır. Bunlar: biz duygusu, topluluk sorunları hakkında birliktelik ve dayanışma son olarak birincil yüz yüze ilişkilerin varlığıdır (Çetin, 2009: 39).

Toplum kalkınması olarak ifade edilen, toplumun daha iyi hayata kavuşabilmesi için daha iyi olabilmenin bütün şekillerini kapsayan bütün yol ve yöntemlerdir. Özellikle kırsal kesime atıfla tarımsal üretimde yeni teknolojilerin kullanılması, sürdürülebilir bir tarım yaklaşımı, toprağın korunması, tarımsal ve hayvansal verimin artırılması, eğitim ve sağlık alanında iyileştirilmelerin yapılması faaliyetlerini kapsamaktadır (Sülün, 2004: 4). Geray; toplum kalkınmasını küçük toplulukların içinde bulunan toplumsal, kültürel ve ekonomik şartlarının ıslah edilmesi maksadıyla el birliği ile küçük toplulukların ve devletin imkânlarının birleştirilip, ulusun bütünüyle homojenize edilmesi süreci olarak ifade etmiştir (Geray, 1981: 10). Toplum kalkınması özünde bu küçük toplulukların ekonomik, sosyo-kültürel ve sanayi alanındaki seviyelerinin artırılması ve bu alanlardaki artışların diğer küçük topluluklara örnek olacak biçimde merkezi hükümet ile yerel yönetim aktörlerinin entegre bir biçimde hareket etmesi, yardım ve karşılıklı yardımlaşma sürecidir (Yönden, 2006:13).

Kırsal alanda yaşayan insanlar, doğa ile iç içe yaşamaktadır. Bu insanların genellikle temel ekonomik faaliyetleri bitkisel üretim, hayvancılık, balıkçılık, el sanatları ve ormancılık gibi sektörlerdir. Bu sektörler, sanayi ve hizmetler sektörüne göre daha az gelir getirmektedir. Kırsal alanlarda özellikle alt yapı çalışmalarının efektif bağlamda nüfusa oranla daha masraflı ve yetersiz olduğu düşünüldüğünde bu bölgelerde yaşamının zorlukları daha görünür boyuttadır. Bu nedenle gerek ülkelerin kendi içinde bölgeler arasında gerekse dünya genelinde ülkeler arasında rekabetçi bir ortamın var olması altyapısı yeteri kadar gelişmemiş olan alanların aleyhinde bir gelişmeye neden olmuştur. Tüm bu gelişmeler nihayetinde bölgeler arasındaki gelişmişlik dengesini bozmakta ve eşitsizliğin getirmiş olduğu toplumsal ve ekonomik sorunlar bugüne ve yarına miras kalmaktadır (Taşcıoğlu, 2011:45).

Bir yerleşim yerinde sanayileşme ve kentleşme sürecinin sonunda, kır ve kent olmak üzere iki farklı yerleşim birimi ortaya çıkmıştır. Bu oluşumlardan kent daha gelişmiş bir oluşum iken, diğer tarafta daha az gelişmiş alanı olan kırsal yerleşim birimleri yer almaktadır. Yerleşim birimlerinin kır ve kent olarak ayrılmasının sonucu olarak da kalkınmanın yani gelişmişlik ile ilgili olarak "köy kalkınması" daha güncel bir ifadeyle kırsal kalkınma gündeme gelmiştir (Gökdemir & Ergün, 2012: 68). Kırsal kalkınmanın birçok uğraş alanı vardır: Tarım, hayvancılık (bahçe, tarla, hayvan yetiştiriciliği vb. faaliyetler), ormancılık, balıkçılık, sağlık, küçük girişimcilik, kırsal sanayi, ekoloji, turizm, su, konut, eğitim ile teknoloji, kadın, çocuk ve çok sayıda diğer programları kapsayan uğraşılardır (Gülçubuk, 2017).

Kırsal kalkınma, kırsal alanda yaşayan ve geçimini tarım, hayvancılık vb. işlerden sağlamaya çalışan toplumun yaşam şartlarının daha yukarıya taşınması ve refah düzeylerinin yükseltilmesi amacını güder. Ekonomik kalkınma tarım ve sanayi arasında bir ilişki kurulup,

birlikte geliştirilmesini gerekli kılar. (Özdemir, 2004: 104). Kırsal kalkınma yine kırsal kesimin sosyal ekonomik durumunun düzeltilerek, ulusal kaynaşmayı içeren ve bunların devletin çaba ve katkılarıyla yapılması sürecidir (Gülçubuk, 1997: 25). Kırsal kalkınma; kırsal alanın sosyal, kültürel ve iktisadi tüm şartların, çevreyi koruma ve sürdürülebilirlik şartları göz önünde bulundurularak bu bölgedeki nüfusun hayat kalitesinin yükseltilmesine yönelik yapılan planların ve bunların uygulamaya geçirilmesinin hepsini kapsar. (Öznel, 2018: 174-175). Uzun süre Tarım ve Kırsal Kalkınma Kurumu'nun başkanlığını yapan Nazlı'ya göre kırsal kalkınma; kırsal kesimin yenilikleri açık olarak yaşadığı gelişim ve değişim sürecidir (2015: 2). Tam olarak uzlaşmaya varılmış bir tanımla olmamakla birlikte, kırsal alanların doğal kaynaklarının ve buralardaki yaşam yapısının bozulmadan korunabilmesinin yanında kentli kesimlere göre daha kötü ekonomik ve sosyal olanaklara sahip olan kırsal alan toplumunun yaşam koşullarının iyileştirilebilmesi için geliştirilen girişimlere genel olarak "kırsal kalkınma" adı verilmektedir (Ekim, 2006: 2).

Kırsal kalkınmanın sağlanabilmesi için hemen her ülkede farklı yöntemler kullanılmaktadır. Diğer bir ifadeyle kırsal alan pozitif olarak ayrımcılığa tabi tutulmaktadır. Kırsal kent arasında sosyal ve ekonomik durumlardan dolayı kır aleyhine ekonomik ve sosyo-ekonomik farklar söz konusudur. Kırsal kalkınma kırsal yerleşimlerin durumu ile yakından ilişkilidir (Gündüzöz, 2011: 117). Kırsal kalkınmanın tek bir hedefi yoktur. Öncelikli olarak ilk hedef, kırsal yörelerin veya mekânların sahip oldukları doğal kaynakların en verimli şekilde kullanılarak kent ile kır arasındaki sosyo-kültürel ve ekonomik gelişmişlik farkını en aza indirmektir. İkinci hedef kırsal kesimde iş ve istihdam imkânlarının artırılmasını sağlamak, kırsaldan kente göçü önlemek ve kırsal alandaki insanların yaşam standartlarını yükseltmektir (Çeken, Karadağ & Dalgın, 2007: 3).

Kırsal kalkınma kavramı, sadece tarım sektörü ile ilgili olarak görülmemekte, üretim ve tüketim ile birlikte ilişkilendirilmektedir. Kırsal bölgelerde üretimin artırılması, kırsal alanda yaşayan insanların faal üreticiler haline getirilerek istihdam sorunlarının en aza indirilmesi, sanayi kollarının kurulması ve üretilen bu malların bu sanayide değerlendirilmesi, kırsal kalkınmanın koşulları olarak sayılmaktadır. Günümüzde kırsal kalkınma projeleri, her bölgede yaygınlık kazanmaktadır (Arslan [Atık], 2013: 175). Kırsal kalkınmada halkın gönüllüğü önemli bir yer tutmaktadır. Kalkınma; başarı oranı sürekli artan, devamlılık arz eden bir yenileşme dönemidir. Bu çalışmada, daha önce bu alanda yapılan çalışmalara farklı bir bakış açısı olarak kırsalın yerel elitleri olan muhtarların sahadan verecekleri geri dönüşler ile karar alıcılara, alternatif bir kırsal kalkınma yolu açılmaya çalışılacaktır. Çalışmada anlam kargaşasını önlemek için kırsal alan kavramı, kırsal kalkınma ve köy kalkınması terimleri de aynı anlamlarda kullanılacak ve bu sayede anlam kargaşasının önüne geçilmeye çalışılacaktır (Arslan, 2011: 27). Çalışmanın mevzuat ile ilgili kısmı da önemli bir yer tutmaktadır. Bununla beraber konunun yasal

boyutuyla değerlendirilmesi, yetki ve görev anlamında muhtarların kendi sorumluluklarının farkında olması, yerel yönetimler ve muhtarlıkların tarihsel süreci hakkında muhtarlıkların tarihsel arka planı ilerleyen bölümde irdelenecektir.

2.1.7. Elit veya Seçkin Kavramı

“Elit” kavramı, köken olarak Latince’den üretilmiş bir kavramdır ve “eligre” ve “electa” sözcüklerinden türetilmiştir. Türkçe’ye de Fransızca “elite” sözcüğünden geçmiştir. “Eligre” sözcüğünün karşılığı Latince’de seçme anlamına gelirken, “electa” ise seçilmiş veya en iyisi demektir. Bu sözcüğün gündelik hayatta kullanılması 17. yüzyıla kadar uzanır (Arslan, 2016-a: 270-2; Arslan, 2007: 2). Bottomore’a göre seçkin veya elit sözcüğünün, on yedinci yüzyılda ilk başlarda kaliteli malları tanımlarken kullanılırken sonraları kullanım alanı genişleyerek; birinci sınıf askeri birlikleri ya da soyluluğun yüksek mertebeleri gibi üst seviye görülen toplumsal sınıfları betimleyen sözcük olarak kullanılmıştır (1996: 7). Sözcük, sosyal bilimler gibi bilimsel alanda 19. yüzyıl biterken kullanılmaya başlanmış olup, İngiltere ve Amerika’da 1930’lu yıllarda kullanımı yaygınlaşmıştır. Elit sözcüğü günlük kullanımda kişi, sporcu, konut, ordu, takım vs. çeşitli kişi ve nesnelere tanımlamak içinde kullanılmaktadır. Bu sözcüğe sosyal bilimlerde alanında popülerliği Pareto kazandırmıştır (Sesli & Demir, 2010: 3).

Turhan’a göre elit veya seçkin sosyolojik anlamda “çoğunluğun üzerindeki azınlık yönetimi” şeklinde ifade edilmektedir (2000: 31). Arslan’a göre ise elit, belli bir noktaya gelmiş, toplumun sahip olduğu kaynaklar üzerinde tasarruf yetkisine sahip, toplumu ilgilendiren kararları almayı gerçekleştiren kişilerdir (2016-a; 2012-b: 119). Toplumsal kaynaklardan kastedilen; servet, itibar, statü gibi sosyal ve ekonomik kaynaklar ile birlikte motivasyon, enerji, zaman gibi bireye özgü kaynaklardır (2001: 7). İlk çağlardan günümüze kadar birçok düşünür, toplumun belli bir azınlık tarafından idare edilmesi gerektiğini belirtmiştir. Bu anlayış, eski Hint toplumunu düzenleyen Brahmanca kast öğretilerinde de kendisine yer bulmuştur (Bottomore, 1996: 21). Bu şekliyle siyaset, toplumda yöneten ile yönetilen arasındaki ayrıma dayanır. Elit teorisi yeryüzünde bulunan toplumların hepsinde iki sınıf insan bulunduğunu belirtir: Yöneten sınıf ve yönetilen sınıf. Sayısı daha az olan seçkin veya elit grup, tüm siyasal görevleri yerine getirir, erki kendi tekelinde tutar ve bu durumun sağladığı üstünlüklerden yararlanır. Buna karşılık, azınlıkta ol(a)mayan grup, seçkin grup tarafından bazen meşru, bazen de keyfi veya zora dayalı bir şekilde yönetilir (Çaylak, 2005: 18).

Elit teorisi, eşitsizlik olgusunu ve toplumdaki elit-halk farklılaşmasını analiz ederken “iktidar” ve “etki” kavramlarını merkeze alır ve buradan hareket eder. (Arslan, 2016-a; Arslan, 2007: 26). Dahl’a göre etki, aralarında ilişki bulunan oyunculardan birisi, diğerine eğer o olmasaydı yapmayacakları bir şeyi yaptırabiliyorsa, işte o ilişki etkidir. Bu anlamda etki eşitsizlikle eş anlamlıdır (Duverger, 2010/2014: 123). Münci Kapani; bir azınlığın çoğunluğu her

zaman kendi yönetimi altında tutabilmesini nasıl sağlandığı sorusuna; azınlığın örgütlenme başarısını gösterirken çoğunluğun ise bunu başaramamış olmasında aramak gerektiğini belirtir (Kapani, 2001:112).

Pareto, Mosca ve Michels klasik elitizm teorisyenleri olarak iktidar ve ilişkilerini anlatmaya gayret göstermişlerdir. Bu teorisyenler, dünyayı bir aşağıdan yukarıya doğru alanı daralan bir piramitte benzetmişlerdir. Piramidin zirvesine çıkabilmek bazı becerilere ve zekâ, güç, nüfuz, ikna kabiliyeti, örgütlenme, karizma, liderlik gibi toplumsal ve(ya) bireysel faktörlerin de gerekli olduğunu belirtmişlerdir (Önder, 2009: 77). M.Ö. yaşamış olan Herakleitos eşitliğe ve dolayısıyla demokrasiye inanmayan bir düşünür olarak görülmektedir. Halkı anlayışsız gören ve her şeye dışardan bakarak buna aldanan bir kalabalık olarak görmektedir. Dolayısıyla yönetimin kalabalığın hakkı olmadığını belirtir. Bu önemli görevin seçkin (elit) bir azınlığın hakkı olmalıdır (Kabakçı, 2019: 12). Klasik elit teorisyenleri yönetimde kalmaları gerektiğini, sadece sınıfsal farklılıklardan dolayı değil aynı zamanda eğitimleri ve tecrübeleri ile de ilgili olduklarını düşünmekteydiler (Arslan, 2016-a; Arslan, 2010: 7). Klasik seçkin literatürde elitler, genellikle kapasite, kişilik ve akıl üzerinden tanımlanır. Pareto, Machiavelli ve Mosca farklı tipolojilerde yakın kavramlar üzerinden bu tanımlamayı yapmışlardır (Lopez, 2013: 2). Yönetici sınıfının ilk önemli grubu, mutlak bir şekilde yetki hiyerarşisinin tepesinde bulunan kişilerinin oluşturduğu, siyasi elitleri ifade eder. Örneğin, Etzioni-Halevy gibi düşünürler elitleri iktidarın kaynaklarını kontrol eden ve kullanan, toplumu etkileme gücüne sahip olan bir grup insan seçkin insan olarak tanımlar (Manolov, 2012: 167). Elit kuramcılarının üzerinde hem fikir olduğu konulardan biri çeşitli elitlerin olduğudur. Siyasi elitten başka askeri elit, bürokrat elit gibi çeşitli elitlerinin varlığından da bahsetmek mümkündür (Daver, 1993:130).

Demokrasinin özellikleri olarak eşitlik, kanun önünde eşitlik, siyasi eşitlik gibi olguların varlığı mevcuttur. Demokratik rejimler, devletin hangi şartlarda güç kullanacağını ve gücün sınırlarının ne olacağını açıkça belirtmeyi amaçlarlar. Demokrasilerde askeri/sivil bürokrasi, seçilmiş siyasiler tarafından belirlenmiş politikaları uygulamakla mükelleftir (Demirel, 2011: 7). Stratejik toplumsal kurumların, elitler, hiyerarşik yapı içerisinde en önemli konumda bulunan kişilerdir. Temel olarak toplumu ilgilendiren kurumların başında siyaset, ekonomi, askeriye, yargı, eğitim ve medya gelmektedir (Arslan, 2016-a; Arslan, 2007: 6). Sarıbay'a göre elit ile kitle arasındaki en büyük fark eğitimidir (1996: 60).

Elitlerin öne çıkan özelliklerinden birisi yüksek gelir düzeyine sahip olmalarıdır ki bu durum onlara bolca zaman kazandıracaktır ki bu zamanlarda siyasi hayat ile ilgilidir. Tek derdi karnını doyurmak olan birisi için siyaset fazlasıyla lüks bir uğraştır. Bir başka deyişle, sıradan insanlar yaşadıkları gündelik hayatın dünyasını aşacak ekonomik güce sahip olamadıklarından, siyaset alanı ekonomik olarak daha iyi durumda bulunan bireylere kalmıştır. İktidar sahibi olmayı kolaylaştıran yollardan birisi ekonomik durum ile ilgilidir (Hocaoğlu, 2002:80). Elitlerin yüksek

gelire sahip olmaları birçok konuda normal insanlara göre onlara avantaj sağlamaktadır. Normal insanların ulaşamayacağı birçok imkâna bu insanlar rahatlıkla ulaşabilmektedir. Mezun oldukları okul, sahibi oldukları iş bunlara birkaç örnek olarak verilebilir (Kocaoğlu, 2006: 32).

2.1.7.1.Siyasi Elitler

Toplumda yöneticilik yapacak kişiler ile ilgili tartışmalar aynı zamanda toplum düzeninin, devletin sürekliliği ve yönetilenin memnuniyetinin nasıl sağlanacağı konularını da kapsamaktadır. Bu konuda Platon “ya krallar filozof olmalıdır ya da filozoflar kral” düşüncesini benimsemiştir. (Platon, 2002: 148). Platon’un, eserlerinde hocası Sokrates’in düşünceleri üzerinden hareket ettiği görülmektedir. Bu çabası ile düşünce tarihinde bu konuda ilk sistemli bilgiyi sunma başarısını gösterir. Platon’un kurduğu bu felsefe kendisinden sonra birçok düşünürü de etkilemiştir (Mengi, 2004: 25).

Her toplumda çeşitli nedenlerden dolayı ortaya çıkan tabakalaşmış bir düzen söz konusudur. Bu tabakalaşmada artık üründen geçinen, ekonomiyi kontrol altında tutan, yönetimde karar yetkisine sahip bir seçkinler sınıfı yer almaktadır (Sala, 2009: 12). Pareto, elitleri, olağanüstü özelliklere sahip ve hangi alanda, hangi alan olursa olsun, büyük yetenekleri olan insanların tamamı olarak tanımlamaktaydı (Duverger, 2010/2014: 161). Kapani ise tam tersi olarak elitlerin, zekâca, bilgice, yetenekçe veya servetçe üstün olmalarının gerekemeyeceğini ifade eder (2001: 128). Her şeyden önce sosyal bir gerçek olarak elit kavramını kabullenmek gerekmektedir. Kapani bu gerçeği iki tespiti dayandırmaktadır: a) iktidarın kullanılmasında toplumu oluşturanların eşit durumda olmaması b) iktidarın sürekli küçük bir seçkin kişiler tarafından kullanılması (2001: 127). İktidarın kullanılmasında ve siyasal kararların alınmasında söz sahibi olanlar, siyasi elitler olarak tanımlanabilir. Arslan’a göre bu kişiler, siyaset kurumunun en üst tabakasında bulunan bireyler olarak tanımlanabilir. Yine aynı şekilde parti liderleri, partilerin genel sekreterleri, en etkili üst kurul üyeleri, hükümet başkanları, bakanlar, meclis başkanları, cumhurbaşkanları ve milletvekilleri de bu grubun içerisine yer alır (Arslan, 2016-a; Arslan, 2007: 6). Manolov’a göre siyasi elit, siyasal sınıfın en önemli parçalarını içeren, iktidarın kaynaklarını kontrol etme yetkisine sahip ve yöneten azınlık olarak toplumda büyük siyasal ve toplumsal etkisi olan ve türlü ayrıcalıklara sahip, alınan kararlardan sorumlu olan kişilerdir (2012: 168). Bu kişilerin en genel özelliği, bir şekilde iktidarda kalmayı başarabilmeleridir. Siyasi elitlerin bu gücü ve üstünlüğü yönetilenler tarafından kabul edilmiştir (Daver, 1965: 519).

Turhan’a göre siyasi elitlerin ortaya çıkması ile devletlerin ortaya çıkması birbirleriyle yakın ilişki içindedir. Devletlerin ortaya çıkmasında da devleti oluşturan toplumun yapmış olduğu iş bölümü en büyük paya sahiptir. İş bölümünün doğması da üretime doğrudan katılmayan daha sarıh bir ifadeyle yöneten sınıfın oluşmasına neden olmuştur. Bu sınıf, yönetim görevini de eline alan ve iktidarda siyasi elitlerdir (2000: 40). Modern toplumlarda iş bölümü ve uzmanlaşma,

kişilerin kendi isteklerine bırakılmıştır. Demokrasinin gerekli olduğu toplumlarda eşit ve özgür her birey, toplumu yönetme görevini en iyi kendisinin yapabileceğini düşünmesi ve rekabet kavramını işlevsel hale getirecektir. Ancak rekabet gücü alınan eğitime, maddi duruma, kişinin çevresine, yeteneklerine azmine ve ısrarına bağlıdır (Arslan, 2010: 2). Sonuç olarak, küçük farklılıklara rağmen, siyasi eliti tanımlarken, ortak kavramlar ve ölçütler kullanılmaktadır (Manolov, 2012: 162).

2.1.7.2.Yerel Elitler

Elit teorisi, kapsamlı bir şekilde incelendiğinde demokrasi üzerine odaklanmış bir kuramsal çaba olarak nitelendirmek daha doğru olacaktır. “Egemenlik”, “iktidar” ve “temsil” kavramlarının tarihteki işlevlerinin göz önünde tutularak, demokrasinin sınırlarının ne olduğu, kapasitesi ve işleyişi anlaşılmalı çalışılmaktadır. Bu teorinin temel önermesi de yaygın kanının aksine “anti-demokratizm” değil, demokrasinin şekli değil öze dair bir olgu olduğudur (Arslan [Mutlu], 2015, 87). Elit teorisinin yönetenler ile yönetilenler arasındaki bu fark modern siyasetin özüne işlemiş kitle korkusunu bastırma veya örtbas etme çabası olarak nitelendirilebilir. Nitekim kitlelerin siyasi olarak ne kadar güçlü olabileceği, modern siyasetin kurucusu sayılan Machiavelli tarafından en başlarda tespit edilmiştir. Machiavelli’ye göre prensin iki korkusu olmalıdır: biri içerdeki kendi uyrukları, ötekisi dışarıdaki yabancı güçler. Düşüncesini bu şekilde belirten Machiavelli, kitlelerin yönetici için tehdide de dönüşebilecek olan siyasal potansiyelini kurucu ve üretken bir kaynak haline dönüştürmenin olanakları üzerine odaklanmıştır (1999: 172).

Türkiye de bulunan siyasal elitleri detaylı biçimde inceleyen çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalar içinde en çok bilineni Frederick W. Frey’in 1920-1957 yılları arasındaki meclisin elitlerini inceleyen araştırma çalışmasıdır. Frey, çalışmasında meclis albümleri, yıllıklar, ilgili yayınlar, seçkin kesimin eğitim aldığı okullar, elitlerin biyografilerinin yer aldığı ansiklopediler gibi birçok kaynak incelemesi ve taraması yaparak elit kesimin sosyal kökenleri üzerinde eğilmiştir (1966:17-21). Frey, elitizmi Türk siyasetinin temel sorunlarından birisi olarak görmüş bu durumu ayrıcalıklı bir azınlığın, toplumun geri kalanı üzerinde onların çeşitli konulardaki yetersizliklerini de ileri sürerek bilinçli veya bilinçsiz olarak hâkimiyet kurma isteği ve bu isteğini meşru gösterme çabası olarak tanımlamıştır (1966: 43). Yerel elitler özünde yaşanan kır-kent ölçeğinde politika geliştirmedeki başat aktörlerdir. Çok boyutlu ve çok yönlü ilişki ağları içerisinde hüküm süren ve mevcut statükolarını korumaya ve kontrol etmeye yönelik hedefleri bulunan kesimdir.

Tarihsel perspektifle Türkiye örneğinde merkez-çevre teorisi ile Cumhuriyet ile Osmanlı İmparatorluğu arasındaki uyumsuzluğu ve kopukluğu ortaya çıkaran bir kavram ile izahı yapılmıştır (Özenç, 2006: 59). Şerif Mardin, Türk modernleşmesini anlatırken merkez-çevre ilişkisi aynı zaman da aydınlar kültürü ile halk kültürü arasındaki gerilim olarak da

göstermektedir. Halk kültürü ile aydınlar kültürü arasındaki farklılık Osmanlıdan sonra Cumhuriyet Türkiye'sinde de görülmektedir (Özenç, 2006: 75). Şerif Mardin, bu durumu iki farklı kültürü "saray kültürü" ve "taşra kültürü" şeklinde adlandırmaktadır (Çaha, 1994: 86). Mardin, merkez-çevre konusunda yaptığı çalışmalarda en önemli ideoloji olarak aynı zaman da toplumsal bir hareket noktası olarak din, konusu üzerine yoğunlaşır (Uzdu, 2006: 172).

Osmanlı modernleşme hareketinin başlangıcı kabul edilen Tanzimat dönemi halk ve aydın kültürleri arasındaki mesafeyi azaltmayı veya kapatmayı başaramamıştır. Tersine, taşra eskisinden daha da çok durgunlaşmıştır. İslahatçıların yeni ele geçirmiş oldukları "büyü" dolayısıyla büsbütün unutulmuştur. Yönetenler ve yönetilenler arasındaki farklılıklar daha kültürel bir biçim almış, bir yanda gösterişli, Fransa-yönelimli siyasiler, diğer tarafta taşralılar bulunuyordu. Özünde bu ayrılık Fransız kültürü ile İslam kültürü arasındaki ayrılık ve farklılıktı. İlk Türk meşrutiyetçileri olan Yeni Osmanlılar, bu değişmeyi ve bunun, Avrupa adet ve düşüncelerinin taklitçileri tarafından sokulmak istenen yeni seçkinciliğe ulaşamayan seçkinlerde yarattığı tiksintiyi sömürmeğe önem verdiler (Mardin, 1990-b: 99-100).

19. yüzyılda çoğunluğu askeri alanda olmak üzere Osmanlı kurumları birer birer modernleşmeye başlamıştır. Nihayetinde 1908 Genç Türk devrimi ile neticelenmiştir. Genellikle, Batı'dan gelen yeni kurum ve düşüncelerin Osmanlı içerisinde yayılması, Osmanlı kültür sisteminin yavaş yavaş deforme olması, yıpranması ve azınlık ile azınlık olmayan arasındaki keskin bölünmenin ve farklılıkların yavaş yavaş azalması anlamına geliyordu. Osmanlı toplumunun kendisi de tamamen bütünleşmemiş yapı unsurları üzerine kurulmuştu. Padişahın genel ahlak ve kamu düzenini koruma faaliyetleri de seçkinlerin gözünde meşru bir ülküydü, fakat yönetici sınıfın köylülere karşı keyfi davranışları ve yönetici ile uyruk arasındaki bölünme, bu mükellefiyetle çatışmaktaydı (Mardin, 1990-b: 100).

Şehir hayatının daha cazip hale gelmesinden dolayı önem kazanması ile birtakım değişiklikler baş göstermiştir. Bu değişikliklerden bir tanesi de kültürel farklılıklardır. Artan etkiyle toplumsal yaşamda değişim saray veya yöneticinin çevresi ile diğer kesim arasındaki benzerliği azaltırken kültürel farklılığı arttırıyordu. Bu iki grubun en önemli farkı; bir kesimin vergi ödemek zorunda olması, diğer kesimin de vergileri toplaması olarak görülebilir. Ayrıca kullanılan dil dahi bu farklılığın bir parçasıydı. Yönetici sınıfın dili Arapça ve Farsça iken yönetilen kesimin dili Türkçeydi (Mardin, 1991: 57-58). Merkez ve çevre olarak ayrılan bu iki grubun Osmanlı'da ekonomik ve siyasi bir sorunun oluşmasına neden olan birçok sebep vardı. Bunların en başında düzenli bir sistem ve işleyişin olmamasıydı. Merkez ile çevre arasında bir kopukluk mevcuttu ve bu soruların aşılmasını güçleştiriyordu (Mardin, 1991: 58).

Osmanlı kültürel yapısındaki bu farklılaşma Türk edebiyatında da kendisini göstermişti. Türk edebiyatında meşhur Türk gölge oyunu olan "Hacivat- Karagöz" oyununda da bu durum görülebilir. Ana kahramanlardan halk kültürünü temsil eden Karagöz; dolandırıcılığı, eğitimi

kesimi temsil eden ise Hacivat'tır. Üst tabaka, halk kitlesini ve halkın sahip olduğu bu halk kültürünü aşağılamakta küçük görmekteydiler. Bir diğer önemli figür ise Rezaizade Mahmut Ekrem'in Araba Sevdası adlı romanının başkahramanı aşırı Batılılaşmış Bihruz Bey'dir. Bihruz Bey sadece yeni bir Hacivat'tır. Yerel elitlerin çoğunluğun üzerindeki tahakkümü kırsal alanlarda daha açık görülmektedir. Cumhuriyet ölçeğinde bu tablonun görece azaldığı dönem Demokrat Parti'nin iktidar olduğu yıllardır.

Demokrat Parti, kırsalın ekonomik etkinliklere giriştikleri ölçüde, özel girişime de çağrıda bulunarak ve onları teşvik ederek ekonomik bir programla ortaya çıkmıştır. Bürokratik denetimin engel olduğu ve bürokrasiye bağımlılığın öfkelenirdiği menfaatler, yeni partiyi, amaçlarına uygun bir araç olarak görmüşlerdir. Demokrat Parti, bu durumu kullanmak için köylüye istediği hizmetleri getireceğini, köylünün gündelik sorunlarını siyasetin gündemi olarak ele alacağını, Türkiye'yi bürokrasiden kurtaracağı ve dinsel pratiği liberalleştireceği konusunda da topluma söz vermiştir (Mardin, 1990-a: 57). Demokrat Parti üyeleri tarafından camilere ve dinsel törenlere olağanüstü ilgi gösterilmesi ve Cumhuriyet Halk Partisi'nin bunu istemeye istemeye izlemesi, laikliğin elden gittiği ileri sürülerek sert itirazlara hedef olmuş ve böylece Demokrat Parti, çevre kültürüyle özdeş bir kuruluş olarak görülmüştür. Nihayetinde çevre olarak addedilen bu parti 27 Mayıs 1960 ihtilali ile artık değişmez denilen düzene geçici balans ayarı verilmiştir. Merkezin, çevre karşısındaki eski kutuplaşması, yeni bir biçim edinmiş ve eski cumhuriyetçi düzeni, yani zorlamaya dayanan düzeni koruyanların, değişme isteyenler karşısındaki kutuplaşmasıydı (Mardin, 1990-a: 58-60).

Merkezin çevreye karşı güttüğü politikalar yatıştırıcı bir politika olmadığı için ister istemez çevrede bir baskı meydana getirmiştir. Merkezin ortaya koyduğu dayatmacı sistem çevrenin, beklemelik bir biçimde ortak düşünüş ve davranış tarzını doğurmuş ve zamanı geldiğinde merkeze karşı tepkisini ortaya koymuştur (Mardin, 1990-a: 62). Mardin'e göre toplumun bu iki kesimi arasındaki fark bu yeni dönemde daha fazla açılmıştır. Osmanlı'da bu iki kesim arasında ara kurumlar oluşmamıştır. Devamla Mardin, Türk siyasetinde muhalif kesimin bölücülük yapmakla suçlanmasının sebebini Osmanlı'da bir sivil toplumun oluşmamasından kaynaklandığını belirtir. (Doğan, 2000: 80). Elit kavramı Türk siyaset biliminde farklı şekillerde kullanılmıştır. Bunlardan en yaygınlarından biri de devlet elitleri ve siyasi elitler şeklindedir. Bu çerçevede Mardin'in merkez çevre kuramındaki merkezi ifade ederken devletin elitleri kavramını kullanırken çevre için taşra elitleri için tabiri kullanılmaktadır (Kurtbaş, 2017: 187).

Elit teorisi kapsamında Türkiye'nin siyasal elitleri üzerine yapılan çalışmalar genelde ne yazık ki akademik alanla sınırlı kalmıştır. Doktora tezleri olarak "Televizyonda çıkan ana haber bültenlerinde siyasal elit kavramının kullanımı (Alver, 1997). Kültürel bağlamda kadın ve güzellik: Türkiye'de bir iktidar alanı olarak elitler üzerinden güzellik anlayışına ve bir tüketim nesnesine dönüşen kadın sorununa bakış (Güzel, 2013). 18. yüzyılda âyanlık ve Ankara'da âyan

aileler (Kaya, 2008) adlı çalışmalar yapılmıştır. Yüksek lisans tezleri olarak Türkiye’de 1980 sonrasındaki parlamenter elitin toplumsal kökenleri (Damyan, 1997), Türkiye’de Cumhuriyet öncesi ve sonrası siyasal partilerin sosyolojik incelemesi (Çağlayandereli 1995), Sosyal tabakalaşma ve siyaset ilişkisi: Türkiye Örneği (Ateş, 2010), Türkiye’de siyasi partiler ve lider değişiminin yansımaları üzerine bir inceleme: CHP örneği (Yıldırım, 2017), Elit teorisi perspektifinden Demokrat Parti milletvekillerinin sosyolojik analizi (Çağrııcı, 2017), Osmanlı’dan Cumhuriyet’e seçkinler yapısı ve seçkin dönüştürümü (Kahrıman, 2009), Türkiye’de seçkin sınıflar ve siyasal yapı (Sala, 2009) Tek parti döneminde kadın milletvekillerinin seçimi (1923-1946) (Sonay, 2006), 1939-1946 arası TBMM’nin sınıfsal yapısı ve seçkin siyaset anlayışı (Kiraz, 2008) adlı çalışmalar sayılabilir. Elit sosyolojisi bağlamında hemen her türde gerek tez gerek makale gerek bildiri gerek kitap türlerinde yayınları bulunan Arslan’ın Türkiye ve iller ölçeğinde elitler üzerinde çalışmaları bulunmaktadır (Arslan, 2016-a; Arslan, 2016-b; Arslan, 2015; Arslan 2012-a; Arslan 2012-b; Arslan, 2007; Arslan, 2006; Arslan 2005; Arslan, 2003-b; Arslan, 2001).

Yerel siyasal elitler olarak ele alınan kesim mahallî düzeye indirgenmiş bir mekân ve o bölgenin yönetimi noktasında şöyle ya da böyle bir etkisi olan, karar alma sürecinde doğrudan veya dolaylı payı olan kişi veya gruplardır. Yerel siyasetin örgütlenmesinde belediye başkanı, belediye encümen üyeleri, belediye meclis üyeleri, muhtarlar, parti yöneticileri yer almaktadır. Sadece bir kesimle konuyu incelemek elbette yetersizdir. Konumuzu ilgilendiren yönüyle fotoğrafın bütününe görebilmek adına parçaların bilinmesi gerekmektedir. Bu noktada akademik manada üzerinde bu zamana kadar çok durulmayan kısım muhtarlardır. Muhtarların yaşadığı yörede etkin olduğu hep dillendirilse de akademik manada çalışmalara pek konu ol(a)madığı görülmektedir.

Elit sosyolojisi bağlamında bir olaya bakıldığında insandan bağımsız mümkün olmayan konularda muhakkak ki bir elit gerçeği karşımıza çıkacaktır. Örneğin: Hem asker hem siyasi ve hem de devrimci bir elit olarak Mustafa Kemal’in elit kimliğinin ve kişiliğinin tahlil etmeden bunun arkasını anlamadan Türk devrimini yorumlamak eksik kalacaktır (Arslan, 2004-c: 3). Benzer şekilde bir önceki dönem ABD başkanı Donald John Trump bir ekonomi eliti ve siyasi elit olarak incelenmeden dünyanın yaşadığı değişim sürecini tahlil etmek mümkün ol(a)mamaktadır.

İster yerel ister ulusal isterse evrensel ölçekli bütün olayların ve olguların daha gerçekçi ve sağlıklı bir şekilde izahının yapılabilmesi ve anlamlandırılabilmesinde elit sosyolojisi ve elit teorisi önemli kolaylıklar sağlar (Arslan, 2004-c: 4). Türkiye’nin siyasal elitleri ile ilgili çalışmasını yerel siyasal elitlere özelde Mersin kırsalında görev yapan muhtarlara indirgeyerek Türkiye’de yerel siyasette görev alan kişilerin kimlikleriyle ilgili bilgileri toplamayı ve kırsal kalkınmadaki rol ve işlevlerinin tahlili amaç edinilmiştir. Bu doğrultuda Mersin il örneğinde kırsal alandaki elitler olan muhtarların tabandan tavana politika yapım sürecinde hem elit teorisi kuramsal temeli hem de kalkınma noktasındaki sosyolojik tahlilinin yapılması; Türkiye’nin büyük bir tarım,

transfer ve turizm kenti olan Mersin’de muhtarlar özelinde bir kalkınma okuması yapılabilecektir.

2.1.8. Klasik Yönetim İlkeleri ve Yerel Yönetimler

İdare etme, yönetme gibi olguların geçmişi milattan önceki dönemlere Sümerlere kadar uzanır. Arkeolojik araştırmalar neticesinde elde edilen verilerden insanların gruplar halinde beraber yaşadıkları anlaşılmıştır. Doğada tek başına güçsüz olan insan, beraber yaşayarak doğadaki zorluklarla baş edebilmiştir. Tarihinin bilinen eski uygarlıklarından Grek, Eski Mezopotamya ve Roma medeniyetlerinde sosyal ve siyasi işlerin yürütülmesinde, bayındırlık ve idari uygulamalarda yönetimin iyi örneklerine rastlanılır. Bu uygulamalar hep yönetim yardımıyla ortaya çıkmış, bu dönemlerde ortaya konulmuş birçok eser bir organizasyonun eseridir (Nişancı, 2005:260). Bireylerin birlikte yaşamalarının vermiş olduğu bir sorumluluk bilinci olarak bizatihi kimlerin yönetici olacağı ve nasıl yönetilecekleri bir tartışma konusu olmuştur. Komün olgusunun ortaya çıkışı ve 10-16. yüzyıl arası dönemde gelişmesi yerel yönetimlerin demokrasi kavramıyla beraber güçlenmesinde ciddi pay sahibi olmuştur. 10. yüzyılın ardından kentlerin ortaya çıkmasında ve canlılık kazanmasında ticaret son derece etkili olmuştur (Bahadır, 2017: 5).

İnsanlığın, siyasal manada ortaya çıkarttığı en eşsiz fikirlerden en başta gelenlerinden birisi muhakkak ki demokrasidir. Demokrasi bireyin toplum karşısında güçlü olmasını, düşüncelerini özgürce ifade edebilmesini ifade eder. Dünya ölçeğinde en müreffeh toplumlar kırsal ve kentsel bağlamda kalkınmayı sağlayan yerlerde demokrasi sistemlerinin en önemli parçasıdır. Bu noktada kitlelerin demokrasi bağlamında bir kişiyi veya grubu seçmeleri ve çıkan neticeye rıza göstermeleri önemli bir ayrıntıdır. Yerel yönetimler ise demokratik ölçekte insanların ortak ihtiyaçlarını karşılayan, karar organları olan ve halk tarafından seçilen, hukuksal belirli coğrafi konumu, yetki ve görevleri bulunan tüzel yapılanmalardır.

Yerel yönetimler, demokrasi ve halk katılımı açılarından olduğu kadar kent kültürü ve kentle bütünleşme, kenti sahiplenme açılarından mahalle ünitesi, iyi değerlendirildiğinde olumlu sonuçları olabilecek potansiyel imkânlar ağı durumundadır. Dahası Türkiye nüfusunun çok büyük bir kesimi mahalle içinde yaşamaktadır (Kavruk, 2018: 2). Türk idari yapılanması içerisinde yer alan yerinden yönetim, yetki genişliği ve merkezden yönetim kavramlarını açıklamak yerel yönetim bağlamında zihinlerdeki bulanıklığı giderecek bir durumdur. Bu bağlamda sırası ile yerinden yönetim, yetki genişliği ve merkezden yönetim kavramları ayrı ayrı ele alınmıştır. Mahallelerin muhtarlık teşkilâtları ile yönetilmesi Osmanlı Devleti'nin yönetim sisteminden alınan bir mirastır. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla birlikte muhtarlık teşkilâtları da bu yeni devletin yönetiminde yer almıştır. Ancak mahalleler Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk anayasası niteliğindeki 1924 Anayasası'nda tüzel kişilik sahibi yönetsel

birimler arasında sayılmamışlardır (Erdoğan, 2016: 95-96). Bununla beraber Türkiye Cumhuriyeti'nin son anayasası olan 1982 anayasasında yer alan idarenin bütünlüğü ve kamu tüzelkişiliği kısmında da yerel yönetimlere yönelik esaslar belirlenmiştir. Birçok ülkede olduğu gibi Türkiye'de de yerel yönetimler yönetimin vazgeçilmez unsurudur. Bir ülkedeki yerel yönetimlerin gücü ne kadar ileri seviyedeysse demokratik değerleri de o derecede iyi düzeydedir. Toplumun sunulan birçok hizmetin ana sağlayıcısıdır. Toplumdaki hemen her bireye doğrudan etkileyebilen hizmet kalemlerine sahiptir. Bu kalemlerdeki bir eksiklik doğrudan insanın yaşam kalitesini arttırabilmekte veya azaltabilmektedir.

2.1.8.1. Yerinden Yönetim İlkesi

Literatürde, yerinden yönetim, yerel yönetim ve eskilerin deyişi ile âdem-i merkeziyet terimlerinin eşanlamlı olarak kullanılmaktadır. Bazen ikincisinin birincisinin bir türü olarak da ele alındığına rastlanmaktadır (Duman, 1998: 2). Yerinden yönetim ya da âdem-i merkeziyet ilkesi, merkezi yönetime ait bazı görev ve yetkilerin, devlet tüzel kişiliğinin dışında ayrı tüzel kişiliğe sahip birimlere devredilmesi anlamına gelmektedir. Bu şekliyle federalizmden farklı olarak devletten ayrı tüzel kişiliğe sahip fakat yasama ve yargı yetkileri bağlamında yetkisizdir (Arıkboğa, 1998: 6). Yerel yönetimler özgür hareket etme bağlamında özerk olma problemiyle birlikte merkezin vesayet denetimine tabii olmakta ve eş zamanda yerel siyaset arenasındaki rolleriyle büyük ehemmiyet taşımaktadırlar (Arıkboğa, 1998: 32).

Yerel yönetimler kavramı, yerel bir topluluğun ihtiyaçlarını karşılamak için bir araya getirilen merkezi yönetim dışında, doğrudan halk tarafından karar organlarının seçildiği, tüzel kişiliğe sahip yerle örgütlenme modelidir. Bu özellikleriyle yerel yönetimler, demokrasiyle doğrudan iç içe olan kamusal hizmetlerin sunumunda verimi ve arttırmak hedefiyle birçok toplumsa örgütlenmiş kurumlardır (Çiçek, 2014: 54). Bu örgütlenmeler, belirli ihtiyaçları karşılamak için toplumsal gelişmeler doğrultusunda bir ihtiyaç olarak ortaya çıkmışlardır (Keleş, 2012: 29).

Son yıllarda yerel yönetimlere ilişkin yapılan en köklü değişiklik, 6360 sayılı büyükşehir yasasıdır. Bu yasa ile bir anda adı köy olan binlerce yerleşim birimi mahalle adını almıştır. Bu kanunla il mülki sınırları genişletilmiş, köy tüzel kişilikleri kaldırılmıştır. Hizmette yerellik ilkesinin aksine yetkiler üst atfedilebilecek birim ve kişilerde toplanmıştır. Yereldeki yöneticilerin özellikle mahalleye dönüştürülen köylerdeki muhtarların salt haber verme öneri ve şikâyetinde bulunma hakkı ellerinde kalmıştır. Bu yasa ile Türkiye'de büyükşehir sayısı otuza yükselmiştir. Büyükşehir'e dönüştürülen illerdeki kırsal ve kentsel alanlara hizmet sunan il özel idareleri kaldırılmış ve bu alandaki yetkileri yeni kurulan büyükşehir belediyelerine verilmiştir.

Tüzel kişilikleri kaldırılan illerdeki köylerin mevzuattan kaynaklanan bazı yetkileri devam etmektedir. Çoğunlukla köy kanunu ve belediye kanunlarından kaynaklı ibarelerin yer

aldığı maddeler mahallelere dönüştürülen yerlerde devam etmektedir (Muratoğlu, 2015: 77). Kanunda yazmayan köylerin mahallelere dönüşümü sosyolojik boyutuyla kırsala ait olan sosyallik ve yönetsellik farkları büyükşehirlerde köylerin mahalle olması ile birlikte sıradanlaşacaktır. Bir süre sonra kaybolacaktır. Bir anlamda köye özgü olan bu kimlik mahalle olma ile birlikte yok olacaktır. Kendini artık kentli sayan köylü bir kimlik karmaşasına bürünmüş olacak. Mahalle kente özgü aidiyet bağı ile bağlıdır. Yani kırsal alanda oluşan bu yeni mahalle olgusu köyün yerini almayacaktır (Karasu, 2014: 188).

2.1.8.2. Yetki Genişliği İlkesi

Tarih içerisinde yönetim şekilleri sınırları belli olan modern devlet ile beraber merkezileşmeyi ortaya çıkartmıştır. Yönetim karmaşasının bulunduğu feodal toplumlarda merkezi otorite gelişmemiştir. Toplumda güvenlik ve adalet noktalarında ortaya çıkan çok seslilik ve düzensizlik feodaliteyi zayıflatmıştır. Ortaya çıkan merkezi yönetim ise zamanla yerelde etkisini yitirmiş ve gücünü yerelde hissettirebilmek için arayışa girmiştir.

Yetki genişliği kısaca gücün tek bir merkezde toplandığı yönetim şekillerindeki yereldeki temsilci konumundaki kişiye merkeze ait yetkilerin tanınmasıdır. Terim olarak Fransızca “deconcentration” kelimesinden gelmekte olup yoğunluğu azaltma anlamında kullanılmaktadır. Özünde yetki genişliğinin mantıksal kurgu olarak merkezdeki yoğunluğu azaltma eksenine oturduğunu göstermektedir (Ak, 2015: 149). Benzer şekilde ilk uygulama yeri ise Fransa olmuştur. Fransa’dan diğer ülkelere yayılmıştır. Yetki genişliği merkezileşen sistemin yereldeki gücünü kontrol edebilmesinin gereksinimi olarak özünde ortaya çıkmıştır. Merkeziyetçiliğin neden olduğu bürokrasi, kırtasiyecilik ve işlerin aksamasının önüne geçme bu ilkeyi doğurmuştur.

2.1.8.3. Merkezden Yönetim İlkesi

Aydınlanma çağının getirmiş olduğu modern fikirler Batı’daki birçok ulusta değişimin sesi olmuşlardır. Oluşumu hakkında görüş birliği olmamasına rağmen feodalizmden kapitalizme geçişle beraber bir tutulan ulus devletlerin ortaya çıkışı imparatorlukların zayıflamasıyla beraber hızla sayıları artmıştır. Devletleşmenin vermiş olduğu nizam ve kurumsallaşma hukuk düzenini doğurmuş, idare etme yöntemleri oluşmaya başlamıştır. Devlet mekanizması çok geniş yelpazede hizmet sunmaktadır. İnsanın doğumdan ölümüne hemen her anında devlet teşkilatı yer almaktadır. Sunulan hizmetlerin bir kısmı yerel düzeyde bir kısmı ise merkezi yolla yerine getirilmektedir (Arslan, 2005: 190). Bu hedefle devletler yerinden yönetim ve merkezi yönetim olmak üzere iki farklı şekilde örgütlenme yoluna gitmiştir. Ülkelerin siyasi yapısı her ne olursa olsun genelde bu iki esas üzerine örgütlenmektedirler. Merkezden yönetim otoritenin tamamen merkezde

toplanmasını ifade eder. Ulusal egemenlik merkezi düzeyde tek bir parlamentoda toplanmıştır. Tekçi, üniter devlet de denilen devletler siyasi merkezîyetçiliğe göre örgütlenmiş devletlerdir. Japonya, Fransa ve Türkiye gibi ülkeler üniter devletlerdir (Ergun, 2013: 5). Türkiye’de merkezi örgütlenme başkent ve taşra teşkilatı şeklinde iki ana parçadan oluşur. Bunlar; başkentte bulunan kurumlar ve ülkenin tamamına yayılmış taşra örgütlerdir. Merkezi yönetim özünde hiyerarşi ilkesine göre hareket eder. Taşra ve merkezi yönetim arasında bu ilkeye görülür. Daha öncede ifade edildiği üzere merkezden yönetim ilkesi tüm talimatların uygulama yetkisinin bir kaynağa toplandığı sistemi ifade eder. Bu sistemde taşrada görev alan görevlilerin merkezden habersiz karar almalarına olanak yoktur (Arıkboğa, 1998: 5). Bu noktada yerelin ihtiyaçlarının tam ve doğru olarak karşılanabilmesinde yerelin dokusunun kavranabilmesinde zorluklar yaşanabilmektedir. Diğer taraftan birlik ve beraberliğin sağlanması bakımından merkezi yönetim daha avantajlı görünebilir. Kamu kaynaklarının verimli kullanılmasında merkezi sistem kaynakları ülke geneline eşit ve dengeli yayarak hizmet maliyetlerini azaltır. Merkezi sistemin diğer önemli bir yanı ise kamu görevlilerinin görevlerini yaparken yerle etkilerden uzak tarafsız bir şekilde işlem tesis etmelerini kolaylaştırmasıdır. Bu noktada kamu personellerinin yönetim bağlamında tarafsızlığı sağlanır (Deniz, 2010: 3-4).

3. MUHTARLIK TEŞKİLATININ TARİHSEL DEVİNİMİ

3.1. Osmanlı Dönemi Mahalle Muhtarlığı

Mahallenin başlangıcı ve tarihsel gelişimini kavramak için Osmanlı kentsel yerleşim ve yönetim ilişkilerine ve sistemine değinmek uygun olacaktır (Kavruk, 2018: 3). Osmanlı İmparatorluğu dünyada tarihe önemli bir siyasi kuruluş olarak damga basmış ve hem yayıldığı coğrafya ile hem de var olması itibariyle önemli imparatorluklar içinde yer almaktadır. Osmanlı'nın bu kadar uzun süre ve geniş bir alanda otorite sürmesi elbette uyguladığı politikalara dayanmaktadır (Bayartan, 2005: 94). Bunun da bir parçası olarak incelenen konu itibariyle mahalle yönetimi hiç şüphesiz yerel yönetimlerin önemli unsurlarından biridir ve Osmanlı İmparatorluğu'ndan evvelce bulunan bir yapısı vardır. Tarihsel arka planda Emeviler ve Abbasiler devrinde mahallelerin yönetimi, "reis" ile "şeyh" ünvanındaki kişiler aracılığıyla yönetilirdi. Reisler, görevlerine valiler tarafından atanırdı; şeyhlerin atanması ise hükümet tarafından yapılırdı. Yönetim, bunlar sayesinde mahallelerin ve kabilelerin denetimini sağlamaktadır, ayrıca kabilelere eşit mesafede durularak adaletsizliğin önüne geçilirdi. Osmanlı'dan önce Selçuklularda da mahallelerin "iğdiş" adında yöneticileri bulunur; her mahalle kendi iğdişini seçerek mahallenin seçtiği yöneticiler tarafından yönetilirdi. Seçilen iğdişlerin onayını kadılar onaylardı. İğdiş görevleri bakımından tebaayı, kadı ve yönetim nezdinde simgelemektir; milletten "salma" ile "peşkeş" toplamakta ve buyrukları halka bildirmektedir.

Osmanlı İmparatorluğu'nda mahalle, plüralist ve değişik milletlerden kendisinin sözünün savunulmasına olanak sunacak biçiminde tasarlanmıştır. Bizatihi sınıf ve statü farkı olmadan yerleşim alanı olarak görülmüş, bu durumda sosyal ilişkilerin sağlam temeller üzerine oturtulmasına vesile olmuştur. Mahallelerde yaşayan değişik meslek grupları benzer gelir farklılıklarına sahip olmamakla birlikte farklı dinsel ve ırksal ayrışmalara rağmen bir arada yaşamışlardır. Zenginlik klasik uygulama tarzlarından bir diğeri de denkler arasında armağanlaşmasıdır. Örnek olarak halen daha belli bir oranda Türk toplumu mahalle yaşamı, mahallede yaşayan bireylerin birbirlerine olan bağları ile bağlanmıştır (Mardin, 1991: 31).

Osmanlı İmparatorluğu'nda mahalle sakinlerinin sosyal dayanışmasını göstermesi bakımından sadaka taşları adı ile anılan bir dayanışma kurumundan bahsedilmektedir. Sadaka taşına konulan akçe veya giysi, nesnelere ile değişik gıdalardan yoksulların ihtiyaçlarının giderilmesi sağlanmaktaydı (Sevim, 2009: 112). Bu dönemde mahallelinin beraber üstlendiği giderler bulunmaktaydı. Bunlar mahallenin cami, mescit, sıbyan mektebi, çeşme vb. gibi yapılarının onarımı ile buralara mum, kandil gibi ihtiyaçların sağlanması, imam, müezzin, muallim gibi görevlilerin ücretleri ve tekâlifi örfiye ve avarızı-ı divaniye diye adlandırılan ve başlangıçta olağanüstü durumlarda alınırken, sonra sürekli alınır olan vergilerin ödenmesi (Ergenç, 1984:76). Osmanlı İmparatorluğu'nda mollalar, Müslümanlara sosyal hizmet eden

kadroların içerisinde en kapsamlı yeri dolduran kişilerdi. Toplum örgütlenmesi içinde mahalle imamları ayrı bir hizmet konumuna sahiptir (Beydilli, 2018: 11).

Osmanlı yönetim sisteminde yerel yönetimin, belediye ve hukuk kuruluşunun ilk ayağı mahalle yönetimi oluşturmaktadır. Nahiyeler bunlardan sonra gelir, kazalar ise nahiyelerden sonra gelmektedir. Kazaları kadılar, nahiyeleri naipler, mahalleyi ise mollalar yönetirlerdi. Molla, Arapçada önde gelen, yol gösterici manasına gelmektedir (Bayartan, 2005: 102). Mahalle içerisindeki uyuşmazlıkların giderilmesi ve çözüme kavuşturulmasında, mahalle asayişini ve güven ortamının bozulmasına neden olanların mahalleden çıkarılması, gibi sorumlulukları yapan molla, benzer durumda mahalledeki bütün olayların kaydını tutmaktaydı. Bu vazifeler ile beraber imamlar mahallelinin huzurunu bozacak davranışta olanları, içki içip azanları, cemaat ile kılınan namaza katılmayanları, orucunu toplumun önünde yiyenleri bu gibi huzur bozucu işlere ilişkin veya dini sorumluluklara uymayanları imamlar takiplerini yaparak olabilecek huzursuzluğun önüne geçmek için şeri cezalandırmalar yapılırdı (Beydili, 2018: 17). İmam, mahallede sözü çok fazla geçen mahalle reisidir. Bütün danışmaların yapıldığı kişidir. Camide cemaate vakit namazlarını kıldırın, ölülerin yıkanma işlemini tertip eden, mazbatalara ilk damga onayını yapan, mahallenin tüm işlerinden sorumlu olan, böylelikle sıkıntıların giderilmesi için yardım alırlar (Mardin, 1991: 41).

Mahallenin bütün işlerinde imamdan izin almak zorunludur. Bir kişinin mahalleye yerleşmesi için mahallelilerden sakinlerinden biri ve imamın kefil olması gerekir. (Bayartan, 2005: 102). Osmanlı Devleti'nde mahallede yaşayanlar karşılıklı garantör olduklarından oluşan suçtan ise zincirleme sorumlu olmaktadır. Buna göre suç olacak durum oluşması halinde, suçlu bulunmaz ise mağdurun zarar kısmını mahalleli karşılamak zorundadır (Bulut & Kara, 2011: 5). Bir başka husus, kadı suçlamalar karşısında zanlılarla ilgili kanıtlara mahallelinin bilgisine başvurularak ulaşıp ona göre karar verilmektedir. İmamların vazifelerinin din işleri ile kısıtlı olmadığı toplumsal hayatın yerelde başat bir aktörü olduğu görülmektedir. İmamların etkinliği kırsal alanlarda daha belirgindir.

21. yüzyıl Türkiye'sinde sosyal, siyasal bir söylem haline gelen mahalle baskısı kavramı ile Türk geleneğinde normlardan sapmalara karşı hoşgörünün olmadığını bu durumdaki bireylere karşı bir göz baskısı uygulandığını ifade etmiştir (Çetin, 2010: 90). Mardin'in bu saptaması tarihsel kökleri olan gözle görülebilen kolay kolay dillendirilemeyen son dönemde ise popüler hale gelen bir kavramdır. Türkiye'deki politik kültür tartışmaları bağlamında gündeme oturan mahalle baskısının içerdiği korku siyaseti de hem devlet hem birey kimliğinin oluştuğu ve bütünleştiği cemaat düzleminde bu ahlak dünyasının bir yansıması olarak yeniden üretilir (Alada, 2008: 17). Osmanlı Devlet idare yönteminde kadı-imam mevkilerinin bozulması Tanzimat döneminden önce II. Mahmut devrindeki inkılaplarıyla başlamaktadır. Kadı'nın yönetsel yükümlülükleri azaltılınca, mahalle yönetimindeki imamlar da idareci olması kaldırılmıştır

(Ortaylı, 2000: 107-108). Muhtarlık örgütü kurulana kadar mahallenin yöneticisi konumunda bulunan imamlar muhtarlık örgütü kurulduktan sonra da muhtarla beraber mahalleye ilişkin birçok konuda söz sahibi olmuşlar ve hizmet etmişlerdir (Bek, 2013: 46).

Yerel yönetimler görüşü ilerlemiş ülkelerde sanayi devriminin olduğu ve çağdaş anlamda mahalli idare kuruluşlarının yaşanan topluma uyarlanması 18. ve 19. yüzyıllarda başlamış olması ile iktisadi ve toplumsal değişime paralel bir seyir takip etmiştir. Osmanlı'nın, Avrupa'nın egemen olduğunu kabulüyle beraber askeri alanda yapılan yenilikler zaman içerisinde toplumsal ve yönetsel alanda da etkisini göstermiştir. 19. yüzyıl süresinde Batı dünyası, Osmanlı Devleti'nden yönetsel kademelenme değişiklikleri ve yerinden yönetim modeline geçilmesine yönelik çeşitli düzenlemeler yapmasını istemektedir. Osmanlı Devleti, Batılı toplumlardan gelen baskılar neticesinde ilk olarak 1864 Vilayet Nizamnamesi ile eyalet sistemini bırakıp vilayet sistemine geçiş yapmıştır (Bahadır, 2017: 6). Osmanlı mahalle yönetiminde değişim ve dönüşüm, 1856 Islahat Fermanı ve Tanzimat'la başlar. 1856 Islahat Fermanı ile İstanbul'da kısa süreli de olsa belediyeçilik deneyimi yaşanır. Tanzimat Dönemi'nde ise Batı ile olan ilişkilerin gelişmesine paralel olarak ekonomik dönüşümlerle beraber kentsel yapılar da değişmeye başlar (Şahin & Işık, 2011: 226).

Muhtarlık teşkilatı, ilk önce 1829 yılında İstanbul şehrinde (Bilad-ı Selase; İstanbul, Üsküdar, Eyüp) kurulmuştur. Anadolu'da ilk önce Kastamonu'da kurulan bu örgütlenme Takvim-i Vakayi'nin 1833 tarihli ve 73. sayısında detaylı bir şekilde izah edilmektedir. Millete eziyet ettiğinden Kastamonu ayanı yetkilisine şikâyetini dile getiren Taşköprü halkı açık isyan edince, güç kullanılarak bastırılmıştır. Mutesellim yeni bir ayan seçme işine girmemiş, İstanbul'da uygulanan muhtarlık kuruluşu Kastamonu'da da uygulanmıştır. Anadolu'da 1833 yılından başlayarak Kastamonu'dan sonra Aydın, Sivas, Ankara ve Bursa gibi vilayetlerde muhtarlık teşkilatlanması başlamıştır. Muhtarlık kurulurken eyaletlerdeki mahalle örgütlenmesi de araştırılarak birkaç bölükten müteşekkil mahalleler birleştirilerek sayıları azaltılmaktadır (Atam, 2013: 293). Bu durum resmi bir organ olarak muhtarlık kurulmadan önce, sosyolojik boyutuyla köyün ya da mahallenin yönetimi noktasında ileri geleni anlamında muhtarlığa benzer bir yapının daha eskilere gittiğini göstermektedir. Böylece muhtarlık örgütlenmesinin kurulmasıyla dini otorite yerine sivil otorite iş başına gelmiştir (Toksöz, 2014: 17).

Her organizasyon bir sebeple ortaya çıkmıştır. Muhtarlık teşkilatı da kırsalda ortaya çıkan iktidar boşluğunu doldurmak için kurulmuştur. Muhtarların seçimle mi veya tayinle mi getirildiği hususunda fikir birlikteliği oluşmamaktadır. Lutfi Paşa ve Profesör Osman Nuri Ergin muhtarların tercih ile işin başına getirilen, Profesör Musa Çadırcı ise atandıklarını bildirmektedir (Çadırcı, 1993: 5; Palabıyık & Atak, 2001: 336; Kavruk, 2018: 7). Tanzimat'la birlikte, Osmanlı Devleti'nde taşra eyaletlerinde devlet adına görev yapan valilerden muhtarlara kadar bütün görevlilere maaş bağlanmaya başlanmıştır (Marufoğlu, 2010: 201)

1857'de yürürlüğe giren "Arazi Kanunnamesi", eskiden beri köy halkınca kullanılagelen baltalık, harman yeri, mera, yaylak ve kışlak gibi taşınmaz malların mülkiyeti o köye veriliyordu. "Mecelle" ile aynı yıllarda muhtarın köyün ortak çıkarları adına davacı olabileceği ilkesi getirilmişti (Geray, 1974: 5). İlk kurulduğu yıllarda muhtarların ne kadar süre ile görevde kalacakları konusuna bir açıklık getirilmemiş, haklarında herhangi bir şikâyet olmadığı sürece muhtarlar görevlerinde kalmıştır (Atam, 2013: 294). Muhtarlık kurumunun oluşumu ve nihayetinde gelişimi ile beraber bazı düzenlemelere gidilmiştir. Bu noktada 1864 yılında düzenlenen Teşkil-i Vilayet Nizamnamesi ile bir yıllığına seçilen muhtar için birtakım şartlar getirilmiştir. Bu nizamnameye göre seçmen olabilmek için;

- Osmanlı uyruğundan olmak
- 18 yaşını bitirmiş olmak
- Mahalle ile ilişkisi olmak
- Devlete her yıl belli oranda (yılda en az 100 kuruş) vergi vermek gerekmektedir.

Muhtar ve İhtiyar Meclisi üyesi seçilebilmek için ise;

- Osmanlı uyruğundan olmak
- En az 30 yaşında olmak
- Mahalle ile ilişkisi olmak
- Devlete her yıl belli oranda (yılda en az 50 kuruş) vergi vermek olarak belirlenmiştir (Bek, 2013: 48-9).

Muhtarlık kuruluşunun eylemi işlediğinden Tanzimat Dönemi ilan edilmesine kadar geçen zaman, yapının oturması aşaması mahiyetini taşımakla beraber daha fazla bölgenin önde gelen sülalelerinden bazılarının bu vazifeyi gönüllü namına vaat ettikleri anlaşılmaktadır. Tanzimat Dönemi ile beraber kamu görevlilerine maaş bağlandığından muhtarların da memur olarak değerlendirilip aylığa bağlanması istenmiş olsa bile bu gerçekleşmemiştir (Ercoskun, 2012: 149). 1864 Vilayet Nizamnamesi ile kasaba ve şehirlerdeki asgari elli evlik yerleşim mahalleye çevrilmesi uygun görülmüştür, her bir mahalleyi bir köye çevrilmesi kabul görmüştür. Yeni nizamnamenin ilk uygulandığı Tuna ilinde; Mithat Paşa Köy Yolları, Köprüler ve Tuna Vapurları gibi girişimlerle ticaretin gelişmesine çalışmıştır. Bundan başka Mithat Paşa kurduğu Menafi-i Umumiye sandıkları ile kolay kredi olanakları da sağlamıştır. Mithat Paşa döneminde vilayette 300 km'den çok şose yol yapılarak, vilayetlerde ziraat meclisleri kurularak tarımın düzeltilmesine, geliştirilmesine ilişkin sorunları çözümlenmekle görevlendirildiler (Geray, 1974: 2-3). Bu durum 1867 yılından itibaren bütün vilayetlerde uygulanmaya başlanmıştır (Güneş, 2009: 118). Muhtarlıkları da içine alan bu alanda yapılan ikinci nizamname de 1876 yılında çıkartılan İdare-i Umumiye-i Vilayet Nizamnamesidir. Bu nizamname ile 1864 yılında çıkartılan nizamnamede sayılan görevler daha ayrıntılı olarak düzenlenmiştir. Mahalle yönetimlerinin

kısaca hükümet ile halk arasındaki ilişkilerde geçmiş dönemlerde mahalle imamları tarafından yapılmakta olan görevlerin muhtarlara devredilmiş olmasıdır (Bek, 2013: 49).

1913 yılında yayınlanan İdare-i Umumiye-i Vilayet Kanun-u Muvakkati ile mahalle idareleri ile alakalı bütün ayarlamalar faaliyetten çıkarılmıştır. Buna karşın mahalle idarelerinin yaptığı görevlerin neyi nasıl yapılacağı kurumlar tarafından ayarlanamadığından mahalle idareleri, meşru zemin bulunmadığı durumdan dolayı sürmektedir (Palabıyık & Atak, 2001: 337). Bu bilgiler ışığında, muhtarlık örgütünün kurulmasında amacın, mahalle ve köyde güvenliğin sağlanması, halkın devlete karşı olan yükümlülüklerini yerine getirmesi olduğu görülmektedir. Halk gerek birbiriyle gerekse hükümetle olan ilişkilerinde yöneticilerin belirlediği kişiler aracılığıyla değil, doğrudan seçtiği kimselerle karşı karşıya kalmaya, birçok anlaşmazlığın ve sorunun çözümünde çok iyi tanıdığı muhtardan yardım görmeye başlamıştır (Çadırcı, 1993: 7). Türkiye’de yaşayan kişilerin büyük bölümü kırsal bölgelerde yaşadığından uzun zaman süresince bu yerleşim yerlerinde muhtar, imam, öğretmen halkın içinde problemlerin çözülmesi hususunda bir nevi bilirkişi görevi üstlenmiştir. Bizatihi Osmanlı döneminde mahalle, idari, sosyo kültürel ve mekânsal bir birimdir. Bu birimin başındaki kişi ise idari, mali, siyasi, ekonomik, kültürel aidiyet bağlamında özellikleri ve görevleri bulunan muhtardır. Mahallede yaşamını sürdürmek, aidiyet bağının devam ettiğini göstermektedir; lakin şahsen mahalle olgusunun kendisi bir hüviyet ve aidiyet getirmektedir.

3.2. Cumhuriyet Dönemi Mahalle Muhtarlığı

Osmanlı döneminde muhtarlık teşkilatı, devletin dağılışının engellenmesi amacıyla kurulmuş, Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulmasıyla da bu yönetim geleneği farklı şekillerde devam ettirilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşu ile birlikte, yeni devletin yönetim sisteminde muhtarlık teşkilatları da yerini almıştır (Bayraktar, 2019: 81). Osmanlı Devleti devrinde mahalli idareler kavramı, cumhuriyet ilan edilmesiyle birlikte herhangi bir yenilik yapılmadan benzer şekliyle devam etmektedir. Cumhuriyet devrinde merkezi idare mahalli idareleri merkezi idare siyasetine destek veren idareler namına görünmektedir. Cumhuriyetin ilanından bu yana devletin birlik ile bütünlüğünü tehlikeye düşürmemek fikriyle yerel idarenin otonomi ile ihtiyatlı davranılmıştır (Koçak & Ekşi, 2010: 299). Osmanlı İmparatorluğu’ndan miras kalan merkezi idarenin sembolü, cumhuriyetin ilanından sonra da varlığını sürdürmektedir. 1946’ya kadar devam eden tek partili sistem süresince yönetim başkentte tekelleşmiştir. Devletin bütünlüğü ile milletin ana kriterini savunma fikri bu ana değişken olmaktadır. O dönemdeki konjenktürel ortam bu tekelleştirmeyi gerektiren zemini de yaratmıştır. Dışarıda oluşan İtalyan ve Sovyet tehdidine karşı, Almanya ve İngiltere arasında oluşturulan cepheye taraf olmayarak dışa karşı savaşa katılmayarak önemli bir başarı yakalanmıştır. Eleştirilebilecek boyut ise dışa karşı tek ses olabilme adına içerdeki muhalefeti, eleştiriye cezalandırma; bunun yanında her an savaşa

girecekmiş gibi olağanüstü askeri harcamalardır. Çalışma çağında olan insanların tarlalardan alınıp askere alınması kısa vadede yoksulluk ve enflasyon olarak kendisini göstermiştir.

1923'te imzalanan Lozan Antlaşması'yla kabul edilen sınırlar dâhilinde Osmanlı Devleti'nden üç yüz yirmi dokuz belediye devralınmış olup bu belediyelerin savaşın da etkisine bağlı olarak sahip oldukları altyapı hizmetleri doğal olarak son derece sınırlı düzeydeydi. Bu belediyelerden dördünde elektrik tesisatı, yirmisinde içme suyu tesisatı, on yedisinde mezbaha, yedisinde spor alanı, yirmi dokuzunda park ve bahçe bulunmaktaydı. Belediye sınırları dâhilindeki asfalt yol uzunluğu on yedi km ve şose yol ise iki yüz elli bir km'den fazla değildi (Oktaş, 2008: 108). Ülkede Cumhuriyet ilan edildikten sonra köy ve mahalle idarelerinde yepyeni ayarlamalar yapılmakta, bazı değişiklikler gerçekleştirilmektedir. Atatürk köylülere çok büyük değer vermiş, köylünün sıkıntılarını çözmek için köy idarelerine ve mahalle idarelerine yeniden yapılandırmıştır. Bu neden ile 18 Mart 1924 tarihinde "köy kanunu" kabul edilerek onaylanmıştır. Mahalle muhtarlıkları, 1913 tarihli İdare-i Umumiye-i Vilayet Kanunu onayı ile hukuken kaldırılmış; fakat yönetimin onayı ile etkinliklerini 1934 yılına kadar devam etmiştir. Genç cumhuriyetin öncelikli meselelerinden olan köy ve köylüye dair sorunlar belediyeye dair sorunlardan önce gelmiştir. Bu durum yasaların çıkış tarihleri ile de kendini göstermektedir. Zira 1924 yılında çıkartılan Köy Kanunundan altı yıl sonra 1930 yılında 1580 sayılı Belediye Kanunu çıkarılabilmektedir. Köy kanunda köy üç açıdan tanımlanmıştır. Bunlardan ilkinde göre nüfusu 2000'in altında olan yerleşim birimi köy olarak tanımlanmaktadır. Kanundaki diğer tanımlamaya göre camii, okul, yaylak, bataklık gibi orta mallara sahip olan toplu ve dağınık evlerde oturan insanlar bağ, bahçe ve tarlalarıyla beraber köy idaresini oluşturur. Üçüncü tanımlamaya göre köy, bir yerden bir yere götürülebilen ya da götürülemeyen mallara sahip olan ve kanun ile kendisine verilen işleri yerine getiren bir tüzel kişiliktir (Keleş, 2012: 197).

Köy yasası ile köy toplulukları, tüzel kişiliği olan bir yerinden yönetim birimi durumuna getirilmiştir. Seçimle işbaşına gelen organları, ayrı bir bütçesi olan bu birimin görevleri, kanunda, köylünün de anlayabileceği bir dille sıralanmıştır. Çok geniş bir görev dizisi arasında zorunlu ve isteğe bağlı işler ayrımı yapılmışsa da bu ayrım belediyelerde olduğu gibi katı değildir. Köyün seçmenlerinden kurulu olan "köy derneği", isteğe bağlı bir işi de zorunlu kılabilir. Bu, köy ortamında duyulan gereksinmelere yönelme açısından derneğe önemli bir esneklik sağlamaktadır. Geleneksel hukukta uygulanagelen imeceyi, iş gücüyle ödenen köy geliri durumuna getirmiştir. Sonradan çıkarılan yasalarla, imecenin uygulanma alanı genişletilmiştir: orman yangınlarının söndürülmesi, çekirge ve sıtmayla savaş, okul yapılması ve benzeri işlerde imeceye, bir "çalışma yükümlülüğü" niteliği verilmiştir (Geray, 1974: 6). 1593 Sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunuyla belediyelerin çevre sağlığı, sağlık kurumları kurulması ve sosyal yardım alanındaki fonksiyonları da genişletilmiştir. Aynı dönemde çıkarılan 2290 Sayılı "Belediyeler Yapı ve Yollar Kanunu", belediyelerin yatırımlarını desteklemek için "Belediyeler Bankası Kuruluş

Kanunu", imarla ilgili en önemli araçlardan olan kamulaştırmayla ilgili olarak "Belediye İstimlak Kanunu" gibi kanunlar çıkarılarak belediyelerin yetki ve sorumlulukları da belirlenmiştir (Urhan, 2008: 85-87).

Karpat'a göre köy, idaresi ahali tarafından seçilen özerk bir birimdir. Köy yönetimini meydana getiren muhtar ve ihtiyar heyeti, idari konularla ilgilenirdi. Dinsel meseleler, cemaatin organik bir bireyi olan imama bırakılırdı. Merkezî yönetim, muhtarın otoritesini kendine bağlayarak -bağımsızlığına gerçek bir sınırlandırma getirmeksizin- onu kendi temsilcisi yapmaya çalıştı. Geleneksel köy yönetimi, köyde düzenin korunması ve ahali arasındaki ilişkilerin düzenlenmesi ihtiyacına bir cevap olarak doğdu. Bununla birlikte, 1926 Köy Kanunu ile muhtar, merkezî hükümetin otoritesi altına yerleştirildi. Son olarak, sayıları pek nadir olan bazı büyük araziler haricinde, küçük arazilerin günümüz Türkiye'sinde hâlâ çoğunlukta olduğunu ve toplam mülk arazilerin yüzde 80 ila 85'ini oluşturduğunu belirtmek gerekir. Türk köyü bir Orta Doğu köyünden ziyade Balkan köyüne benzemektedir (2011: 207).

Dönemin koşullarını ve siyasi yapısını yansıttığı açık bir şekilde hissedilmekteydi. Tek partili yönetim tarzının ideolojisi ve üstlenmiş olduğu modernleşme misyonu, merkezi politika ve yönlendirmelere bağımlı, merkezi idarenin taşra birimi gibi iş görmekteydi ki bu durum da belediyelerin özerkliğinden çok devletçilik, modernleşme ve parti-devlet entegrasyonunun sağlanmasında son derece etkili olmuştur. Avrupa'daki özerk yerel yönetimler dikkate alınarak bir taraftan yerel yönetimlerin görev ve yetkileri artırılırken diğer taraftan da Osmanlı'nın merkeziyetçi idare mirasıyla Cumhuriyetin yeni rejim arayışlarında taşraya olan güvensizliğin neticesi olarak sıkı bir denetim mekanizması oluşturulmuştur (Kalabalık, 2005: 66). Cumhuriyetin kurucuları esasen devletin güçlü hale gelmesini istediklerinden yerel yönetimleri de birer hizmet kuruluşu olarak değerlendirmişlerdir. Bu şekilde düşünce yapısına karşın günün şartlarına göre güçlü bir yerel yönetim yapısı oluşturulmaya çalışılmış fakat yerel yönetimlerin mali yapısının düzenlenememesi ve zaman zaman merkezileşmeye yönelik çabalardan ötürü yetkileri sınırlandırılmış ve bu nedenlerden ötürü de yerel yönetimlerden beklenen verim elde edilememiştir (Bahadır, 2017: 9).

Osmanlı İmparatorluğu 1913 tarihli İdare-i Umumiye-i Vilayet Kanunuyla hukuki olarak iptal edilen lakin eylemsel anlamda süren mahalle muhtarlıkları, ülkede cumhuriyetin ilan edilmesinden bir süre sonra hukuki olarak yenilik yapılmadan varlığını sürdürmektedir. Lakin devlet, yerel yönetimleri oluşturduğu zaman, yasal zemini bulunmayan mahallenin muhtarlıklarını 1 Ocak 1934 tarihinden başlayarak uygulamada da kaldırmış ve muhtarların yapacağı işlemleri yerel ve merkezi yönetim arasında pay etmiştir. Ancak belediyelerin iş yükünün artması ve mahalli ihtiyaçları gerektiği gibi karşılayamamaları nedenleriyle, muhtarlara yeniden ihtiyaç duyulmuş ve alınan kararın sorgulanmasına sebep olmuştur. Mahallelerin tarihi çok eskilere dayanan hizmetleri ve bu hizmetlerin işleyişinin halkın kendi içinden çıkan

organlarının elinden alınarak başka birimlere verilmesi, sosyal alanda büyük bir boşluk meydana getirmiştir (Bayraktar, 2019: 83). Böylece mahalle muhtarlıklarına olan ihtiyaç yeniden gündeme getirilmiş ve bu birimler yeniden kurulmuşlardır (Erdoğan, 2016: 94).

Yasal dönüşüm içerisinde birçok nedeni barındırmaktadır. İzahı dönemin konjektürel şartları itibariyle ele alınmalı Batı'dan gelen İtalyan ve Alman tehdidi dışı karşı toplumu, istekli veya isteksiz bir arada tutma fikri temelinde basına sansür, farklı sesleri kısma, toplumu tek parti, tek lider, tek ulus üçlüsünde birleştirme politikasından kaynaklanmaktadır. Tek parti Türkiye'sinde toplumdaki ve iktisadın çok önemli hususların tümü; yönetim denetiminde olmaktadır, yönetimle bağlantıda bulunmak önemlidir. Türk toplum bilimcisi Behice Boran'ın Toplumsal Yapısını İncelemesi 1945 yılında yapılmıştır, Manisa ilinde sekiz ovada, beş dağlık köyü araştırmıştır (Durdu, 2017: 168). Boran'ın araştırdığı köylerden biri olan Adiloba köyünde köyün ileri gelenleri, üçlü bir grubun elinde bulunmaktaydı. İlki babalarından miras kalan savurgan bir şekilde harcayan, en yakın yerleşim yerinde bulunan idari yönetim çevreler ile münasebeti olduğundan köklü bir ailenin evlatlarından Ahmed Ağa. İkincisi askerliği sırasında köylülerin hakkından nasıl başa çıkılacağını bilen İbrahim Çavuş ve son olarak yüksek mevkilerden bir ailenin ferdi olan muhtar (Mardin, 1990-a: 56-57).

Demokrat Partisinin kuruluşundan bir ay geçtikten sonra, CHP üst yönetimi, muhalefet partilere karşı devam edilecek yarışmanın temel kısımlarını belirten bir tamim yayınlamıştır. 12 Şubat 1946 tarih ve Genel Sekreter Nafi Atuf Kansu imzalı, "Kurulan Siyasi Partiler Karşısında CHP'nin Görevlerine Dair Tamim" antetli genelgede partili üye sayısını fazlaştırmak gerektiği, farklı meslek, dernek ve birliklerdeki yönetim kurulları üyelerinin partili olmasının gerekli olduğunu, köy ve mahalle muhtarları ve ihtiyar heyeti üyelerinin CHP'li olması gerektiği üzerinde durulmuştur (Akin, 2004: 83). Bunun ilk toplumsal yansıması ise siyasi tarihe Arslanköy Olayı ve Kırkaltı Hadisesi olarak geçen 1947 Muhtarlık seçimlerinde Mersin'in eski adıyla Erfenk yeni adıyla Arslanköy olan köyünde CHP'li muhtarı halkın istememesine rağmen halka dayatılmasının vermiş olduğu bir başkaldırı örneği ile göstermiştir (Akdağ, 2009:320). Arslanköy davası, 1946-1950 dönemindeki yoğun politik mücadelenin önemli olaylarından yalnızca biridir. Arslanköy olayı, 1946 sendikacılığı ve yarattığı yeni emek mücadelesi dalgasının yanında, Baladız İsyanı (1946), Senirkent olayı (1946), Hayrabolu davası (1946) diye devam eden bir toplumsal hareketliliğin parçası olarak görülebilir. Bu yeni çatışmalı siyasetin getirdiği politik özgürleşme, toplumsal ve ekonomik taleplerin kolektif bir mücadele yoluyla dile getirilmesine fırsat vermiştir (Yıldırım 2019: 72).

Muhtarlıkların ikinci kez kapatılması 1960 yılında bir bakanlar kurulu kararı ile gerçekleşmiştir. Kararda belediyelerle birlikte değerlendirilen mahalle muhtarlıkları feshedilerek bu birimlerin görevleri yetkileriyle birlikte vali ve kaymakamlara devredilmiştir. 1961 yılındaki anayasada da yer almayan bu birimler 1963 tarihinde yayınlanan 4541 sayılı

“Şehir ve Kasabalarda Mahalle Muhtar ve İhtiyar Heyetleri Teşkiline Dair Kanun” ile tekrardan oluşturulmuştur (Erdoğan, 2016: 94). Zaman içerisinde mahalle yönetimin yokluğunun neden olduğu boşluk doldurulamadığı için adı geçen yasal düzenleme küçük bazı değişikliklerle birlikte günümüze kadar gelmiş ve günümüzde de geçerliğini korumaktadır (Koçberber, 2005: 104).

3.3. Yirmi Birinci Yüzyılda Mahalle Muhtarlığı

2005 tarihinde yayınlanan 5393 sayılı Belediye Kanunu’nda mahalle ve mahalle muhtarlığı hakkındaki birtakım değişiklik olduğu gözlenmektedir. Hakikaten belirtilen kanunun 9. maddesi ile belediyelerin mahalleler ile çok daha alakadar olması sağlanmış ve belediyeler ile mahalle muhtarlıkları belli seviyede ilişkilendirilmektedir. Benzer Kanununun 24. ve 76. maddelerine göre mahalle muhtarlarına mahalleliyi temsilen, oy hakkı olmadan mahalle ile alakalı hususların konuşulduğu belediye meclisinin ihtisas komisyonları toplantılarına ve kent konseylerine katılma hakkı verilmiştir (Bulut ve Kara, 2011: 8). Hukuksal olarak Türk İdari Teşkilatı içerisinde mahalle yönetiminin bir yeri bulunmamaktadır. Ne merkezi ne de yerel yönetim birimi olarak mahalle yer almamaktadır. Bizatihi tüzel kişiliğe sahip değildir (Bek, 2013: 53). Türkiye’de 2000’lerin ortalarından itibaren ilçe yönetimi çerçevesinde köylere hizmet götürme birlikleri yapılandırılarak, kaymakamlığın bazı yerel hizmetleri bir bütçe dâhilinde üstlenmesinin önü açılmıştır. İlçe kaymakamının doğrudan icrai yetkilerini genişleten bu düzenleme, bir adım ileri yarım adım geri mantığında değişime uğramıştır. Zira kaymakamlığın bu işlevi 6360 sayılı Büyükşehir Yasası ile ülkenin önemli bir kısmında uygulamadan kaldırılmıştır. 5355 sayılı ve 2005 tarihli Mahalli İdare Birlikleri Kanunu ile ilçe ölçeğinde köylere kırsal altyapı hizmetlerinin sunulması için ilçe kaymakamının başkanlığında yatırımcı bir kuruluş olarak Köylere Hizmet Götürme Birlikleri kurulmuştur. Bu yapının 2012 tarihli yeni Büyükşehir Kanunu ile ülkede yalnızca 51 ilde uygulanmaya devam etmesine karar verilmiştir. Büyükşehir olan 14 ilçede bu birlikler lağvedilmiştir (Demirayak, 2014: 506).

2013 yılına kadar birbirine nüfus olarak yaklaşık olan nüfusu değişen köy sayısı, bu yıldan olmak üzere yarıya kadar düşüş göstermektedir. Elbette olağan imkanlarda bu şekilde bir değişkenlik olmaz. Bu değişkenliğin olmasındaki neden, Aralık 2012’de yayınlanan 6360 sayılı Büyükşehir Belediye Yasasıdır. Bu hususta Kanun ile beraber 14 şehirde büyükşehir belediyesi kurulmuş; büyükşehir belediye sınırları il sınırları ile birleştirilerek tüm il, büyükşehir belediyesi sınırları içerisine alınmıştır. Kanunun üçüncü maddesi gereğince il sınırları içerisinde yer alan köy ve belde belediyelerinin tüzel kişilikleri kaldırılmış, köyler mahalle olarak, belediyeler ise belde ismiyle tek mahalle veya daha fazla mahalle olarak bağlı buldukları ilçenin belediyesine katılmıştır. Bu durum, söz konusu illerde yer alan tüm köylerin idari olarak mahalleye dönüşmesine neden olmuş ve Türkiye’deki köy ve belde sayısında ciddi bir azalma gözlenmiştir (Taş, 2016:295).

4.KURAMSAL TEMEL

Çalışmanın kuramsal temelini oturtulabilmesi için kullanılacak olan teoriler ayrıntılı olarak incelenecektir. Bu doğrultuda çalışmanın bel kemiğini oluşturan muhtarları anlayabilmek için yereldeki elit durumlarını incelemek, ayrıca kalkınma noktasındaki rol ve işlevlerini tespitinden önceki kalkınma teorilerini değerlendirmek yerinde olacaktır.

4.1.Elit Teorileri

Yeryüzünde var olan nesnelere insanlara eşit oranda dağıtılmamıştır. Geçmişten günümüze var olan toplumları inceleyen, onları sosyo-politik yapılarını irdeleyerek anlamayı ve akabinde açıklamayı amaç edinen sosyal bilimciler, "eşitsizlik" kavramının üzerinden "iktidar yapısı" ve "güç ilişkilerini" inceler. Güç, dilekleri gerçekleştirebilmek, üretmek istediğiniz etkiyi üretebilmekle ilgilidir. Kişilerarası, grup ya da toplumsal düzeyde olsun, tüm insan deneyiminin temel boyutlarından biridir. İnsan deneyimlerinde, sevgi, iş birliği, estetik ve entelektüel merak ile birlikte tartışılan tüm sorunlarda başrolü oynayan odur. Bunun içerisinde hiyerarşi, yönetici elitler, egemen sınıflar ve rakip ulus devletler arasındaki savaşlar da gücün gösterimine dâhildir (Domhoff, 2005).

"Kim yönetiyor?" sorusu elit kuramcılara sorulduğu vakit cevap konusunda hemfikir oldukları ana kıstas basit oluşuna veyahut gelişimine bakılmaksızın var olan bütün toplumlarda gerçeğin görülmesidir. Bu gerçek ise ülke/devlet adına toplum için alınan siyasi kararlar alan veyahut bu egemen konulara hâkim olan ya da işgal eden daha doğrusu var olan gücü elinde bulunduran tarafın her zaman küçük bir azınlıktan oluşmuş olmasıdır. Bu azınlığın dışında kalmış olan toplum ise ne kadar daha fazla olsa da yönetilen halk yığını oluşturmaktadır. Bu durumda anlaşılıyor ki aslında toplumlarda var olan farklı siyasi rejimler ne olursa olsun hepsi oligarşik bir yapıya sahiptir. Aslında Elit kuramcılarının verdiği bu cevap bazı ülkelerin bizzat içinde bulundu siyasi gerçekliği göstermektedir (Yayla, 2002:200). Domhoff Mills'in çalışmalarıyla örneklenen güçlü bir sosyoloji geleneğine dayanarak, önceki araştırma metotlarını ve bulgularını incelemiş, bunlara kendi materyallerini eklemiş ve Amerikan üst sınıfının yöneten sınıf olduğu sonucuna varmıştır (Edgell, 1993/1998: 68)

Toplumlar, tarih boyunca farklı şekillerde düzenlenmiş siyasi rejimler altında yaşamışlardır. Bunların adı ve niteliği ne olursa olsun, yöneticilik ya da son kararı verme yetkisi, sürekli olarak toplumun bütününe oranla azınlığın elinde olmuştur. Yani insanoğlu sürekli olarak bir azınlık tarafından yönetilmiştir (Güngör, 1995: 6). Evrensel sosyal olguları oluşturan, güç ve elit kavramlarıdır. Bundan dolayı da sosyal analizin aslında önemli bir yönü elit olanlar ve elit olmayanlar arasındaki ayrımdır. Sosyal bilimlerde elitler, yaşam koşullarını şekillendiren stratejik (politik) kararlar üzerindeki etkisi olan kişi(ler) olarak tanımlanır (Lange, 2006: 1).

Toplumdaki tabakalaşmanın temelinde yatan asıl konu insanları zorunlu bir şekilde birbirine bağlayan temel ihtiyaçların eşit bir şekilde dağıtılmamış olmasından dolayı bu eşitsizliğin meydana getirdiği mülkiyet ve güç dağılımıdır. Eşitsizliğe sebep olan bu orantısız paylaşım kişiler veyahut gruplar arası siyasal, sosyal, dinsel ve ekonomik ilişkiyi ve düzeyi ortaya koyan, kişinin yaşam standardını ve bir nevi dünya görüşünü meydana getiren temel parametrelerden biridir (Sala, 2009: 3). Gramsci'ye göre kişinin içinde bulunduğu sınıf bilincinin farkına varmasıyla tarihsel ve politik açıdan diğer gruplardan ayrılan aydın yüksek bir zümre meydana gelecektir. İnsanlar anca örgütlenerek kendilerinin farkına varır ve bağımsız bir duruma geçer. Bilinmelidir ki her örgütün içinde aydın bir örgütleyici ve yönetici vardır (1967: 65).

Sosyal bilimciler azınlık tarafından yönetilen toplumları, bunların iktidar yapısını ve toplumun içinde var olan güç dengelerini anlamak ve açıklamak amacıyla yaptıkları çalışmalarında "eşitsizlik" kavramı üzerinde dururlar. Sosyal bilimcilerin bu konu üzerindeki yaklaşımlarından en popüler olan sınıf teorisi'dir. Elit teorisi ise yine bu amaç için geliştirilmiş ve söz konusu konu burada daha ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir (Arslan, 2007: 26). Genellikle sınıf teorisi ekonomik eşitsizlik ve sınıf farklılaşmasını açıklar, açıklama esnasında, sahiplik ve kontrol kavramlarına yer verir. Buna rağmen elit teorisinde ise sosyo-politik eşitsizlik yer alır. Elit teorisyenleri toplumsal hayatta var olan farklılaşmayı inceleyerek elit- halk farklılaşmasını açıklamak için iktidar, güç ve etki kavramlarından yararlanırlar (Arslan, 2004-a: 105).

Toplumda ayrıcalıklı olan kişi veya grupların toplum üzerindeki karar verme ve karar alma durumlarında daha çok söz sahibi olduğu aşikâr bir gerçektir. Elit teorisi aslında eşitsizlikçi toplumsal ilişkilerden doğmuştur. Toplum iktidar yapısı ve güç ilişkilerini anlayıp açıklamak isteyen elit teorisi aslında kendi içinde üç alt başlığa ayrılır. Bunlar: Çoğulcu (Plüralist) Elit Anlayışı, Elitist (Seçkinci) Elit Anlayışı ve Demokratik Elit Teorisidir. Bu kategoriye Demo-Elit yaklaşımını ekleyen Arslan, Elit teorisine farklı bir noktadan göz atmıştır (2001: 8).

4.1.1. Elitist (Seçkinci) Elit Teorisi

Toplum üzerindeki en çok etkiyi ve gücü elinde bulunduranlar genellikle toplumsal yapı içinde en üst mertebede olan ve toplumsal yapının kaynaklarına aktif bir şekilde müdahale edenlerdir. Bu kişilere toplumsal konumları itibariyle elitler denir (Arslan & Arslan, 2015: 25). Elit kavramını Pareto, ilk kez kullanarak siyaset bilimine dâhil etmiştir. Ona göre toplum elit olanlar ve elit olmayanlar diye ikiye ayrılmış durumdadır. Bununla birlikte elit olanları da kendi içinde ikiye ayırarak yönetici olan ve yönetici olmayan diye sınıflandırılmıştır. Pareto daha çok yönetici olan Elit ve olmayan elit ayırımına dikkat çekerek yönetici olan elitlerin homojen bir yapıda olmadığını dile getirmiştir (Önder, 2009: 78). Pareto, seçkinlerin yönetimini toplumsal yaşam içinde herkes için aynı olan evrensel, değişmeyen ve değiştirilmesi mümkün olmayan bir

durum olarak sunan, kişiler arasında olan psikolojik farklılıklara dayanan farklı bir biçimini meydana getirmiştir (Bottomore, 1987: 4).

Pareto'nun bu toplum iddiasında, toplumun elit olanlar ve elit olmayanlar üzere iki ayrı sınıfa ayrıldığını ve bu toplumun içinde bu ayrımın belirgin bir şekilde belli olduğunu, bunun akabinde de geçmişten günümüze var olan toplumların tarihlerinin açıklanmasında bu ayrımın önem taşıdığını vurgulamıştır (Yenilmez, 2007: 9). Plüralist teorinin karşısında Elitist teori yer almaktadır. Bahsedilen teorinin temelini iktidar yapısı bakımından sayıca az olmalarına rağmen güç bakımından en güçlü olan bireylerin oluşturduğu elit grupta yoğunlaştığı tezi yer almaktadır (Arslan, 2007: 30-31).

Bahsedilen elit grubunun belirlenmesinde Pareto, bir öğrenciye not verir gibi insanların da söz konusu içinde bulunduğu durumlara, kapasitelerine not vermiştir. Misal: En iyi olan firma on puan, orta halli firmaya ise altı puan vermiştir. Burada dürüst yollardan para kazanması önemli değil. En iyi avukata on puan verirken müvekkili olmayan bir avukata üç puan vermiştir. Yardıma muhtaç olan insanlara ise sıfır vermiştir. Perikles'in Aspasia'sı, 14. Louis'nin Maintenon'u, 15. Louis'nin Pompadour'u gibi iktidarda yer alan bir erkeğin hayatına girmiş, siyasetle ilgilenmiş kadınlara sekiz veyahut dokuz gibi yüksek notlar vermişken vahşi olan bir kadına sıfır vermiştir (Daver, 1965: 518). Bu durum insanların faaliyet içinde olduğu tüm durumlar için aynıdır. Bu etkinlik sırasında gösterdikleri dalda en yüksek notlara sahip olan insanlardan oluşmuş bu kişilere seçkin adı verilmiştir (Aron, 2010: 327).

Sonuç itibariyle faaliyet gösterdikleri dallarda en yüksek dereceyi almış olan insanlar bir grubun içinde toplanmış ve bu gruba elit adı verilmiştir. Pareto oluşturduğu bu kategoriyi ayrıntılı bir şekilde yaklaşmış olsa dahi sistematik bir şekilde elite konusunu incelemesi sosyal bilimler alanında önemlidir. Pareto aynı zamanda Egemen sınıfının öncülerinin halk olmadığına inanmaktadır ve buna bir hata gözüyle bakmaktadır. Buna sebep olan ise halktan ziyade tarihin itici gücünün elitlerin olduğunu düşünmesidir. Ona göre öncü konumundakiler anca halka dayanan yeni ve gelecek seçkinlerden bazılarıdır (Pareto, 2005: 77). Paretoyu yöntem kuralına göz atarsak bu tanımlamanın nesnel olduğunu görmüş oluruz. Seçkin kavramının açıklaması metafizikten veyahut ahlaktan geçmemekte; burada bilinmesi gereken şey bunun nesnel olarak anlaşılabilir olan bir toplumsal kategori olmasıdır. Burada Seçkin'in kim olduğuna veya bunun doğru veyahut yanlış olduğunu sorgulamaya gerek yoktur. Çünkü seçkin olan kişi yaşam yarışında iyi bir not almış ya da toplumsal yaşam piyangosunda iyi numara çekenlerden oluşmaktadır (Aron, 2010: 327). Buradan da anlaşılacağı üzere Pareto ahlaka, dürüstlüğe veyahut yasalara uygun hareket etmeye bakmamış, burada önemli olan söz konusu kişinin içinde bulunduğu dalda en yüksek puana sahip olmasıdır, işte bu en yüksek puana sahip kesmeye elit adı verilmiştir. Bilinmelidir ki elit olan kişi uğraş içinde olduğu mesleğinde çoğu kişide bulunmayan yeteneklere, becerilere sahip kişilerdir (Kocaoğlu, 2006: 37-38).

Elit grubu içinde buldukları toplumsal hareketlere göre yükselip alçalabilmekte, yer değiştirebilmekte ve dönemsel açıdan farklı elit grupları meydana getirebilmektedir (Güzel, 2013: 7). Pareto'ya göre elitler bir süreklilik arz etmemekte doğa yasası gereğince tükendiklerini söylemektedir. Bu sebepten ötürü geçmişten günümüze elitler birbirleriyle yer değiştirmektedir. Bu durum bize tarihin aristokratlar mezarlığı olduğunu göstermektedir. Yükselişte olan yeni elit gelir ve eski elit iktidardan düşer, bu durum böyle ilerlemektedir. Pareto'ya göre yetenekli olan elit bu oyunu kazanacaktır. Ona göre başa geçen yeni elitler kendi çıkarlarından ziyade çoğunluğun iyiliği için çalışacaktır (Pareto: 2005: 35). Bir aristokrasi yıkılacağı vakit aşağı katlarda bulunan en yetenekli olanlar yıkılacak olanın yerini doldurur. Bu sayede seçkinlerin dolaşımı gibi bir akım toplumda her zaman yer alacaktır (Bottomore, 1996: 77). Görüldüğü üzere Pareto'nun analizinde eski ve yeni elitler sürekli bir devinim ve dolaşım içindedir. Ona göre bunu sağlayan itici güç Machiavelli'nin siyaset sosyolojisinde kullandığı "kurnazlık" kavramından gelmektedir. Kimi elitler kurnazlıkları sayesinde, kimi elitler ise güçlü olmaları sebebiyle egemenliklerini kanıtlar. Kurnazlığı sayesinde egemen olan elit, elbette toplumda bulunan diğer kurnazları da kendine çekecektir. Bunun sonucunda ise kurnazlığı ağır basan bir elit grubu meydana gelecektir. Pareto kurnazlığı ön planda olan bu elit kısma "tilkiler" adını vermiştir. Bu grup güç kullanmaktan acizdir. Bu grubun karşısında güçlü olmalarına rağmen gücünü şimdilik kullanamayan aslanlar bulunmaktadır (Kiraz, 2008: 127).

Pareto, bu elit yönetiminin kaçınılmaz olma durumunu insanların temelde eşit olmadıklarına ilişkin psikolojik öncüle dayanarak açıklamıştır. Elitlerin öncülüğü Pareto'nun tortular diye isimlendirdiği psikolojik niteliklerin, aslan ve tilki diye sembolize ettiği cesaret ve kurnazlık gibi niteliklerin bir fonksiyonudur (Çelik, 2008: 226). Tilki diye adlandırılanlar bu elitler iktidarlarını rızaya dayandırılmışlardır. Asıl itibarıyla de rıza, elitlerin iktidar kaynakları içinde yer almaktadır. Rıza, yönetici olan ve olmayan elitler kendi aralarında bir konsensüs sağlamaktadır. İki elit grubu arasındaki konsensüs ve güç dengesi yönetici olan elit yapısını farklılaştırır (Önder, 2009: 80). Zayıflayan veyahut azalan seçkinler yeni seçkinlere ortam hazırlamaktadır. Toplumun alt tabakalarında olan en başarılı kişileri kendi içine alabilirlerse eğer seçkinler, söz konusu dolaşım gerçekleşmiş olur (Kahriman, 2009:8). Bu dolaşım toplum için faydalı olmaktadır. Çünkü yetenekli kişilerin toplumda daha yüksek yerlere doğru çıkmasını sağlayan bir sistem ortaya koymaktadır. Üst yönetimde yer alan yetenekli seçkinler aynı zamanda toplumun dengesini de sağlamaktadır. Bu yüzden de Pareto kapalı seçkin ağını kabul etmemektedir. Çünkü bu durum Seçkin dolaşımını engellemektedir. Bu engelleme toplumsal krizleri ve devrimlere sebep olabilir (Kırkbeşoğlu, 2011: 64).

Pareto'nun anlayışına göre devrimler ancak yönetici olan seçkin kişilerin artık yeteri kadar uygun tortuya sahip olmadıklarından, güçleri azaldığından ve alt tabakada bulunan ve uygun tortulara sahip olan yeni kişilerin ortaya çıkması ile oluşur. Anlaşılacağı üzere toplumun

yüksek tabakasında yer alan yönetici seçkinler dejenere olurken alt tabakada aslında yeni bir seçkinler grubu oluşmaktadır. Eğer söz konusu iki grup arasında geçiş olmazsa bu durum iktidar savaşına sebep olur ve yeni seçkin olanlar yeni bazı türevlerle başa geçmeye çalışabilir (Yenilmez, 2007:11). Gaetano Mosca, Fransız sosyolog olan Henri de Saint Simon'dan etkilenerek elit sözcüğünün keşfetmiş ve sosyal bilimlerde ilk defa kendisi kullanmıştır (Şahin, 2005: 7). Yönetici sınıf deyimini elit kavramı yerine kullanmayı tercih etmiştir. Mosca, seçkinler ve yığınlar arasındaki ilk sistematik ayrımı yapan kişidir. Aynı zamanda bu ayrım üzerine bir teori kuran Mosca, teorinin mantığını şu şekilde anlatmıştır: Uygur olup olmamasına bakılmaksızın her toplumda yöneten sınıf ve yönetilen sınıf vardır. Yönetici olan sınıf, azınlık örgüt olmakla birlikte toplumda saygı gören ve etkili özelliklere sahip olan kişilerdir. Bu siyasal dinamiği belirleyense siyasette rol oynayan sınıfın düşünceleri ve menfaatleridir (Yarma, 2006: 9-10).

Mosca'nın ilk görüşünü yumuşatmasına sebep olan şey, bu iki sınıf arasındaki ilişkide ve seçkinlerin kompozisyonunda" toplumsal güçlerin "etkisiyle yani toplumda var olan sayısız farklı çıkarları temsil eden bu çeşitli kavramın tarihsel değişikliklere sebep olabileceğini kabul etmesidir (Bottomore, 1987: 4). Ona göre sayıca daha az kişiden oluşan ilk sınıf, iktidarda siyasal işlevleri yerine getirmekle beraber erk tekelini elinde tutarak bunun sağladığı üstünlüklerden de yararlanmıştır. Geriye kalan ve sayıca daha fazla kişiden oluşan ikinci sınıf ise kimi zaman meşru kimi zaman ise keyfi veya zora dayalı bir biçimde yönetilip denetlenir (Sala, 2009: 5). Seçkin olan kişiler geriye kalanları kaba güç ve aldatmacayla yönetmek dışında toplumda nüfuzlu olan kişilerin menfaatlerini ve gayelerini de temsil etmektedirler (Bottomore, 1996: 11). Mosca'ya göre topluluk içinde kendisini destekleyecek bir azınlık grubu olmayan bir kişinin o topluluğu yönetemeyeceğini anlamak zor değildir. Buna kıyasla tarihsel süreçte değişmez ve doğal olan azınlıkların çoğunlukları yönettiği olgusunu anlamak daha zordur. Ancak gerçek şu ki hareket halinde olan organize olmuş bir azınlığın çoğunluk üzerinde hâkimiyet kuracağı muhakkaktır. Azınlığın dışında kalan çoğunluğun içindeki tek tek olan bireylerin ise azınlığa karşı koyması çok zordur (Çelik, 2008: 226).

Mosca'ya göre sahip oldukları üstün yetenekler veyahut sözde üstün yeteneklerden dolayı yönetici azınlığın içinde yer alan kişiler toplumda saygı ve etkinlik kazanmıştır (Kahrman, 2009: 7). Yönetici sınıf; kimi zaman hukuk ve kanun yollarını kullanarak kimi zaman ise hile, şiddet veyahut korku, kültür veya ideoloji gibi değişik yöntemler kullanarak geride kalan kitleleri kontrol ve denetim altına almaya çalışmıştır (Ateş, 2010: 82). Mosca'ya göre yönetici elit sınıfı kendi içinde ekonomik, siyasal ve kültürel sebeplerden dolayı bir dönüşüm ve değişim içindedir (Kapani, 2001:112). Pareto ve Mosca'nın seçkinler kuramının içinde yer alan egemen insan topluluklarının, doğuştan gelen üstün farklılıklardan dolayı veyahut herhangi bir örgütü olmayan çoğunluğun azınlık bir örgüte karşı olan güçsüzlüğüyle açıklanan, herkes tarafından kabul edilen ve yok edilmesi mümkün olmayan bir özellik olarak bilinmektedir (Bottomore, 1987: 42).

Robert Michels, herhangi bir sistemin içinde yer alan birey sayısı belli bir miktarın üstüne çıktığında ister istemez sistemde bir iletişim kopukluğu yaşanacaktır. Bunun oluşmaması için bireyler kendi aralarında grup oluşturmaları, bu durum iletişim sorununu ortadan kaldıracak gibi bu iletişim mekanizması aynı zamanda bürokrasiyi de doğuracaktır. Bürokrasi ile birlikte elbette oligarşi de gündeme gelecektir (Kiraz, 2008: 128). Michels göre var olan bütün toplumlarda seçkinler yer almıştır ve alacaktır. Azınlığın gerisinde kalan büyük çoğunluk; siyasetle ilgilenmeyi tercih etmez, kişi ile toplum refahı arasında bulunan ilişkiyi gözetmez. Yukarıdan gelen bireyin harekete geçirecek itici bir gücü olmadan kendi kendine harekete geçemeyen kitleler yönetilme ihtiyacı içindedir. (Kışlalı, 1994: 273). Mosca ve Pareto'nun aksine, Michels kişisel üstünlükler ile seçkin olan ve olmayan ayrımının yapılamayacağını belirtmektedir. Ona göre seçkin olmak için gereken ölçüt, seçkinin içinde bulunduğu örgütteki yeri ve bulunduğu mevki nedeniyle sahip olduğu iktidarın kullanımınıdır. Mevki ve iktidar kullanımını doğru orantılıdır. Michels'e göre, seçkinleri diğer kalan çoğunluktan üstün kılan özelliği, büyük örgütlerin az miktarda kişi tarafından yönetilmesi ile alakalı değil aksine bu yönetici olan azınlığın zaman içinde değişime uğramamasıdır (Kahriman, 2009: 8-9).

Michels örgütlenmeyi oligarşiye eğilim olarak görmektedir. Kendisi bu cümlenin temel kanununu şu şekilde formülize etmiştir: "Örgütlenme, seçilenlerin seçenler, vazifelendirenlerin vazifelendirilenler, delegelerin onları tayin edenler tarafından üstlerine kurdukları hâkimiyetin anasıdır." Sağlanan örgütlenme ve uzlaşmanın sonucunda parti yönetimi ve iktidarı belli bir grubun elinde birleşmektedir. Michels'in sahip olduğu bu düşünceler, sosyal bilimlerin sahip olduğu kaynaklara oligarşinin Tunç kanunu formülü ile kesin bir şekilde yerleşmiştir (Abadan, 1959:114).

C. W. Mills "İktidar Seçkinleri" isimli çalışmasında üç elit grubunun iktidar yapısında oldukça etkili olduğunu belirtmiştir. Söz konusu elit gruplar: siyasi, askeri ve ekonomik elitlerdir. Mills, hükümet idarecilerinin, subayların, ticari hayatta büyük müesseselere sahip olup onları yönetenlerin birleşip Amerikan kamuoyunu baskı altında tutmak için çalıştıklarını dile getirmiştir (Berle, 1980: 62). Genişleme yöneliminde olan ve merkezileşen söz konusu bu üç kurumun, en üst kısımlarında bahsedilen üç elit grubunu oluşturan üst çevreler bulunmaktadır. Bahsedilen en üst noktalarda ekonomi alanında, zenginler topluluğu arasında üst yöneticiler, siyasal kurumun en üst noktasında ise siyasi meclis üyeleri, ordu kurumunun en üst noktasında ise genelkurmay kuruluşları ve geride kalan üst derece askeri organları olarak görevlendirilmiş asker-devlet görevlileri yer almaktadır (Mills, 1974: 15). Bahsedilen bu elit grubuna mensup olan elitlerin hepsi çoğunlukla aynı özgeçmişe sahiptir (Arslan, 2007: 31). Mills'e göre bu elit insanların gerisinde kalan çoğunluğun basit ve olağan hayatının aksine elitler olağanüstü yaşam olanaklarına ve yaşam seviyelerine sahiptir. O elit grubunda yer alan seçkin insanlar, toplum hayatında önemli ve büyük sonuçlara sebep olabilecek kararları alabilecek seviyededirler (1974:

8). Mills seçkin olan kişilerin sahip olduğu iktidarın araç ve olanaklarını kullanabildiklerinden dolayı bu durum onların lehine muazzam bir güç sağladığını özellikle vurgulamıştır. Elde ettikleri bu güç ve olanaklar sayesinde siyaset yönetim mekanizması, ordu ve büyük şirketler sahip olmadıkları kurumları kendi gayelerine ulaştırmakta birer aracı olarak kullanmaktadır. Öyle ki din, aile veyahut eğitim kurumlarını bile seçkinler kendi iktidarlarını ve kararlarını meşru kılmak için kullanmaktadır. Onlara göre siyasal hayat; kitlelerin aksine siyasal yönetim mekanizması, ordu ve büyük şirketlere yönelmelidir (1974:11-12).

Teşkilat-ı olmayan herhangi bir sınıf veya grup resmi veyahut gayri resmi olduğuna bakılmaksızın belirtilmiş veyahut belirtilmemiş kurallarının olup olmadığına bakılmaksızın temelinde ne olursa olsun iktidarda rol alamaz ve onu kullanamaz. Geçmişten günümüze görülüyor ki teşkilatlanmış olan gruplar teşkilatlanmamış olan grupları ortadan kaldırmıştır. Buna sebep olan şey ise teşkilatın var olmadığı bir yapıda iktidarın etkili bir şekilde uygulanmaması ve onu uygulayacak kişilerden oluşan bir hiyerarşinin yokluğudur (Berle, 1980: 57). Demokratik teori savunucularının ortaya koyduğu, seçkinlerin dengelenip sınırlanması ve azınlığın dışında kalan halkın siyasal hayata katılımıyla dengenin oluşacağına ilişkin tezleri gerçekçi değildir. İktidar seçkini olan kişileri demokrasi sınırlayamaz veya denetleyemez; çünkü bahsi geçen kişiler halkın onayı alınmadan başa geçmiş bir kral gibi davranmaktadırlar. Örnek: Hitler, başkanlık ve şansölyelik görevlerini birleştirirken ve bunları kendi üzerine alırken herhangi bir kimsenin iznini almamıştır veyahut Hiroşima'ya atom bombası atılması birkaç kişinin birleşip öyle karar vermesi sonucu atılmıştır. Görülüyor ki tüm insanlık aynı tarih içinde yaşasa bile herkes aynı iktidara sahip değildir (Mills, 1974:37).

Söz konusu çalışma konusunu en ince ayrıntılarıyla açıklayabilecek güce sahip olması sebebiyle, bu çalışmada elitist (seçkin) elit teorisi kurumsal temel olarak seçilmiştir. Söz konusu çalışmada, yerel elitler üzerinden Mersin il genelinde kırsal alanda görev alan muhtarlar kurumsal analiz tekniği ile incelenmesi temel alınmıştır. Çalışmanın amacına yönelik olarak muhtarların mesleki dağılımları, eğitim durumları, yaş, cinsiyet, daha önce seçilme durumları ve doğum yeri gibi sosyal göstergeler açısından incelenmiştir.

4.1.2. Plüralist (Çoğulcu) Elit Teorisi

Kökenini liberal düşünceden alan Plüralist teori; Dahl, Lindblom, Riesman, Galbraith gibi düşünürler sayesinde ün kazandırılmış olsa da 1970 ve 1980'li yıllarda Truman, Bealey, Polsbyve Sartori tarafından daha anlaşılabilir ve karışık bir hale getirilmiştir (Arslan, 2006: 369). Yerel ögelerden yararlanarak elitizm hakkında çalışmalar yapan kişilerin başında Robert A. Dahl gelmektedir. Dahl 1959 yılında New Haven şehrine dair araştırmalarını 1961 yılında kitaplaştırmış ve böylece yerel elit çalışmalarında dikkat toplayan bir kişi haline gelmiştir. Bir Amerikan Şehrinde Demokrasi ve İktidar, Kim Yönetiyor başlıklı Demokrasi ve Elitizm konulu

detaylı çalışmasını yayımlamıştır (Küçüküçü, 2010: 28). Yine 1967 yılında Dahl, ABD’de Plüralist Demokrasi adlı eserinin ilk baskını yaptığında çok merkezli güç ve sınırlı halk egemenliğini, Amerikan çoğulculuğunun temel aksiyonları olarak teşhis etmiştir. Ayrıca bu tür bir sistemin avantajlarını da şöyle sıralamıştır:

- Dizginlenmiş güç ve baskının minimize edilmesi,
- Tüm vatandaşların rızası (uzun vadede) ve
- Tüm taraflar savaşıyorsa sistem müşterek daha fazla fayda için çatışmaların barışçıl kurulumunda geliştirilebilir (Manley, 1983: 369).

Robert Dahl; plüralist elit anlayışını, siyasal güç kaynaklarının eşitsiz dağılımına dayandırmaktadır. Dağıtılmış eşitsizlikler sistemi, elit-elit olmayanlar ayrımını yıkmaktadır. Ona göre herhangi bir insan tüm kaynaklara sahip olamayacağı gibi herhangi bir grubunda tüm iktidarı kendi eline alması mümkün değildir. Ona göre toplumda birden daha fazla kaynağa dayanan ve yarış halinde olan birden çok elit bulunmaktadır (Turhan, 2000: 36). Dahl’a göre; eşitsizlik, bir toplumun siyasi gücünün bir azınlığın tekelinde toplamasına ve diğer kalan çoğunluğun bundan eksik kalmasına sebep olur. Bu durum, plüralist demokrasinin klâsik Marksist eleştirisiyle aynı çizgide olup, neo-plüralizmin yükselişini de kendi ile beraber getirmiştir (Heywood, 2014: 115). Toplumun içinde var olan baskı gruplarının fazlalığına plüralist düşünce vurgu yapmaktadır. Bu teoriye göre birden farklı ve fazla grup arasında toplumsal ve siyasi güç paylaştırılmıştır. Bu grupların her biri karar alma sürecinde baskı yapma hakkına sahiptir. Hükümetlerin var olan güçleri bu elit grupları tarafından sınırlandırılmıştır. Bu teoriye göre halk ve elit gruplar, yöneticilerin gücünü kontrol edip sınırlandırılabilir (Arslan, 2007: 27-28).

Plüralistlerin yoğunlaştığı eşitlik, güç dağılımı ve birden fazla güç merkezlerince dağıtılması, iktidar üzerinde herhangi bir karar verileceği aşamada halkın aktif katılımları her ne kadar makul konular olsa da düşünürlerin bu konu hakkında ortaya koydukları düşünceler fazlasıyla idealisttir (Arslan, 2006: 370). Dahl’e göre tüm toplumla ilgili olan önemli konularda sadece tek bir seçkin grup karar veremez. Toplum içinde var olan birden fazla seçkin grubu arasında farklılıklar ve çelişkiler bulunmaktadır. Ortaya çıkan çelişkiler ve rekabet ortamındaki denge demokrasiyi daha işlevsel hale getirmektedir (Kışlalı, 1994: 274). Egemenlik üzerinde sadece bir seçkin grubu söz sahibi olamayacağı için aralarında geçici dahi olsa bir koalisyon kurulmalıdır (Ateş, 2010: 100).

Dahl, kim yönetiyor? Sorusunun cevabını şöyle vermiştir: Yönetim aracı kurumlar yani siyasi partiler, sendikalar, STK’ler vb. kısacası güç sosyal gruplar arasında paylaşılmıştır. Dahl, karar alma sürecinde etkin olan unsurları belirtse de göz ardı ettiği hususlar vardır. Aracı kurumlar olarak belirttiği baskı gruplarının güçleri eşit değildir. Muhakkak ki içlerinden daha baskın olan(lar)ın erkin kullanımında başat rol oynadığı görülecektir. Ek olarak aracı kurumlar

sayılırken, ana kurumu devlet organizasyonunu göz ardı etmek, plüralist düşüncenin eleştirilecek yönleridir. Devlet mekanizmasının coğrafi, idari, tarihi gelişim farklılıkları bulunsa da devletler, en örgütlü yapılar olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrışık olan siyasi elitlerin egemenlik üzerinde söz sahibi olabilmeleri için halkın desteğine ihtiyaçları vardır. Bu durum ise bizi siyasi rekabetin ne için var olması gerektiğine götürmektedir. Anlaşılacağı üzere toplumda var olan her bir birey siyasal hayata katılmalıdır. Böylece elitlerin hâkimiyeti ile halkın hâkimiyeti arasında denge sağlanacaktır (Dahl, 1996:343).

4.1.3. Demokratik Elit Teorisi

Demokratik elit teorisinin temel iddiası şudur: İktidarı elde etme potansiyeline sahip birden fazla ve farklı olan elit gruplar sadece iktidar mücadelesinde rekabete girebilir. Bu rekabette önemli olan halkın oyunu elde etmektir. Bu şekilde halk siyasi hayatta rol edilmiş olur ancak bu rol sadece yönetenlerin seçilmesinden veyahut reddedilmesinden ibarettir. Bu nedenle demokrasi, halkın yönetimi anlamına gelmez, daha doğrusu gelemaz. Demokrasi, halkın yönetenleri sadece kabul etmek ya da reddetmek fırsatına sahip olunması anlamına gelir. Görüldüğü gibi elit teorisinin demokratik bir görünüm kazanması iktidarın herkese açılması anlamını taşımayıp elitlerin belirlenmesi konusunda bir seçenek sunulmasını ifade etmektedir (Aka, 2018: 15).

Söz konusu teorisinin öncülerinden biri Gaetano Mosca'dır. Bunun dışında bu teoride önemli olan düşünürler, Marks Weber, Joseph Schumpeter ve Raymond Aron'dur (Arslan, 2006: 372). Bu alanda çalışma yapan teorisyenler demokrasi ile elit teorisini bağdaştırma yoluna gitmişlerdir. İşe ilk başta demokrasi tanımlamasının yeniden gözden geçirilmesinden başlamışlardır. Söz konusu teoriye göre bir toplumda elitlerin varlığı ve karar alma aşamasında etkin bir şekilde rol oynamaları o toplumun demokrasiden uzak bir şekilde yönetildiğini göstermez. Demokratik bir toplumda halk, siyasi kararlar alıp kendilerini yönetecek bireyleri oylarıyla seçmektedir (Kapani, 2001: 119-120).

Mosca'ya göre, insanların bireysel hak ve özgürlükleri korunuyorsa, söz konusu toplumda kuvvetler ayrımı varsa ve seçimde halk istediği kişiyi yönetici olarak seçebiliyorsa o toplumda demokratik devletin varlığından bahsedilir. Bir devlette iktidar gücü sadece birinin tekelindeyse bu durumun ileride diktatörlüğe dönüşme ihtimali yüksektir. Bundan dolayı iktidardaki güç farklı kolları ayrılmalı ki söz konusu güç başka güçlerce denetim altında olsun (Arslan, 2003-b:124). Demokratik elit teorisine göre elitlerin bağımsızlığı, teorisinin can damarını meydana getirmektedir. Söz konusu bağımsızlık göreceli bir bağımsızlığı temsil etmektedir. Elitlerin söz konusu bağımsızlığı ifade ve örgütlenme özgürlüğü ve özgür seçimler tarzında temel olan demokrasinin prensipleri ile yakından ilişkili olduğu kadar bu durum elitlerin bağımsızlığında da temel etkidir (Arslan, 2007: 33).

Siyasetle ekonominin Mosca'nın söylediği biçimde birbirinden ayrılması, yönetme yeteneği olanlarla, yönetme yeteneği olmayanlar arasında toplumsal bir duvar örülmesine yol açar. Bu duvar, Mosca'nın doğduğu İtalya'nın güneyinde neredeyse aşılmaz gibi görünmektedir, Büyük Britanya'da ve Fransa'da çok yüksektir, Amerika Birleşik Devletleri'nde ise daha küçüktür, ama ülkeyi yönetenlerin büyük bir bölümünün, uzun zaman Harvard ve Yale üniversitelerinde yetişmiş olmasına karşın, vardır. Bu erkin akılcılık, yönetebilirlik sorununu, temsilcilik sorunundan daha öncelikli gördüğünden Makyavelci geleneği sürdürür (Touraine, 1997: 74).

Demokrasinin doğasında siyasi elitler halkın desteğine ihtiyaç duyarlar. Lasswell'e göre siyasi elit hâkimiyetinde olan halk tarafından seçim, referandum, siyasi örgütlenme özgürlüğü, basın özgürlüğü gibi araçlarla denetlenmektedir. Anlaşılacağı üzere siyasi elit grubu halka hesap vermeli ve yaptıkları icraatlardan dolayı da sorumlu olmaktadır. Demokrasiyi diğer yönetim şekillerinden ayıran özellikte budur (Kapani, 2001:122). Demokrasi aslında, kurumsallaşmış olan bu hak ve özgürlüklerin bu kurumsallaşma sayesinde halkın siyasi yaşamda aktif olmasını ve onu denetlemesini sağlayan yönetim biçimidir (Yayla, 2001:33).

1942 yılında yayımlanan "Kapitalizm, Sosyalizm ve Demokrasi" adlı kitabın yazarı Schumpeter, demokrasiye halk yönetimi gibi değil de yönetici olan kişiler arasında bir yarışma olarak tanımlamaktadır. O'na göre demokrasi bir amaç olmaktan çok, halk tarafından onaylanan yönetim biçimidir (Kapani, 2001: 120). Halkın siyasi hayattaki rolü sadece egemen konumuna gelecek olanları seçmekten öteye gitmemektedir. Buradan da anlaşılacağı üzere siyaseti, siyasi elitler oluşturmaktadır (Kocaoğlu, 2006: 48). Demokrasiyi bir hükümet sistemi olarak algılayan Sartori, başsızlık veya lidersizliğin bir çözüm olmadığını belirtmektedir. Demokratik değerlere bağlı liderlerin varlığı, demokratik sistemin başlıca güvencelerindedir (Güngör, 1995: 9). Demokrasi, siyasal otoriteyi zayıflatan bir içeriğe kavuştuğunda yalnızca otorite değil, aynı zamanda demokratik otorite de yok olur. Ölçülü olmayan demokrasi, demokratik meşruluğu zayıflatır. Çünkü demokrasilerde ileri gitmek tiranlıkla sonuçlanacak siyasal bir yozlaşmayı da beraberinde getirir (Öztürk, 2012: 137-138).

Sartori, demokrasiyi yerine getirilmesi zor bir rejim olarak görmektedir. Sartori'ye göre demokrasi, işletilmesi son derece güç bir rejimdir. Seçkin liderlerin ve olağanüstü yeteneklere sahip siyasi elit gruplarıyla ancak bu rejimin yozlaşması engellenebilir (Kapani, 2001: 120). Söz konusu toplumda demokrasinin sağlanması için iktidarın gücünün hâkimiyetinde erklerin olduğu kadar halkın da aktif bir şekilde siyasi hayata katılması gerekmektedir. Bu durum siyasetin hem kirlenmesini önleyecek hem de ortadan kaldırılmasına engel olacaktır. Bunun yanında baskıcı tutumlara taviz vermeden, yönetici insanların diktaya yönelmeleri engellenecektir (Arslan, 2006: 372-373). Marksizm'e karşı Raymond Aron elitler ile alakalı kuram yapmıştır. Ekonomik güce sahip olan sınıfın siyasal iktidarda da egemenliğe sahip olduğunu savunan Marksizm'e karşı Aron sanayileşmenin ilk aşamaları dışında bu durumu kabul etmemektedir (Kışlalı, 1994: 275). Aron

Marksizm'i eleştirerek proletarya ihtilalini var olan seçkinler zümresinin yerine zorla getirilen başka bir seçkin zümresi olarak görmektedir. Bu zorla yapılmış değişimler tarih öncesi sonu diye değerlendirilemez (1979: 61).

Batı tipi özgürlükçü demokrasi veyahut Marksist halk demokrasisi adı ne olursa olsun bütün rejimler oligarşik bir yapıya sahiptir. Batı demokrasilerinde iktidar aslında küçük bir azınlık tarafından kullanılmaktadır, halk egemenliği aslında bir yapıntı gösterisidir. Sonuç itibarıyla bu iki demokrasi rejimi de elit rejimi olmakla birlikte Marksist tipi olan elitler daha birleşik bir haldeyken diğer tip rejim daha dağınıktır (Kapani, 2001: 122). Eşitlik, demokratik elit teorisinde güçlü konuma ulaşabilmede fırsat eşitliği olarak ifade edilmektedir (Arslan, 2007: 34). Bu rejimde yönetici olan azınlık açıktır ve var olan elit siyasal grupları arasında yarış bulunmaktadır. Burada seçkin siyasal grupları oldukça fazla bölünme yaşamıştır. Yönetici ise halka karşı sorumludur (Küçüktağılı, 2010: 33-34).

4.1.4. Demo Elit Teorisi

Demokratik elit teorisinin bir açılımı Demo elit perspektiftir. Bu açılımda toplumda güçlü bir iktidar yapısı bulunmaktadır. Bunlar: elitler, alt elitler ve halktan oluşmaktadır. Arslan, elitler ile elitimsiler gruplarını da ekleyerek bu sayıyı beşe çıkarmıştır (Arslan, 2006: 373). Elit teorisinde halk en alt tabakada olsa dahi toplumsal kaynaklardan ve güçten sınırlı dahi olsa bir pay almaktadır. Lakin bu demo elit teorisinde ise halka büyük bir önem verilmektedir. Demokrasinin düzeni ve işleyişi için halk ve elit tabaka arasında elit dolaşımını sağlayan kurumsal kanallar vardır ve bu kanallar sürekli açık haldedir. Burada halk tüm elitler için önem taşımaktadır. Bu teoride elitlerin varlığı ve amaçlarına ulaşması halk sayesinde gerçekleşmektedir. (Arslan & Arslan, 2015: 24-25).

Söz konusu toplumsal güç piramidinin bir diğer kategorisi alt elitlerdir. Bunlar orta düzeyde güce sahip olan kişilerden oluşmaktadır. Elitlerden sonraki grupta bunlar bulunmaktadır. Elitler ile halk arasında köprü görevi görürler. Geleceğin elitleri genellikle bu kategoriden çıkar (Arslan, 2007: 46). Bu teoride elitlerin bağımsızlığı, demokrasinin gelişimi ve korunması için daha eşitlikçi olan bir demokrasinin yaratılabilmesi için oldukça fazla önemlidir (Arslan, 2003-b: 127). Bu teoriye göre elitlerin bağımsızlığı aynı zamanda, elitlerin temel toplumsal kaynaklardan da bağımsızlığını ifade etmektedir. Bu kaynaklar maddi ve manevi kaynakları kapsar (Arslan, 2006: 373).

4.2.Kalkınma Teorileri

Bir ülkenin kalkınmasında hangi kesimlerin ne ölçüde fayda sağlayacağı gelişim sosyolojisinin ana konularından olmuştur. Sosyolojide yer alan birçok kalkınma kuramı, ülkelerin tarihsel gelişmeleri ile yakından ilgili olmuştur. Kalkınmanın nasıl gerçekleştiğinin ipuçları tarihsel olaylarda aranmıştır (Cirhinlioğlu, 1999: 14). 21. yüzyıl insanı zaman geçtikçe çeşidi artan bir boyutta sorunlarla yaşamına devam etmektedir. 20. yüzyıldan miras kalan bağımsızlıklarını yeni kazanan ülkelere üçüncü dünya ülkeleri, kalkınmamış ülkeler, az gelişmiş ülkeler gibi orijini Batı olan tanımlamalar kullanılmaktadır. Öncelikle az gelişmiş ülke ile gelişmiş ülke kavramı arasında farklılıklar bulunmaktadır. Gelişmiş ülke kavramı az gelişmiş ülke kavramından üstün olduğuna göre ve olması gereken gelişmişlik düzeyi bu olması gerektiğine göre az gelişmiş ülkelerin de gelişmiş ülke gibi olmaları gerekmektedir. Bunun için de gelişmiş olan ülkelerin gelişme sırasında geçtiği yollardan geçmelidir (Başkaya, 1986: 24). Kalkınma salt Batı'ya özgü bir olgu olup Batı orjinli bir argümandır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra az gelişmiş ülkelerin kalkınma sorunları gündeme geldiğinde strateji tartışmaları da başladı. Kalkınmaya nereden başlanacaktı? Kimi teorisyenler tarımdan, kimi teorisyenler sanayiden başlanması gerektiğini ifade ediyorlardı. İşin özünde tarım ve sanayi, birbirinin içine geçmiş iki tek başına bir kalkınma rol haritasının pek mümkün olamayacağı rakipten öte birbirine bağlı sektörlerdir (Başkaya, 1986: 31).

Ekonomik kalkınma teorilerinde anlaşılacağı üzere ekonomik faktörlerin kalkınma üzerindeki etkisi incelenmektedir. Asıl itibariyle kalkınma teorisinin eksikliği de çoğunlukla bu yönü yüzündendir (Yavilioğlu, 2001: 115). İngiliz sosyolog Bottomore göre ekonomik kalkınma; sosyo-kültürel, siyasal, psikolojik ve ekonomik sorunlarının hepsini içine almaktadır. Kalkınma teorisi toplumsal yapının içerisinde olan bir olgudur. Bunun yüzünden de temel kurumların ve grupların hepsini birden içine almaktadır (Bottomore, 1977: 121-122). Kalkınma olgusu her ülkede veyahut bir ülkenin tüm yerlerinde eşit bir şekilde gelişme sağlamamaktadır. Kimi iktisatçılar bu farklılaşmayı ekonomik kalkınma ön koşul olarak değerlendirmektedir (Deviren & Yıldız, 2014: 2). Yaşanan savaşların sonucunda bağımsızlığını kazanmış olan ülkeler kendi doğal kaynaklarını geliştirmek için ekonomistlerden tavsiyeler almıştır. Tavsiyeler sonucu farklı kalkınma teorileri ile ilgili yaklaşımlar farklı açılardan değerlendirilmiş ve farklı sınıflandırmalar yapılmıştır (Çiçek & Sarı, 2018: 996).

4.2.1. Geleneksel Kalkınma Teorileri

Tam bir uzlaşma sağlanmamış olmasına rağmen geleneksel kalkınma teorileri Rostow'un gelişim aşamaları teorisi, dengeli kalkınma teorileri, dengesiz kalkınma teorileri ve diğer teoriler olmak üzere dört sınıfa ayrılmıştır.

4.2.1.1. Gelişme Aşamaları Teorisi

Batı merkezli ilerlemeci tarih anlayışının tipik bir örnek olarak W.W. Rostow'un Keynesyen modellerin az gelişmiş ülkelere uyarlanması için çözümü gösterilebilir (Arslan [Mehmet], 2011: 164). Rostow'un yapmak istediği, amacı aslında Marks'ın toplumların evrimine ilişkin olan tezlerini çürütmektir (Başkaya, 2011: 66-67). Rostow'un modeli; temelde Batılı olmayan tüm ekonomileri statik saymaktadır. Çünkü bu ülkelerde sermaye azlığı mevcuttur. Bu durum beraberinde ihtiyaç fazlası işçi potansiyeli ile de yakından ilgilidir. Rostow hem ekonomik hem de sosyo-kültürel kalkınmanın 40-60 yıl arasında gerçekleşeceğine inanır ve iş gücünün kırsal kesimden kademe kademe insana ihtiyaç olan sanayi bölgelerine ulaştırılmasıyla halledilebileceğini düşünür (Fidan, 2014: 49). Birinci aşamada bulunan ve durağan olarak kabul edilen toplumlar geleneksel olmakla birlikte Batılı toplumların sanayileşme sürecini takip ederek son aşamada kitlesel tüketim toplumuna dönüşebilmektedir (Çiçek, 2017: 20). Geçmişte var olmuş veyahut gelecekte var olacak tüm toplumlar kalkınma süreçlerinde benzer yollardan geçecektir veyahut geçmiştir (Duru, 2011: 104).

Modernliği sanayileşme ile özdeşleştiren Rostow, iktisadi gelişmenin merhaleleri adlı eserinde toplumsal gelişimi beş gruba ayırmıştır. Aynı zamanda evrensel modernleşme sürecinin olduğu varsayımına dayanan bu aşamalar:

- Geleneksel Toplum Aşaması (Takas ve tarım)
- Kalkışa Hazırlık Aşaması (Uzmanlaşma ve altyapı)
- Kalkış Aşaması (Sanayileşme, büyüyen yatırım, bölgesel büyüme ve politik değişim)
- Olgunluk Aşaması (İthalata daha az bağımlılık, inovasyon, çeşitlendirme ve yatırım)
- Kitlesel Yüksek Tüketim Aşaması (Tüketici odaklılık, baskın hizmet sektörü ve dayanıklı tüketim malları) şeklindedir (Çiçek & Sarı, 2018: 997).

Gelişmenin birinci yani geleneksel toplum aşamasında olan bir toplum verimliliği kısıtlı bir şekilde kullandığından kaynaklarının büyük bir çoğunluğunu tarım sektörüne aktarmıştır. Burada aileler veyahut kabileler sosyal ilişkide önemli bir konumdadır. Aynı zamanda büyük toprak parçalarına sahip olan kişi veya aileler toplumdaki politik güce de sahiptir (Alataş, 2014: 29). Tarım sektörünün ağırlıklı olduğu bu grupta bilimsel veyahut teknik faaliyetler yoktur (Dolun & Atik, 2006: 8). Bu toplumda sınırlı bir dikey hareketlilik var olmakla birlikte kaderciler bir değer sistemine de sahiptirler (Kartal, 2015: 237). Çin Hanedanlığı, Ortadoğu ve Akdeniz Uygarlıkları Orta çağ Avrupa'sına uygun olan bu toplum türü geleneklere ve Newton çağından önceki bilim ve teknolojiye dayanmaktadır (Rostow, 1970: 4-5).

İntikal çağındaki toplum ise gelişmenin ikinci aşamasında yer alır. Gelişmenin sağlanması için birtakım hazırlıklar sağlanmıştır. Bu aşamayı ilk tamamlayan ülke İngiltere olmuştur. Burada bilimsel ilerleme ve yeni teknikler tarım ve sanayinin gelişimine uygulanmış, bu ülkeler dış

ticareti tek taraflı dahi olsa rekabet içinde ülkelerini geliştirmek adına yapmıştır (Yıldırım ve Örnek, 2009: 4). Bu aşamada karşımıza sermaye birikimi ve teknolojiye artış, girişimci sınıfının doğması, beşerî sermayenin yaratılmasındaki gerekli altyapının oluşturulması karşımıza çıkmaktadır. Aynı zamanda bu dönemde sosyokültürel yapıda da değişiklikler olmuştur. Milliyetçilik özelliği bu aşamada görülmüştür. Milliyetçilik sayesinde milli devlet ve menfaatleri durgun olan toplum harekete geçmektedir. Bu hareket gelişim için zorunlu bir şarttır (Demir, 2013: 12). Burada eğitim, altyapı yatırımları artış göstermiş, aynı zamanda tarım önemini kaybettiğinden kırsal kesimdeki nüfus sayısı azalmış ve şehir nüfusu artmıştır (Fidan, 2014: 50). Önceki toplumda var olan kadercilik fikri bu aşamada aşılmaya başlanmıştır. Teknolojinin imkânlarından yararlanma, toplumdaki var olan davranış biçimlerinin değişmesi, yatırım oranlarının artması hepsi bu aşamada görülmektedir (Kartal, 2015: 237-238). Bu aşama asıl itibarıyla toplumun sosyolojik açıdan değişmeye başladığı aşamadır.

Rostow üçüncü aşama olan kalkış aşamasının fazlasıyla üzerinde durmuştur. Bu aşamada gelişimi engelleyen her şey ortadan kaldırılmaya başlanmıştır (Rostow, 1970: 31). Gelişmekte olan ve aynı zamanda topluma egemen olan iktisadi kalkınmayı yaratacak güçler bu aşamada ortaya çıkmaktadır. Rostow bu dönem için üç temel koşul saymıştır:

- Üretken yapı oranının yükselmesi
- İmalat sanayilerinin kurulması
- Kalkınma için gerekli olan sosyal ve kurumsal yapıların oluşması (Demir, 2013: 13-14).

Elde edilen kâr tekrardan yatırıma verilmekte ve teknoloji tüm sektörlerde kullanılmaktadır (Dolun & Atik, 2006: 8). Büyüme ve büyümenin ilerlemesinde elbette siyasi, sosyal ve kurumsal çevrenin hızlı bir şekilde oluşturulması ve gelişimi de etkilidir. Yüksek büyüme oranlarıyla bir veya daha fazla ekonomik kol biçimindeki ekonomik aktivite bölgeleri birikmiş bir büyüme sürecine neden olur. Üretken yatırımlardaki artış %5 veya %10'dan az ya da milli gelirden fazladır. Yüksek büyüme oranlı bir veya daha çok sanayi sektörünün gelişimi ve dinamik bir girişimcilik söz konusudur. Büyümeyle ilerleyen siyasi, sosyal ve kurumsal bir çerçevenin varlığı veya hızlı oluşumu esastır (Kartal, 2015: 238-239).

Dördüncü aşama olan olgunluk aşaması her ülkede farklılık göstermektedir. Ekonominin bütün kesimlerinde teknoloji hâkim olmuş durumdadır. Ülke istediği ürünü imal edebilecek seviyeye gelmiştir. Ülkenin ihracatı daha çok sanayi ürünleridir. Elbette bu aşamada karşımıza zorluklar çıkmaktadır. Bu önemli sorunlarından biri de belli başlı bölgelerde teknolojinin zorunlu kullanımınıdır. Ülkenin her yerinde eşit bir kalkınma söz konusu değildir. Ancak bir ülke kalkışa geçtikten sonraki 60 yıllık bir süre zarfında olgunluk aşamasına ulaşmaktadır (Hasanov, 2002: 9). Olgunluk döneminde olan bir toplumda teknolojik gelişmenin büyük bir çoğunluğu bulunmaktadır (Fidan, 2014: 50). Rostow'a göre bazı ülkelerin teknolojik olgunluğa erişme

tarihleri şöyledir: İngiltere 1850, Amerika 1900, Almanya 1910, Fransa 1910, İsveç 1930, Japonya 1940, Rusya 1950, Kanada 1950 (Yıldırım ve Örnek, 2009: 6).

Kitlesel yüksek tüketim aşaması son aşama olmaktadır. Bu aşamada kişi başı gelir fazlasıyla arttığından toplum tüketmeye ağırlık vermiştir. Sayılan aşamalar arasında bulunan itici güç, iç ve dış tasarrufların yatırıma dönüştürülmek suretiyle iktisadi büyümeye sebep vermesidir (Dolun & Atik, 2006: 8). Rostow son aşamayı kitlesel tüketim aşaması olarak saymaktadır. Bu aşamada toplumda olduğundan fazla tüketim malı, otomobil bulunmaktadır. Bu aşamada toplumlar refah, uluslar savunma veyahut politik güç gibi konularda istediğini seçmekte serbesttir (Alataş, 2014: 31). Kitlevi refah çağı, ABD'nin 1913-1914 yıllarında Henry Ford'un seri otomobil üretimine geçmesi ile başlamıştır. Batı Avrupa ve Japonya bu çağa, 1940-1960 yılları arasında girmiştir. Kalkış aşamasını ilk tamamlayan İngiltere, sosyal güvenlik, adil gelir dağılımına öncelik verme ve kolonilerde de hazırlığın başlatılması için gerekli maliyetler sebebiyle olgunluk aşaması için gecikme göstermiştir (Yıldırım ve Örnek, 2009: 6).

Elbette ki Rostow'un bu sistematik fikirleri eleştiriye tabidir. Her ülkenin veyahut her toplumun ekonomik, toplumsal ve siyasal özellikleri farklı olduğundan dolayı kalkınma tecrübesini iç ve dış dinamikler sebebiyle farklı zamanlarda, uzunlukta ve yoğunlukta yaşamaktadır (Fidan, 2014: 51). Dikkatli bir şekilde incelendiğinde Rostow'un aşamalar için Avrupa'yı örnek aldığı görülmektedir (Kartal, 2015: 241). Diğer eleştirilecek tarafları ise söz konusu modelde beşerî sermaye kavramının kullanılmamış olmasıdır. Aynı zamanda bireyin çevre ile ilgili ilişkilerine değinilmemiştir. Bunun dışında en büyük eleştiri sebeplerinden biri de ülkeleri taklitçi bir Batı modeline sokmasıdır (Parasız, 2003: 82).

4.2.1.2. Dengeli Kalkınma Teorileri

Az gelişmiş ülkelerde kalkınma sorunu ile ilgili bir diğer ayrıntı ise ülkede özel sektörün mü yoksa kamu sektörünün mü daha fazla ağırlıkta olması ile ilgilidir. Bunun için iki kalkınma modeli geliştirildi. Bunlar: dengeli kalkınma teorileri ve dengesiz kalkınma teorileridir. Bu türlerin ölü doğmuş model olma sebepleri az gelişmiş ülke gerçeğine uygun olmamasıdır (Başkaya, 1986: 33). Dengeli kalkınma yaklaşımında eşit bir şekilde ağırlık vermesi dile getirilirken, dengesiz kalkınma yaklaşımında ise ekonomik kalkınma için katkısı büyük olan sektörlerin öncelikli olması dile getirilmektedir (Küçükşen, 2013: 13). Kimi iktisatçılara göre kalkınma, gelişme veya büyüme aynı anlamları ifade etse de aslında bu üç kavram birbirinden oldukça farklıdır. Büyümüş bir ülke aynı zamanda kalkınmamış bir toplum olabilir. Petrol zengini Ortadoğu ülkeleri bu duruma örnek gösterilebilir. Az gelişmiş ülkelerin kalkınmaları için ortaya atılan dengeli kalkınma teorileri, büyük itiş teorisi, kısır döngü teorisi, çapraz ülke teorisi ve düşük gelir tuzağı teorisi olarak dört grupta incelenebilir.

4.2.1.2.1. Büyük İtiş Teorisi

Büyük itiş teorisi, Paul Rosenstein Rodan'ın kaleme aldığı "Doğa ve Güney-Doğu Avrupa'nın endüstrileşme problemleri" adlı 1943 yılında yayımlanan bu makale ile popülerite kazanmıştır. Bu makaleye göre Doğu Avrupa endüstrisinde dışsal ekonomik sebeplerden ötürü özel sektör kendiliğinden oluşmamıştır. Ona göre endüstri ile dışarıdan finanse edilen yatırımlar arasında bir gereklilik bağı olmalıdır. Yine aynı şekilde ona göre az gelişmiş ülkeler fakirlikten sadece sanayinin gelişimi ile kurtulabilir. Kendisi bu durumun dünya ekonomisine olumlu etkilerde bulunacağını düşünmektedir. Bahsi geçen bu dönüşümden sonra fakir olan bölgelerin geliri zengin bölgelerine kıyasla daha fazla artacaktır (Tunalı & Yılmaz, 2016: 304).

Ona göre söz konusu sanayinin başlaması ve onun sürekli bir hal alması ancak "büyük itiş" sayesinde olacaktır. (Özden, 2014: 6). Onun "büyük itiş" felsefesindeki amacına göre tek bir sanayide kullanılan bütün emek gücü ve kaynakların, birden çok sektöre yayılması ile birlikte, diğer sektörlerde de iş gücüne ihtiyaç olacağından işçi talebi oluşacak ve var olan bu talep sıkıntısı ortadan kalkacaktır. Bu teorinin felsefesinde sanayileşme için gerekli olan kaynakların planlı bir şekilde ve birbirinin ardını getirecek bir şekilde tamamlayıcı olan sektörlerde kullanılması asıl amaçtır.

4.2.1.2.2. Kısır Döngü Teorisi

Yoksulluğun önlenmesi için iktisadi kuramlar açısından temel bir varsayım bulunmaktadır. Yoksul ülkeler eğer gelişmiş ülkeleri takip ederlerse gelişirler ve fakirlikten kurtulurlar. Bu varsayım ile birlikte ekonomik büyümenin önündeki engeller kaldırıldığında mutlaka yoksul ülkeler istikrarlı bir büyüme içerisine girecektir. Bu istikrarlı büyüme ile birlikte yoksulluk ortadan kalkacaktır. Buradaki en büyük eksik ise toplumların kültürel yapıları ve diğer tüm değer yargılarının ekonomik koşullar üzerindeki etkisini unutmaması ve gelişmenin sadece ekonomiye dayandırılmasıdır. (Altunç & Almalı, 2016: 635). Konuya aynı noktadan bakan Ragnar Nurkse de 1953 yılında "Az Gelişmiş Ülkelerde Sermaye Oluşumunun Sorunları" kitabında ekonomik sorunların çözümü için tüm ekonomik sorunların üzerinde durmuştur. Nurkse, bir ekonominin gelişmemiş olmasını düşük gelire bununla birlikte düşük tasarrufa, az olan yatırıma ve bunlar ile tekrar eden düşük gelir seviyesine bağlamıştır. Kısacası ülke yoksul olduğu için yoksul olmaya devam eder. Ancak kurtulmanın yolu ise aynı zamanda yapılacak farklı sanayi yatırımlarıdır. Böylelikle piyasa gelişecek ve canlanacaktır. (Tunalı & Yılmaz, 2016: 304). Bununla beraber Nurkse, "her arz kendi talebini yaratır" teorisinden yararlanmış ve eş zamanlı yapılacak farklı yatırımların ülkede dengeli bir büyüme sağlayacağını savunmuştur. (Erol, 2006: 37-38). Nurkse'ye ait bu teori sosyolojik olarak kalkınma alanında bazı temel argümanları da içerisinde barındırmaktadır. Örnek olarak ekonomik hayatın yükselişi topluma doğrudan bağlıdır.

Toplumun satın alma gücü düştükçe yatırımı destekleyecek ortamda ortadan kaybolmaktadır. (Fidan, 2014: 46). Yine Nurkse göre yatırım piyasanın küçük olmasından etkilenmektedir. Piyasanın büyüklüğünü ise sadece para ya da insanların sayısı ile belirlemek mümkün değildir. Piyasanın temel unsuru üretkenliktir. Bunun yanında satın alma gücü üretim kapasitesini belirlemektedir. Ancak bu teoride az gelişmiş ülkeler bu ekonomik sıkıntılardan tek başlarına çıkamazlar. Bu döngüyü kırmak için yabancı sermaye, dış yardımlar ya da dış borç gereklidir. Bu sayede farklı alanlarda ekonomik olarak genişlemeler meydana gelecektir. (Yüksel, 2013: 47). Nurkse farklı alanlarda yapılacak yatırımlar ile birlikte her alanın birbirini destekleyeceğini ve böylelikle ekonominin gelişeceğini belirtmektedir. Sürecin bir kere hayata geçmesinin verimliliğin artmasında büyük rol oynayacağını ve bu sayede geri kalan tüm olumsuz durumların ortadan kalkacağını söylemektedir. (Başkaya, 2011: 59-60).

Nurkse'nin yaklaşımında döngü belirli bir noktadan başlar ve yine o noktaya gelir ve kapanır. Tek yönlü bir etkileşim söz konusudur. Bu etkileşimde ise her değişken kendinden sonra geleni etkilemektedir. Her değişken sadece bir değişkenden etkilenmektedir. Yoksulluk kapalı çember teorilerinden sürekli olarak kendini yenilemektedir. Bu nedenle her defasında başlangıca dönen hareketlerin sonucu olarak ortaya çıkar. Bunun en büyük nedeni ise gelişmeyi engelleyen unsurların dairesel bir yol izlemesi ve sürekli aynı noktaya gelmesidir. Ekonomik olarak gelişmemiş ülkelerin tasarruf yapamamalarının temel nedeni ise milli gelirinin düşük olmasıdır. Tasarrufu olmayan ülkeler birikim sağlayamaz ve milli gelirini yükseltmez. Bu nedenle sürekli olarak kısır döngü oluşmaktadır (Altunç & Almalı, 2016: 636-637).

Kısır döngü teorisi az gelişmişliğin açıklamasını yapmaktadır. Bu açıklamada birbirini olumsuz şekilde etkileyen bazı durumlar arasında yer alan neden sonuç ilişkisi incelenmektedir. Bu teori kapalı çember olarak adlandırılmaktadır. Bu teori ile birlikte sürekli olarak belirli bir yol izleyen ve bu nedenle gelişmeyi engelleyen belirleyiciler bulunmaktadır (Gürler, 2016: 43). Nurkse, farklı alanlarda yatırım yapılması sonucunda pazarın yetersiz kalma olgusunun ortadan kalkacağını söylemektedir (Demir, 2013: 17). Fakirliği fakirlik ile açıklayan Nurkse, piyasanın büyüklüğü ile sermayeyi vurgulamaktadır. Nurkse, ekonomik az gelişmişliği toplumun değerlerinden ayrı olarak değerlendirmesinden dolayı eleştirilmektedir (Yüksel, 2013: 48).

4.2.1.2.3. Çapraz Ülke Teorisi

Hollis B. Chenery ise kaynakların dağıtılması ve piyasa ile arasında bulunan bağı araştırmıştır. Bu bağı geri kalmış ülkelerde zayıf olduğunu açıklamıştır. Kaynak ve gelir arasında bulunan dengesizlik istihdam seviyesinin düşüklüğünden, dış alımın yüksekliğinden ve dışarıya satışın düşüklüğünden meydana gelmektedir. Bunun yanında üretim aşamasında bulunan yapısal dengesizliklerin de kaynak ve gelir arasındaki dengesizliği ortaya çıkarmaktadır (Kubar, 2014: 16). Chenery, kaynağın dengesiz dağılımı ile birlikte piyasanın bağında zayıflık olduğundan

ekonomik dengesizlik meydana gelir demektir (Fidan, 2014: 51-52). Kaynakların dengesiz dağılımı ekonomik dengesizliği de beraberinde getirmektedir. Bunların dışında ise iki faktör daha piyasa dengesini güçleştirmektedir. Bunlar: istihdam seviyesinin altında gerçekleşen dış alım satım ve üretim faktörlerinde bulunan dengesizlikten etkilenen dengesizlik (Yavlioğlu, 2002: 57).

Chenery, neoklasik ekonomi modelini eleştirmektedir. Az gelişmiş ülkelerin kalkınması için dinamik etkenleri analizin içerisine eklemiştir. Görüşüne göre az gelişmiş ülkelerde kaynak dağılımı ile piyasanın döngüsü arasında bulunan ilişki çok zayıf kalmaktadır. Buna neden olan ise üretimde etkili olan piyasa fiyatının, sosyal maliyetleri karşılamaması ve işletmelerin kârı ile sosyal kârın farklı olmasıdır. Chenery, piyasanın işleyişi kaynak dağılımını adaletli yapmamaktadır ve bu nedenle planlama ile birlikte piyasaya müdahale girişiminde bulunulması düşüncesini söylemektedir.

4.2.1.2.4. Düşük Gelir Tuzağı Teorisi

Harvey Leibenstein tarafından çıkarılan teoriye göre Leibenstein, piyasa mekanizması az gelişmiş ülkelerde etkili olamayacağını belirtmiştir. Az gelişmiş ülkelerin piyasa mekanizmasından kaynaklı yükselmeyi kabul etmemektedir. Leibenstein, geri kalmış ülkelerin piyasa etkinliği ile birlikte düşük geliri ele almaktadır (Manisalı, 1978: 72). İlk olarak düşük gelir tuzağı isimli kısır döngü ile bunu açıklamaktadır. Kişi başına düşen gelir geçim düzeyinde yer alması, gelirin eski düzeye döndürecek etkenleri harekete geçirir. Bu görüş ile birlikte istikrarlı bir yoksulluk döngüsüne yol açtığını belirtir. İkinci olarak kâr ile milli gelir arasında bulunan bağlantının zayıf olmasından kaynaklı piyasanın etkili olamayacağıdır. Son olarak Leibenstein teorisine göre az gelişmiş ülkelerde yer alan girişimciler ekonominin gelişmesi için yeterli fırsata sahip değillerdir (Demir, 2013: 19-20).

4.2.1.3. Dengesiz Kalkınma Teorileri

Dengesiz kalkınma ile ilgili görüşler genel olarak dengeli kalkınma kuramlarının iddia ettiklerini kabul etmemektedir. Bunun yanında piyasa ve fiyat mekanizmasının daha kârlı şekilde yönlendirilmesi etkili bir işleyişin ortaya çıkmasını sağlar görüşünü savunmaktadırlar (Gürler, 2016: 46).

4.2.1.3.1. Albert O. Hirschman ve Dengesiz Kalkınma

Dengesiz kalkınma teorisini ortaya atan kişi Albert O. Hirschman'dır. Bu teori sektörler arasında bulunan ilişkiler ve sektörlerin durumuna göre ortaya çıkmıştır (Manisalı, 1978: 81-82). Hirschman'a göre geri kalmış ülkelerin ekonomileri sermaye miktarına ve arz talep genişliğine sahip değillerdir. Bu ekonomiler içerisinde yer alan bazı alanlara ağırlık verilmesi durumunda

ekonomide büyük bir sıçrama meydana gelebilir. Bu nedenle Hirschman sektörler arasında aynı zamanda gerçekleşecek tamamlama hareketine gerek görmemektedir. Bunun yanında bazı alanlarda daha fazla kapasite artırımına gidilmesi daha iyi olacaktır (Yavilioğlu, 2002: 59).

Hirschman'a göre ekonomik kalkınma yapboz gibidir ve ekonomik kalkınma birçok boyutludur. Hirschman, bazı parçaların yerinin belirli olması durumunda tüm parçaların yerini bulmak kolaydır. Ancak sadece bir parçanın bilinmesi diğer parçaların yerini bulmaya yetmemektedir. Bu benzetmede ise şu durum ortaya çıkmaktadır. Ekonomik kalkınmanın alt dallarından birinde yaşanan gelişme diğerlerini de olumlu etkilemektedir (Alataş, 2014:5). Hirschman, yatırımlar arasında bir denge arayışına gidilmemesini ve buna bağlı kalmadan yatırımların yapılmasının büyümeyi daha iyi etkileyeceğini savunmuştur. Ona göre başka sektörleri harekete geçirecek alanlara yatırım yapılmalıdır. Eğer bazı alanlar desteklenir ise ekonomik kalkınma az gelişmiş ülkeler için daha hızlı ve sorunsuz olacaktır (Erol, 2006: 40). Hirschman, dengeli ekonomi ilerleyişini savunanları eleştirmektedir. Rodan'a ait olan büyük itiş tezine karşı gelmektedir. Çünkü az gelişmiş ülkeler bu türlü bir yeteneğe sahip değillerdir. Çünkü az gelişmiş ülkeler eş zamanlı ekonomik kalkınma hamlesini gerçekleştirecek sermayeye ve arz talep genişliğine sahip değillerdir. Bu nedenle az gelişmiş ülkelerde yatırımlarda dengeli olmak gerekmektedir (Fidan, 2014: 54).

Hirschman modelinde yatırımlar ikiye ayrılmaktadır: Sosyal sabit sermaye yatırımları ve doğrudan verimli faaliyetler. Sosyal sabit sermaye, tüm faaliyetleri kolaylaştırmak için kullanılacak hizmetleri kapsamaktadır. Bu hizmetler devlet kontrolünde yapılabildiği gibi direkt olarak devlet tarafından da yapılabilmektedir. Dışarıdan alınması ise söz konusu olmamaktadır. Burada Hirschman'ın ve Rodan'ın sabit sosyal sermayeleri birleşmektedir. Hirschman'ın sosyal sabit sermayesine göre demir yolları ve daha birçok alanın altyapı yatırımları doğrudan verimlilik açısından geçen yüzyılda yeni faaliyetler oluşturmasına ve değerlendirmesine neden olmuştur (İlkin, 1976: 102). Az gelişmiş ülkelerin kaynaklarının az ve yetersiz olmasından dolayı tam yerinde kullanılması gerekmektedir. Öncelikli alanlar belirlenmelidir ve buna göre hareket edilmelidir. Hirschman'a göre dengesiz bir büyüme dışarıya bağımlılık etkisi oluşturmaktadır. Bizatihi tüm alanlar birbiri ile etkileşim içerisindedir. Örneğin: Bir alanın gelişmesi başka bir alanda istihdamın oluşmasına neden olmaktadır. Bunun yanında önemli bir sektörün büyümesi kendisi dışında diğer alanların büyümesini de etkilemektedir. İşte burada dengeli büyüme söz konusu olmamaktadır. Buna örnek olarak Türkiye gösterilebilir. Geçmiş yıllarda tekstil sektörünün gelişmesi üzerine büyük yatırımlar yapılmıştır. Ancak bunun yanında yatırımların sonucu olan ürünlerin satılması için alanlar oluşturulmamıştır. Dengeli ve planlı bir yatırım yapılmamıştır (Demir, 2013:21).

4.2.1.3.2. Paul Streeten ve Dengesiz Kalkınma

Avusturya asıllı İngiliz ekonomi profesörü olan Paul Streeten dengeyi, statüko olarak kabul etmektedir. Streeten'e göre kalkınma sırasında statükonun değiştirilmesi esastır. Bu değişme dengesizlik içerisinde mümkündür. Yatırımların ve maliyetlerin önemli olduğu ekonomilerde dengesiz kalkınma durumu olmaktadır. Ölçek getirilerinden yararlanmayı sağlayan bir plan var ise o da dengesizlik planıdır (Manisalı, 1978: 84-85). Streeten, tarafından ortaya atılan teorisinin özünde şunlar bulunmaktadır. Belirli şartlar içerisinde bulunan dengesizlik bozmaktan çok kalkınmayı ortaya çıkarmaktadır (Yavilioğlu, 2002: 59). Streeten, kalkınmanın dengesizlik içerisinde olacağını savunmaktadır. Bu savunmasını nicel ve nitel faktörlere dayandırmaktadır. Nicel faktörler ölçek getirileri gibi faktörler olurken, nitel faktörler ise piyasanın dinamizmi olurken aynı zamanda yeni buluşlardır. Streeten kamunun üretimde az bir payının olmasını dile getirmektedir (Yılmaz, 2002: 49).

Streeten dengesizliğin gelişmeye engel değil aksine teşvik eden faktör olduğunu savunmaktadır. Denge konusunda ısrarcı olmanın dar boğazlara neden olacağını ileri sürmektedir. Dar boğazlar ise birçok olumsuz durumu ortaya çıkarmakta ve faaliyetlerin yavaşlamasına neden olmaktadır (Kubar, 2014: 20). Streeten, soğuk savaş döneminde gelişmiş ülkelerin üçüncü dünya ülkelerine yöndiklerini belirtmektedir ve buna dikkat çekmektedir. Tüm gelişmiş ülkelere göre kendileri örnek modeldir. Ancak sadece ekonomik olarak değil, sosyal ve toplumsal açıdan da değişimler meydana gelmiştir (Fidan, 2014: 56).

4.2.1.3.3.Kalkınma Kutupları Teorisi

Dengesiz kalkınma teorilerinden bir diğeri de kalkınma kutupları teorisidir ve öncüsü F. Perroux olmaktadır. Bu teoriye göre ülkenin her yerinden aynı anda kalkınma mümkün değildir. Alt yapı durumu, hammaddeye olan uzaklık gibi birçok nedenden dolayı kalkınma kutuplarının oluşacağını belirtmektedir (Yavilioğlu, 2002: 59). Perroux'un teorisine göre firmalar ile birlikte endüstriler ya da firma endüstri grupları kalkınma kutupları içerisinde yer alabilmektedir. Değişme ve büyüme ise bu kutuplar içerisinde başlatılmalıdır. Kalkınma kutupları çevreye yayılmaları şu şekilde yapılmalıdır. Yeni kurulan sanayi grupları kendi iktisadi düzenlerini hazırlayabilirler. Bu gruplar çevresinde var olan tarım alanlarını da etkilemektedir. Bu gelişmelerde ise birlikte var olan bir kalkınma kutbunun diğer merkezlerine etki ettiği ve yeni merkezler oluşturduğu görülmektedir (Taştekin, 2007: 25). Kaynakların etkili bir şekilde kullanılmasını amaçlamaktadır. Bu model sanayileşme sürecinde ortaya çıkmıştır. Ekonomistler, bazı yerlerin kalkınma dönemlerinde öne çıktıklarını belirtmektedir (İlkin, 1976: 105).

Kalkınma kutupları teorisine en iyi örneklerden biri Türkiye'dir. Devlet tarafından desteklenen otomotiv sektörü nedeniyle belirli bir zaman sonra sermaye ve iş gücü Bursa'ya

doğru kaymıştır. Burada gelişen sanayi ile birlikte eğitim kurumları da artmıştır. Bununla beraber nitelikli iş gücü de artmıştır (Demir, 2013: 24). Kalkınma kutbu yaklaşımı iki etki üzerine kurulmuştur. Bu etkiler: püskürme etkisi ve yayılma etkisidir. Birinci etki olumsuz olarak kaynakların gelişmiş bölgeye akmasını sağlamaktadır. Merkezden çevreye yayılan olumlu etki ise yayılma etkisidir. Birçok ülkede merkez ile çevre arasında var olan gelir dağılımı bozulmuştur ve merkez dışında kalan alanlar fakirleşmiştir (Eşiyok, 2002:8).

Tablo 4.1. Geleneksel Kalkınma Teorileri

Rostow	Büyük İtiş Modeli	Kısr Döngü Kuramı	A. O. Hirschman	Paul Streeten	Kalkınma Kutupları Teorisi
Tüm toplumlar aynı yolu izleyerek kalkınma süreçlerini tamamlamak adır.	Ekonomide birçok kesimde eşanlı yatırımlar gerektiğini ve bu yatırımların kalkınmanın ilk hareketini ortaya çıkardığını savunmuştur	Bir ülke yoksul olduğu için yoksuldur	Ekonomiyi dengeden uzaklaştırıcı her tür hareket, ekonomik kalkınmayı hızlandıracaktır.	Büyüme oranları ile ilgili önlem alma konusunda, kalkınma çok başarılıdır. Ancak yolsuzluk, adalet ve yoksulluğun ortadan kaldırılması konusunda yetersizdir ya da çok az başarılıdır.	Bölgesel gelişmede en önemli unsur, gelişme kutbunun çekirdeğini meydana getiren “kilit endüstriler” arasındaki karşılıklı etkileşimdir.

4.2.1.4.Yapısalcı Kalkınma Teorileri

Yapısalcı tezler, dünya ekonomisinin bugün yaşadığı durumu ilk sanayi devrimine dayandırmaktadır. Ürünler bu dönemde çeşitli gelişmelerden dolayı adaletsiz şekilde dağıtılmıştır. İlerlemelerden genel olarak gelişmiş ülkeler yararlanmışır (Han & Kaya, 2006: 36). Yapısalcı kuram, az gelişmiş ülkelerin yapısal olarak gelişmiş ülkelerden farklı olduğunu söylemektedir. Bu nedenle az gelişmiş ülkelerde uygulanacak politikalar diğer ülkelerden farklı olmalıdır. Yapısalcı kuramın kurucusu olarak Arjantinli iktisatçı Raul Prebisch öne çıkmaktadır. 1920’lerin sonunda ödemeler ve dış borç bilançoları üzerinde çalışmıştır (Öztürk, 2005: 114).

Prebisch, uluslararası işlerin karşılıklı yarara dayandığını sorgulayan ilk isimlerden biri olmaktadır. Latin Amerika’da yaşanan geriliğin sebeplerinin dışarıda aranması gerektiğini savunmakta ve asıl sorumlunun serbest ticaret olduğunu söylemektedir (Başkaya, 2011:69). Prebisch, serbest ticaretin tüm ülkeler için ortak bir yarar oluşturmadığını savunmaktadır. Bunun yanında ilkel ürünler olarak adlandırılan alanlarda ustalaşmış çevre ülkelerden sanayisi gelişmiş ülkelere gelir akışı meydana gelmektedir (Öztürk, 2005: 114). Az gelişmiş olmak ülkelerin geçmişinden ziyade bugününe özgü bir ifade olmaktadır. Bu nedenle çözümleri de kendi

içerisinde aramaları gerekmektedir. Bu kapsamda Prebish'in merkez ve çevre analizi bağımlılık okulunu etkilemiştir. Bunun yanında kalkınma iktisadının da bağımlılık okulunun gelişmesine katkıda bulunması gözlemlenmiştir (Yüksel, 2013: 53).

Celso Furtado ve O. Sunkel'e göre ise kalkınma, sermaye birikiminin bir sonucun olarak ortaya çıkmıştır. Bu noktada her ülkenin kalkınmasının farklı olmasının sebebi, farklı noktalarda ve düzeylerde uzmanlaşmış olmasıdır. Bir diğer bakış ile az gelişmişliğin temel nedeni uluslararası ticarettir (Han & Kaya, 2006: 35). Yapısalcı kuram ithal ikameci politikalar ile birlikte az gelişmişliğin sorumlusu olarak gördüğü yerli burjuvaziyi desteklemektedir. İç pazarın büyümesi için ücretlerin yüksek tutulması gerekmektedir. Bu sayede çalışan sınıfın siyasal çözüme katkı sağlaması umulmaktadır. Latin Amerika'da geçerli yapı ithal ikameciliğe dayanan popülizm iken yapısal kuram da egemen düşünce olmaktaydı. İthal ikamecilik popülizmi toplumun farklı alanlarını bir araya getiren bir model niteliğindedir (Işık, 2006: 57).

4.2.1.5. Bağımlılık Teorileri

Bağımlılık teorileri 1960'lı yıllarda ortaya çıkan teoriler arasında yer almaktadır. Klasik Marksizm sürekli olarak eleştirilmiştir. Ülkelerin geri kalmışlığı kapitalizmin ilkelerine bağlanmıştır (Cirhinlioğlu, 1999: 16). Bu teoriler esas olarak az gelişmiş ülkelerin gelişmiş ülkelere olan bağımlılıklarından kaynaklanan baskıyı varsaymışlardır. Genel olarak Latin Amerika ülkelerini ele almışlardır (İnce, 2016: 37). 1960 sonlarında ise Batı menşeli olmayan teoriler ortaya atılmaya başlandı. Bağımlılık kuramlarına göre tek kutuplu dünyanın oluşması Batı'nın eseri olmaktadır. Bunun yanında önerilen kalkınma planları da Batılı devletleri merkez haline getirmektedir. Bu sayede merkez ülkeler kalkınırken çevre ülkeler kalkınamayacaktır. Heterodoks okul ise tüm dünyanın iktisadi sisteminin değişmesini ve sosyalist sisteme geçilmesini çözüm olarak ortaya koymuştur (Demir, 2013: 1). Bağımlılık teorileri üç noktada açıklanmaktadır. İlk olarak kapitalist düzenin gelişmesi üzerinde yoğunlaşmaktadır. Sonrasında ise az gelişmiş ve gelişmiş ayırımı üzerine yoğunlaşmaktadır. Son olarak da dünya üzerinde bulunan sermayeler incelenirken aynı zamanda siyasi yozlaşmalar da incelenmiştir (Han & Kaya, 2006:37).

4.2.1.5.1. Ekonomik Az Gelişmişliğin Nedenleri

Paul Baran, bağımlılık okulunun öncüleri arasında yer almaktadır. Bunun yanında kapitalizmin dünyaya nasıl egemen olduğunu da araştırmıştır. Az gelişmiş ülkelerin, gelişmiş ülke ekonomileri tarafından yönlendirildiğini vurgulamaktadır. Bu teoriye göre, bu yapı hem verimliliğin düşük olduğu tarımsal sektörleri hem de yüksek verimliliğe sahip olan sektörleri kapsamaktadır (Yüksel, 2013: 55). Baran'a göre Batı Avrupa'da kapitalizmin gelişmesi gemiciliğin

gelişmesi ve sömürgeci artması ile mümkün olmuştur. Bunun yanında feodal düzenin bitmesine yakın zamanlarda verimli tarım da kapitalizmin büyümesine neden olmuştur. Fakat kapitalizm başka yerlerde gelişmemiştir. Avrupa dünyayı sömürerek büyürken, üçüncü dünya ülkelerinde tam tersi bir durum söz konusu olmuştur. Avrupa tarafından sömürülen alanlarda yatırımlar durma noktasına gelmiştir. Bu nedenle ekonomik kalkınma, doğal kalkınma karşısında Avrupa'nın egemenliğine bırakılmıştır (Başkaya, 2011: 78).

Paul Baran, az gelişmiş ülkelere çıkış yolu göstermek istemektedir. Bir ülkenin az gelişmiş olmasını kişi başına üretime bağlamaktadır (1957/1974:278). Baran'a göre kapitalist ülkeler ile diğer ülkelerin arasında yer alan ilişkiler, ucuz ham madde akışını Avrupa'ya sağlamaktadır. Az gelişmiş ülkelere yapılan yatırımlar ise yatırımdan doğan kârın merkez ülkelere girmesine neden olmaktadır. Bu nedenle diğer ülkeler kaynaklarından mahrum edilmektedir. Yine Paul Baran'a göre siyasi ve bunun yanında askeri ilişkiler Batı'nın çıkarları için bekçilik yapan iktidarları korumakta ve başka çevrelerin iktidara gelmesini engellemektedir (Başkaya, 2011: 79). Bunun yanında az gelişmiş ülkelere yapılan kalkınma yardımlarının amacı ise halkın yaşam seviyesini az miktarda yükseltmektir. Bu yükseltme ile birlikte sanayiye olan talep azalmakta ve sosyo-ekonomik ilerleme durmaktadır (Baran, 1957/1974: 120-122).

Az gelişmişlik kavramı dört ana düşünceyi ortaya çıkarmaktadır: Bunların birincisi kapitalizm olmaktadır. Diğerleri ise emperyalizm, sınıflar ve ekonomik artıklardır. Baran, genel olarak tekeli kapitalizm düşüncesini Marks'tan almaktadır. Emperyalizmi ise Lenin'den esinlenerek algılamaktadır. Sınıf ise artık ile aynı durumdadır. Ancak sınıf grubu temsil eden bir sosyal gruptur (Işık, 2006:60). Baran'a göre az gelişmiş ülkeler gelişmiş ülkelerin bir iç alanı olmaktadır. Bu nedenle az gelişmiş ülkelerin gelişmesi kapitalist ülkeler ve sınıfların çıkarlarına ters düşmektedir. Kaynak olarak görülen az gelişmiş ülkelerin sanayileşmesine tam olarak karşı çıkmaktadır ve bunun önüne geçilmek için her yol denenmektedir (Baran, 1957/1974: 85). Baran, en büyük eleştirisini ise kısır döngü tezlerine yapmaktadır. Baran bu ülkelerde gerçek ve mutlak bir büyüme gerçekleşmese de yüksek oranlı bir kalkınmanın olabileceğini söylemektedir. Bu ülkelerde kalkınma olmamasının temel nedeni olarak kaynakların doğru kullanılmaması olduğunu savunmaktadır (Başkaya, 2011: 79-80). Bir ülkenin ekonomik olarak kalkınması isteniyor ise köklü yapısal değişikliklerin olması kaçınılmazdır. Bunun yanında uzun vadeli planlama ile büyük yatırımları gerçekleştirmek ve bunlara engel olan yapıyı kırmak gerekmektedir (Baran, 1957/1974: 87-88). Baran'ın teorisi için özet olarak söylenebilecek söz ise şudur: Temel olarak bir ülkenin gelişmemesinin nedeni ülke kaynaklarının dışarıya çıkarılmasıdır (İnce, 2016: 39).

4.2.1.5.2. Metropol-Uydu İlişkisi

Bu teorinin öncülerinden birisi Andre Gunder Frank'dır. Frank az gelişmişliğin nedenlerini açıklamaya çalışan kişilerden biridir. Frank daha çok az gelişmiş ülkelerin düalist olarak kavramsallaştırılmasına da karşı çıkmaktadır. Aksine kapitalizm her yeri sarmıştır. Merkezin gelmesi ile birlikte dünyanın geri kalanının da kapitalist sistemin bir parçası haline geldiğini savunmaktadır (Yüksel, 2013: 57). Yine Frank'a göre az gelişmişlik ve bağımlılık konuları tarihsel açıdan incelenir ise daha gerçekçi sonuçlar ortaya çıkacaktır. Bu nedenle Frank siyasi yapılanmalara ve olaylara yakından ilgi göstermektedir. Tüm bunların yanında dünyada var olan ekonomik sistemin bir bütün olarak düşünülmesi gerektiğini ortaya koymakta ve her olayın merkezdeki konumları ile var olduğunu değerlendirmektedir (Şahin, 2018: 15).

Frank, az gelişmişlik ve gelişmişlik kavramlarının Avrupa'da gelişen kapitalizm ile ortaya çıktığını ve az gelişmişliğin ise bunun sonucu olarak ortaya çıktığını söylemektedir (Arslan [Ünal], 2006: 39). Bunların yanında Frank, kalkınma ile ilgili kuralların her ülkede aynı aşamalardan oluşmasını da büyük bir yanlış olarak görmektedir. Kalkınma kurallarının geçerli olmadığını vurgularken aynı zamanda siyasal yaşamda ise herhangi bir etkisinin bulunmayacağını da eklemektedir. Az gelişmiş ülkelerde nüfus ve bilgi eksikliği yanında diğer sorunların da kalkınmanın önünde engel olduğu görülmektedir (Işık, 2006: 62).

Frank, çevre ülkelerin gelişmemesi ve geri kalmasının tek ve asıl nedeninin merkez ya da metropol ülkeler ile birlikte kapitalizm olduğunu ifade etmektedir. Çevre ülkelerin, merkez ülkeler ile ticari ilişkileri 16'ncı yüzyıla dayanmaktadır. Bu tarihten sonra dünya kapitalist sistemin içerisine girmiştir ve normal gelişmeler olması gerektiği gibi olmamıştır. Çevre ülkeler merkez ülkelerin uydusu haline gelmiştir. Bu nedenle iç dinamikler ortadan kalkmıştır. Bu durum karşısında ise geri bırakılmış ülkeler kavramını ortaya atmıştır. Bu durumun beklenen yaklaşımı ise derhal merkez ülkeler ile ilişkilerin koparılması ve içe dönerek hızlı toparlanma olarak görülmektedir (Ersoy & Şengül, 1997: 71). Az gelişmişliğin nedeni olarak metropol ülkelere değer göndermesidir. Bu tür ticaret yapılması az gelişmiş ülkelerin diğer ülkelerin bir uzantısı olarak kalmasına neden olmaktadır (Başkaya, 2011: 81).

Frank tarafından değişim ilişkileri tanımlanmıştır. Metropol ve uydulara arasında bir piramit oluşturulmuştur. Piramidin en dibinde tarım işçileri ve çiftçiler yer almaktadır. Ticaret yolu ile toprak sahiplerine bağlanmışlardır. Bu sınıftan sonra ise yerel iktisadi elitler, madencilik, petrol ile birlikte doğalgaz üretimi ve bunun yanında sanayi merkezleri gelmektedir (Kaynak, 2011: 165). Bunların yanında ise uydu ülkelerin en büyük şehirleri metropol ülkeler ile değişimin en yoğun yaşandığı alanlar olmaktadır. Az gelişmiş ülkelerin gözünde metropol şehirler gelişmenin önündeki engel olarak görülmektedir (Ersoy & Şengül, 1997: 72). Yine metropol ile

uydu ilişkileri sadece uluslararası ile sınırlı kalmamaktadır. Örnek olarak uydu Latin Amerika ülkelerinde iç bölgeleri uydu haline getiren metropoller bulunmaktadır (Kaynak, 2011: 167).

4.2.1.5.3. Dünya Sistemi Kavramı

Emanuel Wallerstein bağımlılık okuluna çok büyük katkılar sunmaktadır. Bunların en önemlisi olarak ülkelerin sınıflandırılması görülmektedir. Dünya üç gruptan oluşmaktadır ve her ülke bu gruplardan birinin içerisinde yer almaktadır. Bunlar: merkez, çevre ve yarı çevredir. Wallerstein merkez ülkeleri kapitalizmi kullanan ve değer yağmalaması yapan ülkeleri merkez ülkeler olarak sınıflandırmıştır. Ekonomisi tarıma dayanan ve ücretlerin düşük olduğu sömürüye açık ülkelere ise çevre ülke demektedir. Her iki ülke arasında kalan ve ne yüksek düzey üretim araçlarına sahip ne de tamamen yoksul olan ülkelere yarı çevre ülke denmektedir (Cırhinlioğlu, 1999: 145).

Wallerstein, hiyerarşik bir yapı oluşturduğundan bahsetmektedir. Bu yapıyı oluşturduğunu açıklamak için bağımlılık okuluna çevre ve merkez ülke sınıflandırmasına yarı çevre kavramını eklediğini açıklamıştır. Ülkeler arasında yaşanan sömürü sistemin devamlılığını sağlamaktadır. Az gelişmiş ülkelerin dünya ekonomisi içerisinde incelenmesi gerektiğini savunmaktadır. Bunun yanında az gelişmiş ülkelerin iç ve dış dinamiklerinin açıklanmaya çalışılması bu teoriyi diğer teorilerden ayırmaktadır (Yüksel, 2013: 65). Tüm bunların yanında dünya ekonomisinden meydana gelen çevre ve merkez kavramları üretim maliyetleri bakımından da önemlidir. Aynı emeğe farklı bölgelerde farklı değerler üretmek burjuva ve proletarya dağılımı gerçekleştirmektedir (Aktoprak, 2004: 39).

Wallerstein'e göre modern dünya sistemi kapitalizm iken, esas dünya sistemi sosyal bir sistemdir. Sınırları ve kuralları olan bir sistemdir. Sistem içerisinde bulunan güçler sürekli olarak birbiri ile mücadele halindedir. Yaşayan bir organizma gibidir ancak bu organizmanın özellikleri zaman zaman değişir. Bunun yanında sistem yaklaşık olarak beş yüz yıldır süregelmektedir. Bu yapıda birbiri ile ilişkili yapılar ortaya çıkmıştır. Bazen güçlü olarak çalışırken bazen de zayıf olarak işlemektedir (Arslan [Fecri], 2011: 53). Bu sistem Batı'nın hızlı bir şekilde ilerlemesini sağlamıştır. Wallerstein ise 'ilerlemeyi sağlayan neden Avrupa oldu?' sorusuna cevap arama çabasına girmiştir. Esas olarak çalışmanın merkezinde yer alan konu budur. Öncelikle kapitalist dünyanın Batı Avrupa'da ortaya çıkmasının nedenlerinin değerlendirilmesi yapılmıştır (Kaya, 2005: 36). Kapitalist dünya sistemini yeniden gözden geçirmek için Wallerstein şu beş sorunun sorulması gerektiğini düşünmektedir:

1. Kalkınma neyin kalkınmasıdır?
2. Gerçekte kim veya ne kalkındı?
3. Kalkınma talebinin altındaki esas istek nedir?
4. Böyle bir kalkınma nasıl oluşabilir?

5. Yukarıdaki dört sorunun cevaplarının politik imaları nelerdir?

Wallerstein'ın düşüncesine göre kalkınmada içerisinde sıçrama ve durgunluk zamanları vardır. Az gelişmiş ülkelerin gelişmesi ve diğer ülkelere ulaşması zordur.

4.2.1.5.4. Eşitsiz Mübadele

Arghiri Emmanuel tarafından ortaya atılan teoriye eşitsiz değişim teorisi denilmektedir. Emmanuel, ticaret hadlerinde meydana gelen bozulmaları emek-değer teorisine dayandırarak açıklamaya çalışmaktadır. Ancak bu durum teoriyi daha karmaşık hale getirmiştir. Emmanuel'in teorisine göre çevre ülkelerde üretim ücretinin düşük olması merkez ülkelerin kendi üretim maliyetlerinden daha düşüğe mal alabileceğini savunmaktadır (Yüksel, 2013: 61). Burada vurgulanmak istenen konu ise şudur: Merkez ülkede daha az emek ile üretilen bir mal, çevre ülkede yüksek fiyat ile satılmaktadır. Ancak çevre ülkede daha fazla emek harcanarak üretilen bir mal merkez ülkede daha ucuza satılabilmektedir (Başkaya, 2011: 90). Emmanuel, bu farkın sömürüden kaynaklandığını açıklarken, eşit olmayan değişimin neden olduğunu savunmaktadır (Koç, 2014:8). Emmanuel'e göre bu sayede az gelişmiş ülkelerin daha fazla sömürülmesine kapı aralanmaktadır (Şahin, 2018:7).

Emmanuel'e göre sermaye düşük ücretli ülkeleri tercih etmemektedir. Aksine daha yüksek yaşam standartlarının olduğu merkez ülkeleri tercih etmektedir. Bunun yanında kapitalizm için söylenebilecek bir söz vardır. Amacı üretmek değildir, satmaktır. Bu süreç ise Emmanuel'e göre tersten işlemektedir. Merkezden çevreye doğru olmaktadır (Başkaya, 2011: 90-91).

4.2.1.5.5. Tıkanmış Kalkınma

Samir Amin, dünya sistemini kapitalizm olarak ifade eder. Ona göre kapitalizm iki kısımda incelenir: Merkez ve uydu. Gelişimini tamamlamış toplumlar merkez, tamamlanmamış olanlar ise çevredir. Kapitalizmin dünyada yayılması sonucunda bağımlılık ortaya çıkmıştır. Merkez olan yerler Avrupa, Amerika ve Japonya iken diğer yerler ise çevre durumundadır (Öztürk, 2005:101-102). Uydu ülkelere hâkim olan kapitalist birikim mantığı, ülke içinde iç bütünlüğü ve tutarlılığı sağlamadığı için ekonomik gelişmeyi engellemektedir. Amin'e göre merkezde ve çevrede yaşanan kapitalizm birbirinden farklıdır. Şayet çevre ülkeler kendi içindeki iç tutarlılığı ve bütünlüğü sağlayabilirse başarılı olacaklarını dile getirmiştir. Bu başarı kendisi ile birlikte kitle tüketimi ile üretimini artıracak ve bağımsız bir iç dinamik oluşturacaktır (Başkaya,2011:85).

Amin, üretim sürecindeki yapılandırılma için iki tip ideal toplum modeli üzerine yoğunlaşmıştır. Bunlar: öz merkezli (autocentric) bir "merkez" ekonomisi diğeri ise bağımlı olan bir "çevre" ekonomisidir. Rostow'un "kitle tüketim çağı"ndaki özellikler öz merkezi ekonomi

modeli ile benzeşmektedir. Üretim araçlarının ve kitlesel tüketim mallarının yapılmasıyla öz merkezli yeniden üretim yapısı elde edilir (Yüksel, 2013:58). Amin, haraçlı toplum adını kapitalizm öncesi gelişmiş toplumlara söylemektedir. Amin'e göre toplumlar tarihsel aşamalarda tek bir modele uyum göstermek zorunda değildir. Amin, harçlı toplumun bir özel türü olarak feodalizmi görmektedir ve ona göre tarihsel süreçte üç ardışık evre vardır. Bunlar: komünal evre, haraçlı evre ve kapitalist evredir (Sarıkaya, 2018: 78).

Az gelişmişlik-gelişmişlik tezaftında Afrika uzmanı olarak çalışan Amin'e göre Afrika'nın tamamını dördüncü dünya olarak nitelendirir. Afrika'daki özgürlük hareketlerinin burjuvazi, kapitalist ve modernist vizyona sahip olduğunu ileri süren Amin, bu hareketlerin Afrika'ya refah getirmediğini ve sefaletle yol açtığını savunur. Afrika kıtasındaki sefaletle neden olan sömürgeleştirmenin üç modeli vardır: Birinci model, tropikal ürünlerini, monopollerin kontrol ettiği bir dünya pazarında satan küçük çiftçilerin dünya ekonomisine entegre edilmesi söz konusudur. İkinci model maden ocakları etrafında organize edilen üretim tesisleri ve sanayiler, diğer bölgelerden buraya göçen ucuz işçilerle desteklenir. Üçüncü ve son model ise yağma ekonomisi egemendir. Bu aşamada ayrıcalıklara sahip şirketler hiçbir vergi ödemeksizin ekonomik faaliyetleriyle muazzam gelirler elde ederler. Kongo kuşağı bu tür sömürgeleştirmenin en iyi örneğini teşkil eder (Bucak,2003:228).

4.2.1.6.Diğer Teoriler

Diğer teoriler bağlamında ikili (düalist) yapı teorisi ile klasik Marksist yaklaşımın da kalkınma konusunda görüşleri ele alınacaktır.

4.2.1.6.1.İkili Yapı Teorisi

Kalkınma ekonomisinin literatüründe oldukça fazla tartışmaya sebep olan bu kavram; ikililiktir. Aslında bu kavram zengin veya fakir olan ülkeler veyahut insanlar arasındaki farklı olan seviyeleri ve yaşanan ayrışmaları göstermektedir. Bu durumda toplum içinde arzu edilen ve edilmeyen iki grup bulunmaktadır. Yoksul ve zengin grupların veyahut geleneksel ve modern sektörlerin birlikte olması bu durumu göstermektedir (Alataş, 2014: 35). İkililik veya bir diğer adıyla düalizm, az gelişmiş olan ülkelerde ikili yapıyı temsil etmektedir. Bu tür ülkelerde iktisadi, teknolojik, sosyal ve bölgesel alanlarda toplum iki kesme ayrılmıştır. Bunları modern olan ve geleneksel olan kesim diye ayırabiliriz. Bu tür ülkelerin bir kesiminde ileri teknoloji gelişimi, organizasyonlar görülürken diğer kısımda ise geleneksel kurum ve organizasyonlar görülmektedir (Demir, 2013: 25).

Burada tarımda azalan getiri ve düşük verim mevcuttur. Yine aynı şekilde modern sektör olan sanayileşme üretime, değişme ve yeniliklere açıkken geleneksel olan bu tarım sektöründe

kapalı bir ekonomik yapı mevcuttur. Burada pazar için üretim oldukça azdır ya da yoktur. Bu teoride tarıma ilişkin sorunlar doğru saptanırken tarım ile sanayi arasındaki ilişki doğru saptanamadığından tarımın gelişime katkısı çözümlenmemiştir (Eşiyok, 1999: 1). Geri kalmış ekonomiler sektörel bazda incelendiğinde hem sanayi, tarım ve hizmetler açısından hem de toplumdaki geleneksel ve modern kesim açısından ikili bir ayırım görülmektedir. Birçok kalkınma teorisinin kuramı geri kalmış olan ekonomilerin bu özelliği üzerine yapılmıştır. Geri kalan ekonomik tanımlamalar ise yukarıda bahsi geçen kriterlerle daraltılmıştır. Bu ekonomik sorunların tahlili bir yandan onları açıklarken diğer yandan ise ne tür problemlerle iç içe olduklarını göstermektedir (Yavilioğlu, 2002: 52).

Sınırsız emek arzı modeli bu dualist modeller içerisinde en çok dikkat çeken ve kalkınma yazınına en fazla katkıda bulunan modellerden bir tanesidir. Asya ülkelerinde daha fazla görülen, kırsal kesim emek fazlası, göç sebebiyle azalmalar olsa dahi kendi kendine geçinmekte olan bu tarımsal işletmelerde herhangi bir üretim azalmasının olmadığı görülmektedir (Demir, 2013: 27). Arthur Lewis, kalkınma ekonomisinin öncüsü olarak görülmektedir. Ona göre kalkınmanın en önemli unsuru ve büyümenin ön koşulu tarımdır. Kapitalist sektör ile kapitalist olmayan sektör diye Lewis'in iki modeli bulunmaktadır. Burada tarım yapamadığından dolayı işsiz kalan insanlar sanayi sektöründe çalışmakta ve sanayinin gelişmesine katkı sağlamaktadır. Tarım sektöründe kalan ve düşük verimlilikle çalışan kişiler ise bu sebepten daha verimli çalışır hale gelmektedir. Görüldüğü üzere ekonomi dönüşerek kendi içinde büyümektedir (Alataş, 2014: 32).

İki sektörlü olan bir modelde az gelişmiş olan ülkelerin sınırsız emek arzı ile genişleyeceğini Lewis bizlere açıklamıştır. Klasik olan iktisatçılardan etkilenen Lewis; önce kapalı, sonra ise açık bir ekonomide bölüşüm, birikim ve büyüme sorunlarına yoğunlaşmıştır. Yaptığı ilk ve temel olan analiz, sermaye ve doğal kaynak oranına göre nüfusu fazla olan ülkelerde sınırsız oranda emek arzı bulunmaktadır. Bu ekonominin neredeyse her sektöründeki emeğin marjinal verimliliği önemsizdir (Yüksel, 2013: 48). Ona göre iş gücü sektörel dağılımı ve ülkenin gelişme düzeyi doğru orantılıdır. Gelişme yaşandığı sürece sanayi sektörü güç kazanacaktır. İkili yapı kuramının yaptığı açıklamalara göre sanayi kesimi iş gücü ihtiyacı tarımsal kesimden sağlanabilir (Tunalı & Yılmaz, 2016:305). Anlaşılacağı üzere Lewis'in modelinde tarımsal sektörden sanayi sektörüne ağırlık vermeye başlayan gelişme sürecindeki ülkelerde yaşanan ekonomik gelişmeler öngörülmüştür. Bu öngörü sanayi devriminden sonra birçok ülkede görülmüştür (Alataş, 2014: 333-34). Kalkınma sürecine giren ülkelerdeki yapı değişimlerinden oluşan ikili yapı doğal bir sonuçtur. Modern yapı geleneksel yapıyı hem kendi içine alır hem de onun özelliklerini toplumdaki silmeye çalışır ama bu durum az gelişmiş ülkelerde bu şekilde değildir (Tezel, 2010: 29).

4.2.1.6.2.Kalkınma Konusunda Klasik Marksist Yaklaşım

Marksist teori klasik öğretisine eleştiri olarak bu teori işçi sınıfı ile sermaye sahibi sınıfının toplumsal ve iktisadi ilişkilerini, kapitalist üretim ilişkileri çerçevesinde açıklar. Bu teoriye göre üretim ilişkileri tarihsel süreçte evrimsel bir olgu olarak açıklanmıştır (Küçükşen, 2013:16). Marx ve Engeles, Avrupa toplumundaki feodalizmden kapitalizme, kapitalizmden sosyalizme geçiş ve kapitalist gelişmeye ilişkin ayrıntılı incelemelerde bulunmuşlardır. Bunun yanı sıra az gelişmiş ülkeler için ekonomik kalkınma teorisi de tasarlanmışlardır (Demir, 2013: 46). Elbette ki Marks'ın yaşadığı dönemde var olan düşünceler ve liberal sisteme karşıt hareketler ekonomik kuramı üzerinde etkili olmuştur. Marks'ın sosyalist sistemi, İngiltere'de sanayi devrimi sonrasında yaşanan kapitalist sistem sorunları ve yaşanan krizler ve işçilerin sefaletlerinden etkilenmiştir. Ona göre kapitalizm dinamik bir yapıya sahiptir. Bununla birlikte kapitalist sistemde kapitalist rekabet, teknik ilerleme ve sermaye birikimi etkilidir (Gürler, 2016: 10). Sürekli sermaye birikiminin iş gücü tarafından sağlandığını açıklayan Marksist ekonomik kalkınma modelinde, iş gücü tarafından yapılan bu artık değer, sermayeye dönüşmektedir. Artık değer iş gücü talebinin ve ücretlerin artmasına sebep olmaktadır. Ancak bu artış belirli bir süre için geçerlidir sonradan iş gücü talebi azalmaya başlamaktadır (Alataş, 2014: 27). Marks için kalkınma, her şeyden önce kapitalizmin kalkınmasıdır. Yüksek üretim ilişkileri ancak toplumdaki mevcut olan maddi koşulların oluşmasıyla gerçekleşecektir (Yüksel, 2013: 11). Ona göre toplumların gelişim kronolojisi şu şekildedir: ilkel komünal toplum, köleci toplum, feodal toplum, kapitalist toplum, sosyalist toplum ve komünist toplum. Kapitalizm 19. yüzyılın ortalarında Batı Avrupa'da yayılarak genişleme göstermiştir. Ona göre kapitalizm tüm dünyaya yayılacak ve tüm toplumlar kapitalist mal üretim tarzının altında toplanacaktır (Demir, 2013: 46-47).

Marks, kapitalist sistemde bulunan sorunların ancak işçi sınıfının iktidarı ele geçirmesi ile son bulacağını düşünmektedir. Bu yüzden de Marks'ın ekonomik kuramları bu kapitalist ekonomik sistemini anlamaya ve anlatmaya yöneliktir (Gürler, 2016: 10). Küresel anlamda piyasa genişlemesini ki bunu sağlayan şiddet araçları olsa bile, Marks ve Engels insanlık adına ileri bir adım olarak görmüştür. Marks'a göre burjuvazi ve emperyalizm, feodal ve Asya tipi üretim tarzını kırmak için vardır (Demir, 2013: 47).

4.2.2. Yeni Kalkınma Teorileri

Yeni kalkınma teorileri üç alt başlıkta incelenebilir. Bunlar: temel ihtiyaçlar teorisi, neo-klasik kalkınma teorisi ve son olarak insani sürdürülebilir kalkınma teorisidir.

4.2.2.1. Temel İhtiyaçlar Teorisi

1950'li ve 1960'lı yıllarda ekonominin gelişmesine karşı halkın yaşam düzeylerinin değişmediği görüldüğünden dar kapsamlı kalkınmaların uygulanmasının doğru olmadığı görülmüştür. Dönemin ekonomist ve politikacıları halkın sefaletini dile getirince yaşanan krizler büyümüştür. 1970'ler boyunca, sefaletin ve eşitsizliklerin ortadan kaldırılması için yeni ekonomik kalkınmalar tanımlanmıştır (Demir, 2013: 63). Dudley Seers'e göre kalkınmanın gerçekleşmesi için merkezde bulunanların "İşsizlik düzeyi ne oldu?", "Yoksulluk düzeyi ne oldu?" "Eşitsizlik düzeyi ne oldu?" "Sorularına olumlu cevap vermeleri gerekmektedir. Aksi halde söz konusu ülke için gelecek dönemlerde sorunların yaşanacağı kaçınılmaz olacaktır (Demir, 2013: 63). 1980 ve 90'lı yıllarda gelişmekte olan çoğu ülkede GSMH büyüme oranları azalırken var olan durum daha da kötüleşerek bu ülkelerdeki sosyal ve ekonomik programların daha da sınırlandırılmasına sebebiyet vermiştir. 2000'li yıllarda ise durumun daha da kötüye gideceği düşünülürken aksine hızlı bir büyüme yaşanmıştır (Demir, 2013: 64).

4.2.2.2. Neo-Klasik Kalkınma Teorisi

Öncelikle burada iki teori bulunmaktadır. Bu teoriler neo-klasik kalkınma yaklaşımını ve ihracata dönük büyüme stratejisinde kullanılmaktadır. Bu teoriler: az gelişmiş olan ülkelerin ekonomisi ile dış ticaret ilişkileri ve arz yönlü iktisat kuramlarıdır. Başlık konusu olan kalkınma teorisinde asıl gaye dış ticaret ile ekonomik büyümenin ilişkisini açıklamaktır. Aynı zamanda onlara göre fiyat mekanizmasının tesirini gösteren bir kaynak dağılım mekanizmasıdır (Demir, 2013: 66). Burada az gelişmiş ülkeler içe dönük sermaye birikimini terk ederek dışa dayalı bir sermaye birikimi modeline geçiş yapmaktadır (Demir, 2013: 69). Söz konusu teoriye göre kalkınmanın içinde devletin müdahalesi bulunmamalıdır. Aynı zamanda bu teori benimseyenler küreselleşmeye pozitif yaklaşmaktadır (Deviren & Yıldız, 2014:13). Bu teorinin gelişme sürecinde görülen özellikler:

- Burada teknik bilgi kamu malı sayılmaktadır.
- İş gücündeki artış ve teknik gelişmeler, gelişim sürecinin sürdürülebilir olmasına yardımcı olmaktadır.
- Her ülkenin kendine ait bir büyüme hızı vardır. Bu iş gücünden kaynaklanmaktadır. Solow'e göre ekonomik büyüme ile teknoloji arası doğru orantılıdır (Erdoğan & Canbay, 2016: 35).

Neoklasik büyüme modelinde Robert M. Solow'a göre teknolojik gelişmeler dış kaynaklı olduğundan kişi başına düşen gelir artışları uzun dönemde açıklanamamaktadır. Dışsal olarak ele alınan teknolojik gelişmeler her tarafta aynı gelişme hızına sahip olduğu düşünüldüğünde ortaya çıkacak olan farklılıkların geçici olduğu söylenmiştir. Uzun gelişim sürecinde her bölgenin eşit seviyede gelir elde edeceğini varsaymaktadır (Deviren & Yıldız,2014: 14).

4.2.2.3. İnsani Sürdürülebilir Kalkınma Teorisi

Bu teori toplum içinde var olan kaynakların özenli bir şekilde kullanılmasını ve bu kaynaklara saygı duyulmasını dile getirmektedir (Çiçek & Sarı, 2018:1007). İnsan ve doğa sürekli bir etkileşim içindedir. Maalesef dünyamızda özellikle bu yüzyılın ikinci yarısında insanlar doğada dehşet verici felaketler yaratmaktadır (Bilgili, 2017: 559). Özellikle 1950 sonrası çevre sorunları küresel bir hal almaya başlamıştır (Demir, 2013: 9-10). Bu konuya sosyolojik yönden bakılırsa, insanların para kazanma hırsı yüzünden sosyolojik ve çevresel sorunların evrensel bir boyuta taşındığı görülecektir. Doğayı korumak istiyorsak insanların sürdürülebilir bir çevre yaratması gerekmektedir. Pek çok ülkede bu sektör yönünden gelişme sağlanacağı düşünülmektedir. Burada çevreyi ve enerji ziyan etmeyecek uygulamalar kullanılarak sınırlı olan kaynaklar korunacaktır. Geleceğe güvenle bakılmasını sağlayan bu teoride yeşil bir ekonomik düzen kurulmak istenmekte ve sürdürülebilir ekonomik faaliyetler istenmektedir.

5. TÜRKİYE'DE KIRSAL KALKINMA POLİTİKALARI VE UYGULAMALARI

Türkiye'de kırsal kalkınma çalışmaları öncülü Osmanlı İmparatorluğu zamanında çoğunlukla İmparatorluğun yıkılmaması, neden geri kaldığı üzerine yoğunlaşmıştır. Sanayi devriminin etkisiyle ortaya çıkan sosyoloji, vücut bulduğu toplumun şartları ile gelişmiştir. Örneğin: Durkheim, Fransa'daki sorunları ele almış ve toplumsal iş bölümü tezini ortaya atmıştır. Benzer şekilde Parsons, birden fazla kültürün, yaygın dini inanışın ve dilin egemen olduğu Amerika Birleşik Devletleri'nde ortak bir yaşam alanı tezini ortaya koymuştur. Bizatihi sosyolog evrensel güdülerden ziyade kendi öz toplumsal çıkarlarını temel almaktadır. Bu durumların evrensel değerlerden yoksun olduğu da iddia edilemez. Fakat sosyal bilimlerde ortaya atılan özellikle kalkınma teorileri bağlamındaki yaklaşımlar her ülke için geçerli değildir. Az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerin gelişmiş ülkelerin gitmiş olduğu yoldan gitmesi o ülkeyi sonuca eriştirmez. Bilakis kalkınma bağlamında patinaj döneminin uzun tutulmasına sebep olur. Evrimci görüşleri savunan Parsons'ın iddia ettiğinin aksine ABD'nin izlediği yolu izleyip de muvaffak olan tek bir ülke yoktur.

Türkiye'de kalkınma, farkında olarak veya olmayarak Batılı kuramcılarının beklentileri doğrultusunda ilerlemiştir. Osmanlı'nın son döneminde ve Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk dönemlerinde resmî ideoloji niteliği kazanan Batı'dan kopmamak Batı'yı takip etmek, Batı'nın kalkınma hızını yakalamak üzerine bir kalkınma yolu çizilmiştir. Aynı dil ailesinden olan ve benzer köklere sahip olan Japonya'nın aksine Batı'nın gücüne Batı'nın izlediği yoldan gidilirse varılacağına inanılmıştır. Bu hedefle değişim ve dönüşümler Batılı değerler ışığında olmuştur (Cirhinlioğlu, 1999: 116). Toplumsal alanda kararlı bir çizgide dokunulamayan tek bir konu vardı. O ise din konusuydu. Ne yazık ki dini kendi çıkarları doğrultusunda kullanan birtakım din adamlarının ülkenin gelişmesinin ve yeniliklerin önünde büyük engel olduğu görülmüş, bunun kırılmasının zorunlu olacağı tespit edilmesine rağmen bu alanda ilerleme sağlanamamıştır. Salt din eksenini kalkın(a)mamışlığı izah etmek noksan kalacaktır. Kalkın(a)mamışlığın birden fazla nedeni vardır. Frederic W. Frey'in kalkın(a)mamışlığı aşağıdaki beş temel unsurla açıklanmaktadır.

- Yoksulluk,
- Köylülerin dış dünyayla kısmen alakasının kesilmesi ve yalnızlık içine itilmiş olmaları,
- Hareketsizlik,
- Okur-yazarlık oranının düşük olması,
- Tevekküle dayalı kaderci bir dünya görüşünün hâkim bulunmasıdır (Türkdoğan, 1998: 552).

Türkiye coğrafyasında eksik olan tek şey rasyonelliktir. Bu eksiklik birçok sorunda olduğu gibi, kırsal kalkınma alanında da baş faktördür. Her ülke, kırsal kalkınma için birbirinden farklı

yöntemler uygulamaktadır. Bu durum kırsal alanda pozitif ayrımcılığın olması şeklinde de yorumlanabilir. Öte yandan kırsal ve kentsel bölgeler karşılaştırıldığında, kırsal kesimin ekonomik ve sosyo-ekonomik olarak kente kıyasla zayıf kaldığı görülmektedir. Kırsal kalkınma kırsal altyapı ile doğrudan ilişkilidir (Gündüzöz, 2011: 117).

Türkiye’de kır-kent arasındaki gerek ekonomik gerek sosyo-ekonomik farklılıkları önlemek, bu durumdan kaynaklanan kırdan kente göçün önüne geçebilmek ve bölgeler arası eşitsizliği dengelemek amacıyla cumhuriyetin ilk yıllarından günümüze pek çok proje denenmiştir. Bu projeler yerel olabildiği gibi, bölgesel ve ulusal da olabilmektedir. Buna rağmen, büyük hedeflerle başlanan bu projelerin uygulama sırasında hedeflerini tutturamadığı ve hatta kır-kent arasındaki bahsi geçen farklılıkların giderek daha da açıldığı görülmektedir (Güler, Çırakoğlu & Tokmak, 2014:156). Aradan geçen yıllar boyunca doğal yapısıyla öne çıkan kırsal alanlar, sadece tarımsal ürünlerin üretim merkezi olarak kabul görmüş, bu sebeple kırsalın kalkınma sorunları temelleri yalnızca ekonomiye dayanan projeler ile çözülmeye çalışılmıştır. Bu amaçla, ele alınan projelerde tarımda modernleşme desteklenmiş, fakat bu çözüm yöntemi ile kırsal alanlarda gerçekleştirilmesi beklenen gelişme sağlanamamıştır (Yenigül, 2017: 17).

Kırsal kalkınma politikalarının temeli, bu bölgelerde yaşayan yöre halkını hem sosyo-kültürel hem de ekonomik anlamda geliştirmeye, kent ile aradaki farkı kapatabilmeye dayanmaktadır. Bu anlamda, dünya genelindeki tüm geri kalmış toplum veya toplulukların ekonomik ve sosyo-kültürel bağlamda hem kendi aralarında iş birliği ile hem de dışardan destek ile kalkındırılmaları amaçlanmaktadır (Çeken, Karadağ & Dalgın, 2007: 4). Bir başka ifade ile tekrar söylemek gerekirse, kırsal kalkınma politikaları kırsal alanları hem ekonomik hem toplumsal hem de kültürel açıdan sahip olduğu olanaklarının geliştirilmesini ve kalkınmasını hedeflemektedir (Özkan, 2007:13). Konunun çevre, sosyolojik, yaşam kalitesi, sürdürülebilirlik boyutları arka plana atılan kesimde kalmıştır. Toplum kalkınması için halkın talebi ve katılımı olmaksızın tam manasıyla kalkınma başarısından söz etmek mümkün olamamaktadır. Kırsal kalkınma alanında uygulanan politikalar kamu kaynakları ile çözülmeye çalışılmış eş finansman bağlamında vatandaş, girişimci kısmı kaynaklara dâhil edilmemiştir. Çalışmanın literatür boyutu Türkiye’de kırsal kalkınma politikaları ve uygulamaları başlığı altında incelenecektir.

5.1. Planlı Dönem Öncesi Kırsal Kalkınma

1917 yılında gerçekleşen Sovyet Devrimi ile “Planlama”, “Beş Yıllık Kalkınma Planı” gibi terimler görülmüştür. Bu planların ilk örneği 1917 yılında Lenin ve Rus Bolşeviklerinin iktidara el koymasının ardından, sosyalist hükümetin dağınık haldeki iktisadi faaliyetlerini bir araya getirip uyum yakalamak için tasarlandığı bilinmektedir. Bu planda Lenin ve Rus Bolşeviklerinin amacı, gelecek için şu anki tüketimi kısarak, kapitalist Batı’nın tüm engellerine rağmen başararak endüstrileşmeyi genişletmek ve Batılı devletlerin önüne geçebilmektir (Küçük, 1971: 9).

Ekonomik nedenler, dünya genelinde birçok uygarlığın gelişmesini durdurmuş, hatta devletlerin yıkılmalarına neden olmuştur. Yirminci yüzyıl ile birlikte Birinci ve İkinci Dünya Savaşlarının getirdiği yıkımın ardından dünya geneli yaşanan farkındalık sayesinde hem Türkiye’de hem de diğer ülkelerde kalkınma politikaları ve bunun beraberinde getirdiği kırsal kesimin kalkındırılması önem kazanmıştır. Bu amaç doğrultusunda gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler içinde buldukları durumu iyi değerlendirip, gelecek planları doğrultusunda kalkınma politikaları oluşturarak, çeşitli yaklaşımlar denemeye başlamıştır. Türkiye’nin de aralarında bulunduğu gelişmekte olan ülkelerin kalkınma planının ilk aşamasında gelişmiş olan ülkelere olan ekonomik bağımlılıklarını indirgemek yer alıyordu (Şener, 2019: 42).

Cumhuriyet dönemi ekonomi politikaları, tarihten ders alarak "tam bağımsızlık" ve "ulusallık" kavramlarına dayandırılmıştır. Osmanlı Devleti ulusal olmayan bir yönetim şeklini benimsediğinden, Cumhuriyetin ilk yıllarında ekonomik ve politik kararlar ulusun kendisi tarafından verilmiştir. Cumhuriyet dönemi kalkınma politikaları kırsal kesimin kalkındırılması ile desteklenerek, ülke geneline yayılması ve toplumsal dönüşüm hedeflenmekteydi. Kırsal kesimin tarım sektöründeki gelişmelerin takip edilerek ekonomik açıdan kalkındırılması, eğitim seviyesinin artırılması ile sosyoekonomik olarak da geliştirilmesi ve diğer sektörler için gerekli altyapı oluşturularak ülke genelinde toplumsal dönüşümün sağlanabilmesi planlanmaktaydı (Yıldız ve Yıldız, 2012: 356-357). Buna bağlı olarak yapılan Köy Kanunu, Birinci İktisat Kongresi ve Birinci Köy Kongresi ile Genç Türkiye Cumhuriyeti’nde kırsalın kalkındırılması amaçlanmıştır. Bunlarla sınırlı kalmayıp aşar vergisini kaldırarak, toprak sahibi olmayan köylülerin toprak sahibi olmasını sağlayan iskân kanununu çıkararak, kurulan köy enstitüleri ile kırsal kesimdeki insanların eğitimi sağlanarak planlı döneme kadar kırsal alanların kalkındırılması konusunda oldukça önemli adımlar atılmış ve nispeten başarılı sonuçlar alınmıştır (Kolukırk, 2010: 40). Cumhuriyetin kurulması ile Devlet Planlama Teşkilatı ile beraber geçilen planlı dönem arasındaki kırsalı ilgilendiren bu gelişmeler değerlendirilmiştir.

5.1.1. Köy Kanunu

Bir ülkede üretimin artırılması ve var olan kaynakların doğru ve etkin kullanılması ancak kırsal kesim ile sağlanabilir. Atatürk’ün "Köylü milletin efendisidir." ifadesi de köylere ve köylüye verdiği önemi açıkça göstermektedir. Buna istinaden, 18 Mart 1924 tarihinde 442 sayılı "Köy Kanunu" çıkartılmıştır. Bu kanun, köy ile ilgili görev ve görev tanımlarını, yönetimin işleyişini, köylünün sorumlulukları ve daha birçok konu hakkında hükümleri içermektedir. Ayrıca, Köy Kanunu köylerin imarı ve köy fonksiyonları ile ilgili maddeler de içermektedir. Kısaca bu kanun kırsalın yapısal gelişimi için atılan önemli adımlardan birisidir (Atabeyoğlu, 2017: 177). Atatürk köylüyü severdi. Atatürk, milletini seven ve bu nedenle milletin her derdine deva bulmak isteyen elit bir liderdi ve milliyetperverdi. Köylünün ekonomik, sosyal ve kültürel seviyesini mutlaka

yükseltmek istiyordu. Milletin %80'ini teşkil eden köylü kalkınırsa, topyekûn milletin kalkınacağını söylüyor ve köylüyü kalkındırmadan bir kalkınmadan bahsedilemeyeceğine değiniyordu (Ünal, 1976: 61).

Anayasa'da varlığı güvence altına alınan yerel yönetimlerden birisi olan köy halkının yerel ortak ihtiyaçlarını karşılamak üzere kurulan köyler her ne kadar Osmanlı döneminde de sosyolojik bir birim olarak varlığını sürdürse de Cumhuriyetin kuruluşuyla birlikte 1924 yılında 442 sayılı Köy Kanunu ile bir yerel yönetim birimi olarak tüzel kişilik kazanmıştır. 1927 yılında yapılan Cumhuriyet Döneminin ilk nüfus sayımına göre Türkiye'de toplam nüfus 13,648.270 iken; kent nüfusu 3,305.879 (%24,20) ve köy nüfusu 10,342.391 (%75,80) şeklinde dağılıma sahip idi (TÜİK, 2020). 442 sayılı Köy Kanununa göre, toplam popülasyonu 2000'den az bölgelere "köy", 2.000 ila 20.000 arasında olan alanlara "kasaba", 20.000'in üzerinde nüfus sahip olan yerleşim alanlarına ise "kent" denilmekteydi. Günümüzde ise 2000 yılında yapılan genel nüfus sayımında yeni bir kır-kent tanımı yapılmakta, kır nüfusu köy ve bucak nüfuslarının toplamına; kent nüfusu ise il ve belediye sınırları içerisindeki ilçe merkezlerinin toplam nüfusuna eşit kabul edilmektedir. Günümüzde 20.000'den aşağı nüfusa sahip yerleşim bölgeleri "kır" olarak kabul edilmekte, 5393 sayılı belediye kanununa göre herhangi bir yerleşim yerinde belediye teşkilatının kurulması için gerekli minimum nüfus 5.000 olarak belirlenmiştir. Yani bir yerleşim yerinin köy olarak kabul edilmesi için maksimum nüfusunun 5.000 olması şart koşulmuştur (Özkan, 2007:9).

Anayasada yer alan 127. maddeye göre, köy yönetimleri köy halkının ihtiyaçlarını karşılayan yerel yönetim birimleridir. Günümüzde halen yürürlükte olan 442 sayılı Köy Kanunu yüzyıla yakın süredir güncellenmemiştir. Köy Kanunu, ilk kez yürürlüğe girdiği 1924 tarihinde kırsal kesimlerin yönetimi konusunda fonksiyonel iken, 1950'li yıllar itibariyle başlayan hızlı kentleşme ile kırsal kesimin geri kalmışlığının engellenmesinde etkin olmamıştır. Öte yandan köy yönetimleri, sahip olduğu sorumluluklarıyla, merkezi ve diğer yerel yönetim birimleriyle, ilişkileriyle ve sahip olduğu gelir kaynaklarıyla kırsal kesimin kalkındırılması amacıyla kurulan en önemli birimlerdenidir (Mengi & İşçioğlu, 2019: 3).

Köy kanunu, köylü halka kendi işlerini yine kendisi yürütebilmesi adına tüzel kişilik vermektedir. Cumhuriyetin ilk yıllarında Genç Türkiye, Osmanlı'dan kalan borçları ödemeyebilmek ve Kurtuluş Savaşı'nın ardından hızla kalkınmak için yürüttüğü devletçilik politikasında hep sanayileşmeden yana olarak, köyleri köylünün kendisine bırakmıştır. Bu sebeple, Köy Kanunu yürürlüğe girdiği ilk yıllarında köylerin kalkınması ve tüzel kişilik kazanmaları için oldukça önem ifade etmesine rağmen, zamanla önemini kaybetmiş ve geçerliliğini yitirmeye başlamıştır. Günümüzde köylerde yaşanan nüfus kaybı ile birlikte yapılan yerel yönetim değişiklikleri sebebiyle birçok düzenleme yapılmış ve Köy Kanunu'nun bir gereklilik haline gelmiştir. Bu sebeple 2009 yılında İçişleri Bakanlığı, yeni köy kanunu için tasarı taslağı oluşturmuştur. Bu söz konusu taslakta köyler, sosyal ve ekonomik yapılarına göre

sınıflandırılmış, bu sınıflandırma temel alınarak köy işlerinin özel olarak şekillendirilmesi amaçlanmıştır. Bu taslak ayrıca imece ve salmaya yer vermeyerek, köylerin tıpkı diğer yerel yönetimler gibi vergi gelirlerinden katkı payı almasını içermektedir (Altan, Kerman & Aktel 2010: 62). Zaman içerisinde bu çalışma adındaki gibi taslak olarak kalmış ve uygulama alanı bulamamıştır. Türkiye’de köy sayısındaki azalış olmasına rağmen kırsal alanlar hep kırsal olarak kaldığından köy kanununda değişiklik yapılması gerekmektedir. Öte yandan, köyleri kalkındırmanın tek başına bu kanun ile mümkün olmayacağından, aynı yıllarda başka düzenlemeler de yapılmıştır. Bu noktada, İzmir İktisat Kongresi’nden bahsedilmesi gerekmektedir. Bu kongre, köylerin iktisadi yönden kalkındırılmasında önemli yer tutmaktadır ve köylü için oldukça önemli düzenlemeler içermektedir (Kaldırım, 2012:13-15).

5.1.2.İzmir İktisat Kongresi

Türkiye’de 1920’lerde tarımın ve çiftçiliğin geleceği büyük toprak sahiplerine bağlıydı. Bu büyük toprak sahipleri köylüyü toprak sahiplerine borçlandırarak, köylünün yine kendi toprağında işçi olmalarına ve elde ettikleri rant ile kazanç sağlayarak toprak düzenindeki bu adaletsizliğin devamına yol açıyordu. Bu düzen, tarımsal üretimde önemli potansiyel olan küçük aile işletmelerinin sektörden silinmesine neden oluyordu. 1923 yılında İzmir’de toplanan İktisat Kongresi tam olarak bu nedenlerle yeni ekonomi politikası oluşturmak üzere köylü, çiftçi, tüccar, sanayici ve işçilerin şikâyet ve taleplerini değerlendirmek için düzenlenmiştir (Kaldırım, 2012: 15). Düzenlenen kongrede köylülerin sorunları, köyün kalkınmasına yönelik talepleri ve tarımsal gelişme konuları değerlendirilmiş, ayrıca büyük toprak sahiplerine ödenen aşarın kaldırılması, tarımsal eğitimin sağlanması ve makineleştirilmiş tarım yapılması, kooperatifleşmiş üretime geçilmesi, Ziraat Bankası kredilerinin arttırılması gibi konular önerilmiş ve desteklenmiştir. Ayrıca köylünün sağlık alanındaki problemlerinin çözümü için teşkilatlanma talep edilmiştir. Çiftçiler ayrıca, saban, pulluk gibi basit tarım makinelerinin yurtiçinde üretilmesi için ziraat fabrikasının kurulmasını, ziraat makinelerinde kullanılan petrol ve benzinin gümrük vergisinden muaf tutulmasını talep etmiştir (Kayıkçı, 2005: 3).

İzmir İktisat Kongresi’nde çiftçiler lehine olan kararlar çıkmıştır. Bu kararlar başlıca şöyle sıralanabilir: Aşar vergisini kaldırmak, yabancıların toprak mülkiyeti hakkını kaldırmak, tarım sektöründe vergi muafiyeti ve teşvik, tütün ekimi ve ticaretinin serbest bırakılması, tarım kredilerinin düzenlenmesi, orman köylerine destek, hayvan hastalıklarıyla mücadelede destek, tarımsal makinelerin standartlaştırılarak tamir atölyelerinin kurulması, göllerde balık üretiminin yapılması ve ayrıca yüksek ihtisas gören eğitilmiş insanların bir süre köylere eğitim amacıyla gönderilmesi (Yıldız ve Yıldız, 2012: 360). Ne yazık ki İzmir İktisat Kongresinin üzerinden yaklaşık bir asır geçmesine rağmen günümüzde dahi çiftçilerin taleplerinin değiştiği pek söylenemez.

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından köyden kente yaşanan göç ile birlikte hızlı bir kentleşme ve sanayileşme süreci başlamıştır. Yaşanan bu göç, kırsal ile kentler arasındaki kalkınma farkını iyice arttırmış ve kırsaldaki problemi çözmek adına yeni çözümlerini gündeme getirmiştir. Köyden kente sanayileşmenin getirdiği göçe rağmen tarım sektörü ülke ekonomisindeki büyük katkıyı oluşturmaya devam etmiştir. Türkiye, 1960'lı yıllara dek sanayi politikalarıyla kalkınma sürecini sürdürmüş, 1960'lı yıllardan itibaren ise planlı kalkınma dönemine geçmiştir (Yenigül, 2017:21).

5.1.3. Birinci Köy Kongresi

Köylerin kalkındırılması ve problemlerin çözülmesiyle ilgili konular gündemdeki yerini korurken, 1938 yılında Tarım Bakanlığı Birinci Köy ve Ziraat Kongresi'ni toplamıştır. Bu kongrede sadece tarımla ilgili teknik meseleler değil, köylerin sosyo-ekonomik problemleri de değerlendirilmiştir. Birinci Köy ve Ziraat Kongresi'nde köylerin kalkınması ve tarımsal gelişimi sağlamak adına atılacak milli seferberlik adımları ile birlikte, sağlanacak mali kaynaklar için de çalışmalar yapılmıştır. Bu kongrede ayrıca, köylerin toplumsal yapısı ve günlük köy yaşantısı, sahip oldukları ekonomik gereksinimleri de değerlendirilerek hedeflenen "köy kalkınması" üzerine rapor yazılmıştır (Gülçubuk, 2006: 24).

5.1.4. Aşar Vergisinin Kaldırılması

Aşar köken olarak Arapça öşr kelimesinden gelmektedir. Öşr ise onda bir demektir. Türk köylüsünün üretmiş olduğu mahsulün onda biri vergi olarak alınırdı. Cumhuriyetin ilk yılları itibariyle artık Türk köylüsü asırlarca vergi diye malını, asker diye canını vermiş, bitmiş ve tükenmiş durumdaydı. Yeni bir savaş istememekteydi (Ünal, 1976: 52). İstiklal harbinde halkın genel halet-i ruhiyesi bu durumdaydı. İzmir İktisat Kongresi'nde üretimin artırılması için atılacak en önemli adımın eğitim olduğunu dile getiren çiftçiler, köylülere çiftçiliği öğretecek kitapçıklar dağıtılmasını, yeterli yaştaki çocuklara ise çiftçilik üzerine uygulamalı eğitim verilmesini, eğitilmiş kişileri bir süreliğine ihtiyacı olan köylere yerleştirerek tarıma destek sağlanmasını talep etmişlerdir. Kongrede aşar vergisinin kaldırılması, ziraat bankası kredilerinin hükümet tarafından tarım dışı sektörlerde kullanılmaması, ormanların korunması ve çiftçilerin ihtiyaç duydukları kadar kerestenin ormanlardan karşılıksız olarak kesilmesi ile tarımda makineleşme sağlanması ve bu makinelerin bakımı ile ilgilenecek kişilerin yetiştirilmesi gibi köylünün en temel istekleri uygulanmak üzere kabul edilmiştir (Kaldırım, 2012: 16).

Aşar vergisi, büyük toprak sahiplerinin yüksek kar talepleri nedeniyle üreten çiftçi üzerinde büyük baskı oluşturuyor ve kendi toprakları karşılığında borçlandırılarak topraklarını kaybetmelerine ve bu sebeple toprak ağalarına daha da bağımlı hale gelmelerine sebep

olmaktaydı. Daha evvel bahsedildiği üzere 1923 yılında toplanan İzmir İktisat Kongresi'nde çiftçilerden gelen talepler doğrultusunda aşar vergisinin kaldırılmasına karar verilse de aşar vergisi oranı yüksek olduğundan 1923 yılında karar alınmasına rağmen ancak 1925 yılında uygulamaya konulabilmiştir. Nihayet 1925'te aşar vergisi kaldırılarak köylerdeki toprak ağalarının, tefecilerin, tüccarların ve hatta devletin sömürüsü azaltılmıştır. Aşar vergisinin kaldırılması ile küçük çaplı üreticilerin ürettiği tarımsal ürünün arttırılması ve ürünü iç pazara aktarma imkânının da arttığı söylenebilir. Fakat devlet, tekel maddelerine zam yoluyla aşarın kaldırılmasından doğan açığı telafi etmeye çalışmıştır (Özensel, 2018: 98). Yine bu dönemde kırsal alanlara ilişkin 1929 yılında zirai kredili kooperatifler kanunu çıkartılmıştır.

Türkiye'de, kooperatiflere yönelik yapılan tüm hukuki düzenlemeler, Atatürk'ün liderliğinde hayat bulmuştur. 1961 Anayasasının 51. maddesinde "Devlet, kooperatifçiliğin gelişmesini sağlayacak tedbirleri alır." ifadesinin yer alması kooperatifçiliğin gelişmesi için devleti daha aktif ve sorumlu duruma getirmiştir. 1982 Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nda, ise en üst düzeyde kooperatifçiliğin geliştirilmesi benimsenmiştir. Anayasanın 171. maddesi, devlete, milli ekonominin yararlarını dikkate alarak öncelikle üretimin artırılması ve tüketicinin korunmasını amaçlayan kooperatifçiliğin gelişmesini sağlayacak tedbirleri alma görevini vermiştir (TOB,2021). Türkiye'de tarımsal üretim noktasında kalifiye personel ihtiyacını gidermek için 1891 yılında eğitime başlayan Halkalı Yüksek Ziraat Okulu, 1928'e kadar eğitim vermiş ve çok sayıda ziraat mühendisi yetiştirilmesini sağlamıştır. 1928 yılında Halkalı Yüksek Ziraat Okulu'nun kapatılması sebebiyle ziraat mühendisi ihtiyacını karşılamak üzere 1930 yılında Ankara Yüksek Ziraat Okulu eğitim ve öğretime açılarak, o yıllarda Almanya'daki Ziraat Fakültelerinde verilen aynı eğitim sistemini takip edilmiştir.

5.1.5. Toprak Reformu Girişimleri

1935 ile 1948 yıllarının Türkiye'de kırsal kesimin yönetimi ve kalkındırılması açısından önemli bir toprak reformu dönemi olduğu söylenebilir. Öncelikle Cumhuriyetin ilk yıllarında sıklıkla kullanılan "toprak reformu" kavramı ile daha sonraki yıllarda toprak reformunun "tarım reformu"nun bir parçası olarak değerlendirilmesi, bu iki terimin ne ifade ettiğinin değerlendirilmesini gerektirir (Kayıkcı, 2009: 41). Tarım reformu Türkiye'nin siyasi geleceğine de etki eden bir boyut kazanmıştır. Çok partili siyasal sisteme geçişin kilit noktalarından birisi tarım reformudur. Kanunun meclise geldiğinde büyük toprak sahipleri, Avrupa'daki feodal sistemi andıran derebeyliğe yakın bir yapı olan ağalık, beyliklerin başındakiler bu girişime karşı çıkmışlardır. Bu karşı çıkış Türkiye'de çok partili siyasal düzene geçişin de başlangıcı olmuştur. Toprak reformu, ekonomik ve sosyal olarak iki ana amacı kapsamaktadır. Ekonomik anlamda toprak sahibi olmayan veya elindeki toprağı yeterli olmayan çiftçiyi, ailesinin geçinmesini sağlayacak kadar toprak sahibi yapmayı hedeflemektedir. Sosyal anlamda toprak reformu ise,

mülkiyeti teminata bağlayarak mülkiyet ve gelir dağılımını adil şekilde yeniden ayarlamayı içermektedir (Geray, 1966: 53).

Toprak reformu, tarım ile uğraşan kırsal kesimi kalkındırmayı hedefleyen her devletin yapmak zorunda olduğu faaliyetlerden oluşmaktadır. Gelişmiş ülkeler bu sorumluluklarını geliştirmekte olan veya az gelişmiş ülkelere kıyasla yıllar önce yerine getirerek kapitalist gelişmeyi yakalamışlardır. Osmanlı'nın yıkılmasının ardından kurulan Genç Türkiye, toprak reformunu ancak bu yeni modern ulus devlet döneminde yapabirmiştir (Çamurcuoğlu, 2009: 162). 1930'lu yılların modern Türkiye'sinde yapılması gereken toprak reformu konusunda kesin karar kılındıktan sonra, iktidar partisinin tüzük ve programında konuya yer verilmiştir. Dönemin Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk, 1936 ve 1937 yıllarında yaptığı meclis açılış konuşmalarında bir toprak reformu yasasının çıkarılması gerektiğini dile getirerek, ülkenin toprak reformunun olmayışı konusundaki problemleri de şu sözlerle dile getirmiştir:

"Her Türk çiftçi ailesinin geçim ve çalışmasını sağlayacak büyüklükte bir araziye sahip olması mutlak olarak zaruridir. Memleketin sağlam temeli ve kalkınması bu prensibin tahakkukuna bağlıdır... Millî ekonominin temeli ziraattir. Bunun için ki, ziraatte kalkınmaya büyük önem vermekteyiz. Bir defa, memlekette topraksız çiftçi bırakılmamalıdır. Bundan daha önemli olanı ise, bir çiftçi ailesini geçindirebilen toprağın, hiçbir sebep ve suretle bölünmez bir mahiyet almasıdır. Büyük çiftçi ve çiftlik sahiplerinin işletebilecekleri arazi genişliğini, arazinin bulunduğu memleket bölgelerinin nüfus kesafeti ve toprak verim derecesine göre sınırlandırmak lâzımdır" (Tekelioğlu, 2010: 56-57).

1923-1938 yıllarında 6 milyon köylüye 741 milyon dönüm arazi dağıtılmıştır (Ünal, 1976: 70-71). Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu, toprak sahibi olmayan veya ailesinin geçimini sağlayacak kadar yeterli toprağı olmayan çiftçileri toprak sahibi yapma, verilen topraklar üzerinde işletme kurma ve çiftçiye kredi desteğı gibi toprak reformunun en temel ilkelerini içerse de kapsamlı bir toprak reformu kesinlikle değildi. Bu kanun tasarısı mecliste şiddetle tartışılmış, dönemin Demokrat Partisinin temellerinin atılmasında bir basamak olmuştur (Çamurcuoğlu, 2009: 173). Kanunu ilk teklif eden dönemin Tarım Bakanı Şevket Raşit Hatiboğlu'dur. Bu kanun tasarısının temelinde Türkiye'nin tarım ekonomisini, Hitler Almanya'sından doğan "Erbhoff" yani "köylü ocağı" ekonomisi yapmaktı. Hitler'in ortaya attığı fikirlerden biri olan bu köylü ocağı, Alman ırkının temelleri sağlam bir köylü (Bauer) sınıfının üzerine dayandırılması demektir (Berkes, 1997: 246).

1938 yılında Atatürk'ün ölümü ve ardından İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla duraklayan toprak reformu çalışmaları, savaşın ardından tekrar gündeme gelerek 1945 yılında 4753 sayılı "Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu" meclisten geçirilmiştir. Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu, temel amacına ek olarak, ülkemizde çok partili dönemin de önünü açmıştır. Üzerinden çok zaman geçmeden en temel maddeleri iptal edilen bu yasa, 1973 yılına kadar uygulamada kalmıştır (Tekelioğlu, 2010: 57). 1973 yılında ise reform niteliğı kalmamış bu kanun kaldırılarak, yerine 1757 sayılı Toprak ve Tarım Reformu Kanunu kabul edilmiş ve bu kanunda alınan

kararları uygulamadan Toprak ve Tarım Reformu Müsteşarlığı kurulmuştur. 1984 yılına gelindiğinde 3083 sayılı sulama alanlarında arazi düzenlemesine dair tarım reformu kanunu uygulamaya başlanmıştır. Bir yıl sonra, 1985'te ise 3155 sayılı Tarım Reformu Genel Müdürlüğü'nü (kısaca TRGM) kurulmuştur (Türker, 2010:50).

Bugün Türkiye'de yeterli toprağı olmayan ve geçimini tarım ile sağlayan çiftçilerin sayısının yüksek olması, yukarıda bahsi geçen yıllardan bu yana toprak reformunun etkin şekilde uygulanamayışının bir sonucudur. 1982 yılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 44.maddesinde; "Devlet, topraksız olan veya yeterli toprağı bulunmayan çiftçilikle uğraşan köylüye toprak sağlamak amacıyla gerekli tedbirleri alır" ifadesi yer almasına karşın, Türkiye'de hâlâ kapsamlı bir toprak reformuna ihtiyaç duyulmaktadır. Bir yandan toprak bayramı kutlayan, bir yandan da çok sayıda toprak sahibi olmayan ve geçimini tarım ile sağlamaya çalışan köylü nüfusuna sahip bir ülkedeyiz. Köylünün geçim derdi olmaksızın sandık başında özgür iradesi ile oy kullanabilmesi demokrasinin, Latince anlamı ile demochratosun, yani halkın iktidarının olmazsa olmazıdır. Bunun sağlanabilmesi için de etkin bir toprak reformu şarttır (Çamurcuoğlu, 2009: 175). Reform başlı başına yeterli de değildir. Değiştirilemez boyutta bir gücü olan tarım arazilerinin bölünememesi şartı korunmalıdır.

5.1.6.Köy Enstitüleri

Amerikalı eğitimci Prof. John Dewey, 1924 yılında Türkiye'ye davet edilerek, öğretmen yetiştirme üzerine bir rapor düzenlemesi istenilmiştir. Dewey hazırladığı raporunda, kalkınmanın, eğitimin yalnızca siyasi, ekonomik ve kültürel alanda eğitim verilerek sağlanamayacağını, toplumsal olarak hazırlık gerektiğini, bu sebeple verilen eğitimin köylerin ihtiyaçları doğrultusunda şekillenmesi gerektiğine işaret etmiştir. 1933 yılında toplanan "Köy İşleri Komisyonu", köylere gönderilecek öğretmenler için yeni bir modele ihtiyaç olduğunu, bu öğretmenlerin de köylerin yaşantısı, inanışları, günlük işleri, genel ve ekonomik sorunlarında bilgi sahibi olması gerektiği belirtilmiştir. Yani köylere gönderilecek öğretmenler köyde yaşamalı, köy hayatı üzerine kendini geliştirmeli ve köylünün sorunlarında etkin olmalıydı (Yıldız ve Yıldız, 2012: 362). İkinci Dünya Savaşı'ndan mağlup ayrılan İtalya'da Reggio Emilia ve Montessori eğitim yaklaşımları, Almanya'da Waldorf'un eğitimi okul öncesi dönemden itibaren ele alan yaklaşımı tüm dünyaya yayılıp, popüler bir hal almıştır. Türkiye'de ise eğitim sistemine farklı bir perspektif katan, dünyada yapılandırmacı öğrenme teorisinin en başarılı ve en kapsamlı uygulandığı yer köy enstitüleri uygulaması hayata geçirilmiştir. Bu sistem eğitimi kırsal alanlara yayan eşitlikçi, salt bir eğitim okuması değildir. Kırsalın aydınlanıp, kalkınması içinde yerel seçkinlerin yetiştirilmesi programıdır. İlerleyen zamanda yereldeki elit çatışması kırsal alanlarda zengin ağalar ve asilzade beylere mağlup olmuştur.

Köy Enstitüleri köylerin kalkındırılmasının sadece ekonomik desteklerle değil, eğitim ile sağlanabileceği fikrinden doğmuştur. Köy sorunları hakkında donanımlı öğretmenler yetiştirilerek, tekrar köylere eğitim verilmesini sağlamak amacıyla hizmet veren bu enstitüler, köyün eğitim seviyesini arttırarak köylerin kalkınmasına, kentler ile arasındaki yalnızca ekonomik değil, ayrıca sosyal ve kültürel farklılık ve eşitsizliklerin kapanmasını sağlayacaktır (Kaldırım, 2012:22). Köy Enstitüleri Kanunu'nda yer alan bir husus olan şehirdeki okulların devlet eliyle yapılırken, Köy Enstitülerinin köylülerce yapılması, zorunlu toprak verme ve çalışma zorunluluğu köylülerce de eleştirilen önemli bir dipnot olmuştur. Bu konuya ilişkin daha ayrıntılı bilgi Fay Kirby'nin 1962 yılında kaleme aldığı "Türkiye'de Köy Enstitüleri" çalışmasından edinilebilir (Kirby, 1962).

1935'lerde Köy Enstitülerinin temeli atılarak, özellikle kırsaldaki çocukların köyler için gerekli ve geçerli donanıma sahip birer öğretmen olarak yetiştirilerek, köylerin sosyo-ekonomik alanda kalkınmasını sağlamaları için köylerde istihdam edilmesi amaçlanmıştır. Köy Enstitülerinin klasik birer okuldan ziyade, toplum hayatının merkezi olarak hizmet vermesi amaçlanmaktadır. Bu amaçlar doğrultusunda Köy Enstitüleri kurulması fikrini hayata geçiren kişi Hakkı Tonguç'tur. Köy Enstitülerinin temeli, kırsalın kalkındırılmasının ancak ve ancak eğitim ile olabileceği, ayrıca sağlık, çağdaş teknik ve kültürel olanakların kentlerle birlikte köylere de sağlanması gerektiği, aksi halde sadece eğitim verilmesinin yine yeterli olmayacağına dayanmaktadır (Kayıkçı, 2009: 114). Bu atılımlar, 17 Nisan 1940'ta kabul edilen Köy Enstitüleri Kanunu ve 19 Haziran 1942 tarihli Köy Okulları ve Enstitüleri Teşkilat Kanunu ile desteklenmiştir (İlgez, 1999: 311). Öte yandan, 1950'lilere kadar oldukça başarılı ve aktif şekilde amacına hizmet eden Köy Enstitüleri, 1950'deki iktidar partisinin bu sisteme destek vermemesi ile sekteye uğramış, 1953'te takip edilen müfredat ilk öğretmen okullarından farksız hale getirilmiştir. 1954 yılına gelindiğinde ise Köy Enstitülerinin 6234 sayılı yasa ile eğitim hayatındaki yerine resmen son verilmiştir (Şener, 2019:55).

Çalışmanın ilerleyen kısımlarında değinileceği üzere kırsalın eğitim ihtiyacı ortadadır. Kırsal alanda ortaya çıkan bu başarı hikâyesinin hazin sonunu dönemin iktidarı ve taraftarlarının yapılmış özünde kırsal kalkınmaya indirilen bir topuzdur. Kırsal kalkınma bir süreçtir. Uzun vadeli sürdürülebilir bir kalkınma ancak ve ancak istikrarlı ve sürekli bir eğitim yaklaşımı ile sağlanabilir. Bu hedefle Türkiye'de yapboz tahtasına dönem eğitim sistemi, rasyonel ölçekte tekrar değerlendirilmeli ve dünya standartları yakalanmalıdır. Kişi ve partilere göre değişikliklere uğramamalıdır. Salt kırsal kalkınma bağlamında değil toplumsal yaşamda doğrudan yer alan ana kanıt olan eğitimin bir sistem dâhilinde ele alınması elzemdir.

5.1.7.Millet Mektepleri

Osmanlı İmparatorluğu zamanında başlayan modernleşme adımları kendini eğitim alanında da göstermiştir. 1924'te %2 olan okuma yazma oranını arttırmak için düşünceler ortaya atılmıştır. Atatürk'ün bilim ve rasyonel düşünce üzerine kurmayı planladığı cumhuriyet, özgür düşünceye sahip okuyan araştıran ve barışçıl bir ülke hedeflemiştir. Yapılacak öncelikli işlerin başında halkın cehaletten kurtarılması gelmiştir. Cumhuriyetin ilanı ve ardından yapılan devrimlerden olan harf devrimi ile halkın yeni harfleri öğrenmesi için çıkar yol aranmıştır. Bunun için ise millet mektepleri ile halk okuma odalarının kurulması olmuştur. Millet mektepleri sabit, özel ve gezici şeklinde hizmet sunacak şekliyle planlanmış ve yurdun tüm yerlerine ulaşmayı hedeflemiştir. Millet mekteplerinin hedef kitlesi okul çağını geçiren kişileri cehaletten kurtarmak ve halkın okuryazar oranını arttırmaktır.

5.2.Planlı Dönem Sonrası Kırsal Kalkınma

Planlı döneme erişim bir darbe sonrası olmuştur. Darbe sonrası kurulan ve planlamaların başat aktörü olan Devlet Planlama Teşkilatı 1960 yılında kurulmuştur. DPT, hükümetlere karar alma süreçlerinde enformasyon sağlayarak hükümet hedeflerinin gerçekleşmesi noktasında danışmanlık hizmeti sunan bir kamu kurumuydu. 2011 yılında yapılan yasal düzenlemeyle lağvedilmiştir. Kırsal alanların eğitimi bağlamında köy enstitülerinin kapatılması ne kadar kırsal kalkınmaya etki ettiyse DPT'nin kapatılması da hükümetin karar alma sürecinde amaçlara erişimde rehberin görevden alınmasına eşdeğerdir. DPT'de görev alıp, Türk siyasi hayatında önemli rol alan bürokratik elitler de olmuştur. Hikmet Çetin, Vehbi Dinçerler, Atilla Karaosmanoğlu, Süleyman Demirel, Turgut Özal, Ziya Müezzinoğlu, Beşir Atalay, H. Celal Güzel, Nevzat Yalçıntaş, Murat Karayalçın, Yıldırım Aktürk, İlhan Kesici, Mustafa Taşar, Işın Çelebi ve Temel Karamollaoğlu bu kişilerden bir bazılarıdır.

Kırdan kente yaşanan yoğun göçler ile hem kentlerde hem de kırlarda sorunlar artmış, planlı bir döneme başlayan Türkiye Cumhuriyeti birbirini takip eden beş yıllık kalkınma planları hazırlayarak, bu karmaşık sorunları gidermeye çalışmıştır. İlk olarak 1963 yılında Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı ile başlayan bu beşer yıllık kalkınma hedeflerinde kırsal kesimin sorunlarını çözmeye yönelik politikalar geliştirilerek, kırsal alanda kalkınma hedeflenmiştir (Yenigül, 2017:21). Kalkınma planları ülkenin sosyal ve ekonomik alanda kalkınması için uzun vadeli yaklaşımlar sunarak sektörlere özel öncelik ve hedefler belirleyerek, kalkınma politikaları tanımlamaktadır. Kalkınma planları, tarımsal ve kırsal kalkınmada uygulanacak temel politikalar (Şener, 2019:59). Bu tarz planlamalar ilk olarak Sovyetler Birliğinde görülmüş, daha sonra bir Sovyet yönetim biçimi olarak algılandığından yaygın olarak benimsenmemiştir. Bu benimsenmemesi süresi komünistleşmeyle bir görüldü. Öte yandan Sovyetlerde planlamanın

uygulanmasıyla elde edilen endüstrileşme başarıları ile büyük saygınlık kazanmış, farklı ülkelerde de uygulanmaya başlanmıştır (Küçük, 1978: 15).

5.2.1. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi (1963-1967)

1963-1967 yılları arasında birincisi uygulanan Beş Yıllık Kalkınma Planı ile Türkiye'nin kalkınmasında planlı döneme geçiş başlamıştır. Bu yıllardan itibaren Türkiye kırsal alanlarının sosyo-ekonomik açıdan daha etkin ve akılcı şekilde kalkındırılmasında, kalkınma için gerekli altyapı ve kamu hizmetlerinin sunumunda planlı uygulama yapılması benimsenmiştir (Kolukırık, 2010:42). Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, kırsal alanlara götürülecek kamu hizmetlerinde verimlilik ve rasyonellik sağlanabilmesi için kırsal yerleşme yasasında düzenleme yapılmasını gerekli kılmıştır. Kırsal alanların kalkındırılmasında toplum kalkınması yöntemi kabul edilerek sağlanacak kredilendirme, pazarlama teşvikleri, kooperatifleşme ve toprak reformu gibi faktörler bu planın kapsamına alınmıştır (DPT, 1963).

5.2.2. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi (1968-1972)

1968-1972 yılları arasında kapsayan İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planının, birinci plana benzer şekilde kırsal kesimin eğitilmesini ve eğitim için örgütlenmeyi benimseyerek, toplumun kalkınmasını amaçlamıştır. Daha açık deyişle, İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, halkın özgür ve medeni bir şekilde demokrasi ile yönetilmesi, güçlü ekonomi ile refaha erişmesi, eşitlik ve adalet kavramlarını halka ulaştırmayı benimsemiştir. Bu planda tarımda çalışan kırsal nüfus tarım dışı alanlara da yönlendirilerek artan gelirden pay almaları ve kırsal alandaki halkın kalkındırılması amaçlanmıştır. Bununla birlikte toprak reformu ve tarım reformu için ön tedbirler kanunu bu planlama ile aynı yıllarda kabul edilmiştir. Birincisinden farklı olarak İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde ilk defa köy-kent ve tarım-kent gibi yeni kırsal yaşam alanları sunulmuştur. Ek olarak, toplumun kalkınması için enstitü kurulması ve toprağın toplulaştırılması da önerilmiş, fakat ilerleyen süreçte bu planlar hayata geçirilememiştir (DPT, 1968).

5.2.3. Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi (1973-1977)

Üçüncü Kalkınma Planı dönemini kapsayan dönem Türkiye Cumhuriyeti'nin iç ve dış dinamiklerinin hareketli olduğu yıllardır. Bu dönemde önemli toplumsal ve siyasal olaylar yaşanmıştır. Ülkede siyasi otorite zayıf düşmüş, bununla birlikte şiddetli çatışmalar ve fikir ayrılıkları yaşanmıştır. Bu beş yıllık dönemde tam yedi kez Başbakan değişmiş, yani yedi kez hükümet değişikliğine gidilmiştir. Hükümetin bu kadar sık değişmesi birçok bakanlık ile birlikte Merkez Bankası, Maliye ve Kamu İktisadi Teşebbüsleri (KİT) gibi kurumların da üst düzey yöneticilerinin birbiri ardına değişimine sebep olmuş, alınan kararların uygulanmasına imkân

tanımayarak, kaynakların israfına yol açmıştır. Öte yandan tüm bu siyasi ve ekonomik alanda çalkantıların yaşandığı döneme rağmen Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) müsteşarı görevinde beş yıl süreyle değişmeden kalmıştır (Çil, 2015:25-26). Diğer beş yıllık kalkınma planlarından farklı olarak, Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı ilk defa merkez-köy yaklaşımını önermiştir. Bu yaklaşımda merkez köyler, kırsaldaki yaşam düzenini değiştirerek, köylünün hayat kalitesini arttıracak bir araç olarak sunulmuştur. Buna ek olarak, ikinci beş yıllık kalkınma planında da benzerini gördüğümüz gibi bu planda da toprak ve tarım reformu hedeflenmiş, ancak uygulanamamıştır (DPT, Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1974).

5.2.4. Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi (1979-1983)

Dördüncü beş yıllık kalkınma planında, tarımsal alanda yaşanacak gelişmelerin, doğrudan köylünün kalkınmasını da sağlayacağı kabul edilerek, sanayileşmiş bir topluma da ancak köylünün katkısıyla ulaşılabileceği fikri temel alınmıştır. Bu sebeple gerçekleştirilecek etkin bir toprak reformu, kooperatifleşme ve kurulacak köy kentler sayesinde yeni yerleşim düzeninin oluşturulması ile kırsal kalkınma planlanmıştır. Kentler ile köyler arasındaki ölçekte yer alması düşünülen bu köy kentler ile kalkınma amaçlı alınacak sosyo-ekonomik kararların uygulamaya geçirilmesi düşünülmüştür. Bu planda diğer üç plandan farklı olarak, kalkınmanın hedeflendiği öncelikli alanlar belirlenerek, bu geri kalmış alanların kalkındırılması ile bölgelerin de gelişmesi amaçlanmıştır, her bölge için özel ve geniş kapsamlı yaklaşımlar yapılması amaçlanmıştır. Bu yaklaşım ile öncelikli olarak Aşağı Fırat Bölgesi ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi için çok amaçlı kalkınma projesi hazırlanmıştır (DPT, 1979).

5.2.5. Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi (1985-1989)

Beşinci beş yıllık kalkınma planı, dördüncüsünde ilk kez bahsi geçen bölge kavramlarını idari sınırlarla kısıtlamadan değerlendirmekte ve kalkınmanın sağlanması amaçlanan alanlardaki potansiyelin kullanılması ile bölgesel gelişmenin gerçekleşmesi öngörülmektedir. Bu fikrin hayata geçirilmesi için hedeflenen bölgelerde tek bir sektör yerine, çeşitli alanları kapsayan gelişme potansiyelinin belirlenmesi ve bu alanların “Bölgesel Gelişme Şemaları”nda gösterilmesi amaçlanmıştır. Bölgeler arasında amaca ve sektöre yönelik farklı teşvik uygulanması sayesinde, kalkınma potansiyelinin değerlendirilebileceği düşünülmüştür. Ek olarak, kentsel bölgelerde var olan tarım bölgelerinin sanayi bölgesine dönüştürülmemesi gerektiği belirtilmiştir (DPT, 1985: 64).

5.2.6. Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi (1990-1994)

Altıncı Kalkınma Planı diğerlerinden farklı olarak bir başbakan daha evvel hazırladığı bir kalkınma planının devamını planlama şansına sahip olmuştur. Ayrıca Beşinci Kalkınma Planındaki olumsuzluklardan ders çıkarılarak, Altıncı kalkınma Planının ilk paragrafında şu ifadeler yer verilmiştir: “Türk milletinin refah seviyesini açık toplum ve rekabete açık ekonomi ilke ve esasları doğrultusunda, hür ve güvenli bir ortamda yükseltmek; hızlı, dengeli ve istikrarlı bir kalkınma süreci içinde gelir dağılımını iyileştirmek, işsizliği, bölgesel ve yöresel gelişmişlik farklarını azaltmak” (DPT,1989; Özdemir, 2004:21). Bu planda tarımsal alanda kullanılan metotlarda çağdaş uygulamalara geçilerek, tarımsal ürün üretiminde hava şartlarına bağımlılığının azaltılması, hızla artan nüfusun besin ihtiyacını karşılayacak miktarda hasılatın yapılması ve ek olarak dış ülkelere tarımsal ürün ihracatının arttırılması öngörülmüştür (DPT, 1989).

5.2.7. Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi (1996-2000)

1996-2000 yıllarını kapsamakta olan Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde daha temel yapısal değişim analizlerine gerek duyulmuş ve gelişmenin sürdürülebilirliğinin korunması gerektiği öngörülmüştür. Yedinci planda, gelişmiş bir topluma erişebilmek için öncelikle toplumun sahip olduğu sosyal ve ekonomik yaşantısında, topluma hizmet veren yerel yönetimlerden yine topluma sunulan altyapı hizmetlerine kadar köklü yapısal değişikliklere gidilmesi gerektiği düşünülmüştür. Hedeflenen bilgi toplumuna ancak bu köklü değişiklikler yapıldığı takdirde erişilebilecektir. Bu köklü yapısal değişikliklerin uygulanması ile devletin ifade ettiği anlamda değişecek, devlet daha fazla düzenleyici ve gözetici rolde olacaktır. Bu planda, kamu yönetiminde reformlar uygulanarak yerel yönetimlerin yeniden yapılandırılması ve güçlendirilmesi hedeflenmektedir. Ayrıca, daha güçlü yerel yönetimler oluşturularak, halka sunulacak hizmetlerin belirlenmesinde yerel-merkezi yönetimler arasındaki kaynak paylaşımı ile görev, yetki esaslarını belirlemek bu beş yıllık planın hedefleri arasında yer almaktadır (Yeşilbaş, 2011: 16).

Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planında, 1996 yılında tarım sektörünün sahip olduğu Gayri Safi Yurt İçi Hâsıla payının %17,5'ten gerileyerek %15'lere geldiği belirtilerek, tarımın ekonomideki payının düştüğüne değinilmektedir. Bu azalmanın nedeni olarak ise, arazi kullanım planlarının olmaması, tarım alanlarının giderek daha fazla tarım dışı alanlarda kullanılması, arazi mülkiyet dağılımında adaletsizliğin olması ve küçük çaplı işletme sayısındaki artış gösterilmiştir. Bu beş yıllık süreçte, dağılımdaki dengesizliğin önüne geçilmesi için su ve toprak yasası çıkarılması, tarım reformu konusunda çalışmaların sürdürülmesi, kırsal alanda gerekli altyapının oluşturulması, kırsal bölgelerle bütünleşmiş geliştirme projelerinin uygulanması, Doğu Anadolu

ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri öncelikli olmak üzere, geliştirilmesi planlanan alanların kalkındırılması amaçlanmıştır. Bununla sınırlı kalmayarak, çıkarılacak toprak yasası içinde arazi toplulaştırma yer alması, verimli tarım arazilerinin tarım dışı sektörler tarafından kullanılmaması, bölgeler arası eşitliğin sağlanabilmesi için bölgesel kalkınma projelerinin hazırlanması, kırsal alanlarda yeni yerleşim düzenine geçilmesi ve bu amaçla merkez köylerin kullanılması amaçlanmıştır (DPT, 1996).

5.2.8. Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi (2001-2005)

2001-2005 arasındaki yılları kapsayan Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planında, küreselleşme ile yaşanan yeni küresel düzende bölgesel kalkınma için yerel unsurların önemi ifade edilmiştir. Bu dönemde yerel ekonomik birimlerin küresel ekonomik sistemdeki payı artmıştır. Bu planda yerel ekonomilerin geliştirdikleri strateji ve atılımların gerek bölgesel gerek uluslararası düzeydeki politikaların da temeli olduğu öngörülmüştür (Keleş & Mengi, 2013: 243).

Sekizinci beş yıllık kalkınma planının diğer kalkınma planlarından en temel farkı, bu planın doğrudan kırsal kalkınma kavramını içermesidir. Bölgeler arası eşitsizliklerin azaltılması, gelişmemiş bölgelerdeki halkın sahip olduğu refah düzeyinin artırılması, Avrupa Birliği'nin öngördüğü bölgesel kalkınma politikalarına uyum sağlanması, bölge planlamasına öncelik sağlanması gibi maddeler Sekizinci Kalkınma Planı'nın bölgesel kalkınma hedefleri arasındadır. Bu planın kırsal alandaki hedeflediği en temel gelişme ise bu bölgelerde istihdamı arttırarak, insan gücüne dayanan kaynaklarının geliştirilmesi, kırsal nüfusun ekonomik düzeyinin yükseltilmesi ve buna bağlı olarak yaşam şartlarının iyileştirilmesi, bu amaçla yapılacak örgütlenme ve katılımın arttırılmasıdır (Çelik, 2005:63).

5.2.9. Dokuzuncu Kalkınma Planı Dönemi (2007-2013)

Dokuzuncu beş yıllık kalkınma planı, yapılan planlama politikaları ve mekânsal analizlerin uyumsuz yönlerinin yeniden değerlendirilip, düzenlenmesini öngörmektedir. Plan hazırlama, hazırlanan planların birbiri ile bütünleyici olması, planların uygulanmasındaki yöntemler ve denetimler gibi faktörler açısından gerek merkezi gerekse yerel kuruluşların yetki ve sorumluluklarına dikkat çekmiştir (DPT, 2007: 45-50). Dokuzuncu planda, Avrupa Birliği'ne tam üyelik için takip edilen hazırlık politikalarıyla bölgesel kalkınma uygulamalarında değişiklik yapılması düşünüldüğünden, AB üyeliğine hazırlık sayesinde sağlanabilecek fonlara merkezi ve yerel düzeyde hazırlık yapılması, yeterli altyapı ve fon ile güçlendirilen bölgesel geliştirme uygulamaları için gerekli ortamın oluşturulması düşünülmüştür (Keleş & Mengi, 2013: 246). Bu doğrultuda Avrupa Birliği tarafından hazırlanan ilerleme raporlarında 2004-2005 yıllarında tarımsal ve kırsal kalkınmaya dikkat çekilmiştir. 2004 raporunda kısa ve orta vadede tarıma

öncelik verilerek bu sektörü modernleştirmek, kırsal alanda yeni istihdam alanları oluşturmak düşünülmüştür. Avrupa Birliği'ne hazırlık ile kırsal kalkınma planı için çalışmalara başlanmış ve 1 Ocak 2007'den sonra IPARD fonlarından yararlanılması ve gerekli siyasi kararların alınması öngörülmüştür (DPT, 2006). Bu dönemde, hem merkezi düzeyde bölgesel kalkınma politikaları için, hem de kalkındırılacak bölgelerin kendi potansiyelinin oluşturulması için politikalar uygulanmış, kırsal alanların hızla kalkındırılması hedeflenmiştir (DPT, 2013: 119).

5.2.10. Onuncu Kalkınma Planı Dönemi (2014-2018)

Onuncu Kalkınma planı 2014 ile 2018 yıllarını kapsamaktadır ve parlamenter hükümet sisteminin son kalkınma planıdır. Bu plan diğerlerinden farklı olarak yalnızca kamu kurum ve kuruluşları tarafından değil, toplumun çeşitli kesimlerinden çok sayıda temsilcinin de katkısıyla hazırlanmıştır. Diğer tüm planlar gibi temel hedefi toplumun refah seviyesini arttırmaktır. Bu plan gerek ülkemizde gerekse küresel düzeyde belirsizliklerin arttığı, büyük dönüşümlerin yaşandığı ve dengelerin değiştiği şartlarda hazırlanmıştır. Hazırlanan plan hedeflenen ekonomik büyümede istikrarın sağlanması, hukuk üstünlüğü, insani gelişim düzeyi ile bilgi toplumuna erişim, sürdürülebilirlik ve uluslararası rekabet gibi konuların önemine dikkat çekmiştir (Şener, 2019: 71). Bu amaçla kırsal kesimin sahip olduğu refah düzeyinin ülke ortalaması ile arasındaki farkın kapatılması amaçlanmıştır (Kalkınma Bakanlığı, 2012:134).

Yerel düzeyde kırsal kalkınmada kurumsal kapasite, Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu, kalkınma ajansları, il özel idareleri ve köylere hizmet götürme birlikleri ile güçlendirilmiştir. Yeni düzenlemeyle birlikte, 30 adet Büyükşehir Belediyesi ve bu illerin ilçe belediyeleri de kırsal kalkınmada yetki ve sorumluluk sahibi yapılmıştır (DPT, 2013:134). Bu belediyeler kırsalda yaşamakta olan ve kırsalda yaşamayı isteyen kişileri sağlanacak destekler konusunda bilgi sahibi yaparak, çeşitli imkânlardan faydalanmalarını sağlayacaktır.

5.2.10. On Birinci Kalkınma Planı Dönemi (2019-2023)

Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminin (CHS) birinci kalkınma planı olan (on birinci) kalkınma planı Türkiye'nin kalkınma vizyonunu ortaya koyarak, milletin temel değerlerini ve beklentilerini karşılamak, ülkenin uluslararası konumunu yükseltmek ve halkın refahını artırmak için temel yol haritası olması öngörülmüşken, vizyonu "Daha fazla değer üreten, daha adil paylaşan, daha güçlü ve müreffeh Türkiye" hedefi ile her alanda topyekûn değişim ve dönüşüm öngörmektedir (SBB, 2019). Planda, sürdürülebilir kalkınma için su ve toprak kaynaklarının öneminin arttığından atıfla, kırsal nüfusun kırsalda istihdamı ve kırsal alanlara yönelik desteklemelerin artırılması, tarımsal teknolojide bilginin artırılması, pazarlama gibi yolların çeşitlendirilerek üretim ile talebi dengede tutulması çabası yer almaktadır (DPT, 2019: 12).

5.3. Çiftçilere ve Kırsal Nüfusa Yönelik Eğitim Programları

Tarım ve Orman Bakanlığı, diğer görevlerinin yanı sıra çiftçi ailelerine çeşitli konularda destek vermek ve çiftçilere yönelik düzenlenecek eğitim ve kurslardan da sorumlu birimdir. Bu sorumluluk bilinciyle farklı yol ve yöntemlerle çiftçilere eğitim programları düzenlenmektedir. Özünde bilgiye erişimin hiç bu kadar kolay olduğu bir dönem yaşanmamaktadır. Gerek sosyal medya, gerek televizyon, gerek radyo, kitleleri bilgilendirecek birden fazla mecra bulunmaktadır. TOB ise bu süreçte kendi eğitim ve yayım faaliyetlerine devam etmektedir.

5.3.1. Tarımsal Yayım ve Danışmanlık Hizmetleri

Tarım ve Orman Bakanlığı (TOB), kırsalda yaşayan ve tarımsal ürün yetiştiren çiftçileri çağdaş gelişmelerden haberdar etmek, bilgi sahibi olmalarını sağlamak için ücretsiz dağıtılan eğitici yayımlar yapmaktadır. Bu yayım hizmetleri, il ve ilçelerdeki Tarım İl Müdürlükleri ile El Sanatları Eğitim Merkezleri tarafından yürütülmektedir. TOB'un her İl Tarım ve Orman Müdürlüğü dahilinde çiftçilere yönelik eğitim ve yayım hizmetleri veren Koordinasyon ve Tarımsal Veriler Şube Müdürlüğü vardır. Koordinasyon ve Tarımsal Veriler Şube Müdürlükleri çiftçilere eğitim hizmetleri, bilgilendirici seminerler ve ücretsiz yayımlar organize eder. Bu şubeler, ayrıca çiftçilerin bu eğitim ve destek programlarına başvuru koşulları hakkında ve verilen yayımların anlaşılmasında da bilgi vererek, çiftçileri ihtiyaçları doğrultusunda desteklemektedir (IPARD I, 2006: 113).

5.3.2. Televizyon Yoluyla Yaygın Çiftçi Eğitim Projesi (YAYÇEP)

YAYÇEP, Türkiye'nin tüm il ve ilçelerinde uygulanan bir eğitim programıdır. Programa 18-41 yaş bandındaki çiftçiler müracaat edebilmektedir. İl ve ilçe tarım ve orman müdürlükleri aracılığıyla yapılan projede yer alan eğitim ve sertifika konuları, genel olarak hayvansal üretim ve bitkisel üretim olmak üzere iki ana grupta ele alınmıştır. Bu üretim konuları sığırcılık, koyun ve keçicilik, kümes hayvancılığı, arıcılık, ipek börekçiliği, su ürünleri, tarımsal mekanizasyon, meyvecilik, bağcılık, sebzeçilik, süs bitkileri ve tarla bitkileri dallarında 12 sertifika grubunda 208 adet televizyon programından oluşmaktadır (Demiryürek, 1993: 56). YAYÇEP, çiftçileri tarımsal konularda bilgilendirmeyi amaçlamaktadır. YAYÇEP projesinde, tarımsal alanda çeşitli konuları içeren 337 eğitim programı için 113.123 çiftçi kayıt yaptırmış ve 800.000 adet kitap dağıtımı yapılmıştır (IPARD I, 2006:114).

5.3.3. Yiyeceklerin Muhafazasına İlişkin Eğitim ve Yayım Faaliyetleri

Tarım ve Orman Bakanlığı; meyve ve sebze işleme metotlarının geliştirilmesi, katma değer artırılması, vatandaşları doğal ve sağlıklı beslenmeye teşvik için eğitimler ve yayımlar düzenlemektedir (IPARD I, 2006:115).

5.3.4. Kadın Çiftçilere Yönelik Tarımsal Eğitim Projesi

Bu proje, son teknoloji takip edilerek tarımsal üretimde hasılatı arttırmak, tarımda sürdürülebilirlik, kırsal kalkınmada kadınların daha aktif olması gibi amaçlarla kadınlara yönelik eğitimler düzenlemektedir. 2000 yılında hayata geçirilen bu proje şimdiye kadar 19 ilde uygulanmıştır. Eğitimi verilen konular ise şöyledir: meyve üretimi, süt üretimi, bağcılık, kültür mantarı üretimi, arıcılık, örtü altı sebze üretimi, koyun ve tavuk yetiştiriciliği ve organik tarımdır. Bugüne kadar bu amaçla düzenlenen çalışmalara 139.695 kadın çiftçinin katılımı sağlanmıştır (IPARD I, 2006:115).

5.3.5. Kadın Çiftçiler İçin Eğitim ve Yayım Hizmetleri

TOB kırsal alanda faaliyet gösteren kadın çiftçilere yönelik hayvan bakım ve yetiştiriciliği, hijyenik süt üretimi, hayvan hastalıkları, sağım teknikleri, süt kalitesinin değerlendirilmesi, koyun yetiştiriciliği, ahır bakımı ve temizliği, arıcılık, seracılık gibi konularda eğitimler düzenlemektedir (IPARD I, 2006: 114).

5.3.6. Ev Ekonomisi Eğitimi ve Yayım Çalışmaları

TOB, bu alandaki çalışmalar ile kırsaldaki çiftçilerin ve ailelerinin sosyal refahının artırılması, boş zamanlarını daha verimli şekilde değerlendirme, kadınlara ev ekonomisi gibi konularda eğitim vermektedir (IPARD I, 2006: 114).

5.3.7. El Sanatları Eğitim

Kırsal alanda ekonomiye alternatifler yaratarak ek gelir ve istihdam olanakları oluşturmak, kültürel mirasın yeni nesillere aktarılması ve el sanatları konularında ücretsiz mesleki eğitimler verilmektedir. Bu eğitimler şu anda Bilecik, Düzce, Elazığ, Kastamonu, Sivas illerinde ve Silifke ilçesinde düzenlenmektedir (IPARD I, 2006: 115).

5.3.8. Çiftçi Örgütlerinin Kurumsal Yapısının Güçlendirilmesi (IRFO)

Dünya Bankası tarafından finanse edilen bu proje 2005 yılında başlatılmıştır. IRFO, eğitimler ve teknik destekler ile çiftçi örgütlerinin güçlenmesi için destek sağlamaktadır. Türkiye’de IRFO, farklı alt sektörlerde etkin olan dört yüz civarı üretici örgüte destek vererek, köy merkezli iki bin yüz üretici örgüt üyelerine, memur ve personeline eğitim hizmetleri vermektedir (IPARD I, 2006: 116).

5.4. Tarım ve Kırsal Kalkınma İçin Ulusal Destek Programlar

1930'lardan itibaren Türkiye’de tarımsal üretim desteklenmekte, bu konu günümüzde de önemini korumaktadır. Bu amaçla yürütülen destek politikalarında zaman zaman değişimler yapılmış, destek gören ürünler çeşitlendirilmiştir (Ağırbaş, 2016: 41).

5.4.1. Tarımsal Destek Programları

Tarımsal destek programları (2006-2010) tarım stratejisine ve 5488 sayılı Tarım Kanununa dayanmaktadır. Her destek politikasının uygulamasında izlenecek usul ve esaslar ile ayrılacak bütçe tebliğler ya da yönetmelikler ile düzenlenmektedir (IPARD I, 2006: 116-117).

5.4.1.1. Doğrudan Gelir Desteği (DGD)

IMF’ye 9 Aralık 1999 tarihinde verilen program kapsamında Dünya Bankası’nın desteği ile “Tarımsal Reform Uygulama Projesi” sağlanmıştır. Tarımsal Reform Uygulama Projesi, “Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı kapsamında tarımsal reform düzenlemelerinin temelini oluşturmaktadır. Bu programda verilen tarımsal desteklemelerin GSMH’nin %3’üne denk bir maliyet oluşturduğu, bu kadar yüksek olması nedeniyle verilen desteklerin kademeli olarak kaldırılmasıyla doğrudan gelir sistemine geçilmesi öngörülmüştür (Bor, 2005: 34).

2000’de pilot uygulaması başlatılan Çiftçi Kayıt Sistemi (ÇKS) ve Avrupa Birliği uyum çerçevesinde başlatılan DGD tarımsal destekleme uygulamaları 2001’de Türkiye genelinde yaygınlaştırılmıştır. DGD ödemelerinde maksimum 200 dekar arazi alanı için dekar başına 10 milyon Türk Lirası ödeme yapılmıştır (Yılmaz, Demircan ve Dernek, 2008:249). DGD ödemeleri tarım arazileri için alan bazlı olarak verilmektedir. Bu ödeme miktarları Bakanlar Kurulu tarafından belirlenmekte ve doğrudan Ulusal Çiftçi Kayıt Sistemine (ÇKS) kayıtlı çiftçilere yapılmaktadır. Ödemeler 0,1-50 ha arasındaki araziler için yapılmaktadır (IPARD I, 2006:116). DGD; tarımsal destekleme bütçesi içindeki %45’lik payı ile en yüksek pay alan destektir. DGD

üretimle ilişkilendirilmemesi, küçük çaplı çiftçilerin yararlanamaması gibi çeşitli sebeplerle eleştiri oklarına tutulsa da uygulaması devam etmektedir (Altıntaş, 2006: 14).

5.4.1.2. Fark Ödemeleri

Ekonomik, sosyal ve siyasal alanda yaşanan gelişmeler yanında, tarım politikalarının öncelik ve hedeflerinin değişmesi, 2000'li yılların başından itibaren Türkiye'de uygulanan tarımsal destekleme araçlarında önemli bir değişime neden olmuştur. Yarım yüzyılı aşkın bir süre uygulanan ve fiyatın kamu otoritesince dışsal olarak belirlendiği fiyat desteğine dayalı destekleme sistemi değiştirilerek, teoride finansmanı tüketiciler yerine vergi mükelleflerince üstlenilen başta fark ödemesi desteği ile alan bazlı mazot, gübre, sertifikalı tohum gibi girdi desteği ile kırsal kalkınma desteklerinden oluşan bir destekleme sistemine geçilmiştir (Yavuz, Miran, Dürer, Yüksel ve Demir, 2016: 23). Bu amaçla sağlanan fark ödemeleri yurt içinde arz açığı olan, bir diğer deyişle üretimi arttırılmak istenen ürünler için, her üretim döneminde bir defaya mahsus olmak üzere verilmektedir. Bu destek miktarı, ürünün yerli ve yabancı pazar fiyatına, üretim maliyetine ve bütçe araçlarına göre değişim göstermektedir. Fark ödemesi verilecek ürünler her yıl alınan Bakanlar Kurulu Kararına bağlı olarak ilan edilen tebliğler baz alınarak yapılmaktadır. Örneğin 2006 yılında Bakanlar Kurulu kararı ile kütlü pamuk, soya fasulyesi, kanola, mısır, ayçiçeği tohumu ve zeytinyağı üretimi desteklenerek, fark ödemeleri sağlanmıştır (IPARD I, 2006:117).

Avrupa Birliği uyum süreci kararlarına da uygun olarak, tarım sektöründe karar almalarını kolaylaştırarak tarımsal üretimde kalkınma hedeflerinin geliştirilmesini amacıyla hazırlanan Tarım Stratejisi Belgesi (2006 ile 2010 arası) halen uygulanan tarım politikalarının temelini oluşturmaktadır (Yavuz, vd., 2016: 24).

5.4.1.3. Telafi Edici Ödemeler

Arz fazlası ürünlerden vazgeçerek, yerine üretilebilecek diğer ürünlere yönelen üreticiler, ek ödemelerle alternatiflere teşvik edilmektedir. Buradaki temel niyet arz fazlası olan ürünlerde çıkabilecek yapısal sorunları engellemektir. Örneğin, tütün üretiminde aşırı arz bulunan Malatya, Adıyaman, Diyarbakır, Bingöl, Siirt, Batman, Bitlis, Hakkâri, Mardin, Muş, ve Van'daki üreticiler için tütün yerine ekilebilecek alternatif ürünlere yönelmelerinin desteklemesi için 05/05/2007 tarihli ve 26513 sayılı tebliğ, RG'de ilan edilerek ödeme yapılmıştır. Burda ise soru işaretleri ile dolu bir durum söz konusudur. Zira kapitalist sistem Türk tütününü ele geçirmiştir. İlk olarak özelleştirmelerle sigara fabrikaları çok uluslu sigara şirketlerince satın alınmıştır. Ardından bir süre işletildikten sonra kapatılmıştır. Üretici boyutuyla konuya bakıldığında üreticiler alternatif ürünleri üretmeye yöneltilmiştir. %100 Türk tütününün kullanıldığı dönemden %30'ların altına

inilmiştir. Türkiye tütün ithal eden bir ülke haline gelmiştir. Paradoksal bir biçimde 1947 yılında hazırlanan Türkiye İktisadi Kalkınma Planı'nın kararlarında tütün için şu ifadeler yer almaktaydı: "Tütün işleme ve bakımının modern esaslara kavuşturulmasında Tekel İdaresinin 24 yerde tütün işleme evleri ile transit ambarları kurması ve tütünlerin üreticilerin çıkarlarına uygun şekilde satışının sağlanması için 44 yerde emanet ambalarları ve satış depoları kurması istenmişti" (Tekeli & İlkin, 1974: 22).

Bu proje kapsamında ayrıca patates üreticilerine de ödeme sağlanarak, üreticilerin alternatif ürünleri tercih etmeleri veya araziyi nadasa bırakmaları karşılığında Giresun, Niğde, Nevşehir, Kayseri, Ordu ve Trabzon'da uygulanmıştır. Ek olarak üretilen patatesten hastalıkların bulunduğu Balıkesir, Bolu ve İzmir'de de patates üreticilerine telafi ödemeleri verilmektedir. Tarımsal ürün üreticilerinin bu destekten yararlanabilmesi için ÇKS'ye kayıtlı olma şartı bulunmaktadır. Ek olarak, mevcut çay kalitesinin yükseltilmesi ve ekim alanlarının ıslah edilmesi sebebiyle budama yapılan çay ekim alanları bulunan üreticilere de gelir kaybı yaşamamaları için telafi ödemesi verilmektedir (IPARD I, 2006:118).

5.4.1.4. Hayvancılık Destekleri

Bakanlar Kurulunun 21/2/2005 tarihli 2005/8503 sayılı kararına dayanan hayvancılığı destekleme ödemelerinin amacı hayvancılığı, hayvan yetiştiriciliğini ve hayvancılığın geliştirilmesini destekleyerek, mevcut kalitenin yükseltilmesidir. Bu amaçla 2005/8503 sayılı Kararname doğrultusunda hayvancılık ile uğraşan kimselere yem bitkisi desteği, yem bitkileri tohumluk üretimi, gebe düve alımı, suni tohumlama destekleri ile birlikte, buzağı desteği, süt ve sağım üniteleri desteği ve soğutma tankları desteği, gübre çukuru için destekleme, ipek böcekçiliği, tiftik keçisi ve türlü küçükbaş hayvancılığına yönelik desteklemeler, hayvan hastalıklarına karşı mücadele desteği, ari bölge oluşturma desteği, hayvan kayıt sistemi, aşılama ve gen kaynaklarının korunmasına desteği, arıcılık, su ürünleri destekleri, işletmelerde veteriner bulundurulması desteği ile sözleşmeli besicilik için destek kalemleri bulunmaktadır (IPARD I, 2006:118-120). Burada uygulanmayan en önemli eylem diğer desteklerde olduğu gibi bu destekleme kaleminde de verilen desteklerin etki analizlerinin yapılmamasıdır. Etki analizleri yapılmayan hiçbir destekleme tam manasıyla destekleme değildir.

5.4.1.5. Tarım Sigortası Destekleri

Tarımsal sektördeki kuraklık, don olayı, sel baskını, dolu yağışı gibi olumsuzluk yaratabilecek koşulların bir doğal afete dönüşerek çiftçiyi mağdur etmesini engellemek adına her gelişmiş ülke kendi risk transfer sistemine sahiptir. Daha açık ifade ile bu desteğin amacı ürün yetiştiren, hayvancılık ve kültür balıkçılığı ile geçinen insanları yaşanabilecek doğal afetler

karşısında sigortalamaktır. Türkiye’de Tarım Sigortaları Kanunu tasarısında bu sistem “tarım sigortaları” olarak geçmektedir. Bu sigorta ile tarımdaki risk görebilecek mallardan olan yetiştirilen ürün ve hayvanlar, sahip olunan makine, tesis ve barınaklar ile çiftçilerin hayatları devletin himayesi altındadır (Çiftçi, 2014: 527). Tarım Sigortası desteği 21/06/2005 tarihli ve 25852 sayılı RG’de yayımlanmış, 14/06/2005 tarihli ve 2005/5363 sayılı “Tarım Sigortaları Kanunu “dur. Çiftçilere sağlanan bu sigortanın yarısı devlet tarafından ödenmektedir (IPARD I, 2006:120).

5.4.1.6. Çevre Destekleme Projesi (ÇATAK)

Belki de dünyadaki en önemli toprak ve su kaynaklarına, ürün verimliği ve biyolojik çeşitliliğe sahip olan ülkemizdeki kaynakların, korunması ve geliştirilmesi, doğal bitki örtüsünün korunması, doğal kaynakların en yüksek verimde kullanılması ve gelecek nesillere aktarılması ve sürdürülebilirlik konusu oldukça önemlidir ve bu ülkede yaşayan tüm insanların sorumluluğundadır. Ne yazık ki tarımsal faaliyetler bilinçsizce arttırılmak istenirken çevre ve ekolojik düzen tehlikeye atılmakta, kirlilik yaşanmaktadır. 25.7.2005 tarihli Çevre Amaçlı Tarımsal Arazilerin Korunması (ÇATAK) programını ve Tercih Eden Üreticilerin Desteklenmesine Dair 2005/9230 numaralı Bakanlar Kurulu Kararı bu bakış açısıyla yürürlüğe girmiştir (Hasdemir, 2016: 497). ÇATAK, Dünya Bankası tarafından desteklenen Tarım Reformu Uygulama Projesinin (TRUP) bir parçasıdır ve yasal olarak 5403 sayılı “Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu“na dayanmaktadır. Bu proje 2005 yılında pilot bölge olarak seçilen Isparta, Kayseri, Kırşehir ve Konya’da 5000 ha’lık alanı kapsayacak şekilde başlatılmıştır (IPARD I, 2006:121).

5.4.2.Kırsal Kalkınma Destekleri

5.4.2.1. Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Programı (KKYDP)

Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Programı (KKYDP), 2006 ile 2010 yılları Tarım Stratejisi kapsamında tarım ürünlerinin depolanıp işlenmesi ve paketlenmesi, basınçlı sulama sistemlerinin geliştirilmesi içeren ekonomik faaliyet ve altyapı yatırım projelerinin teşvik ve desteklenmesini hedeflemektedir (IPARD I, 2006:122). Bu program genelde ekonomik yatırımları, makine ve aletlerin alımını, basınçlı sulama sistemlerini içeren gerçek ve tüzel kişilerin öz sermaye ile kurdukları yatırımları desteklemektedir. Bu sayede kırsalda faaliyet gösteren küçük ve orta büyüklükteki yatırımcılara destek vererek, sosyal ve ekonomik anlamda kalkınmanın sağlanması amaçlanmaktadır (Asoğlu & Binici, 2015: 223).

5.4.2.2. Köy Altyapısını Destekleme Projesi (KÖYDES)

Türkiye’de geri kalmış ve geliştirilmek istenen bölgelerde kırsal kalkınmayı amaçlayan projelerden başlıcaları Merkez Köy, Köykent, Toplum Kalkınması, Örnek Köy ve Köylerin Altyapılarının Desteklenmesi Projesi kısaca KÖYDES’dir. Bunların arasında en verimli sonuçlar KÖYDES projesi ile alınmıştır (Gündüzöz, 2011: 129). 2005 yılında başlatılan KÖYDES projesi, köylerde var olan altyapı sorunlarını kısa sürede çözüme kavuşturmayı amaçlamaktadır. Bu proje bizzat vali ve kaymakamların öncülüğünde, il özel idareleri ile köylere hizmet götürme birlikleri aracılığıyla, Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü’nün talebi ve İçişleri Bakanlığı’nın oluru üzerine yürürlüğe girmiştir (Yeşilbaş, 2009: 84).

5.4.2.3. Belediyelerin Altyapısının Desteklenmesi Projesi (BEDES)

Belediyelerin Altyapısının Desteklenmesi Projesi, toplam nüfusu 10.000’den az olan belediyelerin altyapı sorunlarının çözülerek, var olan kalite ve standartların arttırılmasını amaçlamaktadır. Bu kapsamda verilen destek kırsal alanlara içme suyu sağlama, yol yapımı, var olan tesislerin iyileştirilmesi, bakım, onarım ve inşaat malzemesi sağlanması amacıyla yapılan yatırımları içermektedir (IPARD I, 2006:124).

5.4.2.4. Büyükşehirlerin Kırsal Altyapısı Projesi (KIRDES)

Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin ilk beş yıllık kalkınma planı büyükşehirlerle ilişkin yasal düzenleme planda da kendine yer bulmuştur. Büyükşehirlerde mahalleye dönüşen kırsal yerleşim alanlarında KIRDES kapsamında kaliteli ve erişilebilir yollar, temiz içme suyu, atık su tesisleri, sulama tesisi yapımı üzerine olan yatırımlara finansal destek sağlanmaktadır (CBSB, 2019: 180).

5.5. Uluslararası Kaynaklı Kırsal Kalkınma Projeleri (İkraz Anlaşmaları IFAD-JICA-WB-İslam Kalkınma Bankası)

5.5.1. TRUP Projesi: Köy Bazlı Katılımcı Yatırım Programı (KBKYP)

Köy Bazlı Katılımcı Yatırım Programı Adıyaman, Ardahan, Artvin, Batman, Bolu, Burdur, Çanakkale, Denizli, Gümüşhane, Hatay, Karaman, Konya, Malatya, Niğde, Rize ve Tokat olmak üzere on altı pilot ilde uygulanan yarı yarıya hibe destekli projedir. Bu kırsal kalkınma projenin temel amacı kırsal alanda yaşayan insanların gelir seviyesinin yükseltilmesi, tarımsal üretim ve tarımsal sanayinin bütünleştirilmesi, alternatif gelir kaynakları oluşturularak istihdam sağlanması, tarımsal altyapının güçlendirilmesi ve yatırımların desteklenmesidir. Özellikle çalışmayan kadın ve gençleri girişimciliğe teşvik ederek potansiyelin arttırılmasını sağlayan

yatırım projelerini desteklemektedir (Tan, 2009: 53-54). Dünya Bankasından alınan fon ile kırsal alanda yapılan ekonomik faaliyetlere yönelik yatırım desteği ve tarımsal altyapı yatırım desteği sağlanmaktadır (IPARD I, 2006:124-125).

5.5.2. Doğu Anadolu Kalkınma Programı (DAKP)

Bu program Bitlis, Hakkâri, Muş ve Van illerini destekleyerek, Avrupa Birliği'ne hazırlık sürecinde sağlanan fonlardan yararlanmak amacıyla hazırlanmış bir kalkınma destek projesidir. Bu programa sağlanacak fon için anlaşma 05 Ağustos 2003 tarihinde yapılarak, 45 milyon Euro tutarında hibe desteği sağlanmıştır. KOBİ'ler, turizm, çevre, tarım ve hayvancılık seçilmiş illerde öncelikli olarak desteklenecek alanlardır. Desteklenecek 309 adet proje için hibe anlaşmaları 2006 yılında imzalanarak uygulamaya geçilmiştir (Tuncel & Yalçın, 2011: 35).

5.5.3. Anadolu Su Havzaları Rehabilitasyon Projesi

Anadolu Su Havzaları Rehabilitasyon Projesi, daha çevreci tarım ve ormancılık faaliyetlerinin benimsenerek, kamu bilincinin artırılması ile doğal kaynakların korunmasında planlamayı kapsamaktadır. Projenin hedefleri:

- Mera yönetiminin geliştirilmesi, mera ve ormanların rehabilitasyonu,
- Bitki örtüsünün zenginleştirilmesi ve yem bitkisi üretiminde artış,
- Nadas uygulanan tarım alanlarının azaltılması,
- Çevre dostu yaklaşımların uygulanması,
- Uygulanan tarım tekniklerinin sebep olduğu çevresel kirliliğin azaltılması.

Bu proje Amasya, Çorum, Kayseri, Samsun, Sivas ve Tokat illerinde, Yeşilirmak ve Kızılırmak nehirlerini kapsayan 28 mikro havzayı kapsamaktadır (IPARD I, 2006:135).

5.5.4. IFAD projeleri

1970'lerden itibaren ülkemizde dış kaynaklardan sağlanan destek ile pek çok kırsal kalkınma projesi başlatılmıştır. Bu projelerin hepsinin ortak amacı seçilen bölgelerde ekonomik faaliyetlerin artırılarak bölge halkının sahip olduğu sosyo-ekonomik şartlarının yükseltilmesidir. Bu amaçla tarımsal üretim, hayvansal üretim, ağaçlandırma, altyapı hizmetleri, içme suyu ve sulama faaliyetlerini kapsayan çeşitli projeler yapılmıştır. Sağlanan ekonomik destek ve örgütlenme ile bu projelerin başarı oranları yüksek olmuştur (Can, 2007: 11). Bu projelere Dünya Bankası, Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO), Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü (OPEC), Uluslararası Tarımsal Kalkınma Fonu (IFAD), Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP/BMKP), Japonya Uluslararası İş birliği Ajansı (JICA), İslam Kalkınma Bankası (IDB),

Avrupa Birliği (AB) gibi uluslararası kaynaklar ekonomik destek sağlamıştır. Aşağıdaki bölümlerde iller düzeyinde uygulanan projeler hakkında detaylı anlatım yapılmıştır.

5.5.4.1.Çankırı-Çorum Kırsal Kalkınma Projesi

Dünya Bankası ve IFAD desteği ile başlatılan ilk kalkınma projesi “Çorum-Çankırı Kırsal Kalkınma Projesi”dir. Bu proje 1972 yılında başlatılmıştır. Bu projenin ardından IFAD ve diğer desteklerin kullanıldığı çok sayıda kırsal kalkınma projesi başlatılmıştır (IPARD I, 2006:139). Projenin başlıca amacı, Çorum ve Çankırı’da bitkisel ve hayvansal üretimlerdeki verimliliği artırmak; aktif iş gücünün kente göçünü durdurmak, yeni üretim alanları oluşturmak, yol yapım ve onarımı, içme suyu ve sulama su tesisleri gibi altyapı tesisleri ile sosyal tesisleri geliştirilmiştir. Proje 1984 yılında tamamlanmıştır (Yeşilbaş, 2009: 79).

5.5.4.2.Erzurum Kırsal Kalkınma Projesi

Doğu Anadolu'nun en önemli şehirlerinden biri olan Erzurum'u bir cazibe merkezi haline getirerek ekonomik olarak kalkındırmak ve diğer şehirlere göçü önlemek uzun yıllardır var olan bir istektir. Bu amaç doğrultusunda Erzurum kırsalının kalkındırılması için hazırlanan bu proje kolaylıkla benimsenmiştir (Atsan, 1998: 33). 1982-1989 yıllarını kapsayan bu proje Doğu Anadolu Bölgesinin ilk kırsal kalkınma projesidir ve 137 milyon dolar maliyete sahiptir. Projenin temel hedefleri göçü durdurmak, tarımsal ve hayvansal üretimin artırılması, altyapının sağlanması, yaygın kredi hizmetleri, çiftçilere yönelik eğitimlerin verilmesi, yeni istihdam alanları açılarak bölgenin ekonomik yönden kalkındırılması ve tüm bu adımlar ile Erzurum'da 1046 adet köyde çiftçilik ile geçimini sağlayan 76,000 ailenin sosyo-ekonomik olarak kalkındırılması sayılabilir. Erzurum Kırsal Kalkınma Projesi'nin sonuçları aşağıda sıralanmıştır: 192 köye içme suyu sağlanmış, 45 yeni hizmet binası inşa edilmiş, 1200 çiftçiye eğitimler düzenlenmiş, 147 taşıt, 7 traktör ve çeşitli tarımsal ekipman edinilmiş ve 448 haneye ait 3500 dekar alanda yem bitkisi ekimi yapılmıştır (Tuncel & Yalçın, 2011: 34).

5.5.4.3.Bingöl-Muş Kırsal Kalkınma Projesi

Bu proje 1990 yılında başlamış, 1999 yılında sona ermiştir. Proje, Bingöl ve Muş illerindeki kırsal nüfusun gelir düzeyinin artırılarak yaşam koşullarının yükseltilmesini hedeflemektedir. Bununla birlikte tarımsal ve hayvansal üretimin artırılması, istihdamın artırılması, kırsal alanda yol ve altyapı sorunlarının çözülmesi, içme suyu sağlanması, el sanatları ve kültürel mirasın korunması gibi amaçlara hizmet etmektedir (Yılık, 2011: 33).

5.5.4.4.Yozgat Kırsal Kalkınma Projesi

Yozgat Kırsal Kalkınma Projesi, doğal kaynakların kullanımıyla bölgedeki yoksul kırsal nüfusun yaşam şartlarının iyileştirilmesini amaçlamaktadır. Buna ek olarak kırsal alanda altyapı hizmetlerinin sağlanması, tarımsal üretim, hayvancılık ve ormancılık desteklenerek, çiftçilerin gelir düzeyinin yükseltilerek ekonomik kalkınmanın sağlanmasını hedeflemiştir. Projenin sonunda, kırsal alanda altyapı hizmetleri iyileştirilmiş, yağmur suyunun bitkisel sulamada kullanılması, su kaynaklarında iyileşme ile birlikte sulama ve su kullanıcı gruplarının oluşturulması sağlanmıştır(IPARD I, 2006:136). Proje ile tarımsal alet ve makine tedariki sağlanmış, çiftçilere eğitimler düzenlenmiş, yeni tesisler inşa edilmiştir (Bakırcı, 2007: 182).

5.5.4.5.Erzincan-Sivas Kırsal Kalkınma Projesi

Bu proje ile Erzincan ve Sivas kırsalında, tarımsal ve hayvansal üretim arttırılarak bölgede yaşayan çiftçilerin gelir seviyesinin iyileştirilmesi, küçük çaplı işletmelerin desteklenmesi, bölgenin sosyal olanaklarının arttırılması ve halkın sosyo-ekonomik açıdan kalkındırılması amaçlanmıştır (Tuncel & Yalçın, 2011: 35).

5.5.4.6. Ordu-Giresun Kırsal Kalkınma Projesi

Yaklaşık 41,5 milyon Euro'luk bütçeye sahip olan bu projenin temel amacı sürdürülebilirliğin korunacak şekilde doğal kaynakların kullanımı ile Ordu ve Giresun kırsalında ekonomik ve sosyo-ekonomik kalkınmanın gerçekleştirilmesidir. Bu bakış açısıyla kamu ve özel sektörlerin de aracılığı ile tarım, hayvancılık, ormancılık gibi sektörlerde çeşitli iyileştirme çalışmaları hayata geçirilerek 320 adet katılımcı köye hizmet götürülmüş, tam 44,000 haneye ulaşılmıştır (Şener, 2019: 75).

5.5.4.7. Köye Dönüş ve Rehabilitasyon Projesi

İçişleri Bakanlığınca 1994 yılında başlatılmış olan Köye Dönüş ve Rehabilitasyon Projesi, Doğu ve Güneydoğu Anadolu kırsalından çeşitli nedenlerle ayrılan ailelerden köy hayatına tekrar dönmek isteyenlerin kendi köylerine veya başka alanlara yerleşiminin sağlanması, dönmek istemeyenlerin ise göç ettikleri yere uyum sağlayabilmesi amacı ile başlatılmış projedir. Buradaki önemli nokta köye dönüşte iskân edilen yerlerde sürdürülebilirliğin sağlanmasıdır. Bu projeye hem köye dönmek isteyen ailelerin hem de göç ettikleri yerde kalmak isteyenlerin sosyo-ekonomik durumlarının yükseltilmesi hedeflemektedir (Yeşilbaş, 2009: 82). Projeden alınan destek ile yeniden köylere yerleştirilen aileler için konut inşa edilmesi, sürdürülebilir yaşamın sağlanması, tarımsal üretim ve hayvancılık gibi sektörlerde şartların iyileştirilmesi de

sağlanacaktı. Projenin koordinasyonu için Güneydoğu Anadolu Projesi İdaresi görevlendirilmiştir (Acar & Bekleyen, 2008: 242).

5.6. Bölgesel Kalkınma Projeleri

Türkiye'nin içinde bulunduğu yüksek işsizlik oranı başta olmak üzere yüksek enflasyon oranları, gelir dağılımındaki adaletsizlik, bölgeler arası önemli ölçüde var olan sosyo-ekonomik farklılıklar, düşük gelir ve siyasi sorunlar yıllardır süregelen problemlerden başlıcalarıdır. Böyle zengin doğal kaynakları ve sahip olduğu bereketli toprakları olmasına rağmen en temel kalkınma problemlerinin çözülmemiş olması, en basit kalkınma şartlarına uymamakta ve Türkiye'yi az gelişmiş ülkeler sınıfına sokmaktadır (Sevinç, 2011:37).

Türkiye'de özellikle bölgeler arası gelişmişlik düzeyindeki farklılıklar oldukça çarpıcıdır. Yaşanılan ekonomik büyümeye rağmen bölgeler arasındaki farklılıklar istenilen seviyeye getirilememiştir. Bu farklılıklar nüfus dağılımındaki düzensizlik, sağlanan altyapı hizmetleri, bölge insanının ortalama eğitim düzeyi, istihdam, gelir düzeyi, kadına biçilen rol, okuryazarlık oranı, sağlık hizmetlerine erişim gibi önemli konuları kapsamaktadır (DPT, 2003: 126). Bu dengesizlikleri gidermek için bölgesel kalkınma projeleri de geri kalmış denilebilecek bölgelerde uygulanmıştır. Geri kalmış bölgeleri kalkındırmak Türkiye'de her dönem en önemli politikalar arasında yer almış, hem bölgeler arası farkları en aza indirmek, hem de ülke olarak gelişmişliği sağlamak için çeşitli projeler uygulamaya konuşmuştur. Bunlardan en önemlileri "Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP)", "Doğu Anadolu Kalkınma Projesi (DAKAP)", "Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişme Projesi (DOKAP)" sayılabilir (Sevinç, 2011:47-48). Bu projeler hakkında detaylı bilgi takip eden alt başlıklar altında verilmiştir.

5.6.1. Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP)

1977 yılında adı konulan Güneydoğu Anadolu Projesinin planı 1989 yılında hazırlanmıştır ve Türkiye yüzölçümünün %10'una denk gelen alanı kapsamaktadır. Başlangıçta sadece sulama projesi olarak tarımı güçlendirmeyi öngören bu proje, zamanla bölgesel kalkınma projesine dönüşmüştür (Akış, 2002: 12). GAP'ın en temel amacı Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki geri kalmışlığı en aza indirmek ve zamanla diğer bölgelerle eşit kalkınma seviyesine getirmektir. Bu doğrultuda sürdürülebilirlik temelinde doğal kaynakların en verimli şekilde kullanılmasını, toprak ve su kaynaklarının zenginleştirilmesini hedeflemektedir (Akış, 2002: 13). Güneydoğu Anadolu Bölgesinde yaşam kalitesi, eğitim, sağlık, turizm, ekonomik faaliyetler ve cinsiyet eşitliği gibi konularda Türkiye'nin diğer bölgeleri ile eşit seviyeye getirmeyi amaçlamaktadır (IPARD I, 2006:129).

Projenin ilk yıllarında Güneydoğu Anadolu Bölgesinin toprak ve su kaynaklarının zenginleştirilmesi amacıyla Fırat ve Dicle nehirlerinde kurulacak baraj ve tesislerle sulama ve hidrolik enerji üretimi için 13 farklı projenin birleştirilmesi olarak öngörülmüştür. Bu 13 proje toplamda 22 adet baraj ve 19 adet hidrolik santral kurulmasını, buna bağlı olarak 1,7 milyon hektarlık sulama şebekesini içermektedir. GAP zamanla tarım sektörü, sanayi, ulaşım hizmetleri, eğitim, sağlık ve altyapı hizmetlerini içeren çok kapsamlı bir bölgesel gelişim projesine evrilmiştir (Can, 2007: 34).

5.6.2.Doğu Anadolu Kalkınma Projesi (DAKAP)

Devlet Planlama Teşkilatı (DPT), bölgeler arası ekonomik ve sosyo-ekonomik kalkınma farklılıklarını azaltmak ve geri kalmış bölgeleri kalkındırmak amacıyla 1997 yılında Doğu Anadolu Kalkınma Projesi için çalışmalar başlatılmıştır (Sarıca, 2001: 201). Kısaca DAKAP olarak bilinen Doğu Anadolu Kalkınma Projesi, pilot bölge olarak seçilmiş Ardahan, Erzurum ve Kars illerinin kırsal alanlarında uygulanmıştır. Bu proje kapsamında verilen eğitimlere 1118 kişi katılmış ve sadece Erzurum'un Şenkaya ilçesinde şu sonuçlar alınmıştır:

- 5 ton tohumluk temini sağlanması,
- Küçükbaş hayvancılığı geliştirmek için 500 adet küçükbaş dağıtımı,
- 5574 adet büyükbaş aşılması yapılmıştır.

Bu projenin Kars sınırlarındaki Susuz ilesinde elde edilen sonuçları aşağıda listelenmiştir:

- Arıcılık eğitimi verilmesi,
- Şenkaya Göleti ile Kırkpınar Deresine balıkçılığı geliştirmek amacıyla 15,000 yavru alabalık bırakılması,
- Kars Merkez'de 700 dekarlık arazi üzerinde yem bitkileri tohumluk üretiminin iyileştirilmesi (Tuncel & Yalçın, 2011: 35).

5.6.3.Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişme Projesi (DOKAP)

Türkiye, Doğu Karadeniz Bölgesini kalkındırmak amacıyla hazırlanacak bir bölgesel gelişme planı için Japonya'dan hibe desteği talebinde bulunmuştur. Bu amaçla görüşmeler Türkiye tarafında Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) ile Japonya Uluslararası İş birliği Ajansı (JICA) arasında yapılmıştır ve Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişme Projesi 17 Aralık 1998 tarihinde taraflarca imzalanmıştır (Sarıca, 2001: 186). DOKAP, Artvin, Bayburt, Giresun, Gümüşhane, Ordu, Rize ve Trabzon illerini kapsayan, çok sektörlü bir bölgesel kalkınma projesidir (Can, 2007: 34).

5.7. Avrupa Birliği Kırsal Kalkınma Yaklaşımları ve Türkiye

Avrupa Birliği'ne aday ülkelere hazırlık kapsamında yürütülen kırsal alanları kalkındırmaya yönelik projeler 1950'lerde "Ortak Tarım Politikası (OTP)" ile başlatılmıştır (Özensel, 2018: 178). OTP başlangıçta kırsal alanları geliştirmekten ziyade üreticinin sermayesini ve buna bağlı olarak gelirini arttırmayı öngörüyordu. 1970'li yıllarla birlikte bu yaklaşım biraz değişerek, yine sermayeyi arttırmak amacıyla tarım sektörünü geliştirmeye ve var olan sorunlarını iyileştirmeye yöneldi. Yine aynı dönemde tarımla uğraşan insanlara kaliteyi arttırmak amacıyla mesleki eğitimler düzenlenmeye başlandı ve erken emeklilik imkânı getirildi. Ayrıca "Az Tercih Edilen Bölge" (Less Favoured Area) olarak nitelendirilen ve belli maddelere göre belirlenen alanlara yönelik kırsal kalkınma destek programları yürütülmüştür. Zamanla kırsal alana yönelik Ortak Tarım Politikaları daha da çok önem kazanmış ve Avrupa Birliği kalkınma politikalarına temel olmuştur (Doğan & Akşahin, 2011: 9).

5.7. 1. Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu ve Destekleri

Türkiye-AB ile ilişkileri bağlamında açılan fasıllardan biri olan kırsal kalkınma faslının bir sonucu olarak Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu, AB ve Türkiye Cumhuriyeti eş finansmanı ile 42 ilde teşkilatmış belirli alanlarda kırsal ve kentsel alanlardaki projelere hibe veren Tarım ve Orman Bakanlığı'na bağlı ilgili bir kuruluştur. TKDK, 18 Mayıs 2007 tarihinde resmi gazetede yayınlanan 5648 nolu yasa ile kurulmuştur. TKDK'nin görevi kırsal alanları geliştirmeye yönelik politikaların uygulamasını yürütmektir. Bu politikalar ulusal kalkınma programında belirlenen çerçevelere uygun şekilde yürütülür. TKDK uygulanan programlar için gerekli olan finansal desteği Türkiye Cumhuriyeti hazinesine ek olarak Avrupa Birliği ve diğer uluslararası kuruluşlar aracılığı ile de sağlayabilir. TKDK, Avrupa Birliği'nden aldığı fonları tarım sektörünü geliştirmek ve güçlü rekabet oluşturmak için gerekli kaliteye ulaşmak amacıyla kullanmakla yükümlüdür (Bahtiyar, 2014: 314).

TKDK tarafından yürütülen destek programları küçükbaş, büyükbaş süt ve et üretimi, kanatlı eti üretimi, yumurta üretimi, toprak örtüsü yönetimi ve toprak erozyonu kontrolü, LEADER yaklaşımı-yerel kalkınma stratejilerinin uygulanması, süt ürünlerini işlenmesi, et ürünlerinin işlenmesi, süt toplama merkezi, kırmızı ve kanatlı eti kesimhaneleri ve parçalama tesisleri, meyve ve sebzelerin işlenmesine yönelik yatırımlar, su ürünleri işleyen işletmeler, su ürünleri ve balık yağı üreten işletmeler, süs bitkileri ve çiçek soğanı yetiştiriciliği, tıbbi ve aromatik bitkiler, mantar ve misel üretimi, fide ve fidan üretimi, arıcılık ve arı ürünlerinin üretimi, işlenmesi ve paketlenmesi, zanaatkarlık ve yerel ürün işletmeleri, kırsal turizm ve rekreasyon faaliyetleri, kültür balıkçılığı, makine parkları ve yenilenebilir enerji yatırımları (TKDK,2021).

6. KIRSAL KALKINMA MODELLERİ

Kırsal bölgelerde kalkınmanın içindeki problemler her geçen gün artmakta olup, bu sahalara yönelik geniş kapsamlı bir kırsal kalkınma perspektifinin gerekliliği ortaya koymuştur. Türkiye’de kırsal bölgelerin kalkındırılması, kırsaldan şehirlere göçün önlenmesi, kırsal alanlara götürülen hizmetlerinin maliyetlerinin azaltılması, ulusal pazar yapısı ile bütünleşmeyi sağlamak ve ortaya çıkan problemlerin çözümü amacıyla 1963 yılı sonrasında değişik hükümet dönemlerinde kırsal kalkınma modelleri oluşturulmuştur (Avşar, 2017:9-10). Türkiye’de sınırlı olan kaynakların dengeli dağıtılması ve ülke kalkınmasının genele yayılması bağlamında planlı dönemle beraber kalkınma modelleri ortaya atılmıştır. Toplum kalkınmasının en önemli araçlarından birisi olan ve köylünün örgütlenmesi ve güç birliği yapması anlamına gelen kooperatifçilik ise planlı dönemde yeterince hayata geçirilememiştir. Bu dönemde uygulanan kırsal kalkınma yaklaşımları ve projelerinin başarıya ulaşmamasının bir nedeni de yönetsel yapının projeleri başarılı kılacak doğrultuda yeniden gözden geçirmemesi olabilir. Örneğin: Köy kent ve merkez köy projeleri için ekonomik ve sosyal politikalar önerildiği halde köy yönetimleri bu projeleri başarıya ulaştıracak biçimde yeniden yapılandırılmamıştır (Mengi & İşçioğlu, 2019: 11).

6.1. Toplum Kalkınması Girişimi

Önceleri Birleşmiş Milletler aracılığıyla başlatılıp Hindistan’ın ve Pakistan benzeri ülkelerde yürütülen toplum kalkınması modeli, ülkemizde 1960’lı yıllarla birlikte başlayan planlı kalkınma dönemi ile ortaya çıkmış bir modeldir. Modelin başlıca amacı, kırsal sorunlarının çözümünü merkezden beklemek yerine, köy yerleşim alanlarının kendi kendisine yeterli hale getirilmesi ve özellikle halkın katılımının sağlanmasıdır. Bu model ilk iki planda öngörülmüş ve ülke genelinde bu modelin yaygınlaştırılması hedeflenmiştir (Yeşilbaş, 2009: 63). 1963–1967 yıllarını kaplayan Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı modelinde; kırsal bölgelerde iktisadi, sosyal ve kültürel gelişmesine imkân verecek “toplum kalkınması” örnek teklif edilmiştir. Kırsal bölgelerdeki yerleşmelerin dağınık olması ve küçük yapılar olmasından dolayı gelişmesini aksi şekilde etki eden problemlerin ortadan kaldırılmasına için uğraşların yapılması öngörülmektedir. Deneme amaçlı örnek köy modellemeleri yapılmıştır. Dikkat edilirse planda geleceğe yönelik edilgen, iyimser hava temenni edilmektedir. Bu ise daha önceki planlarda olan hayata geçilme analizinin olmamasından ve kırsal kalkınma boyutuyla da modelin etkisiz kaldığını göstermektedir.

Tasarımda toplum iyileşmesi, farklı faaliyetlerin yapılması, dernek ve kooperatif benzeri kuruluşların kurulması hem idarenin hem de toplumun arasında bir iş birliği sağlanmasına yardımcı olacak bir tasarım modeli olması hedeflenmektedir. Bu tasarım; toplumun eğitim

düzeyinin ilerlemesine yardımcı olacak, bireyleri beraber hizmet etmeye alıştıracak, toplulukların yapısında istenen değişikliklerin gerçekleştirilmesini imkân verecektir. Öz olarak toplumsal kalkınma, kırsal bölgelerde yaşamlarını sürdürenlerin teşkilatlanması hem idare ile iş birliği kurması hem de hizmetlerini fiziksel ve iktisadi kuvvet ile yapılan hizmetlerin benimsemesi ile oluşmaktadır.

6.2.Köy-Kent Kalkınma Girişimi

Kırsal bölgelerden şehirlere göç etmeye engel olmak, kırsal bölgede yaşamlarını idame eden insanlara eğitim, sağlık, tarım, altyapı vb. hizmetler ulaştırarak, bu bölgedeki insanların iktisadi ve sosyal alanlarda kalkınmasına yardımcı olmak sağlamak amacıyla yapılan bir modeldir. Köy-kent kalkınma girişiminin özünde, sanayileşme ve kentleşmenin kırsal alanlarda yapılması hedefi yatmaktadır. Bu modeli kırsal alanda yaşayan insanların ihtiyaçlarının kırsal alanlarda karşılanması için tasarlanan köy yerleşim birimleri oluşturmaktadır. Köylerdeki yaşam standartlarının artırılması, göçün önlenmesi bağlamında sosyo-ekonomik şartlar çerçevesinde bir araya getirilecek köy grupları işbirliğinin artırılması ve köylere sunulacak hizmetlerin uyumlu ve planlı olması olarak sunulması amaçlanmıştır. Bu modelde göçün sadece göçün durdurulması değil, göçün tersine döndürülmesi, köylerde iş olanaklarının artırılarak köyleri bir cazibe merkezleri haline getirerek atıl olan kırsal alan kaynaklarını köylü halkın desteği ile harekete geçirmek de projenin amaçları arasında yer almaktadır (Çolakoğlu, 2007: 189).

Projenin asıl sahibi CHP, 1973'teki seçim bildirgesine "Ak Günlere" başlığını vermiştir. Seçim Bildirgesi'nin giriş kısmına ise şöyle başlamaktadır: "Ne yoksulluk ne baskı ne ezen ne ezilen, insanca hakça bir düzen" (CHP, 1973). Köykent yaklaşımı, o yıllarda biri Batı Karadeniz ve diğeri de Doğu Anadolu'da olmak üzere iki farklı yörede uygulanmaya başlanmış; ancak, dönemin toplumsal ve politik istikrarsızlıkları nedeniyle devam ettirilememiştir (Erdönmez, 2005:38). Türkiye'de ilk kez 2000 yılında Ordu ilinin Mesudiye ilçesinde uygulanan bu model ile yapılan kerese fabrikası ve sosyal tesisleri günümüz itibariyle çürümeye terk edilmiştir (Hurriyet.com.tr, 04.09.2020). Bu örnekte olduğu gibi Türkiye'de sürdürülebilir bir kırsal kalkınma hükümet değişikliği ile sekteye uğrayabilmektedir.

6.3.Tarım-Kentleri Kalkınma Girişimi

Türkiye'de kırsal nitelikli yerleşme sayısı 80.000'in üzerindedir. Düzensiz olarak ülkeye dağılmış olan bu çok küçük yerleşme merkezlerinin tümüne altyapı hizmetlerini götürmek, olanaksız denilecek kadar güçtür. Milliyetçi Hareket Partisi'nin programlarında, bu yerleşim birimlerine götürülecek altyapı hizmetlerinin maliyetini düşürerek, ekonomik olmasını sağlamak için köylerin birleştirilmesi yönünde bir politikayla 80 binin üzerindeki yerleşim merkezlerinin

4-5 bine indirgenmesi, kırsal bölgedeki nüfusun üç ile beş bin nüfuslu yerleşim merkezlerinde toplanması önerilmiştir. Kamuoyunda tartışılan ve geçmişte de yer alan bu görüşe göre oluşturulması önerilen kırsal birimlere ‘Tarım Kentleri’ ismi verilmiştir (Tercan, 2019: 522).

Tarım kentleri girişimi, MHP eliyle ortaya konulmuş kırsal kalkındırma tarzıdır. Bu model ile bölgelerin niteliklerine göre, 8-10 köy bir merkez olacak biçiminde birleştirilen merkezlerin tarım alanı yapılması düşünülmektedir. Tarım kentleri, köy kent benzeri uygulamalar olup, 1970–1980 arasında uygulanmıştır.

6.4. Merkez Köy Kalkınma Girişimi

1973–1977 yıllarını kaplayan üçüncü beş yıllık kalkınma plan programında; köy gruplarında merkez bir ana yerleşim alanı hizmet durağı namına geliştirilerek kırsal alandaki toplumu gelişimini canlandırmayı hedefleyen merkezi köy yaklaşımı kabullenmektir. Yayılmış şekildeki kırsal yerleşim alanlarının kalkınma açısından ciddi problemler namına süren; yerleşim alanlarının yoğunluğu ve dağınık olması, şehir merkezinden kırsal alanlara yapılan yol, içme suyu, elektrik buna benzer hizmetlerin eksik olmasına neden olmaktadır. Belediyeler, il özel idareleri ve köy idaresi imkânlarının kıt olması sebebiyle, kanunlar ile sınırları çizilen görevlerinin olması gibi yapılmaması sebebiyle; Devlet Planlama Teşkilatı’nın 1973 yılında yayınladığı bir genelgeyle merkez köy, “kamu örgütlerinin köye, köylüye götürmekle yükümlü oldukları hizmetlerden merkezi bir yerleşim aracılığı ile götürülmekte olanların örgüt, tesis, personel ve hizmetle ilgili özelliklerinin toplandığı merkezi yerleşim yeri” olarak tanımlanmıştır. Merkez köyler hem genelgede hem de planda tanımlandığı haliyle daha çok işlevsel görevleri yerine getirmek amacıyla oluşturulmaya çalışılmış, kırsal alanların sosyal ya da ekonomik gereksinimlerini ele alan bütünsel bir amaç sergilememiştir. Bu yaklaşım da yalnızca, köylerin hizmetlere daha kolay ulaşması sağlanmaya çalışılmıştır (Kaldırım, 2012: 36).

6.5. Pilot Köy Kalkınma Girişimi (Örnek Köy)

1963-1965 yıllarını kapsayan uygulanan ideal köy yaklaşımı, kendine has özellikleri bulunan köyün, etrafındaki kırsal alanlara yerleşen ideal ayrıcalıkta kalkınması diye açıklanmaktadır. Bu nedenle, kırsal alandaki köylere ulaştırılan hizmetlerin civar köylerin de faydalanması ve örnek teşkil etmesi amaçlanmaktadır (Torun, 2012: 265).

7. MATERYAL ve YÖNTEM

7.1. Araştırma Probleminin Tanımı

Çalışmanın kurgulanmasında uygun araştırma tasarımının yapılabilmesi için ilk şart problemin doğru tanımlanmasıdır. Sorunun çok boyutlu olması nedeniyle bu süreç zaman almıştır. Bu çalışmada, muhtarların sosyolojik profilleri ile kırsal kalkınmadaki rol ve işlevlerinin sosyolojik tahlili, Mersin il örneğinde deneyimleme ve karşılaştırmalı sosyolojik analize tabi tutulmuştur.

7.2. Araştırmanın Amacı ve Kapsamı

Bu çalışmanın kapsamı Mersin ilinin on üç ilçesinde, 30 Mart 2014 tarihinden önce köy ve belde olarak tanımlanan kırsal alanlarda görev yapan muhtarlarla sınırlı tutulmuştur. Görev aldığı sınırlar içerisinde, mahalle hakkında en rahat bilgi alınabilecek ve kolay erişilebilen alt kademedeki idareci olan muhtarlar, küçük yerleşim alanlarının sorumlusu olmanın yanında, devletin vatandaşlarıyla olan bağını kuran kişidir. Bu faaliyetin ana nedeni, muhtarlık kurumunun oluşum aşamasından günümüze değin değişen yapısını ortaya koymanın da ötesinde, muhtarların sosyolojik profilleri ile Türkiye'nin temel sorunlarından biri olan kırsal kalkınma konusundaki rol ve işlevlerinin araştırılmasıdır. Bu doğrultuda konu ile ilgili daha önce yazılmış kitap, dergi, makale, yüksek lisans, doktora tezleri, yasa, tüzük ve yönetmelikler vs. taranarak literatürün gözden geçirilmesi sağlanmıştır. Yapılan çalışmalarda ya belirli bölge özelinde muhtarlık kurumu ele alınmış ya da belirli bir zaman süreci ile muhtarlık kurumu irdelenmiştir. Bu çalışma, tüm bu saptamaları göz önünde bulundurarak, bütünlükçü bir bakış açısıyla Osmanlı'dan günümüze muhtarlar ve muhtarlık kurumunu ele almıştır. Tarihsel bir toplumsal sorun addedilebilecek olan kırsal kalkınma hususunda muhtarların rolü ve kırsal kalkınma sürecindeki fonksiyonları üzerinde durulmuştur. Buna bağlı olarak kırsalda yaşayan yerel yönetici olan muhtarların profilleri, seçkin elitist teori gözüyle tahlil edilmiştir. Kalkınma teorileri boyutuyla tek yönlü bir teorinin bu kalkınmamışlığı izahı zor olacağı ve kalkınmamışlığın iç ve dış nedenlerinin koşulları birlikte düşünüleceği saptamasıyla özellikle Nurkse'nin kısır döngü teorisi, Perroux'un kalkınma kutupları teorisi ve son olarak Prebish'in yapısalci tezleri üzerine analiz yapılmıştır.

Muhtarlık kurumun başında bulunan kişi, yaşadığı toplumun bir parçası ve ileri geleni olarak, mahalle veya köy ile resmi kurum ve kişiler arasında köprü görevi görmektedir. Köy ve mahalleden bir talebi olan kişi veya kurum, muhtarlık kurumunu bir temas noktası olarak görmektedir. Muhtarlık kurumu, halkın kılcallarına kadar inen, yaşadığı köyü veya mahalleyi çok iyi tanıyan, sorun ve çözümlerini bilen bir mevki olarak, vatandaşlarla olan beşerî ilişkileri

yönetmel bağlamdan öte psikolojik, sosyolojik bir alanda izah edilebilir. Bu araştırmada cevap aranan temel soru: “Mersin il örneğinde muhtarların sosyolojik profilleri ile kırsal kalkınmada rol ve işlevlerinin sosyolojik tahlili nasıldır?” şeklindedir.

7.3. Araştırmanın Soruları

İnceleme, yoğun olarak tasarlayıcı şekilde toplumsal bir araştırma olarak tasarlanmıştır. Bilimsel çalışmaların özgünlüğü, bir noktada soru sorma özgürlüğüne bağlıdır. Soru sormak bilgi gerektiren, zekanın işlevliğini gösteren bir ayrıntıdır (Arslan, 2012). Bu uğraşta denekler ile ilgili araştırma sualleri bulunmaktadır. Bilimsel araştırmalarda soruların belirlenmesi araştırmanın önemli noktalarından birisidir. Bilimsel araştırmada soru hazırlama ciddi zaman ve uğraş gerektiren bir husustur. Araştırmada kaynak kişilere yöneltilecek her bir soru geçerlilik ve güvenilirliği olan konuyla ilgili boyutta olmalıdır. Bu minvalde bu çalışmada yapı ve sistemlerine göre farklı türlerde sorulardan problemin cevapları bulunmaya çalışılmıştır. Araştırmada üç ana problem etrafında sorulardan oluşturulmuştur. Birincisi muhtar tanıma yönelik sorular, ikincisi Mersin’in kırsal alanlarını belirlemeye yönelik sorular ve son olarak kırsal kalkınmaya yönelik potansiyeli, fırsat ve tehditleri belirlemeye yönelik sorular ve alt problemlerden oluşmaktadır.

1. Mersin kırsal alanlarındaki muhtarların profilleri nasıldır?

- 1.1. Muhtarların cinsiyet özellikleri nedir?
- 1.2. Muhtarların yaş durumları nasıldır?
- 1.3. Muhtarların eğitim durumları ne aşamada?
- 1.4. Muhtarların medeni durumları nasıldır?
- 1.5. Muhtarlar evlendiklerinde kaç yaşındaydı?
- 1.6. Muhtarların çocuk sayısı kaçtır?
- 1.7. Muhtarların elit dolaşım hızları nasıldır?
- 1.8. Kaç yıldır muhtarlar seçtikleri mahallede oturmaktadırlar?
- 1.9. Muhtar seçilmeden önce muhtar seçilenler ne iş yapıyordu?
- 1.10. Muhtarların ailede kendilerinden önce muhtarlık yapan var mı?
- 1.11. Muhtarların ortalama toplam aylık gelirleri ne kadardır?
- 1.12. Muhtarların eşleri ne iş yapmaktadır?
- 1.13. Muhtarların şahıslarına ait tarla bağ bahçe var mı?
- 1.14. Muhtarlık dışında muhtarlar geçimlerini hangi işleri yaparak sağlamaktadırlar?
- 1.15. Muhtarların muhtar seçilmeden önce sosyal güvenceleri var mıydı?
- 1.16. Muhtarların gelecek dönem muhtar adayı olmayı düşünüp düşünmeleri durumu nasıldır?

1.17. Muhtarların muhtarlığı bir basamak olarak görüp belediye meclis üyeliği veya belediye başkanlığı için aday olmayı isteme durumları nasıldır?

1.18. Mahallenizde muhtar seçilmede önemli olan faktörler nelerdir?

1.19. Muhtarlıkta muhtarları en çok meşgul eden işler nedir?

1.20. Muhtarlara göre yapılan işe oranla verilen muhtar aylığı yeterli midir?

1.21. Mahallenizle ilgili gelişmeleri hangi sosyal medya hesaplarınızdan paylaşarak vatandaşları bilgilendiriyorsunuz?

2. Mersin kırsal alanlarının özellikleri nasıldır?

2.1. Muhtarlar mahallelerini nasıl tanımlamaktadırlar?

2.2. Mersin kırsal alanlarının yazın ve kışın nüfusu ne kadardır?

2.3. Muhtarlar Muhtarlık Bilgi Sisteminin kullanımından ne derece memnundur?

2.4. Muhtarlık binalarının su ve elektrik giderlerini sizce kim ödemelidir?

2.5. Muhtarlara göre ilçe belediyesinin hizmet götürme sürecinde muhtarlarla diyalogları ve oy oranları ile ilgili bir ayrımcılık sizce söz konusu mudur?

2.6. Valilik veya kaymakamlık himayelerinde kurum amirleri ve muhtarlar toplantısı yapılmasından ne derece memnunsunuz?

2.7. Bağlı bulunduğunuz belediye stratejik plan oluştururken sizin görüşlerinize başvuruyor mu?

2.8. İlçe Belediyesi Meclis toplantılarına sizi davet ediyor mu?

2.9. İlçe Belediyesi Meclis toplantılarına sizi davet etse katılır mısınız?

2.10. On-on beş yıl öncesi ile günümüzdeki durumu karşılaştırdığınızda, muhtarın durumu eskiden daha mı itibarlıydı?

2.11. Muhtarlar 6360 sayılı yasa ile mahalleye dönüştürülen köylerinin tekrar köy olmasını istemekte midir?

2.12. Muhtarlara göre görüşmelerde bulunduğu kurumlardaki sorumlular problemlere çözüm üretiyorlar mı?

2.13. Mahallenizdeki komşuluk ilişkileri, yardımlaşma ve dayanışma konularında ne derece memnunsunuz?

2.14. Genel olarak değerlendirdiğinizde muhtarlara göre mahalleri nasıl bir mahalledir?

2.15. Kırsal alanlarda tarihi değeri olan gün yüzüne çıkarılmayı bekleyen herhangi bir eser var mıdır?

2.16. Kırsal alanlarda tarihi değeri olan gün yüzüne çıkarılmayı bekleyen hangi eser vardır?

2.17. Muhtarların görev yaptıkları mahallelerde anıtsal nitelikte yüz yaş üstünde ağaç var mı?

2.18. Mahallenizin içme suyu sorunu var mı?

- 2.19. Mahallenizde küçük ölçekli sulama göleti var mı?
  - 2.20. Küçük ölçekli sulama göleti yoksa ihtiyaç var mı?
  - 2.21. Mahallenizden ilçe merkezine ulaşımında vatandaşlar en çok neyi tercih etmektedir?
  - 2.22. Mahallenizdeki yol ıslah ve genişletme çalışmalarından memnun musunuz?
  - 2.23. Mahallenize ulaşımında yeterince yol ve trafik levhaları var mı?
  - 2.24. Mahallenizde yeterince çöp konteyneri var mı?
  - 2.25. Mahallenize çöp kamyonu haftada kaç defa geliyor?
  - 2.26. İlçe belediyesince yapılan temizlik hizmetlerinden ne derece memnunsunuz?
  - 2.27. Belediye tarafından yürütülen mezarlık hizmetlerinden ne derece memnunsunuz?
  - 2.28. Büyükşehir belediyesince yürütülen cenaze hizmetlerinden ne derece memnunsunuz?
  - 2.29. Mahallenizde bulunan ibadethanelerin bakım, onarım ve temizliğinden memnun musunuz?
  - 2.30. Belediyenin mahallenizdeki sinekle ve haşerelerle mücadelesinden ne derece memnunsunuz?
  - 2.31. Mahallenizde spor yapılabilecek tesis veya toprak/çim/halı saha var mı?
  - 2.32. Diğer mahallelilerle ortak bir etkinliğiniz oluyor mu?
  - 2.33. Diğer mahallelilerle ortak bir etkinliğiniz oluyorsa ne yapmaktasınız?
  - 2.34. Mahallenizde aile sağlık merkezi/sağlık evi var mı?
  - 2.35. Mahallenizde aile sağlık merkezi/sağlık evi yoksa mahallenize doktor-hemşire haftada kaç defa geliyor?
  - 2.36. Mahallenizde Cadde ve sokak lambalarının aydınlatılması sorunu var mıdır?
  - 2.37. Mahallenizde okul var mı?
  - 2.38. Mahallenizde okul varsa okulun fiziki şartları nasıl?
  - 2.39. Mahallenizde internet altyapısı var mı?
  - 2.40. Mahallenizdeki işsizlik var mı?
  - 2.41. Mahallenizde ne kadar yoğunlukta suç olayları (hırsızlık, kavga, cinayet, vs.) gözlemlenmektedir?
  - 2.42. Mahallenizde cep telefonları çekiyor mu?
  - 2.43. GSM operatörlerinin çekim gücünden ne derece memnunsunuz?
  - 2.44. Mahallenizde hangi iş yerleri var?
  - 2.45. Mahallenizde kütüphane var mı?
  - 2.46. Mahallenizde kütüphane yoksa olmasını ister misiniz?
3. Kırsal kalkınmaya yönelik potansiyeller, fırsatlar ve tehditler nelerdir?
    - 3.1. Muhtarlar devlet desteklemeleri, hibe mekanizmaları hakkında bilgi sahibi midir?
    - 3.2. Muhtarlara göre Türkiye, Avrupa Birliği'ne üye olmalı mı?

3.3. Muhtarlar Mahallelerinde sosyal kültürel sanatsal etkinlikler (sinema, tiyatro, konser vs.) olmasını istemekte midir?

3.4. Mahallenizde Meslek edindirme kursları açılmasını istemekte midir?

3.5. Hangi meslek edindirme kursları açılmasını istemektedir?

3.6. Mahallenizin en önemli üç sorunu nelerdir?

3.7. Mahallenizdeki insanlar yumurta, yoğurt, et balık, tavuk, turşu, konserve, salça, pekmez, reçel vs. gibi kışlık veya günlük gıdaları çoğunlukla kendileri mi yapmakta hazır mı almaktadırlar?

3.8. Tarımsal üretim ile ilgili il/ilçe tarım ve orman müdürlüklerince mahallelilere yeterince bilgi verilmekte midir?

3.9. Mahallenizde âtlı (ekilip biçilmeyen) tarım arazisi var mı?

3.10. Mahallenizde âtlı (ekilip biçilmeyen) tarım arazisi olmasının nedenleri nelerdir?

3.11. On-on beş yıl öncesi ile günümüzdeki durumu karşılaştırdığınızda, çiftçinin durumu eskiden daha mı iyiydi?

3.12. Çiftçilerin finans ihtiyacını gidermek için buldukları çözüm nedir?

3.13. Mahallenizde meyve ve sebzelerin değerlendirilmesi için paketleme tesisi ve(ya) soğuk hava deposuna ihtiyaç var mı?

3.14. Mahallenizde yöreye özgü yetiştirilen bir ürün var mı?

3.15. Mahallenizde yöreye özgü yetiştirilen bir ürün varsa nedir?

3.16. Mahallenizde coğrafi işaret alabilecek ürün var mı?

3.17. Mahallenizde coğrafi işaret alabilecek ürün varsa nedir?

3.18. Tarım kooperatifi gibi, herhangi bir tarımsal birliğe/üretici örgütüne üye misiniz?

3.19. Mahallenizde kalkınma kooperatifi kurulabilir mi? Siz üye olmak ister misiniz?

3.20. Sizce Mersin'de yeterince tarımsal amaçlı kalkınma kooperatifi var mı?

3.21. Kadın üretici kooperatifi kurulsa eşinizin, anne veya kız kardeşinizin üye olmasını ister misiniz?

3.22. Mahallenize turizm kapsamında yerli/yabancı turist gelmesini ister misiniz?

3.23. Mahallenizde dışarıdan gelen kişilere arazi satışı olmakta mıdır?

3.24. Mahallenizden olmayan birisinin mahallenizde bir yatırım (soğuk hava deposu, süt çiftliği, sera, otel vs.) yapmasını ister misiniz?

3.25. Muhtarlara göre tarımda üreticiler devletten ne bekliyor?

3.26. Muhtarlara göre mahallerinin kalkınması kooperatifleşme ile mi yoksa aile çiftçiliğinin güçlendirilmesi ile mi sağlanır?

3.27. Yeterli bütçeniz olsa mahallenize ilk ne alırsınız veya ne yaparsınız?

3.28. Yirmi yıl sonra mahallenizi bekleyen en büyük tehdit sizce nedir?

7.4. Araştırmanın Önemi

Yalnızca kırsal sorunların değil, kentteki noksanlıkların tespitinde de özellikle kırsal alandaki gelişmenin önündeki engellerin ve çözüm önerilerinin belirlenmesi noktasında kırsal alanda hem yaşayan hem de yönetici konumunda bulunmaları nedeniyle muhtarlar, sorunların tespiti noktasında önemli bir temas ve bilgi alma noktasıdır. Bu çalışmada da Mersin'in on üç ilçesinin kırsal alanında görev yapan muhtarlara bir anket çalışması uygulanmıştır.

Sosyolojik bir perspektifle kırsal alan muhtarının profilleri ile muhtarın mahalle ve hükümet işlerindeki rolü, kırsal alanda yaşayanların muhtarlardan beklentileri ve kırsal kalkınma sürecindeki muhtarların rol ve işlevleri konusunda muhtarların fikirlerine başvurulmuştur. Kırsal kalkınma gerçeğini daha iyi anlamak ve anlatabilmek için sorunların doğru tespiti, özellikle de orada uzun yıllar yaşayan yerel yönetici olan muhtarların görüşlerinin alınması önemlidir. Kırsal kalkınma sorununun temelinde yatan sorunların izahının tam yapılabilmesi için kırsal alanın ve kırsal alanda yaşayanların sorunlarının iyi analiz edilmiş olması ve buna çözüm getirecek fikirlerin de kırsal alanda yaşayanlardan tedarik edilip çözüm üretilmeye çalışılması çalışmanın çıkış yoludur.

7.5. Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Türk idare sisteminde köy muhtarlığı ya da köy yönetimi, bir yerel yönetim kuruluşudur. Günümüz itibariyle elli bir ilde köy muhtarlığı mevcudiyetini devam ettirmektedir. Bu araştırmanın evrenini, Mersin ilinde görev yapan muhtarlar oluşturmaktadır. Mersin ili örneğinde yapılan çalışmada, 30 Mart 2014 tarihinden itibaren tüm büyükşehirlerdeki köyler mahalleye dönüştürüldüğünden, bu tarihten önceki köyler ve nüfusu yirmi binden daha az olan yerleşim yerleri de kırsal alan olarak değerlendirilmiştir. Çalışmanın merkezini, bahsi geçen yerlerde görev yapan muhtarlar oluşturmaktadır. Çalışmada Mersin ilinin tercih edilmesinin nedenleri, öncelikle Mersin ilinin kırsal kalkınma bağlamında tarım, hayvancılık, enerji ve kırsal turizm potansiyelinin yüksek olmasıdır. Ayrıca araştırmacının uzun yıllar Mersin'de yaşaması, ilaveten IPARD programının uygulayıcısı bulunan TKDK'de çalışıyor olması tercihte önemli rol oynamıştır.

Çalışmanın örnekleminin kırsal alanlarla sınırlanması nedeniyle kent merkezlerinde görev yapan muhtarlar, çalışmanın dışında bırakılmıştır. Yapılan çalışmada evrende yer alan beş yüz elli dört muhtardan iki yüz seksen yedisi ile görüşme sağlanmıştır.

7.6. Veri Kaynakları

Kırsal kalkınma olgusunun teorik çerçevesini oluşturan literatür taramasına ek olarak TÜİK istatistikleri, kırsal kalkınmaya yönelik devlet destekleme mekanizmalarını ortaya koyan

yasa, yönetmelik, uygulama tebliğleri çalışmanın önemli veri kaynaklarıdır. Diğer yandan çalışmanın uygulama bölümünde kullanılan bilgiler, yarı-yapılandırılmış soru formlarına dayanan saha araştırmasından elde edilmiştir. Mersin’de kırsal alanda görev yapan muhtarlara uygulanan anketler, bilgisayar ortamında bir veri setine dönüştürülüp SPSS 26 programı aracılığıyla analiz edilmiştir.

7.7. Değişkenler

Çalışmanın birinci temel bağımlı değişkeni, muhtarların sosyolojik profilleridir. İkinci ana değişken ise muhtarların kırsal kalkınmadaki rol ve işlevleridir. Bu değişkenlerin üzerindeki değiştirici etkisi araştırılacak bağımsız değişkenler arasında ise başta demografik değişkenler (yaş, cinsiyet, medeni durum, eğitim durumu vb.) olmak üzere toplumsal çevre ve yaşam standartları, teknoloji kullanımı, sosyalleşme olanaklarına erişim gibi değişkenler sayılabilir.

7.8. Analiz Yöntemi

Araştırmada elde edilen nicel veriler, SPSS 26 (Statistical Package For Social Sciences) istatistiksel analiz programı kullanılarak analiz edilmiştir. Bu bağlamda çalışmada betimleyici istatistik teknikleri kullanılmıştır. Diğer yandan yarı-yapılandırılmış soru formlarında yer alan nitel sorular, nitel analiz teknikleri kullanılarak sınıflandırılmış ve yorumlanmıştır. Ayrıca bazı değişkenlere ait frekans dağılımı alınarak ve yorumlanarak muhtarların kırsal kalkınmadaki rol ve işlevleri tahlil edilmiştir.

7.9. Sınırlılıklar

Araştırmanın temel sınırlılıklarından biri, Mersin iliyle sınırlı tutulmasıdır. Diğer sınırlılık ise Mersin ilinde yer alan, nüfusu yirmi binin altında kalan yerleşim birimlerinde görev yapan dağ köyü, ova köyü, sahil köyü, kırsal alan ilçe merkezi fark etmeksizin muhtarlar oluşturmaktadır. IPARD programının da kriter aldığı kırsal alan tanımı bu çalışmanın evrenini oluşturmaktadır (IPARD I, 2013). Nüfusu yirmi bini aşan yerleşim birimleri kırsal 2014 yılı öncesi köy ve belde olarak tanımlanmayan alanlar bu çalışmaya dâhil edilmemiştir.

7.10. Mersin Mahallelerine İlişkin Genel Bilgiler

Mahalle muhtarlığı kurulduğu günden günümüze değin geçen süre zarfındaki değişiklikler aktarılmaya çalışılmıştır. Bu bölümde ise ilk olarak saha tetkikinin yapıldığı Mersin ilindeki mahalleler ve bu mahallelerdeki olan görüşmeler ile ilgili kısa bir bilgi verilerek incelemelerin neticeleri ve yorumlanması aktarılacaktır. İlk başta gerçek kabul edilen bir hatayı düzeltmek gerekmektedir. Mersin ve İçel iki farklı yerdir. 1927 sayımında Mersin ili Mersin ve

Tarsus ilçelerinden oluşmaktayken, İçel ili ise, Silifke merkezli, Anamur, Gülnar ve Mut ilçelerinden oluşmaktaydı. Silifke, 1869 yılında İçel sancağının merkezi olmuştur. 1919'da bağımsız sancak haline getirilmiş, 1924 yılında yeni kurulan İçel ilinin merkezi yapılmış, 1933 yılında Mersin ve İçel illerinin İçel ili olarak birleştirilmesi ve Mersin'in yeni İçel ilinin merkezi olmasıyla birlikte İçel, Mersin'in ilçesi olmuştur. Mersin'in on üç ilçesi bulunmaktadır. 5442 sayılı İl İdaresi Kanunu gereğince merkezi idarenin il ve bölge teşkilatları valilik birimleri olarak, ilçe birimleri ise kaymakamlık birimleri olarak teşkilatlanmış, yerel yönetimler ise 6360 sayılı yasa gereğince Büyükşehir Belediyesi, on üç ilçe belediyesi ve mahalle muhtarlıkları şeklinde teşkilatlanmıştır (Mersin Valiliği,2021).

Mersin, Hititlerden kalma Kizuvatna Bölgesi'nin merkezinde kurulmuş bir kenttir. Önceleri Mersin, Adana eyaletinin Tarsus kazasına bağlı bir köy durumundaydı ve bu köy iskelesinin başlıca etkinliği, Toros dağlarından hayvan sırtında getirilip yelkenli gemilere yüklenen odun ve kereste ticaretinden ibaretti. Zamanla Adana ovasında tarımsal üretimin artmasıyla orantılı biçimde Mersin'de liman faaliyeti gelişti ve bunun sonucunda köy giderek büyümeye başladı. 1852'de Tarsus kazasına bağlı bir nahiyenin merkezi oldu. Mersin İskelesi'nin artan ticarî yoğunluğu sebebiyle 2 Eylül 1857 tarihli emirle burada her hafta cuma günü pazar kurulması kararlaştırıldı. Bu durum Mersin'in bir köy olmaktan çıkıp kasaba haline geliş sürecini de başlatmış oldu. Amerika Birleşik Devletleri'ndeki iç savaş yıllarında (1861-1865) başta İngiltere olmak üzere Avrupa sanayi ülkeleri pamuk ihtiyaçlarını Amerika dışından temin etmek zorunda kalınca Adana ovasında yerli tipler dışında yeni tohumlarla pamuk üretimi arttı. Bu pamukların dünya piyasasına gönderilmek üzere getirildiği Mersin Limanı büyük önem kazanmıştır (Yıldız, 2008: 972; İslam Ansiklopedisi)

Tarihi Mersin'den de eski Mersin'e bağlı ilçeler bulunmaktadır. Bunlar, Anamur, Silifke, Mut ve Tarsus'tur. 1869 yılında Anamur, 1916 yılında Gülnar, 1933 yılında Silifke, tarihleri çok eski olmakla birlikte Mersin ilinin kurulmasıyla beraber yani 1933 yılında Mut ve Tarsus, 1954 yılında Erdemli, 1987 yılında Aydıncık ve Bozyazı, 1991 yılında Çamlıyayla ilçeleri kurulmuştur. Merkez ilçeleri teşkil eden Akdeniz, Mezitli, Toroslar ve Yenişehir Kaymakamlıkları 01.07.2008 tarihinde faaliyete geçmiştir. 1994 yılında yapılan yerel seçimlerle il merkezinde Büyükşehir dâhilinde alt birim belediyesi olarak Akdeniz, Mezitli, Toroslar ve Yenişehir Belediyeleri faaliyete geçmiş ve 5747 sayılı yasa gereğince ilçe belediyesine dönüşmüş, ilçe sınırlarındaki tüm yerleşim yerleri ve araziler, 6360 sayılı yasa gereğince 01.04.2014 tarihi itibarıyla ilçe belediyesi sınırlarına dâhil edilmiştir (Mersin Valiliği, 2021).

Türkiye'nin seksen bir ilinden 33 kod numaralarıyla belirtilen, alanlar 15.853 km² alana sahiptir. Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemine göre Türkiye nüfusu 2018 yılında toplam 82.003.882'dir. Türkiye'nin cinsiyet dağılımı ise %50,17 erkek, %49,83 kadındır. Mersin toplam

nüfusu ile Türkiye'nin on birinci büyük ilidir. Mersin il nüfusu, 1.814.468 ile ülke nüfusunun % 2,21'ni oluşturmaktadır.

Mersin çok fazla göç almış bir kenttir. Yoğunluklu olarak Güneydoğu ve Doğu Anadolu bölgelerindeki olaylardan sebep kente yoğun göç yaşanmıştır. Plansız gelişen bu nüfus hareketi Mersin'i birçok noktada etkilemiştir. Başta ekonomi olmak üzere, konut, eğitim, sağlık, kültürel ve sosyal yönden değişime uğramıştır. Mersin'in çok fazla bu bölgelerden göçe maruz kalması etnik yapısını da değiştirmiştir. Mersin ili ülkedeki birçok etnik unsurların bir arada yaşadığı bir kenttir. Mersin ilinin yerlileri Yörükler, Türkmenler ve Araplardır. Kentte Balkan savaşlarından sonra göç etmiş çok sayıda Balkan ve Girit göçmeni Türk de yaşamaktadır. Kentin kırsal mahalleleri daha homojendir. Mersin'in kırsalında Yörük Türkmenler ve Araplar hâkimdir. Arap kırsal mahalleleri yoğunluklu olarak Tarsus ovası ve Akdeniz'in kırsal mahallelerinde yaşamaktadır. Yörük Türkmenler ise büyük bir çoğunlukla dağlık ve ormanlık mahallelerde yaşamaktadırlar.

Akdeniz Havzası içerisinde yer alan Mersin ili, Türkiye'nin toplam yüzölçümünün yaklaşık %2'sini oluşturmaktadır. İlin arazisinin: %21'i tarım arazisi, %4'ü çayır ve mera, %52'si orman arazisi, %23'ü tarım dışı arazi olarak kullanılmaktadır. Türkiye'nin: Toplam yaş meyve üretiminin %12'si, toplam muz üretiminin %61'i, toplam çilek üretiminin %35'i, toplam limon üretiminin %53'ü, Mersin'de gerçekleştirilmektedir (Mersin Valiliği,2021). Mersin ve çevresindeki en önemli akarsular Deliçay, Müftü ve Mezitli dereleridir. Bu akarsuların boyları kısa, rejimleri düzensizdir. Tarımsal sulamada bu akarsulardan ve yörede yılda 16 000 000 m³'ü bulan yer altı su rezervinden yararlanılmaktadır. Aynı zamanda Mersin ve çevresindeki bazı sanayi kuruluşları da kendi su ihtiyaçlarını bu su kaynaklarından sağlamaktadır. Ancak 1950 öncesinde yöredeki nüfus ve tarımsal faaliyetler için yeterli olan bu su kaynakları, başta tarımsal faaliyetler olmak üzere artan ekonomik aktiviteler ve şehirleşme hareketleri sonucu ihtiyacı karşılayamaz duruma gelmiştir. Bu su açığını kapatmak için 1966 yılında Berdan I ve Berdan II sulama kanalları faaliyete geçmiştir. Böylece Mersin çevresindeki tarım alanları sulanmış ve tarımsal üretimde artış sağlanmıştır (Sandal ve Gürbüz, 2003: 123). Doğu Akdeniz'in önemli limanlarından biri olan Mersin Limanı'nın hemen bitişiğinde kurulmuş olan Mersin Serbest Bölgesi bu anlamda önemli bir coğrafi lokasyonda yer almaktadır. Gerek limana yakınlığı ve gerekse kendi rıhtımına sahip olması dolayısıyla denizyolu ulaşımı açısından son derece avantajlı durumdadır. Yine coğrafi lokasyonu itibarıyla önemli ticaret merkezlerine (Orta Doğu, Kuzey Afrika, Doğu ve Batı Avrupa, Rusya Federasyonu, Türki Cumhuriyetler) yakın konumdadır (Mersin BŞB).

8. BULGULAR ve TARTIŞMA

Çalışmanın ana dinamiğini oluşturan muhtarların sosyolojik tahlili ve kırsal kalkınmaya yönelik rollerinin incelendiği bu çalışmada siyasi yapıya etki eden ana aktör olan kırsaldaki yerel dinamiklerin önderi konumundaki muhtar üzerine konumlandırılmıştır. Muhtarlık teşkilatı idarenin bir parçası olarak tanımlanmış olmasına karşın halk tarafından kendisinin bir temsilcisi olarak kabul edilmiştir. Bu durum ise, muhtarların sosyal ve kültürel alanlarda rol üstlenmesine yol açmıştır. Muhtarlar sosyal işlevleri yanında kırsal yaşamda salt siyasal ve bürokratik rolleri ile değil toplumsal rolleri ile de ön plana çıkmıştır. Bu durum ise muhtarı, mahalle halkının çıkarlarını gözeten, onların haklarını arayan bir tür yerel kamu eliti olmasını sağlamıştır. Muhtarlık, mahalle ve köyde görev yapan muhtar şeklinde ikiye ayrılrsa da tek isimle anılmaktadır: Muhtar. Muhtar, görev yaptığı yerin seçmenleri tarafından seçilen ve halkın istekleri ile hizmet eden kamu görevlisi, siyasetçi arasında kalan sistemin önemli parçalarından tampon vazifesi gören kişidir. Yasalarda yazmasa da muhtar köyün ihtiyaçları hakkında politika geliştiren, köylüyle bilgi alışverişinde bulunan bir yöneticidir. Bu bağlamda çalışmanın lafzında ve özünde yer alan muhtarlara yöneltilen soruların analizi yapılmıştır.

Çalışmada uygulanan anket içerik olarak üç aşamalı planlanmıştır: İlki yerel elit olarak karar alma sürecinde doğrudan kırsal alanı etkileyen kişi olan muhtarların profillerini öğrenmeye yönelik sorular, ikincisi kırsal alanı tanımaya yönelik sorular, üçüncüsü ise kırsal kalkınmaya yönelik kırsal potansiyeli öğrenmeye yönelik fırsatlar ve tehditler alt başlıklarından oluşmaktadır. Üçüncü aşamaya ilişkin kırsal kalkınma bağlamında kırsal alan dört kaynaktan beslenir: Birincisi tarımsal üretimin ana maddesi toprak, ikincisi ziraat ve hayvancılık, üçüncüsü sosyo-kültürel yaşam ve son olarak sanat ve ticarettir. Bu dört kaynak da oluşturulan ankette muhtarlara farklı biçimlerde soru olarak yöneltilmiştir.

Sorular karışık verilerek motivasyon bağlamında geçerliliği ve güvenilirliği arttırılmaya çalışılmıştır. Mersin kırsal alanlarında problemleri ve çözümleri sunacak olan kişiler muhtarlardır. Sosyologlar ise bu noktada stratejik bir konumdadır. Karar alıcılar ve toplum arasında yer alan ve tercümanlıktan öte üçlü saç ayağının diğer ayağını sosyologlar oluşturur. Planlı veya plansız kalkınma süreçlerini yaşayan Türkiye'nin ithal kalkınma planları ve salt teknologlara bırakılan planlama konusu, multi kutuplu çalışma alanlarına bölüp sosyologların da işin içerisinde olması gerekmektedir. Sosyolog amaca giden metotta plana yardım etmeli, geleneksel vazifesini yapmalı, toplumsal tahlil ve analizler neticesiyle önerilerde bulunabilmelidir. Sosyal politikalar geliştirilmesinde karar alıcılara referans bilgiler sunarak sağlıklı politika yapım sürecinde yer almalıdır.

Tablo 8.1. İlçeler ve ankete katılan muhtarlar

İlçeler	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Akdeniz	3	1,0	1,0	1,0
Anamur	14	4,9	4,9	5,9
Aydıncık	7	2,4	2,4	8,4
Bozyazı	8	2,8	2,8	11,1
Çamlıyayla	7	2,4	2,4	13,6
Erdemli	58	20,2	20,2	33,8
Gülнар	48	16,7	16,7	50,5
Mezitli	8	2,8	2,8	53,3
Mut	34	11,8	11,8	65,2
Silifke	26	9,1	9,1	74,2
Tarsus	40	13,9	13,9	88,2
Toroslar	32	11,1	11,1	99,3
Yenişehir	2	0,7	0,7	100,0
Toplam	287	100,0	100,0	

Tablo 8.1.'de detayları görüldüğü gibi iki yüz seksen yedi muhtar ankete katılım sağlamıştır. En yoğun katılım Erdemli, Gülнар, Tarsus, Toroslar ve Silifke ilçelerinden olmuştur. Mevcut yapılanma içinde kırsaldaki eksiklikleri belirlemek için; hem muhtarların sosyolojik profillerini ortaya koymak hem de kırsal alanda yaşayan insanların yerel temsilcileri olan muhtarlardan bilgi alma üzerine çalışma kurgulanmıştır. Çalışmanın yapılması soruların oluşturulması, konunun maliyet boyutu bir tarafa, muhtarlara erişilmesi, dünyayı kasıp kavuran Covid-19 salgını ile denk düşmesi süreci zorlaştırmıştır. Tüm bu sorunlara karşın pandemi kurallarına uygun olarak muhtarlarla görüşmeler sağlanmış bu amaçla oluşan anket Mersin'in tüm ilçelerinden kırsal alanlarda görev yapan toplam 287 muhtara uygulanmıştır.

8.1. Cinsiyet Özellikleri Bakımından Muhtarlar

Türkiye'de 26 Ekim 1933'te Köy Kanununun 30. maddesinde yapılan düzenlemeyle kadınlara muhtar olma olanağı sağlanmıştır. Bir sonraki ay yapılan muhtarlık seçimlerinde ise Türkiye'nin ilk kadın muhtarı olarak Aydın'ın Karpuzlu ilçesi Demircidere köyünden Gül Esin Übbül seçilmiştir (Demir, 2019: 42-43). Konunun tarihi boyutu daha öncelere götürülse de konu salt mücadele bağlamında kalmıştır. Siyasal katılım bağlamında kadının siyasette rol alması, daha sınırlı seviyelerdedir. Kadınların erkeğe oranla siyasal katılımı daha az rol alması evrenseldir denilebilir. Şöyle ki, sanayileşmiş toplumlarda dâhi, kadının seçme ve seçilme hakkı yakın geçmişte tanınmıştır. Pek çok toplumda, siyasetin erkeklere ait bir uğraş alanı olduğu gözlenmiştir. Ancak bu anlayış, toplumsal gelişme arttıkça yavaş yavaş değişmektedir (Bayburtluoğlu, 2004: 45). Kadınların kentsel alanda olduğu gibi kırsal alanda da yer al(a)madığını gösteren bir başka çalışma olacak bu çalışmada da maalesef kadın, tarlada, bağda,

bahçede, serada, evde kısacası iş içeren, emek gerektiren her alanda yer alırken yönetimde, temsilde, karar alımlarında yoktur.

Tablo 8.2. Muhtarların cinsiyet özellikleri

		Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Cinsiyet	Erkek	285	99,3	99,3	99,3
	Kadın	2	0,7	0,7	100,0
	Toplam	287	100,0	100,0	

Elde edilen bulgulardan Mersin kırsalında sadece iki kadın muhtarın görev aldığını tespit edilmiştir. Bu muhtarlar ise toplam muhtarlar içerisinde %1'lik kısma dahi isabet etmemektedir. Konunun kent ve kır boyutu bir bütün olarak ele alındığında da tablo değişmemektedir. 31 Mart 2019 yerel seçimleri neticesinde Mersin'de sadece dokuz kadın muhtar seçilmiştir. Bu tablonun böyle olmasında çeşitli nedenler bulunmaktadır. Başlı başına başka bir araştırmanın konusu olacak bu tablo ekonomik, sosyolojik, dini, psikolojik, antropolojik, tarihi arka planları olan çok boyutlu bir olgudur.

Seçinci elit teorisinin ana savlarından olan güçlünün iktidar olması cinsiyet bağlamında da bariz olarak gözlemlenmiştir. Salt fiziksel güç olarak değerlendirilemeyecek bir husus olan erkek hegemonyası kadınlar aleyhine Mersin ili kırsalında da kendini göstermektedir. Eşitsizlik olgusunun somut bir görüntüsü olarak erkek egemenliğinin Mersin kırsalında da yönetim bağlamında devam ettiği görülmektedir. Kırsal alanların kalkındırılması için her şeyden önce kadın ve erkek eşitliğini sağlamak, iki cinsiyet arasındaki iş birliğini teşvik etmek, toplum kalkınmasının ve modern düşünüşün en önemli amaçlarındandır (Köy İşleri Bakanlığı, 1957/1969:84). Weberyan anlamda ise temel meşrulaştırma tiplerinden, geleneksel eylem tipi olarak adlandırılan sanayi öncesi toplumların genel karakteristik özelliklerinden bu eylem tipine denk gelmektedir (Weber,2011: 34). Kırsal alanlarda kadınların muhtar seçilmemesi "Biz zaten hep böyle yaparız." sözüyle meşrulaştırılmaktadır. Geleneksel yönelimlerin, değişime karşı direncin görüldüğü kırsal alanlarda değişim daha yavaş seyretmektedir.

8.2. Yaş Özellikleri Bakımından Muhtarlar

Elitlerin dolaşım sürecinde yaş faktörü diğer önemli bir göstergedir. Seçinci elitist yaklaşıma göre yaş alma, gençlerin tecrübesizliği, yaşlıların olgunluğu elitlerin belirlenmesi sürecinde dün olduğu gibi bugün de gündemde yer almaktadır (Arslan, 2012-a: 593). Yaş ile siyasal bilgi düzeyi arasındaki ilişkinin de siyasal alanda birtakım sonuçları olmaktadır. Son yirmi yıl içinde genç ve yaşlılar arasında kayda değer bir siyasal bilgi uçurumu ortaya çıkmıştır (Doğan & Göker, 2018: 1021). Bu tablo gerek seçimlere katılım gerekse de yönetime katılım bağlamında

kendisini bariz bir biçimde hissettirmektedir. Elitlerin belirli yaş aralığında olması durumu neredeyse evrensel boyuttadır. Türkiye ölçeğinde de belirli yaş grupları yönetim sürecinde ön plana çıkmaktadır.

Tablo 8.3. Muhtarların yaş özellikleri

Yaş	Geçerli Yanıtızsız	286 1
Aritmetik Ortalama		48,5594
Medyan		48,0000
Mod		45,00
Minimum		28,00
Maksimum		76,00

Muhtar seçimlerine ilişkin 2972 Sayılı Mahalli İdareler ile Mahalle Muhtarlıkları ve İhtiyar Heyeti Seçimi Hakkında Kanun 18 yaşında olan kişilerin muhtar seçilebileceğini belirtse de uygulamada bu durum pek gözlemlenebilen bir netice değildir. Tablo 8.3'te detayları görüldüğü üzere en genç muhtar 28 yaşında, en yaşlı muhtar ise 76 yaşındadır. Muhtarların yaşlarının aritmetik ortalaması ise 48,5'tir. En çok 45 yaşında muhtar bulunmaktadır. Sosyolojik bakış açısıyla yaşamın görünüşte bilindik yanlarının nasıl başka bir gözle görülebileceği ve analiz edilebileceği noktasında yaş hususunda kırsal alanda yönetici olmak bağlamında gençler söz sahibi değildir denilebilir. Yönetimde orta yaş kişileri yetkilendirilmiştir. Statü ölçütlerinden olan yaş faktörü kırsal alanlar noktasında belirleyici bir biyolojik özellik göstermektedir. İnsanın yaşı arttıkça hayattan aldığı tecrübe de artmaktadır. Bu tablo ise insanın en olgun sayılabileceği hem sağlık hem tecrübe bağlamında zirvede olduğu bir dönem olan orta yaş dönemdeki kişilerin muhtar seçildiğini göstermektedir. İlerleyen bölümlerde değinileceği üzere genç olarak kategorize edilebilecek kişiler ise kırsalda artan bir hızla azalmaktadır. Sadece yönetime talip olma değil, Mersin kırsalında yaşama cazibesi ekonomik olarak kentsel alanlara oranla daha avantajlı olsa da kentsel alanların sunmuş olduğu sosyal ve kültürel imkânlar gençlere daha cazip gelmektedir. Bu durum ise başlı başına bir araştırma konusudur.

8.3. Eğitim Durumu Bakımından Muhtarlar

Eğitim durumu, yürütme işlevinin hem kalitesini arttıran hem de işleri hızlandıran bir etkidir. Bunun için muhtarların belirli bir seviyede olan kimseler olması önem arz eder. Nitekim okuma-yazma bilmeyen veya eğitim seviyesi düşük kimsenin, temsil görevini gerektiğinde icra etmesi zor olacaktır (Altıparmak, 2008: 362). Kırsal alanların temsili noktasında da okuma yazma bilmeyenlerin muhtar olamayacağı 2972 sayılı kanunda belirtilmiştir. Muhtarlık ve İhtiyar Heyeti seçimlerine ilişkin kanun 2972 Sayılı Mahalli İdareler ile Mahalle Muhtarlıkları ve İhtiyar Heyeti Seçimi Hakkında Kanunda okuma yazma bilmek yeterlidir. Muhtar seçilebilmek için herhangi bir

mezuniyet koşulu yoktur. İlerleyen bölümlerde detaylarına değinileceği üzere konuya da bir girizgâh yapmak manasında kırsal alanlarda muhtarın seçilebilmesi için belirleyici olan faktör her ne kadar dillendirilmese de mal varlığının çok olmasından görece daha az eğitim durumudur. Alınan eğitimin süresi ve kalitesi arttıkça kişinin toplumsal anlamda statüsü de artmaktadır. Kırsal alanlar için bu tablo görece çok etkili değildir. Tablo 8.4'ten de anlaşılacağı üzere muhtarların eğitim durumları ile sayıları arasında azalan bir ilişki vardır.

Tablo 8.4. Muhtarların eğitim durumları

		Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Eğitim durumu	İlkokul	155	54,0	54,6	54,6
	Ortaokul	49	17,1	17,3	71,8
	Lise	68	23,7	23,9	95,8
	Ön lisans	4	1,4	1,4	97,2
	Lisans	8	2,8	2,8	100,0
	Toplam	284	99,0	100,0	
	Yanıtsız	3	1,0		
Toplam		287	100,0		

Kırsal alanlarda görev alan muhtarların %54'ünün ilkokul mezunu olduğu görülmektedir. %23,7'sinin lise mezunu, %17,1'inin ise ortaokul mezunu olduğu tespit edilmiştir. Yükseköğrenim görmüş ön lisans ve lisans dâhil toplamda %4,2'sini oluşturmaktadır. Sosyolojik perspektifle bu tablo iki farklı açıdan okunabilir. Birincisi eğitim durumunun artmasıyla muhtar seçilmede ters orantı olduğu söylenebilir. İkincisi ise eğitim durumu artan kişilerin kırsal alanda yaşamadıkları veya görev almak istemedikleri çıkarımı yapılabilir. Geleneksel toplum yapısının halen korunduğunun maddi varlıklar açısından ilerlemenin yeterli olmamasından sebep, yüksek tahsil gören kişiler kırsal alanları terk etmektedir. Kırsal alanların sunmuş olduğu sosyal ve ekonomik imkânların kısıtlılığı beraberinde göçü de doğurmaktadır. İlaveten kırsal alanlarda gözlemlenen eğitim olanaklarının yoksunluğu da mevcut tablonun sebeplerindendir.

8.4. Muhtarların Medeni Durum ve Çocuk Sayıları

Geleneksel toplumlarda evlilik ve çocuk sahibi olmak önemli bir yer tutar. Türk toplumunda da toplumsal, ekonomik ve siyasi etmenlerin tümünün, aile kurumunun varlığını pekiştirir nitelikte olduğu söylenebilir. Nitekim siyasi otoriteler de ailenin Türk toplumuna hayat veren kurum olduğunu ve devlet tarafından desteklenip korunduğunu sık sık vurgulamaktadır. Bu noktada 1982 anayasasında da Sosyal ve Ekonomik Haklar ve Ödevler kısmında Ailenin korunması ve çocuk hakları kısmında yer alan 41. Maddeye göre Aile, Türk toplumunun temelidir ve eşler arasında eşitliğe dayanır. Devlet, ailenin huzur ve refahı ile özellikle ananın ve çocukların korunması ve aile planlamasının öğretimi ile uygulanmasını sağlamak için gerekli tedbirleri alır,

teşkilâtı kurar (TC Anayasa, md.41). Hukuki boyutta toplumun kendi sürdürülebilirliği açısından ailenin korunması anayasal açıdan güvence altına alınmıştır. Evlilik hukuki boyutta Türk Medenî Hukuku'nda, gerek İslâm Hukuku'nda, evlilik birliğinin kuruluşu, işleyişi ve sona ermesi konuları düzenlenmiştir. Kırsal alanlarda yaşayan insanlar hem medeni hem dini nikâh kıyma eğilimi göstermektedirler. Bu durum hem dini hem medeni boyutuyla da aile kurumuna toplumsal düzeyde verilen önemin bir göstergesidir (Özbay, 2015: 104). Bu çalışmayı ilgilendiren yönüyle muhtarların da evli bireylerden seçilen kişiler olması gayet olağandır. Kırsal alanlarda sorumlulukların üstlenildiği, iş yapabilme, bir şeyler başarabilme becerisinin somut bir göstergesi olarak muhtarların da öncelikle bir aile olmayı başarabilmesi seçmen davranışı açısından önemlidir. Aile, toplumsal açıdan neslin devamı ve bireylerin toplumsallaştırılması gibi önemli ihtiyaçların karşılandığı bir kurum olarak görülmektedir.

Tablo 8.5. Muhtarların medeni durumları

		Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Medeni Durum	Evli	267	93,0	93,4	93,4
	Bekâr	18	6,3	6,3	99,7
	Evlenip boşanmış	1	,3	,3	100,0
	Toplam	286	99,7	100,0	
	Yanıtsız	1	,3		
Toplam		287	100,0		

Muhtarların medeni durumlarını gösterir Tablo 8.5'te de görüleceği üzere muhtarların %93'ü evli kişilerden oluşmaktadır. %6,3'ü ise bekâr, %0,3'ü ise evlenip boşanmış kişilerden oluşmaktadır. Özünde seçmen davranışları bağlamında muhtarların evli kişilerden seçilmesinde aile kavramına da değer verildiğinin farklı bir işaretidir.

Tablo 8.6. Muhtarların evlilik yaşları

Evlilik Yaşları	Değer
	263
	Yanıtsız 24
Aritmetik Ortalama	24,9924
Medyan	25,0000
Mod	25,00
Minimum	15,00
Maksimum	50,00

Muhtarların evlendiği yaşlarının sorulduğu soruda ise en çok evlenilen yaş olarak 25 yaş gösterilmiştir. En geç evlilik yaşı olarak 50 gösterirken en erken evlilik yaşının ise 15 olduğu tespit edilmiştir. 15 yaş kırsal alanlarda erken yaşta evliliğin halen yapıldığını ve bu konuda ne kadar yasal düzenleme yapılırsa yapılsın yerel elit olan muhtarlar arasında dahi erken yaşta

evlilik yapan kişilerin olduğuna rastlanılmıştır. Bu çalışmada kırsal alanlardaki aile kurumunun kırsal toplumun temel nüvesi olduğu görülmüştür.

Tablo 8.7. Muhtarların çocuk sayıları

	Değer
	264
	Yanıtızsız
	23
Aritmetik Ortalama	2,8144
Medyan	3,0000
Mod	3,00
Minimum	,00
Maksimum	9,00

Çocuk sayılarının sorulduğu diğer soruda ise muhtarların ortalama üç çocuk sahibi oldukları görülmektedir. Çocuk sahibi olmayan muhtar olduğu gibi en fazla dokuz çocuğu olan muhtar da bulunmaktadır. Çocukların ekonomik, sosyal güvence ve iş gücü olarak değerlendirildiği geleneksel toplumlarda eğitsel, sosyal ve kültürel düzeyle ilgili kırsal alanların temel özelliklerinden olan çok çocuk yapma eğilimi kırsal alanlarda azalan bir ivme göstermektedir (TÜİK, 2020).

Tablo 8.8. Muhtarların çocuk sayılarının detaylı gösterimi

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Çocuk Sayısı 0,00	4	1,4	1,5	1,5
1,00	12	4,2	4,5	6,1
2,00	87	30,3	33,0	39,0
3,00	116	40,4	43,9	83,0
4,00	30	10,5	11,4	94,3
5,00	7	2,4	2,7	97,0
6,00	5	1,7	1,9	98,9
7,00	1	,3	,4	99,2
8,00	1	,3	,4	99,6
9,00	1	,3	,4	100,0
Toplam	264	92,0	100,0	
Boş & Bekâr	23	8,0		
Toplam	287	100,0		

Muhtarların çocuk sayılarının detaylı verildiği tablo 8.8'de ise muhtarların %43,9'unun üç, %33'ünün iki, %11,4'ünün ise dört çocuk sahibi oldukları görülmektedir. Kağıtçıbaşı'nın yaptığı araştırmada kırsal bölgelerde çocukların sosyal güvence olarak görülmesi tarımsal alanlardaki makinalaşma ve çocuk yetiştirme maliyetlerinin artmasından dolayı değişime uğradığını ve çocuk sayısında azalmaya yol açtığını belirtmiştir (Kağıtçıbaşı,1990). Çocuk sayıları görülen evli olan muhtarların her biri birer haneyi oluşturmaktadır. Bu çalışmada da sosyolojik olarak Mersin kırsal alanlarındaki aile sınıflaması yapıldığında geniş aile yapılarının azınlıkta kaldığı, çoğunluğu şehir ve kırsal alanlardaki aile tipini yansıtan iki-üç çocuklu

hanelerden oluştuğu görülmektedir. Geleneksel toplumlardan modern toplumlara geçiş sürecindeki bu dönüşümden aileler de nasibini almıştır. Geleneksel aile tipinin değişim kırsal alanlarda da modern ailelere dönüştüğüne tanıklık edilmiştir.

8.5. Muhtarların İkamet Durumları ve Görev Dönemleri

Yerel bir elit olarak muhtarların değişim hususlarında tekrar seçilme durumları da çalışmada incelenmiştir. Mevcut muhtar her daim kırsal alan seçimlerinde yönetimin en önemli adaydır. Muhtarın eski döneminden elde etmiş olduğu siyasal ve bürokratik çevre kırsal alanlarda işini kolaylaştırabilmektedir. Vatandaşların tercihinde özellikle ikili ilişkiler bağlamında elit dolaşım hızı yani muhtarların yenilenme oranları ne kadar yüksek ise önceki muhtarların performanslarından memnun olmadıklarını veya daha güçlü bir aday çıkıp kazandığının göstergesidir.

Tablo 8.9. Muhtarların elit dolaşım hızları

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Elit Dolaşım	143	49,8	50,0	50,0
Hızı	73	25,4	25,5	75,5
	38	13,2	13,3	88,8
	21	7,3	7,3	96,2
	8	2,8	2,8	99,0
	1	,3	,3	99,3
	1	,3	,3	99,7
	1	,3	,3	100,0
Toplam	286	99,7	100,0	
Yanıtsız	1	,3		
Toplam	287	100,0		

Tablo 8,9'da da detayları görüldüğü üzere muhtarların neredeyse yarısı ilk defa seçilen kişilerden oluşmaktadır. Bu tablo daha önce bahsedildiği üzere eski muhtarın yönetim süresini etkili kullanmadığının işaretidir. Bunun yanında iki ve üstü dönem görev yapan muhtarlar da bulunduğu halkın bu kişilerin muhtarlık performansından memnun olduklarını göstermektedir. Bizatihi demokrasi kırsalda dönüşüm ve değişim bağlamında hızlı işlemektedir. Elit kuramlarının önemli argümanlarından olan elitlerin değişimi toplumsal ve siyasal değişimin de önemli savlarından birisidir. Kırsal alanlardaki yönetimin el değiştirmesi kırsal alanlardaki yapının da etkili belirleyicilerindedir. Kırsal alanlardaki muhtarların değişiminin özünde hizmet döneminde memnun olunmaması yatmaktadır. Ayrıca kırsal alanlarda güç dengelerin değişmesi de bu değişimi etkileyen diğer önemli bir ayrıntıdır. Geleneksel olarak addedilebilecek sürekli aynı kişinin muhtar seçilip çok uzun süre görev alması Mersin kırsal alanlarında yoğunluklu olarak gözlemlenen bir durum değildir. Weberyen anlamda konuya bakıldığında toplumsal yapı içerisinde kan bağı, toplumsal hiyerarşik düzen içerisinde muhtarlık

atadan babadan kalma bir uğraş olarak sürdürülmesi toplumsal saygınlığı gösteren bir ölçüt olarak görülmektedir.

Tablo 8.10. Muhtarların ikamet süreleri

	Değer	272
	Yanıtsız	15
Aritmetik Ortalama		42,6544
Medyan		46,0000
Mod		45,00
Minimum		2,00
Maksimum		76,00

Muhtarların yerellik durumlarının öğrenilmesi için yöneltilen ikamet süresilerini içeren soruda ise en az iki yıl o mahallede oturan olduğu gibi en fazla yetmiş altı yıldır ikamet eden muhtar da bulunmaktadır. Durum bu şekildeyken ortalama ikamet süresinin ise kırk beş yıl olduğu tablo 8.10'dan anlaşılmaktadır. Yapılan mülakatlarda muhtarların hepsinin o mahalli olduğu bilgisi alınmıştır. Kırsal alanlarda geleneksel ilişkiler seçim bağlamında da kendisini göstermektedir. Kırsal alanlarda o bölgeden olmayan, mahallesi dışından birisini, mahalle sakinleri muhtar seçmemektedir. Kısa süre ikamet durumları ise aldatici olmamalıdır. Zira o mahalleden olup çoğunlukla emekli olup veya başka bir sebeple köye tekrar yerleşen muhtarları temsil etmektedir. Muhtarların yaş ve ikamet süreleri birlikte tahlil edildiğinde doğumla beraber genellikle mahallelerinden ayrılmadıkları anlaşılmaktadır. Mersin ili özelinde kırsal alanda görev yapan mahalle muhtarlarının bütçeleri yoktur. Ekonomik ölçekte hizmet sağlayıcı durumda değildir. Fakat hizmette yerellik ilkesi (sucsidiarite) gereği kırsal alanlarda sunulan hizmetlerin koordinesinde muhtar görev almaktadır. Mahalle yollarının onarılmasında, içme suyu şebeke hattının çekilmesinde, elektrik direk hatlarının yenilenmesi, mahallede yardıma ihtiyacı olan kişilerin tespit edilip hayır sahipleri, devlet ve hayır kuruluşları ile temasa geçirilmesinde muhtar aktif rol almaktadır. Muhtarın o bölgeden olması bizatihi mahallenin belleğidir. Mahallede geçmişte yaşanan bir olay, tarla, bağ ve bahçe işlemlerindeki taksim vs. hadiseler muhtarın belleğindedir. Muhtarların ortalama kırk beş yıldır o mahallede ikamet etmesi, genç muhtarların yönetimde çok yetkilendirilmediğini göstermektedir.

8.6. Muhtarların Mesleki ve Ekonomik Durumları

İnsanların uzmanlaşması ve meslek sahibi olmasının geçmişi, mesleklerin doğuşu çok eskilere dayanır. Dünyadaki en eski mesleklerden olan tarım ve hayvancılık üzerine yoğunlaşma bizatihi çiftçilik en eski mesleklerden birisidir. Kırsal alanları izah ederken kullanılan ana argüman ise bu uğraşların yoğunluğudur. Toplumsal hayatta gözle görülebilecek bir gerçek vardır ki o da toplumsal ve ekonomik kaynakların her bireye eşit dağıtılmadığı gerçeğidir.

Fiziksel kaynaklar olsun, ekonomik ve mali kaynaklar olsun, bilgi ve enformasyon kaynaklarında olduğu gibi her bireyde her toplumda farklı düzeylerde bir dağılım mevcuttur. Çalışmanın ana temelini oluşturan eşitsizlik olgusu, somut bir şekilde mesleki özgeçmiş temelinde de kendini göstermektedir (Çağrı, 2017: 107). Mersin'in kırsal alanlarında görev yapan muhtarların ekonomik durumları ve mesleki özgeçmişlerinin ele alındığı bu kısımda bu eşitsizliği ve kırsalın geleneksel yapısını görmek mümkündür.

Tablo 8.11. Muhtarların ailelerinde daha önce muhtarlık yapanların durumları

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Evet	86	30,0	31,9	31,9
Hayır	184	64,1	68,1	100,0
Toplam	270	94,1	100,0	
Yanıtsız	17	5,9		
Toplam	287	100,0		

Geleneksel yapıyı derinlemesine incelemek için muhtarlara ailelerinde daha önce muhtarlık yapan birisinin olup olmadığı sorulmuştur. Kırsalın geleneksel bağlarının tahlil edilmeye çalışıldığı bu soruda tablo 8.11'de de görüleceği üzere ailesinde daha önce muhtarlık yapanlar tüm örneklemin %31,9'unu oluşturmaktadır. Muhtarların %68,1'i ise ailelerinde daha önce muhtarlık yapan birilerinin olmadığını beyan etmişlerdir. Ailelerinde daha önce muhtarlık yapan kişilerin muhtar seçilmesi ise kırsal alanlardaki dönüşümün daha yavaş olduğunu ve sosyolojik arka planda geniş aile-sülale yapısının seçimlerde belirleyici olduğunu göstermektedir.

Tablo 8.12. Muhtarların muhtar seçilmeden önceki mesleki durumları

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Meslek	İşçi	18	6,3	6,3
	Esnaf	67	23,3	29,7
	Çiftçi	162	56,4	86,4
	Tüccar	8	2,8	89,2
	Emekli	21	7,3	96,5
	Diğer	10	3,5	100,0
	Toplam	286	99,7	100,0
Yanıtsız	1	,3		
Toplam	287	100,0		

Kırsalda yapılacak işlerin sınırlılığı değer alındığında tablo 8.12'de de görüleceği üzere muhtar seçilmeden önce bu insanların %56,4'ü çiftçilik yaparak geçimlerini sağlamaktadırlar. Çiftçilerin ardından %23,3 ile daha önce esnaf olan kişilerin muhtarlık yaptıkları anlaşılmaktadır. Çoğunlukla bu kişiler ise ilerde detayları verilecek olan bakkal ve kahvecilerdir. Kırsal alanlarda muhtarların ekonomik olarak iyi durumda olan kişiler arasından seçilip seçilmediği çeşitli sorularla incelenmeye çalışılmıştır. Kırsal alanlarda görev yapan muhtarların neredeyse tamamı,

yapmış oldukları evraklar üzerinden herhangi bir harç, ücret veya bedel almamaktadırlar. Muhtarların maaşları ile geçinmeleri uzun dönemde pek mümkün değildi. Bu noktada kırsal alanda görev alan muhtarlar çoğunlukla varlıklı kişiler arasından seçilmekteydi. Çok kısıtlı düzeyde tutulan muhtar maaşları zaman içerisinde arttırılmış ve askeri ücret düzeyine çıkartılmıştır. Kırsal alanda görev yapan muhtarlara eski dönemlere göre kıyaslandığında maddi yönde bir artış olduğu gözlemlense de performans bağlamında daha çok talep geldiği iddia edilebilir. Muhtarlara yöneltilen “Muhtar olarak yaptığınız işe göre size verilen muhtar aylığı ne derecede yeterlidir?” sorusuna büyük bir bölümü yetersiz olarak değerlendirmiştir.

Tablo 8.13. Muhtarların muhtar aylığından memnuniyet durumları

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Çok yeterli	9	3,1	3,2	3,2
Yeterli	84	29,3	29,5	32,6
Kararsızım	16	5,6	5,6	38,2
Yetersiz	148	51,6	51,9	90,2
Çok yetersiz	28	9,8	9,8	100,0
Toplam	285	99,3	100,0	
Yanıtsız	2	0,7		
Toplam	287	100,0		

Tablo 8.13'te detayları verildiği üzere kümülatif olarak muhtarların %61,7'si yapılan işle verilen aylığın yetersiz veya çok yetersiz olduğunu düşünmektedir. Yeterli olarak değerlendiren muhtarlar ise %29,5, çok yeterli olarak düşünenler ise %3,2 şeklindedir. Kararsız olanlar ise bu grubun %5,6'sını oluşturmaktadır. Muhtar maaşlarını askeri ücret seviyesine çekmek, görünen o ki muhtarlar nazarında yapılan işe göre verilen ücretin yeterli olduğunu düşünmemektedirler. Durum bu minvaldeyken kırsal alandaki muhtarlar, muhtar aylığı dışında gelir getirici işler de yapmaktadırlar.

Tablo 8.14. Muhtarların muhtarlık dışında yaptıkları gelir getiren işler

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Çiftçilik	161	56,1	57,5	57,5
Hayvancılık yaparak	28	9,8	10,0	67,5
Emekli maaşım var	35	12,2	12,5	80,0
Tüccarlık (Hayvan, tahıl, vs. 6 alım satımı ile) uğraşıyorum.		2,1	2,1	82,1
Esnaflık yapıyorum	37	12,9	13,2	95,4
Diğer	13	4,5	4,6	100,0
Toplam	280	97,6	100,0	
Yanıtsız	7	2,4		
Toplam	287	100,0		

Muhtarların %57,5'i muhtarlıkla beraber çiftçilik de yaptıkları görülmektedir. Tablo 8.14'ten de anlaşılacağı üzere çiftçiliğin ardından %13,2 ile esnafılık yapan muhtarlar takip etmektedir. Kırsal alanda muhtar o bölgenin fotoğrafıdır. O yerin özetidir. Çoğunlukla da o bölgeye ilk yeniliği getiren muhtardır. Çiftçi, gördüğünü ve başkasının deneyip de başarılı olduğunu eker. Bu bağlamda çiftçi; eskiye bağlı, risk almayı sevmeyen, yeniliklere karşı çekingendir. Kırsal alanda bu ilk ekim-dikim işini yapan ise çoğunlukla muhtarlar olmaktadır. Bunun altında yatan birçok neden bulunmaktadır. Küreselleşen dünyada sınır kavramının ortadan kalkmasıyla sosyal çağ olarak adlandırılan dönemde bilgiye erişim enformasyon hiç olmadığı kadar hızlı yayılmaktadır. Bu durum ilk argümanının geçerliliğini azımsatsa da muhtar ilçe ve vilayete doğrudan resmi kanallar ile temas kuran, kırsal alan temsilcisi olması nedeniyle ilk gelişmelerden onların haberleri olmaktadır. İl ve ilçe tarım ve orman müdürlüklerinden, ziraat odalarından, hibe mekanizması işleten kurumların temsilcileri vs. ile öncelikle muhtar ile iletişime geçmektedir. Muhtarların almış olduğu bu bilgiler onları başarılı bir çiftçi de yapmaktadır. Çünkü muhtar, kırsal alanda büyük bir kesimin erişemeyeceği sosyal ve bürokratik çevreyle temas halinde olma dolayısıyla onlardan çiftçilik, hayvancılık, bahçecilik vs. ile karşılaşılan sorunlarla ilgili edindiği bilgi ve izlenimlerle bu sosyal çevreden sürekli bir bilgi akışı sağlamaktadır. Bunun yanında çiftçi belgesi için muhtarların evrak imzalamaları gerekmektedir. Çiftçilerin üretmiş oldukları ürün bu dokümanlarda yer almaktadır. Bu noktada o mahallede yetiştirilen ürünleri muhtarın bilmiyor olması zor görünmektedir.

Tablo 8.15. Muhtarların tarımsal arazi varlıklarının mevcudiyet durumları

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Var	215	74,9	77,3	77,3
Yok	63	22,0	22,7	100,0
Toplam	278	96,9	100,0	
Yanıtsız	9	3,1		
Toplam	287	100,0		

Muhtarların tarla, bağ, bahçe varlıklarının öğrenilmeye çalışıldığı diğer soruda ise muhtarların $\frac{3}{4}$ 'ünden fazlasının tarla, bağ, bahçe varlıklarının oldukları görülmektedir. Bu tablo ise muhtarlık dışında yapılan diğer işlerde en çok çiftçiliğin çıkmasını doğrulamaktadır. Tablo 8.15'te detayları verildiği üzere muhtarların %22,7'sinin ise şahıslarına ait tarla, bağ ve bahçeleri bulunmadıkları görülmektedir.

Muhtarlar, muhtarlık dışında özellikle dışa açık kırsal alanlarda ilgili mahalle dışından tarla, bağ bahçe vs. almak isteyenlerin de temasa geçtiği ve yardım istediği ilk kişidir. Muhtar yaşadığı yerin bilirkişisidir. Kırsal alanlarda cereyan eden ve itilaf çıkan durumlarda taraflar arasında muhtarın bilgisi karar alım süreçlerinde belirleyici olabilmektedir. Özellikle arazi, parsel kaymaları ve arazi ifrazlarında muhtarların görüşlerine danışılmaktadır. Bu noktada muhtar

kırsal alanlardaki arazi portföyüne hâkim olması beraberinde muhtarlar için kazanç sağlayan bir yarıncı olmuştur. Birçok muhtar dile getirmese de kırsal alanda çoğu muhtar kırsal alanlarda arazi, tarla, bağ bahçe ve ev arayanlara yardımcı olmakta ve bu yardımlarının karşılığında emlakçı gibi komisyon alabilmektedir.

Tablo 8.16. Muhtarların muhtar seçilmeden önceki sosyal güvence durumları

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Evet	238	82,9	83,5	83,5
Hayır	47	16,4	16,5	100,0
Toplam	285	99,3	100,0	
Yanıtsız	2	,7		
Toplam	287	100,0		

Muhtarların özlük haklarının iyileştirilmesi yakın geçmişte dayanmaktadır. Sosyal güvence bağlamında Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) primlerinin devlet tarafından karşılanmasına yönelik çalışmalar yapılmış ve 2017 Mayıs ayından itibaren muhtarlar BAĞ-KUR kapsamında sigortalı olmuşlar ve muhtarların primlerini devlet ödemektedir. Aylık prim miktarı 883 lira olan miktarı daha önce bir iş yeri sahibi gibi olan muhtarlar SGK'ya primlerini kendi ceplerinden ödüyorlardı. Getirilen düzenleme ile bu prim miktarı muhtarlardan alınmıştır. Muhtarların muhtar seçilmeden sosyal güvencelerinin olup olmadığını sorulduğu sorulduğunda ise tablo 8.16'da görüleceği gibi muhtarların çok büyük bir kısmı olan %83,5'inin muhtar seçilmeden önce sosyal güvenceleri bulunmaktaydı. Muhtarların sadece %16,5'i muhtar seçilmeden önce sosyal güvencelerinin olmadığını beyan etmişlerdir. Sosyal güvence kişinin kendisine ve ailesine bir takım ayrıcalıklar tanıyan modern çağın getirmiş olduğu adından da anlaşılacağı üzere bir güvence ve sigorta sistemidir. Muhtarların seçilmeden önce sosyal güvencelerinin olması ise ekonomik olarak iyi durumda olduklarına işaret etmektedir.

Tablo 8.17. Muhtarların aylık kazanç durumları

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
2001- 3000	121	42,2	42,5	42,5
3001-4000	66	23,0	23,2	65,6
4001-5000	9	3,1	3,2	68,8
5001-6000	47	16,4	16,5	85,3
6001-7000	22	7,7	7,7	93,0
8000 üstü	20	7,0	7,0	100,0
Toplam	285	99,3	100,0	
Yanıtsız	2	,7		
Toplam	287	100,0		

Muhtarların aylık kazanç durumlarının öğrenilmeye çalışıldığı diğer soruda ise tablo 8.17'de detayları verildiği üzere muhtarların %42,5'i 2000-3000 bandında aylık kazançlarının

olduklarını beyan etmişlerdir. Bu grubu %23,2'lik bir kısım 3001-4000 bandında gelir elde eden muhtarlar takip etmektedir. Aylık 5000 lira ve üzerinde aylık kazanç elde eden muhtarlar ise kümülatif olarak %31,1'lik kesime tekabül etmektedir.

Tablo 8.18. Muhtarların eşlerinin meslek durumları

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Ev hanımı	251	87,5	93,3	93,3
İşçi	6	2,1	2,2	95,5
Memur	1	,3	,4	95,9
Çiftçi	7	2,4	2,6	98,5
Emekli	4	1,4	1,5	100,0
Toplam	269	93,7	100,0	
Bekâr	18	6,3		
Toplam	287	100,0		

Muhtarların eşlerinin hangi mesleği yaptıklarının öğrenilmeye çalışıldığı soruda muhtar eşlerinin neredeyse tamamına yakın bir oranı %93,3'ü ev hanımı olduğu görülmektedir. Tablo 8.18'de de detayları görüldüğü üzere diğer mesleklerin çok sınırlı seviyelerde olduğu anlaşılmıştır. Bu durum ise kırsalın tanımı içerisinde yer alan ihtisaslaşmanın yokluğu veya kılığının farklı bir görünümüdür. Esasında kırsal alanda muhtar eşleri sadece ev hanımı değildir. Muhtar ne iş yapıyorsa onun eşitini veya daha fazlasını muhtar eşleri yapmaktadır. Salt muhtar eşleri üzerinde olan hadise olmayan kadının kırsal alanda sadece ev hanımı olmadığı yani evin ve çocukların sorumluluğundan öte hemen her alanda olduğunu tarlada, bağda, bahçede, serada, hayvanların bakımında olduğunu rahatlıkla söylemek mümkündür. Muhtar eşleri bağlamında ise tüm bunlara ek olarak kırsal alan yönetiminin de dâhil edilmesi gerekmektedir. Muhtar eşleri kırsal alanda yaşayan kadınlarla iletişimi sağlayan bir nevi muhtarla beraber yönetimi birlikte üstelenmiş yardımcı konumdadır.

8.7. Muhtarlar ve Siyasi Gelecek Düşünceleri

Muhtarların siyasi geleceklerinin tespit edilmeye çalışıldığı bu kısımda muhtarlara gelecek dönem muhtar adayı ve(ya) belediye meclis üyesi veya belediye başkanı adayı olup olmayacakları sorulmuştur.

Tablo 8.19. Muhtarların gelecek dönem aday olup olmama durumları

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Evet	164	57,1	57,5	57,5
Hayır	38	13,2	13,3	70,9
Kararsızım	83	28,9	29,1	100,0
Toplam	285	99,3	100,0	
Yanıtsız	2	,7		
Toplam	287	100,0		

Tablo 8.19'dan da görüleceği üzere muhtarların %57,5'i gelecek dönem de muhtar aday olacaklarını bildirmişlerdir. Kararsız olanlar ise %29,1'i oluşturmaktadır. Muhtarlığı gelecek dönem düşünmeyenler ise %13,3'lük kısma tekabül etmektedir. Sosyolojik anlamda muhtarlığın her şeyiyle sürdürülebilir olduğunu düşünen ve gelecek dönem aday olacağını belirten muhtarların bu yönde karar alması, muhtarlığın sağlamış olduğu statüsel imkân ve konformist açıdan oluşturulan lüks alandan kopamamanın işaretidir. Muhtarların yapılan iş ile ödenen maaşı yetersiz olarak gördüklerini düşündükleri diğer sorunun cevaplarından da anlaşılacağı üzere kırsal alanlarda muhtarın seçkin bir elit olduğu tezini haklılaştırır düzeyde sonuçlar ile karşılaşılır.

Muhtarların muhtarlığı bir basamak olarak görüp belediye meclis üyeliği veya belediye başkanlığı için aday olmak isteyip istemeyeceklerinin öğrenilmeye çalışıldığı diğer bir soruda ise muhtarların %73,1'inin böyle bir talebi olmadığı görülmüştür. Tablo 8.20'de de detayları verildiği üzere muhtarların %26,9'u muhtarlığı bir basamak olarak görüp kariyer sıralarında belediye meclis üyeliği veya belediye başkanlığı için aday olmak istediklerini belirtmişlerdir.

Toplumsal tabakalaşma süreçleri içerisinde statü gruplarını görebilmek, tahlil edebilmek aynı zamanda toplumsal sınıfları analiz edebilmeyi kolaylaştırmaktadır. Yerel ve ulusal düzeyde toplumsal prestijleri önemli yer tutan belediye başkanlığı için muhtarların talip olması ise belediye başkanlığının sağlamış olduğu statü ve cazibeden kaynaklanmaktadır. Bu noktada muhtarların ilçesinin yönetiminde söz sahibi olmak istemesi, karar alım mekanizmasına dahil olması görünen talepler olsa da görülmeyen izaha muhtaç nedenler de bulunmaktadır. Sosyolojik boyutta neden sonuç ilişkisi içerisinde analiz edilebilir ve anlaşılabilir durumlar olan bu olaylar toplumdaki ilişki ağlarına yönelik sosyal olaylar ile doğrudan bağlantılıdır.

Tablo 8.20. Muhtarların meclis üyeliği veya belediye başkanlığı talep durumları

	Sayı	Yüzde	Geçerli yüzde	Birikimli Yüzde
Evet	76	26,5	26,9	26,9
Hayır	207	72,1	73,1	100,0
Toplam	283	98,6	100,0	
Yanıtsız	4	1,4		
Toplam	287	100,0		

8.8. Muhtarlara Göre Muhtar Seçilmede Önemli Olan Faktörler Ve Muhtarlık Durumu

Oy kullanma hakkının yaygınlaşmasına paralel olarak oy verme davranışı literatürü de zenginleşmiş ve farklı yaklaşımlar sunan teoriler geliştirilmiştir (Ünal, 2016: 95). Seçmen davranışlarını araştıran ve bu konuda oy verme davranışına sosyolojik açıdan yaklaşan modele göre, ait olunan sosyal grup bu davranışın belirleyicisi durumundadır. Seçmenler, oy vermeye araçsal bir anlam yükledikleri için ait oldukları sosyal grubun çıkarlarını en iyi şekilde yansıtan

partiye veya kişiye oy verirler (Heywood, 2014: 311). Benzer şekilde kırsal alanda vatandaşlar kırsal alan yöneticilerinin seçimlerinde de kendilerini en iyi yansıtanın yanında birtakım geleneksel ilişki ağlarının gözlemlendiği temelde oy kullanmaktadır. Bu bağlamda muhtara yakınlık, akrabalık, komşuluk ağırlığını korumakla birlikte, muhtarlar göre seçmenlerin muhtar seçiminde neleri referans aldıkları çoklu seçimle öğrenilmeye çalışılmıştır.

Tablo 8.21. Muhtarlar göre Muhtar seçilmede önemli olan faktörler

	Değer		Yanıtız bırakılan		Toplam	
	Geçerli Değer	Yüzde	Geçerli Değer	Yüzde	Birikimli Değer	Yüzde
Saygı duyulan bir kişi olmak	194	67,6%	93	32,4%	287	100,0%
Varlıklı/zengin olmak	14	4,9%	273	95,1%	287	100,0%
Siyasi çevresi olmak	47	16,4%	240	83,6%	287	100,0%
Girişken olmak	179	62,4%	108	37,6%	287	100,0%
Mahallenin sorunlarını çözeceğine inanılması	230	80,1%	57	19,9%	287	100,0%
Eğitim durumu	21	7,3%	266	92,7%	287	100,0%
Köklü bir aileden gelmek	50	17,4%	237	82,6%	287	100,0%
Siyaset bilgisinin olması	16	5,6%	271	94,4%	287	100,0%
Diğer	7	2,4%	280	97,6%	287	100,0%

Köy Enstitüsü mezunu bir öğretmen olan Mahmut Makal'ın kaleme aldığı "Bizim Köy" adlı çalışmasında muhtar olabilmek için birtakım şartlar saymıştır. Makal'a göre ilk şart varlıklı olmaktır. İkincisi hısım akrabanın bolca olmasıdır. Ayrıca eğitilmiş kişilerin muhtar seçilmesinden ziyade, varlıklı kişilerin seçilmesi evladır. Köylüye göre, "Dışardan köye gelen misafirleri kim nasıl ağırlar?" sorusunun cevabı, bu soruna verilebilecek en iyi yanıt (1991: 67). Gönen Köy Enstitüsü mezunu olan ve sonrasında köy öğretmeni olarak çalışan Fakir Baykurt'un yazmış olduğu "Yılanların Öcü" romanında da Makal'ın muhtarlarla ilgili düşünceleri örtüşür. "Kaymakamın yoksullarla işi ne? Herif gelir, iner muhtarın ya da köyün en varsılının evine. Kuzu! Rakı! Yemenin içmenin tiryakisidir bunlar. Söyleyin başka türlü davranan kaymakamı kim gördü?" (2006: 219). 1960'lı yıllarda bir bürokrat olan ve uzun süre Adana Büyükşehir Belediye başkanlığı yapan Aytaç Durak da anılarında Seçim Kanunu'nda yapılan değişikliği ve muhtarın toplumsal etkisini bir köylünün ağzından şöyle aktarır: "Müdürüm, muhtarın evde avradına dahi sözü geçmez. Eskiden köylerin sözü geçen ağası, beyi, sofrası açık olanı muhtar olurdu. Delege icat oldu, partililer seçiyor artık muhtarını" dediğini söyler (2015: 72). Seçmen davranışları

bağlamında varyetli olma tablosu yapılan bu çalışmada varlıklı olmanın artık kırsal alanda çok da işlevsel olmayan bir durum olduğunu göstermektedir. Kırsalın talebi değişikliğe uğramıştır.

Tablo 8.21'den de görüldüğü üzere muhtarlaraya yöneltilen mahallenizde muhtar seçilmede etkili olan faktörlerden muhtarlaraya göre en önemli görüleni %80,1 ile mahallenin sorunlarını çözeceğine inanılması görülmektedir. Kırsal alandaki insanların çoğunluğu muhtar seçiminde tercihlerini mahalle sorunlarını çözebileceğine inandığı adaya göre yapmaktadır. Bizatihi işi bilene, yapabilecek olana muhtarlığı emanet etmektedir. İkinci önemli bir faktör olarak saygı duyulan bir kişilik olmak %67,6 ile ikinci sırada yer almaktadır. Diğer önemli faktör ise %62,4 ile girişken olmak önemli bir seçilme sebebidir. Bu üç faktörü, %17,4 ile köklü bir aileden gelmek, %16,4 ile siyasi çevresi olmak, %7,3 ile eğitilmiş olmak ve %5,6 ile siyaset bilgisinin olması izlemektedir. Kırsal alanda birçok siyaset bilimci ve sosyoloğun ileri sürdüğü varlıklı olmak kırsal alanda muhtar seçilebilmek için önemli bir faktör olmadığı görülmektedir. Bu çalışmada sadece %4,9'luk kısma tekabül eden on dört muhtar için varlıklı olmak seçilebilmek için önemli kabul edilmiştir. Betimsel açıdan değerlendirildiğinde muhtarlaraya göre kendilerinin seçilmesindeki en önemli belirleyici etmenler bu şekildedir. Sosyolojik olarak seçmenlerin muhtar seçimlerindeki tercihleri adaylığa hazırlama sürecinden itibaren devreye girmektedir. Dini bir aidiyet, vazgeçilmez aile yapıları ve alışkanlıklar olarak seçmen davranışlarının kullandığı oyda bu unsurların bizatihi toplumsal hayatta ilişkilerin meşrulaştırılmasına hizmet eden kimliğin teyidi ile ilgilidir.

Tablo 8.22. Muhtarlığın itibar kıyas durumu

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Eski ile şimdiki durum arasında pek fark yok	32	11,1	11,2	11,2
Şimdi daha itibarlı	51	17,8	17,8	29,0
Eskiden daha itibarlıydı	203	70,7	71,0	100,0
Toplam	286	99,7	100,0	
Yanıtsız	1	,3		
Toplam	287	100,0		

Muhtar seçilebilmek için halk tarafından önemli görülen faktörlere değindikten sonra muhtarlığın on-on beş yıl önceki durumu ile şu anki durumunun kıyaslandığı bir diğer soru muhtarlaraya yöneltilmiştir. Tablo 8.22'den de anlaşılacağı üzere muhtarlar on-on beş yıl öncesi hali ile şimdiki muhtarların durumunu kıyasladığında muhtarların %71'i muhtarlığın eskiden daha itibarlı olduğunu belirtmişlerdir. Şimdi daha itibarlı diyenler ise bu grubun %17,8'ini oluşturmaktadır. Eskisi ile şimdiki durum arasında pek bir fark olmadığını düşünenler ise %11,1'lik kesime denk gelmektedir. Comte vari bir bakış açısıyla tarihsel yöntem bağlamında konunun sosyolojik izahının yapılması ve sosyal kurumların gelişim süreçlerini incelemesi değerli kabul edilmiştir. Geçmişin bilgisine sahip olmadan bugünü bilmek ve anlamının yolu

yoktur. Bu doğrultuda muhtarların teknolojik yenilikler, sosyal ve ekonomik iyileştirmeler ve statüsel düzeyde konumlarının görece güçlendirildiği bir dönemde muhtarların bu yönde cevap vermesi ise tahlile muhtaç bir olaydır.

8.9. Muhtarlara Yönelik Toplantılar

Muhtarlara ilişkin sistemli ve kapsamlı toplantılar AK Parti döneminde başlamıştır. 27.01.2015 tarihinde ilki yapılan muhtarlar toplantısında elli bini aşkın muhtarın yaklaşık otuz bine yakını bu toplantılara katılmıştır. 2015 yılında on yedi, 2016 yılında on beş, 2017 yılında on, 2018 yılında dokuz olmak üzere toplam elli toplantı tertip edilmiştir.¹ 2019 yılında ise muhtar buluşmaları sadece İstanbul muhtarları ile gerçekleştirilmiştir. Muhtar toplantıları yıllar itibarıyla azalan bir ivme göstermiştir. 2020 ve 2021 yıllarında muhtar toplantıları düzenlenmemiştir (Arslan & Çağrııcı, 2019: 128). Ulusal düzeyde bu yönde azalmalar olsa da yerel düzeyde muhtarlara yönelik gerek il ve ilçelerin idari amirleri gerekse de belediye başkanları öncülüğünde toplantılar tertip edilmektedir. Hemen her il ve ilçede o ilin mülki amiri öncülüğünde ilgili kurum amirleri ile muhtarların talep, öneri, şikâyetlerinin konu edinildiği toplantılar yapılmaktadır. Bu toplantılarda muhtarlardan gelen talepler elektronik olarak sisteme kaydı işlenmektedir. Gerçekleştirilen ve gerçekleştirilemeyen talepler gerekçe ve neticeleri ile birlikte kayıt altına alınmakta ve on beş gün içinde ilgili muhtara iletilmektedir. Tüm bu talepler ise üçer aylık periyodlar halinde İçişleri Bakanlığına raporlanmaktadır.

Muhtarların cumhurbaşkanlığı ve bakanlık nezdinde talepleri bu şekilde ilerlerken yerel yönetimler de konuya farklı bir boyut getirmiştir. Birçok il, ilçe ve büyükşehir belediyesi bünyelerinde muhtarlık şube müdürlükleri ve daire başkanlıkları kurmuştur. Büyükşehir yasasıyla beraber en ücra yerde yer alan köyler de merkeze bağlı mahalleler halini almıştır. Bu dönüşüm bürokratik yükü azaltma bağlamında büyükşehirlerce ilgili ilçede şube müdürlükleri kanalıyla çözülmeye çalışılmaktadır. Mersin il örneğinde de benzer durum söz konusudur. Merkez ilçeler hariç her ilçede muhtarlık işleri daire başkanlığına bağlı şube müdürlükleri kurulmuştur. Toplamda ise on tane şube müdürlüğü bulunmaktadır. Bunlar, Merkez, Tarsus, Çamlıyayla, Anamur, Bozyazı, Aydıncık, Gülnar, Mut, Silifke, Erdemli'de bulunmaktadır. Bu ilçelerde görev yapan muhtarlar ilgili taleplerini ilçedeki şube müdürüne iletmektedir. İlgili şube müdürü ise büyükşehir içerisindeki talebi konsolide edip, ilgili belediye birimlerine iletmektedir. Bu görevin yanında ilçedeki yerel basın ile büyükşehir basın yayın ve halkla ilişkiler daire başkanlığı arasında koordinasyon sağlamaktadır. Bu noktada daire başkanlığının en önemli vazifesi Büyükşehir belediye başkanının ilçedeki temsilcisi olarak muhtarların bilgilerini tutmak,

---

*Muhtarlara yönelik toplantı metinleri için bakınız:

<https://www.tccb.gov.tr/receptayyiperdogan/konusmalar/> Erişim tarihi 01.07.2019

başkanlık makamı ile muhtarlar arasında koordinasyonu ve iş birliğini sağlamaktır. Muhtarlara yönelik bu yönde taleplerin sistemize olduğu bu durum bir noktada muhtarlara statüsel bir güç sağlamaktadır.

Mersin il ve ilçelerinde de muhtar buluşmaları toplantıları düzenlenmektedir. Yapılan bu buluşmalardan kırsal alanda görev yapan muhtarlara yöneltilen soruda ne ölçüde memnun oldukları tespit edilmeye çalışılmıştır.

Tablo 8.23. Muhtarların muhtar buluşmaları toplantılarından memnuniyet durumu

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Hiç memnun değilim	10	3,5	3,5	3,5
Memnun değilim	20	7,0	7,0	10,5
Kararsızım	17	5,9	5,9	16,4
Memnunum	146	50,9	51,0	67,5
Çok memnunum	93	32,4	32,5	100,0
Toplam	286	99,7	100,0	
Yanıtsız	1	0,3		
Toplam	287	100,0		

Tablo 8.23'ten de görüldüğü üzere muhtarların %51'i valilik ve(ya) kaymakamlık himayelerinde yapılan muhtarlara yönelik dilek, öneri, şikâyet taleplerini içeren toplantılardan memnun olduklarını belirtmişlerdir. Muhtarların %32,5'i ise bu toplantılardan çok memnun olduklarını belirtmişlerdir. Memnun olmayanlar ise %7, hiç memnun olmayanlar ise %3,5'lik bir kesimdir. Muhtar toplantılarından her on muhtardan neredeyse dokuzunun memnun oldukları görülmektedir. Bu durum ise katılımcı yerel yönetim bağlamında yerel yöneticilerden gelen taleplerin dikkate alındığının bir işaretidir. Muhtarlar açısından ise bu durum muhtarların saygınlığını ve statüsünü etkilemektedir. İlin karar alıcıları ve uygulayıcılarına ulaşılması, halk diliyle "devletin dili resmi yazıdır" ifadesinin de bir kademe üstü karar alıcı ve uygulayıcıların cep telefon numaralarının muhtarlar ile paylaşılması ve erişilmesi yereldeki taleplerin iletilebilirliğini ve yerel düzeydeki taleplerin neticendirme durumuna doğrudan etki etmektedir. Bu noktada kırsal ve kentsel alanlarda muhtar kimliği, kişiler ve gruplar arası ilişkilerde belirgin bir etkiye sahiptir.

8.10. Muhtarlık Bilgi Sistemi ve Muhtarların Muhtarlık Bilgi Sisteminden Memnuniyet Düzeyleri

Muhtarlar, İçişleri Bakanlığınca hayata geçirilen www.muhtar.gov.tr internet sitesinden isteklerini, sorunlarını iletebileceklerdir. Bunun için muhtarlara bir e-posta adresi verildiği belirtilmiştir. Muhtarların istekleri sisteme kaydedilerek ilgili birimlere yönlendirilecektir. Yani, istekler ilk olarak İçişleri Bakanlığına ulaşacaktır. Daha sonra ilgili valilik, il veya ilçe belediyesi sistem üzerinden bilgilendirilecektir. İstekler, yine sistem üzerinden valilikler, il veya ilçe

belediyelerince en geç on beş gün içinde yanıtlanacaktır. Muhtarlar, işlemlerini sistemden takip edebilecekleri gibi, e-posta yoluyla bilgilendirilmeleri de mümkün kılınmıştır. Muhtarların bilgisayar kullanma becerisine sahip olmaları gerekmektedir. Sistemi kolaylıkla, aktif bir biçimde kullanabilmeleri için ayrıca sistem hakkında bilgilendirilmeleri de zorunludur (Eren, 2020: 43). Bunun yanında kırsalın en önemli sorunlarından biri olan erişilmek yani internet alt yapısı olması da sistemin çalışmasının ve işlevselliğinin ön şartıdır.

Tablo 8.24. Muhtarlık Bilgi Sistemi ve muhtarların memnuniyet düzeyleri

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Muhtarlık Bilgi Sistemini kullanmıyorum.	86	30,0	30,3	30,3
Çok memnunum	49	17,1	17,3	47,5
Memnunum	88	30,7	31,0	78,5
Kararsızım	28	9,8	9,9	88,4
Memnun değilim	26	9,1	9,2	97,5
Hiç memnun değilim	7	2,4	2,5	100,0
Toplam	284	99,0	100,0	
Yanıtsız	3	1,0		
Toplam	287	100,0		

Tablo 8.24'te belirtildiği üzere muhtarlık bilgi sistemini kırsal alan muhtarlarının %30,3'ü kullanmamaktadır. Kullanmama gerekçeleri ise internet altyapılarının, bilgisayar ve sistemi kullanım becerilerinin ve fiziksel donatılarının bu sistemi kullanmalarına elvermemesidir. Çok memnun ve memnun olanlar ise sistemin işlevselliğinden duyulan memnuniyet düzeyinin %48,3 olduğunu göstermektedir. Memnun olmayan ve hiç memnun olmayanlar ise %11,7'lik bir kesime denk düşmektedir. Kırsal alanların ekonomik, sosyal ve teknolojik alt yapı imkânlarının kısıtlılığı ulusal ölçekte uygulanan programların etkililiğini de etkilemektedir.

8.11. Muhtarlık Hizmet Binaları

Muhtarların kamu hizmetlerini sunmuş oldukları muhtarlık binalarında ülke genelinde bir standart yoktur. İlden ile ilçeden ilçeye değişkenlik gösteren muhtarlık hizmet binaları çoğu yerde muhtarlar için ikincil bir iştir ve çoğunlukla esnaflıkla beraber yürütülmektedir. Muhtarlık binası bağlamında ise hizmet yapılan işle doğrudan orantılı ilerlemektedir (Arslan & Çağrı, 2019:131). Esasında muhtarlık hizmet binası halkın devlete eriştiği ilk hizmet sunum noktasıdır. Bu noktada muhtarların hizmet binalarının olması ise çok önemlidir. Mersin kırsalı özelinde ele alınan bu çalışmada ise tablo 8.25'te detayları gösterildiği üzere neredeyse anket uygulanan alanların yarısında muhtarlık hizmet binası bulunmamaktadır. Şehir merkezlerinde olsun kırsal alanlarda olsun birçok belediye tarafından muhtarlık hizmet binalarının yapılmasına rağmen netice istenilen boyuta varmamıştır. Belediyelerce sunulan bu hizmet ise ilden ile ilçeden ilçeye

değişiklik göstermektedir. Aynı büyükşehir içerisindedir yer alan ilçelerde birinde belediye muhtarlık hizmet binalarını tamir, bakım, onarımı ve yeniden inşasını üstelenirken diğer belediyede böyle hizmetler yapılmayabilmektedir (Arslan & Çağrı, 2019: 131). Mersin ili özelinde muhtarlık işleri daire başkanlığının sorumlulukları arasında da yer alan yasal hükümler dâhilinde muhtarların mefruşat taleplerinin karşılanabileceği belirtilmiştir.

Tablo 8.25. Muhtarlık Hizmet Binaları ve Muhtarlık Giderlerin Ödenmesi Durumu

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Muhtarlık binası yok	129	44,9	45,4	45,4
İlçe belediyesi	48	16,7	16,9	62,3
Kaymakamlık	26	9,1	9,2	71,5
Büyükşehir belediyesi	56	19,5	19,7	91,2
Muhtar	22	7,7	7,7	98,9
Diğer	3	1,0	1,1	100,0
Toplam	284	99,0	100,0	
Yanıtsız	3	1,0		
Toplam	287	100,0		

Muhtarlara yöneltilen muhtarlık hizmet binalarının mevcut olup olmadığı var ise su ve elektrik giderlerini kim veya hangi kurum ödemelidir şeklindeki soruya kırsal alanda görev yapan muhtarlardan elde edilen yanıtlardan derlenen tablo 8.25'te de görüleceği üzere Mersin kırsalındaki muhtarlıkların %45,4'ünde muhtarlık hizmet binasının olmadığı görülmektedir. Bu hizmetler çoğunlukla ya eskiden kalma köy odasında veya evinde, ya muhtarın iş yeri veya kendi evinden yürütülmektedir. Gider kalemlerinin kim tarafından karşılanması gerektiği yönünde ise muhtarların %19,7'si büyükşehir belediyesi, %16,9'u ilçe belediyesi, %9,2'si kaymakamlıklar ve %7,7 ile muhtarın kendisinin ödemesi şeklinde yanıtlamışlardır. Mersin özelinde de bazı ilçelerin muhtarlık hizmet binalarının elektrik su faturalarına katkıda bulunmak maksadıyla özünde popülist gerekçelerle merkez ilçe belediyeleri üç yüz elli- beş yüz TL aralığında muhtarlara ödeme yapmaktadır. Muhtarlara nakdi yardım yapılması konusu ise yakın dönemde Sayıştay tarafından incelemeye konu olmuş ve muhtarlara yapılan nakdi yardımın yasal hükümlere ve belediye meclisi kararlarına aykırı olarak nakdi olarak yapılması mümkün olmayacağı kararı alınmıştır.²

8.12. Muhtarların Belediye Karar Alma Süreçlerine Katılım Durumları

Muhtarlık kurumu, belediye örgütlenmesinden daha önce kurulan bir yapılanmadır. Batılı anlamda ilk belediye 1856 yılında İstanbul'da kurulmuştur. Muhtarlık kurumu ise yine İstanbul'da 1829 yılında oluşturulmuştur (Kavruk, 2018: 5). Muhtarlık, yerel yönetimlerin sistemli hale getirilmesi adına kurulmuş olan kurumların başında gelmektedir (Özkuk, 2014:

*İlgili karar örneği <https://savistay.gov.tr/tr/kararlar/tkk/?krr=18324>

116). Tarihsel arka planı bu yönde kayan belediye yönetim karar alma süreçlerinde muhtarların elinde yasal bağlamda pek bir hak bulunmamaktadır. Yerel yönetimler içerisinde önemli birimler olan belediyeler, mahalle halkının günlük ihtiyaçlarının giderilmesinde, özellikle büyük kentlerde artan hizmet taleplerinin karşılanmasında ve görevlerin yerine getirilmesinde etkili olmaktadır. Belediyelerin gerek hizmet yürüttükleri alanlar gerekse yürütülen hizmetlerin türleri ve niteliklerinin fazlalığı bu birimlerin önemini arttırmakta, yerel halkın bu birimlerin faaliyetlerinden haberdar olma, karar mekanizmalarında yer alarak faaliyetlerini yönlendirme isteklerini ortaya çıkarmaktadır (Ünal, 2012: 269). Bu süreçte ise halktan, muhtarlardan gelen talep, öneri ve şikâyetler ve belediye yönetiminin kendi tespit ettiği konular belediye meclisinde değerlendirilmektedir. Belediye meclisinde muhtarlara oy hakkı tanınmamakta bu durum ise karar almayı başka seçilmişlere bırakmaktadır. Bunun yanında kent yönetiminde Avrupa yerel yönetim şartları bağlamında kurgulansa da yasal bağlamda bir bağlayıcılığı olmayan sadece tavsiye niteliğinde kent yönetiminde kent konseylerinde muhtarlara mahallelerini ilgilendiren konularla alakalı bilgi alışverişi için davet edilmekte, kent konseylerinin sunmuş olduğu konular mecliste değerlendirilmektedir.

İlgili kanunda kent konseyi, kent yaşamında; kent vizyonunun ve hemşerilik bilincinin geliştirilmesi, kentin hak ve hukukunun korunması, sürdürülebilir kalkınma, çevreye duyarlılık, sosyal yardımlaşma ve dayanışma, saydamlık, hesap sorma ve hesap verme, katılım ve yerinden yönetim ilkelerini hayata geçirmeye çalışır. Belediyeler kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının, sendikaların, noterlerin, varsa üniversitelerin, ilgili sivil toplum örgütlerinin, siyasî partilerin, kamu kurum ve kuruluşlarının ve mahalle muhtarlarının temsilcileri ile diğer ilgililerin katılımıyla oluşan kent konseyinin faaliyetlerinin etkili ve verimli yürütülmesi konusunda yardım ve destek sağlar. Kent konseyinde oluşturulan görüşler belediye meclisinin ilk toplantısında gündeme alınarak değerlendirileceği belirtilmektedir. Ezcümle kent konseylerinin de kent yönetiminde hukuken bir yaptırım söz konusu değildir. Tüm bu durumlara karşın Mersin il kırsalı özelinde yapılmış olan bu çalışmada da muhtarların yönetimde katılım durumları araştırılmış ve sorular yöneltmiştir.

Tablo 8.26. Muhtarların belediye meclis toplantılarına davet durumu

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Evet	83	28,9	30,0	30,0
Hayır	194	67,6	70,0	100,0
Toplam	277	96,5	100,0	
Yanıtsız	10	3,5		
Toplam	287	100,0		

Tablo 8.26'dan da anlaşılacağı gibi ilçe belediyelerinin ilçeyi ilgilendiren karar alma süreçlerinde muhtarların %70'i davet edilmediğidir. İlçe belediyeleri muhtarların %30'unu

meclis toplantılarına davet etmektedir. İlçe belediye meclisleri, kent için stratejik kararların alındığı, hemen her alanda konuların tartışıldığı ve neticeye bağlandığı ve doğrudan halkı ilgilendiren karar organlarıdır. Bu noktada meclislerde muhtarların hiç değilse mahallelerini ilgilendiren ve önceden gündem maddeleri belli olan konularda ilçe belediyeleri meclislerine davet edilmesi demokratik katılım için uygun olmalıdır.

Tablo 8.27. Muhtarların belediye meclis toplantılarına katılım durumu

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Evet	59	20,6	29,5	29,5
Hayır	26	9,1	13,0	42,5
Davet edilmiyorum davet edilsem katılımım	115	40,1	57,5	100,0
Toplam	200	69,7	100,0	
Yanıtsız	87	30,3		
Toplam	287	100,0		

Muhtarların meclis toplantılarında yani belediye yönetimine katılım bağlamında heveslerinin bir göstergesi olarak görülebilecek tablo 8.27'den de anlaşacağı üzere muhtarların %57,5'inin davet olursa katılacaklarını beyan etmişlerdir. Bu istatistiki veriden öte sosyolojik, siyasi arka planları olan bulgulardır. Uzun zamandır muhtarların özellikle mahallelerini ilgilendiren konularda belediye meclislerine katılımı hatta karar sürecinde oy verilmesi muhtarlardan gelen taleptir. Mahalle muhtarlıklarına ilişkin politika tedbirlerinin Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planında; "mahalle muhtarlıklarının, gelişen yerleşim düzeni içinde işlevi artırılacak, dönüşümlü olarak belediye meclislerine üye olmaları sağlanacaktır" (Kalkınma Bakanlığı, 2000: 199). Bu noktada henüz yasal bir düzenleme bulunmamaktadır. Rasyonel olan ise ilçe bazında nüfusa oranla belirli sayıda muhtarın ilçe, il ve büyükşehir meclislerinin üyelerinin olmasıdır. Benzer şekilde muhtarlara mahallelerini ilgilendiren konularla ilgili meclise davet edilmeli hatta karar alma sürecinde oy hakkı da tanınmasıdır. Katılımcı yerel yönetim bağlamında kırsalın desteğinin de alınması karar süreçlerine dâhil edilmesi dijitalleşen, duygu ve düşüncelerin azaltıldığı çağın gereğidir.

Tablo 8.28. Muhtarların belediye stratejik planlarına katkı durumu

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Evet	61	21,3	21,6	21,6
Hayır	183	63,8	64,9	86,5
Kısmen	38	13,2	13,5	100,0
Toplam	282	98,3	100,0	
Yanıtsız	5	1,7		
Toplam	287	100,0		

Kırsal alanda görev alan muhtarlara bağlı bulunduğunu belediye stratejik plan oluştururken sizlerin görüşlerine başvuruyor mu şeklinde bir soru yöneltilmiştir. İlgili muhtarların %63,8'i bu soruya hayır yanıtını vermiştir. Stratejik planlama; kamu kurumlarında politika oluşturulması, planlama ve bütçeleme süreci arasındaki ilişkiyi güçlendirmesi yanında kuruluşların kaynak dağıtım ve kullanım sürecine daha aktif katılımını sağlaması nedeniyle de önemli bir kurumsal planlama aracı olarak görülmektedir (Yılmaz ve Erkan, 2014: 4). 24.12.2003 tarihinde yayınlanan 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu (KMYKK) ile stratejik planlama, kamu kurumları için zorunlu hale getirilmiştir. Bu Kanunla, stratejik planlama yasal bir temele de kavuşmuştur. Daha sonra yürürlüğe giren 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu ve 5393 sayılı Belediye Kanunu uyarınca nüfusu 50.000'in üzerinde olan belediyeler stratejik plan hazırlamakla yükümlü tutulmuşlardır (Songür, 2008: 64).

Stratejik plan yerel yönetimler için bu kadar önemli ve hukuksal sorumlulukları olan bir plan örneğidir. Stratejik plan oluştururken ile tüm paydaşlarla görüş alışverişinde bulunmak önemlidir. Bu noktada konumuzu ilgilendiren yönüyle tablo 8.28'de de görüldüğü üzere muhtarların bu plana katkı boyutuyla bir katkı sağla(ya)madıklarıdır. Muhtarların %64,9'u belediyelerin stratejik plan oluştururken muhtarın görüşlerine başvurmadıklarını bildirmişlerdir. Sadece %21,6'sı bu soruya olumlu yanıt vermiştir. %13,5'i ise kısmen olduğunu beyan etmiştir. Stratejik planda yer alan vizyon, misyon ilkeleri ve mevzuata göre işlem yapan kamu personeli, işlemlerini yerine getirirken stratejik plandan da sorumludur. Bu noktada ilke, vizyon ve misyon oluşturulduğunda önemli bir hizmet talep eden olan muhtarların görüşlerinin alınması önemli bir ayrıntıdır.

8.13. 6360 Sayılı Yasa ile Mahalleye Dönüştürülen Köyler

Kırsal alan mahalle muhtarları arasında en çok tartışılan ve sorun olarak görülen konuların başında kesinlikle köylerinin mahalleye dönüştürülmesi yani 6360 sayılı Büyükşehir Yasası gelmektedir. Hemen hemen her dört muhtardan üçü tekrar mahallelerinin köy olmasını istemektedir. Tablo 8.29'daki detaylarından anlaşılacağı üzere sadece %26,5'i mahallelerinin köye dönüşmesini istememektedir. Benzer şekilde bu konu ile ilgili yani 6360 sayılı Kanun'un, büyükşehir belediye sınırlarında bulunan tüzel kişiliği kaldırılarak mahalleye dönüştürülen belde belediyeleri köyler üzerindeki memnuniyet durumunu inceleyen çalışmalarda da bu olumsuz tablo görülmektedir. Çavuşoğlu ve Lamba'nın Antalya ili özelinde yaptığı çalışma (Çavuşoğlu & Lamba, 2020). Devecel'in bu dönüşüme ilişkin olası etkilerini incelediği çalışma (Devecel, 2019). Yetkin'in Marmaris özelinde yaptığı çalışma, (Yetkin, 2019). Muğla ili özelinde Koç'un yapmış olduğu çalışmada da benzer tablo ile karşılaşılır (Koç, 2019).

Tablo 8.29. Muhtarların mahallelerinin tekrar köye dönüşümünü isteme durumları

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Evet	208	72,5	73,5	73,5
Hayır	75	26,1	26,5	100,0
Toplam	283	98,6	100,0	
Yanıtsız	4	1,4		
Toplam	287	100,0		

Muhtarların %73,5'i 6360 sayılı yasa ile köyden büyükşehir bağlı mahalleye dönüştürülen ilçe ve büyükşehir belediyeleri arasında hizmet paylaşımının olduğu bu dönüşüme uyum sağlayamamışlardır. Bu yasal değişiklik kırsal alanın genetik kökleri ile de derinden oynamaktadır. Kırsal alanda yaşayan insanların büyükşehir yasası ile üzerlerine maddi külfet olarak binecek olan çeşitli vergiler kırsal alanda da daha önce uygulamada olmayan veya çok kısıtlı miktarlarda olan vergilerin olması veya arttırılması kırsaldan kopuş sürecini de hızlandıracaktır. Bu kanunun dayatmış olduğu zorunlu kentleşmedir. Kırsal alanlardaki genç nüfusu kırsalda tutamama noktasında farklı bir argümandır. Toplumsal değişim bağlamında köy faktörü ne isimlerden ne zihinlerden silinebilir. Kırsalı şehirleştirildi mi varoluş piramidinin tabanını yıkmış olur. Bu bağlamda kırsal alan toplumsal yaşamın temelidir. Kırsal alanlarda yapılan bu yasal değişiklik rasyonel değildir. Görüşme yapılan muhtarlar da ve halk halen köylerine mahalle demedikleri görülmüş olanak verilse tekrar köy olmak istediklerini beyan etmişlerdir.

Rasyonel olmayan yasal dönüşümün yanlışlığı 3. Tarım ve Orman Şurası raporlarına da yansımıştır. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın 21 Kasım 2019 tarihinde açıkladığı Şura Sonuç Bildirisi'nde: "Büyükşehir belediyelerinde mahallelerin kırsal ve kentsel olarak yeniden yapılandırılması, kırsal mahallelerde köy tüzel kişiliği yapısının korunması, kırsal yaşamın Tarım ve Orman Bakanlığı bünyesinde bütüncül ve entegre bir bakış açısıyla koordine edilmesi" maddesi yer almıştır (Tarım ve Orman Bakanlığı). 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanununa eklenen ek madde ile mahalleye dönüştürülen köylerin statüsünün "kırsal mahalle" olarak değiştirilebilmesinin önü açılmıştır. Köy veya belde belediyesi iken mahalleye dönüşen ve büyükşehir belediyesi sınırları içinde bulunup sosyo-ekonomik durumu, şehir merkezine uzaklığı, belediye hizmetlerine erişebilirliği, mevcut yapılaşma durumu ve benzeri hususlar dikkate alınarak ilgili ilçe belediye meclisinin kararı ve teklifi üzerine büyükşehir belediye meclisinin en geç doksan gün içinde alacağı karar ile kırsal yerleşim özelliği taşıdığı tespit edilen mahalleler, kırsal mahalle kabul edilir. Kırsal mahalle statüsüne kavuşan yerler için vergi, harç ve su ücreti ödemelerinde muafiyet ve indirimler sağlanacaktır.

8.14. Sunulan Hizmetlerden Muhtarların Memnuniyet Düzeyleri

Kırsal alanda yaşayan insanlara sunulan hizmetlerden bir geri dönüş bağlamında kırsalda yaşayan ve sorunların içinde olan muhtarlar özelinde temizlik, ulaşım, mezarlık, cenaze hizmetleri, ibadethanelerin temizliği, sinekle ve haşerelerle mücadele, GSM operatörlerinin çekim gücü konularında memnuniyet durumları araştırılmıştır. İlk olarak değil Türkiye, dünya ülkelerinin kırsal alanlarının sorunu olan ulaşım meselesi gelmektedir.

Tablo 8.30. Muhtarların yol ıslah ve genişletme çalışmalarından memnuniyet durumu

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Çok memnunum	6	2,1	2,1	2,1
Memnunum	69	24,0	24,4	26,5
Kararsızım	22	7,7	7,8	34,3
Memnun değilim	141	49,1	49,8	84,1
Hiç memnun değilim	45	15,7	15,9	100,0
Toplam	283	98,6	100,0	
Yanıtsız	4	1,4		
Toplam	287	100,0		

Tablo 8.30'da da görüldüğü üzere muhtarların %49,8'i memnun olmadığını, %15,9'u ise hiç memnun olmadığını belirtmiştir. Kümülatif olarak memnun ve hiç memnun olmayanlar %65,7 gibi ciddi bir orana tekabül gelmektedir. Mersin kırsalının başat sorunlarından en önde gelenlerden birisi yollarının bozuk, tadilatı ihtiyaç olduğu veya yolların yapılması gerektiği gerçeğidir. Kümülatif olarak memnun olanlar ise sadece %26,5'lik bir kesimi işgal etmektedir. Fiziksel alt yapı ve hizmetlerin en başında yer alan yolların yapımı ve tadilatı önceliklerin saptanmasında diğer alt yapı çalışmaları ile birlikte ilerlemesi makul düzeyde olan kaynakların etkili kullanımı da önemli bir ayrıntıdır.

İlçe belediyelerince yapılan temizlik hizmetlerinden memnuniyet durumunun araştırıldığı soruda ise ulaşımaya kıyasla daha iyi bir tablo karşımıza çıkmaktadır.

Tablo 8.31. İlçe belediyesince yapılan temizlik hizmetlerinden muhtarların memnuniyet durumu

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Çok memnunum	23	8,0	8,1	8,1
Memnunum	158	55,1	55,8	64,0
Kararsızım	34	11,8	12,0	76,0
Memnun değilim	49	17,1	17,3	93,3
Hiç memnun değilim	19	6,6	6,7	100,0
Toplam	283	98,6	100,0	
Yanıtsız	4	1,4		
Toplam	287	100,0		

Tablo 8.31'den de anlaşılacağı gibi muhtarların %55,8'i sunulan temizlik hizmetlerinden memnundur. %8'i bu hizmetlerden çok memnun olduğunu, %17,3 memnun olmadığını ve %6,7'si ise hiç memnun olmadıklarını bildirmişlerdir. İlçe belediyesinin sunmuş olduğu temizlik hizmeti çok detay gerektirecek bir boyutta değildir. Salt çöp konteynırına atılan çöplerin çöp biriktirme noktalarına aktarım hizmetini kapsamaktadır. Yolların süpürülmesi, yıkanması tüm kırsal alanda sunulan bir hizmet değildir. Bu noktada birçok muhtardan ana arterler ve köy meydanlarının temizlenmesi talebi yapılan görüşmelerde dile getirilmiştir. Özellikle yaz aylarında Mersin sahilleri ve yaylalarında yaşanan nüfus artışı talep edilen hizmet kapasitesini arttırmaktadır. Nüfus hareketliliğinin mevsimsel olarak yoğun bir biçimde değiştiği Mersin kırsalında sunulan belediye hizmetlerinin de yoğunluğu görece artmaktadır.

Ele alınan bir diğer husus ise kırsal alanlarda yer alan mezarlıklardır. Yaşamın başlangıcından bu yana mezar/mezarlık kavramları, insan hayatının bir parçası olmuştur. Açık yeşil alan olgusunun ortaya konduğu en eski ve köklü kültürel peyzajlardır. En küçük yerleşim biriminden (köy), en büyük yerleşim birimine(kent) kadar, insanın yaşamını sürdürdüğü her alanda kaybettikleri için oluşturduğu bir mezarlık yerini almıştır. Kimi zaman bir köyün en yüksek tepesinde yerini alırken, kimi zaman kentin yeşil dokusunun bir parçası olarak kendini gösteren bir nirengi noktası olmuştur (Özhancı & Aklıbaşında, 2017: 113). Eski Türk devletlerinden bugüne ölümlere saygı, defin, mezarlık Türk kültüründe çok önemli yeri olan kavramlardır. Toplumsal kurallar, dini inanışlar, buna bağlı ölü gömme biçimleri ve sağlık kuralları geçmişten günümüze mezarlıkların çeşitlenerek biçim kazanmasında etkili olmuştur. Ölümden sonra yaşamın olduğu inancı ile mezarlar, ebedi barınma mekânları olarak algılanarak, bu amaca uygun oluşturulmuş ve ağaçlandırılmıştır (Sarı & Koçak, 2005: 561). Kentsel alanda parklarla yarışır derece en yeşil alanlar çoğunlukla mezarlıklar olmaktadır. Benzer şekilde kırsal alanlarda da bu gelenek devam etmekte ve mezarlıklar yeşillendirilmektedir. Konunun tarihsel, kültürel boyutu ile incelenmesi farklı çalışmaların konusu olabileceği düşüncesiyle Mersin kırsalında mezarlıkların durumu ile ilgili belediyelerce sunulan hizmetlerden ne derece memnun oldukları muhtarlara yöneltilmiştir.

Tablo 8.32. Belediyelerce yapılan mezarlık hizmetlerinden muhtarların memnuniyet durumu

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Çok memnunum	18	6,3	6,3	6,3
Memnunum	145	50,5	50,5	56,8
Kararsızım	23	8,0	8,0	64,8
Memnun değilim	74	25,8	25,8	90,6
Hiç memnun değilim	27	9,4	9,4	100,0
Toplam	287	100,0	100,0	

Elde edilen verilerden mezarlık hizmetlerinden muhtarların yarısından fazlası %50,5'inin memnun olduğunu, %6,3'ünün ise çok memnun oldukları görülmektedir. Tablo 8.32'de gösterilen bulgulardan da anlaşılacağı gibi muhtarların %25,8 sunulan mezarlık hizmetlerinden memnun olmadığını belirtmiştir. Muhtarların %9,4'ü ise hiç memnun olmadığını kümülatif olarak memnun olmayanlar ve memnun olmayanlar %35,2 olduğu anlaşılmaktadır. Mezarlık yerlerinin inşası ile cenaze nakil ve defin işlemleri hakkında yönetmeliğe göre mezarlıkların bakım ve onarımı bağlı bulunduğu belediye veya köy ihtiyar heyeti tarafından yapılacağı belirtilmiştir. Köy statüsü değiştirilen büyükşehirlerde bu sorumluluk tamamıyla belediyelere bırakılmıştır (RG, 27467).

İnsanların doğumundan ölümüne kadar süren sürecin en sonunda ölüm gerçeği karşılına çıkmaktadır. İslam ansiklopedisinde cenaze Arapça kökenli olup cenaze ve cinâze hem "ölü" hem de "tabut" anlamında kullanılır. İslâm literatüründe ölmek üzere olan kişiye muhtazar, ölü için genel olarak yapılması gereken hazırlıklara teçhiz, yıkanmasına gasil, yıkandıktan sonra kefenlenmesine tekfin, tabuta konulup namazının kılınacağı yere ve daha sonra kabrine taşınmasına teşyî, kabre konulmasına da defin denilmiştir (İslam Ansiklopedisi, 2020). Ölüm sosyolojik bir olgudur. İnsana, insanın yaşamına ait, toplumsal ilişkilerce şekillenen ve sosyal yaşamla iç içe olandır. Ölüm, bireyci-biyolojik tanımlamanın ya da tartışmanın ötesinde sosyal görünüm taşıyan ve sosyal algılanmayla şekillenen bir olgudur. Bu nedenle ölüme ve ölmeye ilişkin sosyal ve kültürel faktörleri göz ardı etmek mümkün değildir (Burcu & Akalın, 2008:30). Tüm bu tanımlarda geçen hususlarda belediyelerin doğrudan sorumlulukları bulunmaktadır. Cenaze hizmetleri için din görevlileri, hastane görevlileri ve belediye görevlileri yer almaktadır. Büyükşehirlerde cenaze hizmetlerini büyükşehir belediyeleri sunmaktadır. İlçe belediyelerince bu hizmet sunulmamaktadır. Kamunun kaynaklarının verimli kullanılması bağlamında yetkinin ilçe belediyelerine aktarılması önemli bir ayrıntıdır. Büyükşehir belediyesince sunulmuş olan hizmetten memnuniyet durumu ise bu kısımda ele alınan diğer bir memnuniyet ölçütü olmuştur.

Tablo 8.33. Muhtarların büyükşehir belediyesince yürütülen cenaze hizmetlerinden memnuniyet durumu

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Çok memnunum	76	26,5	26,5	26,5
Memnunum	180	62,7	62,7	89,2
Kararsızım	14	4,9	4,9	94,1
Memnun değilim	12	4,2	4,2	98,3
Hiç memnun değilim	5	1,7	1,7	100,0
Toplam	287	100,0	100,0	

Tablo 8.33'te de görüldüğü gibi muhtarların kümülatif olarak neredeyse tamamına yakın bir oranı sunulan cenaze hizmetlerinden memnun görünmektedir. Memnun ve çok memnun olmayanlar sadece %5,9'luk bir orana tekabül gelirken memnun ve çok memnun olanlar %89,2'lik bir kısma denk gelmektedir. Kararsızlar ise %4,9'luk bir kitleyi oluşturmaktadır.

Muhtarlara sorulan memnuniyet düzeylerinin öğrenilmeye çalışıldığı kırsaldaki hizmetlerden en fazla memnuniyet oranının cenaze hizmetleri olması başlı başına bir inceleme konusudur. Salt sosyolojik nedenler ile izahı yapılamayacak olan cenazenin nakil ve defin işlemleri arka planında dini nedenleri de barındırmaktadır. Ölümün, sosyal ilişkilerde yarattığı değişimler hem mikro düzeyde birey için hem de makro düzeyde toplum için önem arz etmektedir. Sosyal ilişkiler açısından ölümün yarattığı yoksunluk, ölümün bireyler ve toplumlar için taşıdığı sosyo-kültürel anlamlar ve bu anlamların göreliliği, toplumlarda ölüme ilişkin geliştirilen ve süregiden ritüeller, ölüme ilişkin toplumsal tepkiler, kurumsallaşma süreci, geleneksellik ve modernlik karşısında yaşamı koruma ve uzatma çabalarının ölümle ilişkisi gibi birçok noktadan ölüm tartışmaları yapılmaktadır (Burcu & Akalın, 2008:50).

Kırsal alanlarda bulunan ve günlük hayatın bir parçası olan ibadethaneler insanların bir arada olduğu karşılaştıkları bir noktada sosyalleştikleri manevi alanlardır. Bu ibadetin getirmiş olduğu din metaforu ise öteki dünya inancı ile kendi aklı ve emeği ile kültürü oluşturmuş, kendi anlam dünyası ile ikincil bir yapay dünya kurmuş insanın, kendi yok oluşuna dayanamamasının bir getirisi ve toplumsal düzenin dışsal bir garantörü olarak ölüm sonrası hayatı müjdelemektedir. Kalıcı eserler (kültür) yaratan insan bu kalıcılıktan yola çıkarak kendinin de kalıcı olduğu sonucuna ulaşmaktadır (Akpolat, 2013: 126). Bizatihi insanın manevi ihtiyaçlarının en önemli parçalarından birisi olan ibadet etme ve dinlere göre bu alanlar Mersin kırsal alanı özelinde camiler önemli bir yer tutmaktadır. Bu manevi alanların bakım, onarım ve temizlik konularında da muhtarlara soru yöneltilmiştir. Öncelikli olarak ibadethanelerin bakım, onarım ve temizlik hizmeti diyanete bağlı camiler evrenselinde imamların sorumluluğuna bırakılan hususlardır. Son dönemlerde Mersin il özelinde temizlik ve dezenfekte hizmetleri büyükşehir tarafından yapılmaktadır. Bu noktada asıl sorumluluk ibadethaneleri kullanan o mahalle sakinlerine yüklenmiştir.

Tablo 8.34. Muhtarların ibadethanelerin bakım, onarım ve temizliğinden memnuniyet durumu

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Çok memnunum	22	7,7	7,7	7,7
Memnunum	152	53,0	53,1	60,8
Kararsızım	15	5,2	5,2	66,1
Memnun değilim	74	25,8	25,9	92,0
Hiç memnun değilim	23	8,0	8,0	100,0
Toplam	286	99,7	100,0	
Yanıtsız	1	,3		
Toplam	287	100,0		

Yukarıda yer alan tablo 8.34'te yer alan veriler analiz edildiğinde muhtarların %53,1'inin memnun olduğunu, %7,7'sinin çok memnun olduğunu kümülatif olarak %60,8'inin memnun ve(ya) çok memnun oldukları görülmektedir. Madalyonun diğer tarafında ise memnun

olmayanlar %25,9'unu hiç memnun olmayanlar ise %8'ini oluşturmaktadır. Kararsız olanlar ise %5,2'lik bir kısmı oluşturmaktadır.

Kırsal alanların kentsel alanlara oranla cazibesini arttıran hususlar rahatlığı, doğallığı, sessizliği kısacası kent karmaşasının görece seyrekliğidir. Kentsel alanlarda sunulan hizmetler kırsal alanlarda daha az sunulmaktadır. Bunlarda biri ise sinek, böcek ve haşerelerle mücadele konusudur. Belediyelerin sunmuş olduğu bu hizmetlerden Mersin kırsalındaki birçok muhtar memnun görünmektedir.

Tablo 8.35. Muhtarların sinek, böcek ve haşerelerle mücadeleden memnuniyet durumu

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Çok memnunum	32	11,1	11,2	11,2
Memnunum	156	54,4	54,5	65,7
Kararsızım	19	6,6	6,6	72,4
Memnun değilim	65	22,6	22,7	95,1
Hiç memnun değilim	14	4,9	4,9	100,0
Toplam	286	99,7	100,0	
Yanıtsız	1	0,3		
Toplam	287	100,0		

Tablo 8.35'ten de anlaşılacağı üzere kümülatif olarak muhtarların %65,7'sinin bu hususta memnun veya çok memnun oldukları görülmektedir. Bu birikimde memnun olanlar %54,5; çok memnun olanlar ise %11,2'lik bir kısmı oluşturmaktadır. Memnun ve hiç memnun olmayanlar ise %27,6 gibi bir kesime denk düşmektedir.

Tablo 8.36. Muhtarların GSM operatörlerinin çekim gücünden memnuniyet durumu

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Çok memnunum	13	4,5	4,6	4,6
Memnunum	78	27,2	27,4	31,9
Kararsızım	24	8,4	8,4	40,4
Memnun değilim	119	41,5	41,8	82,1
Hiç memnun değilim	51	17,8	17,9	100,0
Toplam	285	99,3	100,0	
Yanıtsız	2	,7		
Toplam	287	100,0		

Kırsal alanların en önemli sorunlarından bir tanesi ise dünya ile bağlantı kurmalarıdır. Teknoloji çağının insanları artık daha fazla anlaşılacak istemektedir. Bu noktada iletişim araçları çok önemli bir yer tutmaktadır. İnternet ise insanların en önemli iletişim aracıdır. Teknoloji insanların tüketim alışkanlıklarını da değiştirmektedir. Haberleşme yöntemleri ise geçmişle kıyaslandığında inanılmaz bir aşama kaydetmiştir. Geleneksel anlamdaki zaman ve mekân

kavramları dönüşüme uğramıştır. Elektronik iletişim teknolojilerinin gelişimi zaman ve mekân ortadan kaldırmış ve mekânın anlamını kaybettiği ya da mekân duygumuzu kaybederek sınırsız bir küresel köyde yaşamamıza olanak vermiştir. Bilgisayarın iletişimin yaşamımıza girmesiyle yeni bir alandan söz edilmeye başlanmıştır (Gümrükçü, 2006: 58). Bu ifadeler kentsel alanlar için bir dönüşümden söz etse de kırsal alanların sanal dönüşümü kentsel alanlara oranla daha yavaş seyretmektedir. Kırsal alanda yaşayan insanların yaşam memnuniyetleri için, kırsal alanlardan kentlere göçü önlemek için üzerinde çalışılması gereken başat konulardan biri iletişim araçlarının iyileştirilmesidir. Bu noktada Mersin ili özelinde yapılan çalışmada muhtarların GSM operatörlerinin mahallelerindeki çekim gücünden duydukları memnuniyet araştırılmıştır. Yukarıda yer alan Tablo 8.36'da sunulan verilerden anlaşılacağı üzere muhtarların %41,8'i GSM operatörlerinin çekim gücünden memnun değildirler. %17,9'u ise hiç memnun olmadıklarını bildirmişlerdir. Kümülatif olarak memnun olmayanlar ise %59,7'lik bir kısmı oluşturmaktadır. Kümülatif olarak memnun olanlar ise %32'lik bölüme denk gelmektedir.

Tablo 8.37. Görüşmede bulunulan kurumlardaki sorumluların iletilen problemlere çözüm üretme durumları

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Hayır	60	20,9	21,4	21,4
Evet	89	31,0	31,7	53,0
Kısmen	132	46,0	47,0	100,0
Toplam	281	97,9	100,0	
Yanıtsız	6	2,1		
Toplam	287	100,0		

Görüşme yapılan muhtarlara görüşmelerde buldukları sorumlular muhtarların ilettiği sorunlara çözüm üretiyor mu şeklinde sorulmuştur. Muhtarlar, taleplerin en çok geldiği alanlarla ilgili yapan konumunda bulunan kamu kurumlarının temsilcileri ile doğrudan bağlantı kuran ve ilişkilerini sıcak tutma gayretindedirler. Bu samimiyet durumu işlemlerin yapılmasını ve yapılma hızını arttıran bir durumdur. Muhtarlar bu noktada özellikle belediye personellerinin ve yöneticilerinin tanınması gerektiğini düşünmektedirler. Muhtarların hepsi belediye başkanını şahsen tanımaktadır. Çeşitli aralıklarla yapılan muhtar bilgilendirme toplantıları ve diğer sebeplerle bir araya gelmektedir. Kırsalın talepleri bağlamında adaylık sürecinde partili olma şartı aranmayan muhtar, iş eyleme geçtiğinde belediye başkanı ile aynı siyasi çizgide olması yatırımların ve taleplerin hızlı çözülmesi noktasında bariz bir faktör olarak durmaktadır. Muhtarlardan elde edilen veri setine dönülecek olursa tablo 8.37'de de verildiği üzere muhtarların %47'si çözüm üretme sürecine kısmen yanıtını vermişlerdir. İletilen problemlere kamu görevlilerinin çözüm ürettiğini düşünen muhtarlar ise bu grubun %31,7'sini oluşturmaktadır. Çözüm üretilmediğini düşünen muhtarlar ise %21,4'lük bir oranı oluşturmaktadır. Çözüm üretilmesi ise bir noktada muhtarın sosyal, siyasal ilişkileri ve iletişim

becerileri ve girişkenliğine bağlıdır. Muhtarın bürokrasi ile kurmuş olduğu iyi ilişkiler taleplerinin de çözüme kavuşturulma durumunu arttırmaktadır.

8.15. Mersin Kırsal Alanlarını Tanımaya Yönelik Soruların Değerlendirilmesi

Kırsal alanın tanımı konunun literatür kısmında yer almıştı lakin konunun uygulama boyutuyla etraflıca veriler eşliğinde bir tanım oluşturulmaya çalışılacaktır. Mersin; Akdeniz Bölgesinde Türkiye'nin önde gelen metropol niteliğine sahip kentlerine alternatif olarak gelişen bir ilimizdir. Stratejik konumu, coğrafi, tarihsel, kültürel değerleri ve özgün dinamikleriyle öne çıkan Mersin; Akdeniz'i İç Anadolu ve Güneydoğu Anadolu ve hatta Doğu Anadolu bölgelerine bağlayan ve mütevazı ancak güçlü kimliği ile tipik bir Akdeniz yerleşmesidir. Antik çağa kadar dayanan kökleriyle Kilikya olarak anılan bölge; tarihe yaptığı tanıklığı günümüze de muhteşem bir zenginlikle taşımaktadır. Mersin ilinin cömert toprakları, tarihin güçlü izi ve coğrafyanın renkli çeşitliliğini kucaklamaktadır. Barındırdığı nüfusun sosyo-kültürel yapısı ise, yayıldığı coğrafyanın da teşvikiyle, oldukça renkli bir profile sahiptir. Ayrıca bu yapı ile ulusal olduğu kadar uluslararası ölçekte de öne çıkan bir kenttir. Diğer taraftan, böylesine önemli unsurları bünyesinde barındıran il, hem sosyo-ekonomik hem de fiziki mekânda yansımaları izlenen bir dizi problemi de yaşamaktadır (Çevre Şehircilik Bakanlığı, 2017: 1).

Mersin kırsal alanı özelinde ise sahip olduğu tarihi, kültürel, ekonomik verilerle Türkiye'nin gıda tedarikinin sağlandığı bir kent konumundadır. Birçok ürünün hem erkencisi hem de en çok miktarı bu kentte yetiştirilmektedir. Bu üretimin tamamına yakını kırsal alanlarda üretilmektedir. Üreten insanların yaşadığı kırsal alanların sosyolojik olarak fotoğrafı çekilmeye çalışılmıştır. Öncelikli olarak muhtarlara görev yaptıkları mahalleyi nasıl tanımladıkları sorulmuştur. 6360 sayılı yasayla mahalle olarak tanımlandığını bütün muhtarlar bilmesine rağmen dilde ve uygulamada bu tanımlama konunun tarihsel ve sosyolojik izahının yapılabilmesi adına tahlile tabi tutulmuştur.

Tablo 8.38. Muhtarlara göre mahallelerinin tanımı

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Orman köyü	144	50,2	51,1	51,1
Ova köyü	23	8,0	8,2	59,2
Orman bitişiği köyü	72	25,1	25,5	84,8
Sahil köyü	15	5,2	5,3	90,1
Diğer	28	9,8	9,9	100,0
Toplam	282	98,3	100,0	
Yanıtsız	5	1,7		
Toplam	287	100,0		

Elde edilen verilerden anket uygulanan muhtarların %50'den fazlası orman köyü olarak tanımlamıştır. Muhtarların %25,5'i ise orman bitişiği köy olduğunu belirtmiştir. Bu noktada bu

veriler Mersin'in önemli bir orman kenti olduğuna işaret etmektedir. Mersin orman varlığı olarak en çok ormanlık alana sahip üçüncü ildir (OGM, 2020). Orman ve orman bitiği köylerin ardından %9,9 ile diğer, %8,2 ile ova köyleri son olarak %5,3 ile sahil köyü yanıtı verilmiştir. Bu kadar orman varlığı olduğu halde orman endüstrisi bağlamında Mersin çok iyi noktalarda değildir. Orman ürünleri bağlamında orman varlığındaki konumu aratan derecededir. Ormanlar, ülkelerin milli servetleridir. Hazinelelerinde duran altından daha kıymetli ve faydalıdır. Orman ürünleri endüstriyel üretimin hammaddeleridir. Mersin'de var olan orman varlığını orman endüstri sanayisi bağlamında değerlendirecek entegre işletmelere ihtiyaç vardır. Orman endüstrisinin kurulması ile ormanlık alanların yakılması, orman köylüleri tarafından kesilip tarla yapılmasının da azalan ölçekte önüne geçilecektir. Ormanların muhafazası noktasında orman köylüleri orman yangınları ile mücadelede önemli bir konuma sahiptirler. Gerek orman yangınlarını ihbar etme gerekse de orman yangınlarına müdahale etme bağlamında orman köylüleri stratejik bir durumdadırlar. Son dönemde Akdeniz bölgesinde çıkan orman yangınlarında orman köylülerinin bu rolü ulusal medyada da yer almıştır.

Orman mevcudiyetinin içerisinde bir de anıt ağaç konusu yer almaktadır. Anıt ağaçlar; yaş, çap ve boy itibarıyla kendi türünün alışılmış ölçüleri üzerinde boyutlara sahip olan, yöre folklorunda, kültür ve tarihinde özel yeri bulunan, geçmiş ile günümüz, günümüz ile gelecek arasında iletişim sağlayabilecek uzunlukta doğal ömre sahip olan ağaçlardır (Polat, 2017: 909).

Tablo 8.39. Mahallede anıtsal nitelikte ağacın mevcudiyet durumu

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Evet	140	48,8	50,4	50,4
Hayır	138	48,1	49,6	100,0
Toplam	278	96,9	100,0	
Yanıtsız	9	3,1		
Toplam	287	100,0		

Tablo 8.39'da yer alan veriler incelendiğinde muhtarların %50,4'ü mahallelerinde yüz yaş üstünde anıtsal nitelikte ağaç olduğunu belirtmiştir. Bu ağaçlar çeşitleri itibarıyla halk yaşamında önemli değer kabul edilen derin tarihsel kökleri olan, birçok tarihi olaya şahitlik etmiş, kimi yerde dini kıymeti ağaçlardır. Ana çeşitler olarak çınar, çam, katran, ardıç, meşe, porsuk ve selvi yer almaktadır. Bu anıtsal ağaçların birçoğu tescilli olup, daha fazlası tescil için araştırılmaya ihtiyaç duymaktadır. Anıt ağaçlar illerin turizm potansiyellerine bir katkı olarak önemli uğrak noktalarını teşkil etmektedir. Bu noktada Mersin kırsalında yer alan yüz kırk mahalle anıtsal ağaç noktasında tahlile ihtiyaç duymaktadır. Kırsalın birçok konuda dökümünü tutan muhtarların bilgilerinin geçerlilik güvenilirliği de Tarım ve Orman Bakanlığı'nın verileri ile örtüşmektedir. Kırsal alanlarda yer alan ve anıt ağaç niteliği taşıyabilecek bu ağaçların turizme

kazandırılacakları incelenmeli ve kırsal kalkınma bağlamında bir uğrak yeri olarak çalışma yapılması gerekmektedir.

Genel olarak değerlendirildiğinde Mersin kırsalının nasıl olduğunun muhtarlar kanalıyla cevabı alınmıştır. Aşağıda yer alan Tablo 8.40'daki verilerden de anlaşılacağı üzere görüşme yapılan muhtarlar mahallelerini orta halli olarak tanımlamıştır. Muhtarların %17,1'i ise mahallelerini fakir olduğunu bildirmiştir. Zengin ve çok zengin olduğunu belirtenler ise %6,6'lık bir kısmı oluşturmaktadır. Mahallelerinin çok fakir olduğunu belirtenler ise %2,8'lik bir bölümdür.

Tablo 8.40. Muhtarlara göre mahallelerinin maddi durumu

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Çok zengin	2	0,7	0,7	0,7
Çok fakir	8	2,8	2,8	3,5
Zengin	17	5,9	6,0	9,6
Fakir	49	17,1	17,4	27,0
Orta halli	206	71,8	73,0	100,0
Toplam	282	98,3	100,0	
Yanıtsız	5	1,7		
Toplam	287	100,0		

Bulgular toplu olarak değerlendirildiğinde fakir ve çok fakiri bir taraf zengin ve çok zengini bir taraf gördüğümüzde fakir ve çok fakir kanadının daha ağır bastığını görmekteyiz. Bu noktada kırsalda yaşayanların gerçek tablosu ortaya çıkmaktadır.

Tablo 8.41. Muhtarların mahallelerindeki komşuluk ilişkileri, yardımlaşma ve dayanışma konularından memnuniyet durumu

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Hiç memnun değilim	2	,7	,7	,7
Kararsızım	11	3,8	3,9	4,6
Memnun değilim	11	3,8	3,9	8,4
Çok memnunum	102	35,5	35,8	44,2
Memnunum	159	55,4	55,8	100,0
Toplam	285	99,3	100,0	
Yanıtsız	2	,7		
Toplam	287	100,0		

Muhtarların mahallelerindeki komşuluk ilişkileri, yardımlaşma ve dayanışma konularında ne derece memnun olduklarını içeren soruya Tablo 8.41'de de görüldüğü üzere muhtarların %55,8'i memnun %35,8'i çok memnun kümülatif olarak %91,6'sının memnun veya çok memnun oldukları görülmektedir. Madalyonun diğer yüzünde ise %3,9 ile memnun olmayanlar ve %0,7 ile hiç memnun olmayanlar yer almaktadır. Bu yanıtları verenler ise toplam kitlenin %4,6'sını oluşturmaktadır. Kırsal alanlarda gözlemlenen en dikkat çekici bulgulardan birisi ise muhtarlara göre mahallelerinde yardımlaşma, dayanışma ve iş birliğinden kümülatif

olarak memnun olduklarını belirtmelerine rağmen, birlikte hareket edip iş yapabilme becerileri zayıftır. Kırsal alanlarda saptanan bu bulgu, kırsal alanların kalkındırılması problemindeki başat zorluktur.

Tablo 8.42. Mahallede tarihi değeri olan gün yüzüne çıkan çıkarılmayı bekleyen herhangi bir eser olma durumu

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Var	99	34,5	35,0	35,0
Yok	184	64,1	65,0	100,0
Toplam	283	98,6	100,0	
Yanıtsız	4	1,4		
Toplam	287	100,0		

Mekânsal alanlar tarihi değeri olan geçmiş dönemlerden aldıkları mirasla daha farklı anlamların yüklendiği yaşam alanlarıdır. Çalışmanın bu boyutuyla kırsal alanlarda yer alan gün yüzüne çıkartılmış veya çıkartılmayı bekleyen bir eserin mevcudiyeti de irdelenmiştir. Tablo 8.42'den de anlaşılacağı üzere Mersin kırsalında ciddi boyutta tarihi değerleri olan eserler bulunmaktadır. Mersin'de 532 tane sit alanı bulunmaktadır (Everest & Yılmaz, 2019: 33). Bu sit alanları Mersin'in ne kadar zengin tarihi bir geçmişinin olduğunun nicel bir göstergesidir. Bu eserler ilerleyen dönemlerde ele alınacak kırsal turizm konusu için ciddi bir veri oluşturmaktadır. Yapılan saha çalışmasında da bu nicel veriyi destekleyici nitelikte bulgulara rastlanılmıştır. Muhtarların %35'i mahallelerinde tarihi değeri olan eser olduğunu belirtmiştir. Muhtarların %65'i ise mahallelerinde böyle bir eserin olmadığını bildirmişlerdir.

Tablo 8.43. Mahallede bulunan tarihi değeri olan eserlerin çeşitleri

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Mağara	12	4,2	14,3	14,3
Kale	29	10,1	34,5	48,8
Tarihi kalıntı	4	1,4	4,8	53,6
Ören Yeri	12	4,2	14,3	67,9
Eski Han	2	,7	2,4	70,2
Tarihi ağaç	2	,7	2,4	72,6
Köprü	2	,7	2,4	75,0
Tarihi camii	2	,7	2,4	77,4
Kilise	6	2,1	7,1	84,5
Türbe	3	1,0	3,6	88,1
Hamam	2	,7	2,4	90,5
Çeşme	1	,3	1,2	91,7
Mozaik	1	,3	1,2	92,9
Anıt Mezar	2	,7	2,4	95,2
Vadi	3	1,0	3,6	98,8
Tarihi Köşk	1	,3	1,2	100,0
Toplam	84	29,3	100,0	
Yanıtsız	203	70,7		
Toplam	287	100,0		

Muhtarlardan elde edilen tarihi eser verileri değerlendirildiğinde Mersin kırsalındaki mahallesinde tarihi değer olarak muhtarların en çok yanıt verdiği tür olarak kale yer almaktadır. Tablo 8.43'deki veriler ışığında değerlendirildiğinde %34,5'i kalelerin olduğu görülmektedir. Kalelerin ardından %14,3 ile ören yerleri ve yine aynı oranla mağaralar takip etmektedir. Mersin'in kırsal alanlarında yer alan anıt mezarların, çeşmelerin, kiliselerin, camilerin, hanların, hamamların bulunması çok kültürlülüğünün yanında çeşitli dinlerin de bölgede varlığını göstermektedir.

Tablo 8.44. Mahallede içme suyu sorunu mevcudiyet durumu

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Evet	139	48,4	48,8	48,8
Hayır	146	50,9	51,2	100,0
Toplam	285	99,3	100,0	
Yanıtsız	2	,7		
Toplam	287	100,0		

İnsan hayatının devam ettirilebilmesi için zorunlu olan hayati sıvı sudur. Su olmadan hayat olmaz. Bizatihi tarım, hayvancılık, üretim yaşam olmaz. Hal böyleyken kırsal alanlarda yaşayan insanların temel ihtiyaçlarından bir diğerini içme suyu oluşturmaktadır. Tablo 8.44'te detayları verilen veriler ele alındığında muhtarların %48,8'i mahallelerinde içme suyu sorunu olduğunu beyan etmiştir. İçme suyu sorunu olmadığını beyan edenler ise %51,2'lik bir kısma denk gelmektedir. Tabloya dışardan bakıldığında hemen hemen iyi ve kötü eşit bir durum ile karşılaşılır. Kırsal alanlarda içme suyu sorunu olması kırsaldan kente olan göçü etkileyen en önemli faktör olduğu söylenebilir. Bu hususta mahallesinde içme suyu sorunu olduğunu beyan eden yüz otuz dokuz mahalle tahlil edilmeli ve bu mahallelerde iyileştirmeler yapılmalıdır.

İçme suyu yanında sulama suyu da önemli bir husustur. Bu konuda da muhtarların düşünceleri alınmıştır. Mahallelerinde küçük ölçekli sulama göleti olup olmadığı sorulmuştur. Sulama göletleri sadece bir mahalleye değil birden fazla mahalleye hizmet sunan alt yapı yatırımları arasında yer almaktadır. Sorulan soruda bu durumda göz önüne alınmış ve muhtarlara bu husus hatırlatılmıştır.

Tablo 8.45. Mahallede küçük ölçekli sulama göletinin mevcudiyet durumu

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Var	83	28,9	29,0	29,0
Yok	203	70,7	71,0	100,0
Toplam	286	99,7	100,0	
Yanıtsız	1	,3		
Toplam	287	100,0		

Tablo 8.45'te sunulan verilerden kırsal alanda yer alan mahallelerin %71'inde sulama göletinin olmadığı görülmektedir. Muhtarların %29'u ise mahallelerinde küçük ölçekli sulama göletinin bulunduğunu belirtmiştir.

Tablo 8.46. Mahallede küçük ölçekli sulama göletine ihtiyaç durumu

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Var	158	55,1	81,0	81,0
Yok	37	12,9	19,0	100,0
Toplam	195	67,9	100,0	
Yanıtsız	92	32,1		
Toplam	287	100,0		

Sulama göleti yoksa ihtiyaç olduğunu veya varsa dahi yeterli olmadığını beyan eden muhtarlar tablo 8.46'dan da tespit edileceği üzere %81'dir. İhtiyaç olmadığını belirtenler ise %19'luk bir bölüme işaret etmektedir. Kırsal alanların sulanması ekonomik uğraşlarının büyük çoğunluğunun tarım ve hayvancılık üzerine olduğu düşünüldüğünde ne kadar önemli bir husus olduğu ortaya çıkmaktadır. Sulama suyunda sorun olan mahalleler çoğunlukla daha önce değinildiği üzere fakir veya çok fakir mahallelerdir. Su olmayınca ekonomik yönden iyi bir tablo da söz konusu olmamaktadır. Bu tespiti destekler nitelikte muhtarlara mahallelerinde işsizlik olup olmadığı da sorulmuştur.

Tablo 8.47. Mahallelerdeki işsizlik durumu

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Var	223	77,7	81,1	81,1
Yok	52	18,1	18,9	100,0
Toplam	275	95,8	100,0	
Yanıtsız	12	4,2		
Toplam	287	100,0		

Tablo 8.47'de de görüldüğü üzere muhtarların %81,1'i mahallerinde işsizlik olduğunu beyan etmişlerdir. İşsizliğin olmadığını bildirenler ise %18,9'luk kısma denk gelmektedir. Kırsal alanlarda özellikle de gençlerin işsiz olması kente olan göçün başat nedenlerinden birisini oluşturmaktadır. Ekonomik olarak yeterli geçim standartlarını bulamayan insanlar çareyi kentlere göçte aramaktadır. Mersin'de de bu yönde bir durum bulunmaktadır.

Tablo 8.48. Mahalleye ulaşımında yeterince yol ve trafik levhası olması durumu

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Evet	102	35,5	36,3	36,3
Hayır	179	62,4	63,7	100,0
Toplam	281	97,9	100,0	
Yanıtsız	6	2,1		
Toplam	287	100,0		

Kırsal alanlara erişim bağlamında yeterince yol ve trafik levhalarının olması da hem mahallelerine erişimde hem de mahallelerinin bilinirliğini arttırma manasında kolaylık sağlamaktadır. Bu hususta muhtarların görüşleri alınmıştır. Tablo 8.48'den de görüleceği üzere muhtarların %63,7'si mahallerine ulaşımında yeterince yol ve trafik levhalarının olmadığını beyan etmişlerdir. Muhtarların %36,3'ü ise yeterince yol ve trafik levhası olduğunu belirtmiştir. Bu veri bütüncül olarak analiz edildiğinde Mersin'in kırsalı için yol ve trafik levhalarına ve yönlendirmelere ihtiyaç olduğu ortadadır.

Mahallelerin temizlenmesinde özellikle çöp konteynırları önemli bir yer tutmaktadırlar. Belirli sürelerle mahalleye gelen çöp alma kamyonları mahalledeki çöpleri alıp atık bertaraf tesislerine aktarmaktadır. Bu noktada kırsal alan mahallelerinde yeterli çöp konteynırlarının bulunması da dikkat edilmesi gereken diğer bir ayrıntıdır. Bu ayrıntı içeren hususla ilgili muhtarlara yöneltilen soruda görece olumlu bir tablo ile karşılaşılacaktır.

Tablo 8.49. Mahallede yeterince çöp konteynırı olması durumu

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Evet	182	63,4	64,3	64,3
Hayır	101	35,2	35,7	100,0
Toplam	283	98,6	100,0	
Yanıtsız	4	1,4		
Toplam	287	100,0		

Tablo 8.49'da detayları verildiği üzere muhtarların %64,3'ü mahallesinde yeterince çöp konteynırı olduğunu belirtmiştir. Muhtarların %35,7'si ise bu noktada çöp konteynırlarının yeterli düzeyde olmadığını düşünmektedir. Toplumsal alanların en görünmeyen ve belki de en önemli detaylarından birisi olan çöp konteynırları kentlerin olduğu gibi kırsal alanların da atığının geçici olarak depolandığı alanlardır. Bu depolama alanları için kullanılan başat araç olan konteynırların yeterince olması ise önemli bir ayrıntıdır. Kırsal alanlardan elde edilen verilerden de görüleceği üzere bazı mahallelerde yeterince çöp konteynırı olmadığı, dolayısıyla mevcut çöp konteynırlarının mahalle nüfusunun atığına yetmediği haliyle bu mahallelerde çöp yönetim bağlamında sorunların olduğu anlaşılmaktadır. Belirli periyodik aralıklar ile bu çöpler ilgili belediyelerce alınıp çöp yakma tesislerinde bertaraf edilmektedir.

Tablo 8.50. Mahalle çöp kamyonlarının gelme sıklığı

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Haftada bir	162	56,4	57,2	57,2
Haftada iki	56	19,5	19,8	77,0
Haftada üç	24	8,4	8,5	85,5
Haftada dört	7	2,4	2,5	88,0
Haftada beş	7	2,4	2,5	90,5
Her gün	9	3,1	3,2	93,6
15 günde bir	11	3,8	3,9	97,5
Ayda bir defa	7	2,4	2,5	100,0
Toplam	283	98,6	100,0	
Yanıtsız	4	1,4		
Toplam	287	100,0		

Kırsal alanda kentsel alanlar gibi 6360 sayılı yasa ile belediye hizmetlerinden faydalanan yerlerdir. Bu noktada belediyenin sunmuş olduğu temizlik hizmetleri arasında yer alan çöp alma hizmeti kırsal alanlarda sunulan hemen hemen tek hizmet konumundadır. Kırsal alanlarda muhtarların %57,2'si çöp kamyonlarının haftada bir defa geldiğini belirtmiştir. %19,8'i ise çöp kamyonunun haftada iki defa geldiğini söylemiştir. Muhtarları %8,5'i ise çöp kamyonunun haftada üç defa geldiğini belirtmiştir. İl ve ilçe merkezine uzak, nüfus ölçeğinde görece az olan yerlere ise daha seyrek çöp kamyonu geldiği tablo 8.50'den anlaşılmaktadır.

Tablo 8.51. Mahallede spor yapılabilecek tesis veya toprak, çim veya halı sahanın olması durumu

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Var	58	20,2	20,8	20,8
Yok	221	77,0	79,2	100,0
Toplam	279	97,2	100,0	
Yanıtsız	8	2,8		
Toplam	287	100,0		

Kırsal alanlarda insanların işlerden arta kalan zamanlarında özellikle gençlerin ve çocukların zamanlarını değerlendirebilecekleri ve sosyalleşeceği tesisleri veya spor alanlarının olması kırsalı cazibesini arttırabilen bir husustur. Bu noktada muhtarların vermiş olduğu yanıtlara göre muhtarların %79,2'sinde böyle bir tesis veya alan bulunmamaktadır. Sadece %20,8'inde spor yapılabilecek tesis, toprak, çim veya halı saha bulunmaktadır. Mersin ili özelinde özellikle gençlerin yoğun olduğu sera bölgelerinde yani Erdemli, Silifke, Anamur ve Bozyazı ilçelerinde bu yönde muhtarlardan talep gelmiştir.

Tablo 8.52. Diğer mahallelilerle ortak bir etkinlik olma durumu

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Evet	64	22,3	22,9	22,9
Hayır	215	74,9	77,1	100,0
Toplam	279	97,2	100,0	
Yanıtsız	8	2,8		
Toplam	287	100,0		

Kırsal alanda yaşayan insanların kendi içlerinde sosyalleştikleri kadar diğer mahallelilerle temas geçtiği noktalar da olmaktadır. Özellikle üretim bağlamında bilgi alışverişi olmaktadır. Bu husus üretilecek ürünün cinsinden, tarımda kullanılan gübrenin çeşidine varıncaya kadar detaylı bir hal alabilmektedir. Tüm bunların yanında Mersin il özelinde yapılan bu çalışmada Tablo 8.52'de de detayları verildiği üzere diğer mahallelilerin neredeyse $\frac{3}{4}$ 'ünün ortak bir etkinliği olmamaktadır. Bu tablo ise yerel yönetimlere, kaymakamlıklara, STK'lara hatta muhtar derneklerinden kırsal alanda çalışan kalkındırma derneklerine varıncaya kadar sorumluluğun ve çalışma gerektiren bir boşluğun bulunduğunu göstermektedir.

Tablo 8.53. Diğer mahallelilerle yapılan ortak etkinlikler

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Futbol	43	15,0	89,6	89,6
Aşure günü	3	1,0	6,3	95,8
İmece	2	,7	4,2	100,0
Toplam	48	16,7	100,0	
Yanıtsız	239	83,3		
Toplam	287	100,0		

Tablo 8.53'te belirtilen verilerden anlaşılacağı üzere diğer mahallelilerle yapılan etkinlikler çok sınırlıdır. Kaymakamlık ve belediyeler desteği ile düzenlenen köyler arası futbol turnuvaları özellikle Erdemli ilçesindeki muhtarların belirttiği bir veridir. Toroslar ilçesinde de geleneksel hale getirilen lakin son birkaç yıldır düzenlenmeyen futbol turnuvaları olduğu bilgisi muhtarlardan gelmiştir. Diğer etkinlik olarak muhtarların belirttiği ise üç mahallede ortak aşure günü etkinliği düzenlenmektedir. İki mahallede de işlerin sıkıştığı zaman imece yolu ile yardımlaşma yanıtı verilmiştir. Covid-19 salgını ile beraber topluca etkinliklerin kısıtlandığı göz önüne alındığında ve evveliyatı ile değerlendirildiğinde kırsal alanlar arası kaynaşmayı arttıracak spor etkinliklerinin her ilçede düzenlenmesi ilçelere canlılık ve hareketlilik katacaktır. Karar alıcı pozisyonunda bulunan ilçe belediyeleri ve kaymakamlıkların bu yönde etkinlikleri organize etmeleri önerilebilir. Konu salt spor boyutuyla değil, sanatsal ve kültürel etkinliklerle çeşitlilik arttırılmalıdır.

Tablo 8.54. Mahallede aile sağlık merkezinin olması durumu

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Var	63	22,0	22,9	22,9
Yok	212	73,9	77,1	100,0
Toplam	275	95,8	100,0	
Yanıtsız	12	4,2		
Toplam	287	100,0		

Kırsal alanlar için erişilmesi güç olan bir hizmet ise sağlık konusudur. Her köyde aile sağlık merkezinin olması elbette çok ütopyik kaçacak bir hadise olacağı ortadadır. Lakin aile sağlık merkezlerinin bulunması yoksa doktor ve hemşirenin mahalleye gelme sıklığının öğrenilmesi sunulan hizmetin mihengini oluşturacaktır. Bu maksatla muhtarlar mahallelerine doktor ve hemşirelerin gelme sıklığı sorulmuştur.

Tablo 8.55. Mahalleye doktor-hemşire gelme sıklık durumu

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Haftada bir	106	36,9	50,0	50,0
Haftada iki	10	3,5	4,7	54,7
Haftada üç	8	2,8	3,8	58,5
Haftada dört	8	2,8	3,8	62,3
Haftada beş	6	2,1	2,8	65,1
Her gün	3	1,0	1,4	66,5
15 günde bir defa	31	10,8	14,6	81,1
Ayda bir defa	40	13,9	18,9	100,0
Toplam	212	73,9	100,0	
Yanıtsız	75	26,1		
Toplam	287	100,0		

Sağlık hizmetleri noktasında merkezi hükümet ile yerel yönetimler arasında bir paylaşım durumu söz konudur. Yaşlılara, yatalak hastalara, evde bakım hizmeti rutin sağlık hizmetinin yanında, ambulans hizmeti, psikolojik rehabilitasyon vs. konularında hizmet sunmaktadır. Tablo 8.54 ve 8.55 beraber analiz edildiğinde mahallelerin %77,1'inde aile sağlık merkezi bulunmamaktadır. %22,9'unda ise aile sağlık merkezi bulunmaktadır. Aile sağlık merkezi bulunmayan mahallerin %50'sine haftada bir gün doktor-hemşire gelmektedir. İlçe ve il merkezinden uzakta bulunan çoğunlukla dağlık alanlarda yer alan mahallelerde ayda bir defa gidilmektedir. Bu durumda olan mahalleler ise toplam kitle içindekilerin %18,9'unu oluşturmaktadır. Bu oranı %14,6 ile on beş günde bir sağlık personelinin geldiğini belirten muhtarlar izlemektedir. Bu noktada yaşanan yetersizlik çeşitli sorunları da beraberinde getirmektedir. Mersin şehir merkezine beş-altı saat uzaklıkta mahalleler bulunmaktadır. En yakın sağlık kuruluşuna bir-iki saat uzaklıkta mahalleler bulunmaktadır. Bu durum ise ivedi gerektiren sorunlarda daha vahim tablolarla karşılaşılmasına sebep olabilmektedir. Kırsal alanda ortaya çıkan bir sorun kentsel alanı da tetiklemektedir. Bu noktada kentsel-kırsal alan ayrımı boşa

düşmektedir. Bu noktada Edward N. Lorenz tarafından ortaya atılan kelebek etkisi teorisi akıllara gelmektedir. Bu teoride de belirtildiği gibi bir sistemin başlangıç değerlerindeki küçük değişikliklerin büyük ve öngörülemez sonuçlar doğurabilmesiyle ortaya çıkmaktadır.

Tablo 8.56. Mahallede cadde ve sokakların aydınlatılması sorunu olması durumu

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Var	114	39,7	40,1	40,1
Yok	122	42,5	43,0	83,1
Kısmen	48	16,7	16,9	100,0
Toplam	284	99,0	100,0	
Yanıtsız	3	1,0		
Toplam	287	100,0		

Kırsal alanda yaşayan insanların hem güvenlik hem de sosyal yaşantısında önemli bir yeri olan cadde ve sokak lambalarının aydınlatılması konusu da yer almaktadır. Tablo 8.56'dan da görüleceği üzere muhtarların %43'ü mahallelerinde sorun olmadığını, %16,9'u mahallelerinde kısmen aydınlatma sorunu olduğunu belirtmiştir. Aydınlatma sorunu olduğunu belirtenler ise %40,1'lik kısımdır. Bu tablo etraflıca değerlendirildiğinde kırsal alanlarda cadde ve sokakların aydınlatma sorunu olduğunu ve çözüm beklediği söylenebilir.

Tablo 8.57. Mahalleden ilçe merkezine ulaşımında vatandaşların tercih ettikleri vesait türleri

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Belediye Otobüsü	60	20,9	21,2	21,2
Köy minibüsü	88	30,7	31,1	52,3
Şahsi Araç	130	45,3	45,9	98,2
Başka	5	1,7	1,8	100,0
Toplam	283	98,6	100,0	
Yanıtsız	4	1,4		
Toplam	287	100,0		

Kırsal alanda yaşayan insanların gıda, eğitim, haberleşme, sağlık, ekonomi, resmi işlemler vs. konularında ilçede işleri olmaktadır. Bu noktada ilçeye ulaşımında vatandaşların en çok tercih ettikleri vesaitler de muhtarlara sorulmuştur. Tablo 8.57'den de görüleceği gibi kırsal alanda yaşayan vatandaşların %45,9'u şahsi araçları ile ilçe merkezine gitmektedir. %31,1'i ise köy minibüslerini tercih etmektedir. Belediye otobüsleri ile şehir merkezine gidildiğini belirten muhtarlar ise %21,2'lik kısmı oluşturmaktadır. Özellikle merkez ilçelerde bulunan çoğunluğu yayla olarak atfedilen mahallere belediye otobüs seferleri bulunmaktadır. Mersin Büyükşehir Belediyesine ait otobüsler merkez ilçe kırsal mahallelerine ve Silifke, Taşucu'na kadar çeşitli sefer ağları bulunmaktadır.

Tablo 8.58. Mahalledeki insanların kışlık veya günlük gıdaları yapma durumları

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Kendileri yapmaktadırlar	203	70,7	72,0	72,0
Dışardan satın almaktadırlar	79	27,5	28,0	100,0
Toplam	282	98,3	100,0	
Yanıtsız	5	1,7		
Toplam	287	100,0		

Şehir merkezine ulaşımın diğer bir boyutu ise gıda tedariki noktasındadır. Muhtarlar mahallelerinde bulunan insanların turşu, konserve, salça, pekmez, reçel vs. kışlık yumurta, yoğurt, et, balık, tavuk gibi günlük gıdaları kendilerinin mi ürettikleri yoksa satın mı aldıkları sorulmuştur. Yanıt veren muhtarların %72'si kendilerinin yaptığını belirtmiştir. %28'si ise dışardan satın aldıklarını beyan etmiştir. Bu iki durum geleneksel köylük uğraşların dışına çıkıldığını köy kavramının bu alanlarda ikinci planda olduğunu göstermektedir. Bu gibi mahallelerde ya şehirden gıda tedariki sağlanmakta ya mahallede bulunan bakkal, marketten sağlanmakta ya da mahalleden ilçeye ve ile giden köy minibüs şoförü veya giden birinden ihtiyaç duyulan gıdaları alıp getirmesi rica edilmektedir. Bu noktada mahallede iş yerlerinin olması ise kırsal ile ilgili tahlile ihtiyaç duyulan mesajlar vermektedir. Bizatihi salt bu soru ile çözümlenme yapmak güç olsa da ortaya çıkan yanıtlar kırsal alanı doğru tanımlamanın ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Temel besin ihtiyaçlarının dışardan alındığı yerler geleneksel kırsal alan tanımının dışında kalmaktadır.

Tablo 8.59. Mahallelerde bulunan iş yerlerinin mevcudiyet durumu

	Bakkal	Berber	Kahvehane	Demirci	Fırın	Lokanta	Mahallede iş yeri yok.
Değer	179	70	175	55	76	71	68
Yanıtsız	108	217	112	232	211	216	219
Geçeri Yüzde	62,4	24,4	61	19,2	26,5	24,7	23,7
Yanıtsız	37,6	75,6	39	80,8	735,5	75,3	76,3
Toplam	100	1000	100	100	100	100	100

Kırsaldaki insanların temel ihtiyaçlarını kendi mahalleleri içerisinde karşılaması önemli bir husustur. Yapılan ankete katılan muhtarların mahallelerinin %62,4'ünde bakkal-market bulunmaktadır. Kırsal alan sosyolojisinde bakkallar önemli bir yer tutar. Bakkallar o mahallenin yaşayan hafızasıdır. Mahalle ile ilgili bilgilerin alındığı, hangi hanede sıkıntı var hangi hanede mutluluk var; bu sorulara en sağlıklı yanıtı bakkallar verir. Bakkallar, ticaret erbabı olduğunun yanında komşudur; ancak günümüzde kentsel alanlarda can çekişmektedir. Kırsal alanlarda ise bakkallık eski anlamını ve işlevini hemen hemen yitirmiş bir iş koludur. Son dönemde kırsal alanlarda artan perakende market zincirlerinin Mersin kırsalında da faaliyete geçmesi bakkal

mesleğinin küçük esnafılığı can çekişir noktalara getirmiştir. Bu noktada Sherman Yasası olarak geçen piyasayı bozacak küçük esnafı bitirecek tarzda ticari faaliyetlerin kısıtlanması noktasında yetkililere müdahale etme yetkisi vermiştir. Özellikle yayla mahallelerinde ortaya çıkan dönemlik karlarını alıp yaylacıların ayrılmasıyla kapanan perakende marketler yaz kış orada yaşayan bakkal esnafı için olumsuzluktan öte o mesleğin bitmesi demektir.

Kırsal alanlarda yer alan mahallelinin sosyalleştiği, yardımlaştığı, il ve ilçe merkezinden getirilen haberlerin dağıtıldığı yer olan kahvehanelerin varlığı da önemlidir. Muhtarların %61'i mahallelerinde kahvehane olduğunu belirtmiştir. Kahvehanede sınırlı sayıda içecek ve yiyecek imkânı bulunsa da insanları bir arada yaşamaya iten temel ihtiyaçlardan birisi olan sohbet etme, oyun oynama, boş bulunan vakitleri kahvede değerlendirme açısından önemlidir. Farklı bir bakış açısıyla mahallede kahvehanenin olması kadınların çalıştığını, sosyalleşecek ortamlarının olmadığını da göstermektedir. Çünkü yapılan çalışmada kahvehanelerin hemen hepsi erkeklerin işlettiği ve kullandığı alanlardır. Mersin kırsalındaki mahalleleri evrensel küme olarak gösterge alan bu çalışmada muhtarların %26,5'i mahallede fırın olduğunu, %24,7'si mahallede lokanta olduğunu, %24,4'ü mahallede berber olduğunu ve %19,2'si mahallede demirci olduğunu belirtmiştir. Bazı mahallelerde ise bu seçeneklerden daha fazlası bulunmaktadır. Özellikle sahil bölgelerinde ve belirli yayla mahallelerinde kentsel alanlarda yer alan bütün iş yerleri bulunmaktadır. Konunun diğer yakasında ise muhtarların %23,7'si mahallede herhangi bir iş yeri olmadığını belirtmiştir. Bu mahalleler gıdaya erişimde diğer alanlar gibi fırsata sahip değildir. Bu mahallelerde gezgin bakkal denilen haftanın belirli günleri belirli saatlerde kırsal mahallelere gelip siparişleri alıp, yine haftanın belli günlerinde hem siparişleri teslim eder hem de yeni siparişler alarak bu devinim devam eder. Farklı bir uygulama olarak haftalık veya aylık ilçe merkezine gidilip ihtiyaçlar kişilerce giderilir. Elbette ihtiyaçları karşılamak için şehre gitmenin de maliyeti bulunmaktadır. Şahsi araçla gidiliyorsa benzin parası, mazot parası; köy minibüsü ile gidiliyorsa minibüsün gidiş geliş saatlerine göre kendini ayarlama ve bir o kadar yol parası. Bir de temel ihtiyaçlar noktasında ihtiyaç duyulan bebek mamasından, çocuk bezine, temizlik maddelerinden gıda maddelerine varıncaya dek gezici köy bakkallarının yolunu gözlemek. Bu durumda ise tüm gün kulağı gezici bakkalın arabasının kornasında olmalıdır.

Kırsal alanların en büyük korkularından birisi ilerde değinileceği üzere çocuk sesinin mahallelerinde yok olmasıdır. Çocukları kırsaldan koparan başat faktörlerin başında eğitim gelmektedir. Mahallede okulun olması belirli noktaya kadar bu korkuyu uzaklaştıracak bir unsurdur. Günümüzde ülkeler arasındaki gelişmişlik farklılıklarının azaltılması sürecinin, temelde ülkelerin sahip oldukları insan kapitalinin nitelik ve nicelik özelliklerine dayandırılması konusu genel bir kabul görmektedir. İnsan kalkınmada yeri doldurulamayan tek faktördür. Bu bağlamda, eğitim insan kapitaline en verimli ve en geçerli yatırım olarak kabul edilebilir. İnsan; üretici, tüketici ya da yönetici olarak toplumda çeşitli roller üstlenir. Bu rollerin toplumsal yararı

en üst düzeye çıkarabilecek şekilde üstesinden gelenebilmesi ancak rollerin gerektirdiği eğitimin sağlanması ile mümkün olabilir (Özgen ve Ufuk, 2001: 1068). Bu durum ise tek bir faktörle izah edilebilir: Eğitim.

Osmanlı'dan bugüne kırsal alanlarda farklı eğitim politikaları uygulanmıştır. Kimileri başarısız olduğu için kimileri de başarılı bulunduğu için kapanan okullar olmuştur. Son dönemde covid-19 salgını ile beraber uygulanan uzaktan eğitim sistemi ise kırsal alanlar için sıkıntılı gözükmektedir. Bizatihi kırsal alanlarda internet altyapısının olmadığı mahalleler de bulunmaktadır. Bu iki husus da muhtarlarca soru olarak yöneltilmiştir.

Tablo 8.60. Mahallelerde internet altyapısının olması durumu

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Var	101	35,2	36,1	36,1
Yok	179	62,4	63,9	100,0
Toplam	280	97,6	100,0	
Yanıtsız	7	2,4		
Toplam	287	100,0		

Tablo 8.60'daki verilerden de anlaşılacağı üzere kırsal alanların %63,9'unda internet alt yapısı bulunmamaktadır. Bu olumsuz durum ise toplumun karşısına farklı sorunlar olarak çıkmaktadır. İnternetin olmaması eğitimi kesintiye uğratmaktadır. İnternetin olmaması gençleri kırsal alanlardan uzaklaştırmaktadır. İnternet altyapısının olmaması kırsal alanlardan göçü tetikleyen unsurlardan bir diğeridir. Kırsal alandan kentlere olan göç ise toplumsal ve kentsel sorunları doğurmaktadır. Biraz önce girizgâh yapılan eğitim noktasında da evlerde okulda internet altyapısının olması eğitim kalitesini arttıran bir unsurdur. Yirmi birinci yüzyıl teknoloji çağında bilgiye erişimin hiç olmadığı kadar hızlı olduğu bir dönemde kırsal alanda internet hizmetinden faydalanamayan insanlar kentsel alanda veya internet altyapısı bulunan kırsal alanlardaki insanlar kadar bu hakka sahiptirler. Modern çağın insanının temel ihtiyaçlarından birisi olan bilgiye erişim için internet talep hizmeti; yol, su, elektrik kadar önemli bir konumdadır.

Tablo 8.61. Mahallelerde okul olması durumu

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Var	116	40,4	41,1	41,1
Yok	57	19,9	20,2	61,3
Öğrenciler taşınmalı eğitimle başka mahalleye gidiyor	109	38,0	38,7	100,0
Toplam	282	98,3	100,0	
Yanıtsız	5	1,7		
Toplam	287	100,0		

Kırsal alanların eğitim ihtiyacı noktasında mevcut durumu analiz etmek için kırsal alanın mevcut eğitim tablosunun fotoğrafı çekilecektir. Bu bağlamda kırsal alanlarda görev yapan muhtarlardan elde edilen veriler ışığında oluşturulan tablo 8.61'e bakıldığında mahallelerin %41,1'inde okul olduğu görülmektedir. %20,2'sinde ise okul olmadığı görülmektedir. Muhtarların %37,8'i ise mahallelerinde okul olduğunu ama taşınmalı eğitimle başka mahallelere gidildiğini belirtmiştir. Kırsal alanların okullaşması ne kadar çok arttırılırsa kırsalda yaşam memnuniyeti o derece artacaktır. Kırsal alanlarda kullanılmayan eski okul binaları bulunmaktadır. Bu binaların değerlendirilmesi noktasında milli eğitim bakanlığı taşra karar alıcılarına sorumluluk düşmektedir. Zira kırsalda değerlendirilen her bir tarla, arsa, bina vs. ekonomiye artı değer olarak yansımaktadır.

Tablo 8.62. Mahallelerde bulunan okulların fiziksel koşulları

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Okul kullanılmıyor taşınmalı eğitim var	116	40,4	53,7	53,7
Çok İyi	23	8,0	10,6	64,4
İyi	43	15,0	19,9	84,3
Orta	26	9,1	12,0	96,3
Kötü	4	1,4	1,9	98,1
Çok kötü	4	1,4	1,9	100,0
Toplam	216	75,3	100,0	
Yanıtsız	71	24,7		
Toplam	287	100,0		

Mevcut durumda olan okulların fiziksel koşullarının da eğitime elverişli olması gerekmektedir. Kırsal alanlarda yer alan okulların fiziksel koşulları hususunda muhtarların %19,9'una göre okulların fiziksel koşulları iyi durumdadır. %10,6'sına göre okulların fiziksel durumları çok iyidir. Kötü ve çok kötü diyenler ise kümülatif olarak %2,8'lik kısma denk gelmektedir.

Tablo 8.63. Mahallelerde cep telefonlarının çekim durumu

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Evet	123	42,9	43,5	43,5
Hayır	43	15,0	15,2	58,7
Kısmen	117	40,8	41,3	100,0
Toplam	283	98,6	100,0	
Yanıtsız	4	1,4		
Toplam	287	100,0		

İnsanların vücutlarına yapay bir parça eklenseydi kesinlikle bu parça cep telefonları olurdu. Durum öyle bir noktaya gelmiştir ki artık insanlar telefonlarından ayrılmadan uyumakta,

bir dakika kayıp olsa hemen telaşa kapılmakta, yemek yerken, spor yaparken hatta araç sürerken telefon kullanmakta ve daha birçok faaliyeti yaparken bu teknolojik ürün yanlarında aktif olarak yer almaktadır. Kırsal alanlarda yaşayan insanlar da benzer davranışlar sergilemektedir. Bu noktada telefonlarının olması ve telefon şebekesinin çekmesinin ne kadar önemli olduğu izah edilemez boyuttadır. Muhtarlara uygulanan memnuniyet bölümünde sorulan GSM operatörlerinin çekim gücünden memnuniyet tablosunu teyit eder nitelikte Tablo 8.63'te de görüldüğü üzere muhtarların %43,5'i mahallelerinde cep telefonlarının çektiğini belirtmiştir. Muhtarların %41,3'ü ise kısmen ifade etmişlerdir. Telefonların mahallesinde çekmediğini düşünen muhtarlar ise toplam kitle içindekilerin %15,2'sini oluşturmaktadır.

Gelişen teknoloji ile beraber muhtarların ve mahallelilerin de iletişim tercihleri değişimden nasibini almıştır. Özellikle geleneksel Anadolu köyünde camii hoparlörleri işlevsel olarak kullanılmaktadır. Mersin kırsalı örneğinde ise bu tablo azalan bir ölçüttür. Muhtarlara mahalleleri ile ilgili gelişmeleri paylaştıkları platformlar sorulmuştur.

Tablo 8.64. Muhtarların sosyal medya kullanım durumu

	Facebook kullananlar	Instagram kullananlar	Twitter kullananlar	Toplu SMS atanlar	Mahallelinin WhatsApp grubu var	Sosyal medya hesabı veya paylaşmayanlar
Sayı	214	28	3	27	48	39
Yanıtsız	73	259	284	260	239	248
Geçerli yüzde	74,6 25,4	9,8 90,2	1 99	9,4 90,6	16,7 83,3	13,6 86,4
Yanıtsız yüzde	100	100	100	100	100	100
Toplam						

Yapılan çalışmada mahallelerini ilgilendiren konularda muhtarlara olan gelişmelerle alakalı sosyal medya hesaplarından paylaşım yapıp yapılmadığı sorulmuştur. Muhtarların %74,6'sı facebook üzerinden paylaşım yaptıklarını bildirmiştir. Muhtarların hemen hemen $\frac{3}{4}$ 'ü sosyal medyayı etkin olarak kullanmaktadır. Mahallelerin veya muhtarın oluşturduğu WhatsApp grubuyla gelişmeleri duyuran muhtarlar ise bu kitlenin %16,7'sini oluşturmaktadır. Instagram hesabından gelişmeleri paylaştığını beyan eden muhtarlar ise %9,8'ine denk gelmektedir. Toplu SMS attığını beyan eden muhtarlar ise toplam kitlenin %9,4'ünü oluşturmaktadır. Herhangi bir sosyal medya hesabı olmadığını veya olsa dahi gelişmeleri paylaşmadığını beyan eden muhtarlar ise %13,6'lık kısmı oluşturmaktadır. Durumun önemine binaen camilerden yapılan anons olayı ise geçerliliğini korumaktadır.

Kırsal alanlarda meydana gelen suç olaylarının sıklığı özelinde suça neden olan faktörler arasında sayılan sosyal ve kültürel, ekonomik, demografik ve mekânsal olmak üzere atfedilen faktörlerden mekânsal boyutta yoğunluğu sorgulanmıştır.

Tablo 8.65. Mahallede suç olaylarının olma yoğunluğu durumu

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Yok	101	35,2	36,2	36,2
Hemen her gün	5	1,7	1,8	38,0
Haftada bir iki	21	7,3	7,5	45,5
Ayda bir	29	10,1	10,4	55,9
Yılda bir iki olay	123	42,9	44,1	100,0
Toplam	279	97,2	100,0	
Yanıtsız	8	2,8		
Toplam	287	100,0		

Tablo 8.65'te detayları verildiği üzere kırsal alanların %44,1'inde yılda bir iki olay olduğu görülmektedir. Mahallesinde suç olayları (hırsızlık, kavga, cinayet vs.) olmadığını belirtmiştir. Ayda bir olayın olduğunu belirtenler ise %10,4'ünü oluşturmaktadır. Haftada bir iki olay olduğunu belirten muhtarlar ise %7,5'ine denk gelmektedir. Hemen her gün suç olayı olduğunu belirtenler ise %1,8'lik kısmı oluşturmaktadır. Tablo 8.65'e bütüncül olarak bakıldığında kırsal alanlarda suç olaylarının seyrek olarak görüldüğü söylenebilir.

Kırsal alanların kalkınması için kalkınma paradigmasının içerisine yerleştirilen ve sorulan kütüphaneler konusu bulunmaktadır. Kütüphaneler insanlığın bilgi birikimlerinin geçmiş nesillerdeki verilerin geleceğe aktarıldığı mekânlardır. Kırsal alanlarda kütüphanelerin mevcudiyeti kütüphane yoksa olmasını isteme durumları kırsal alan mahalle muhtarlarına sorulmuştur.

Tablo 8.66. Mahallerde kütüphanenin olması durumu

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Var	24	8,4	8,5	8,5
Yok	257	89,5	91,5	100,0
Toplam	281	97,9	100,0	
Yanıtsız	6	2,1		
Toplam	287	100,0		

Kırsal alanda görev yapan muhtarlardan elde edilen veri setinin bir parçası olan ve tablo 8.67'de detayları gösterilen bilgilerden mahallelerin %91,5'inde kütüphane bulunmamaktadır. Sadece %8,5'inde kütüphane bulunmaktadır.

Tablo 8.67. Kütüphane olmayan mahallelerde kütüphane talep durumu

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Evet	187	65,2	87,8	87,8
Hayır	26	9,1	12,2	100,0
Toplam	213	74,2	100,0	
Yanıtsız	74	25,8		
Toplam	287	100,0		

Mersin'in kırsal alanlarının $\frac{9}{10}$ 'unda kütüphane bulunmamaktadır. Kütüphane bulunmayan yerlerde kütüphane olmasını isteme durumu ile yöneltilen soruya ise muhtarların %87,8'i mahallelerine kütüphane açılmasını istemektedir. %12,2'lik kısmı istememektedir. Bu arada Büyükşehir belediyesinin uzak ilçe ve mahallelere yönelik gezici kütüphane hizmetinin bulunduğunu da belirtmek gerekmektedir.

Kırsal mahalleyi daha iyi tanıyabilmek için birbirinin sağlamasını yapacak düzeyde farklı sıralarda anketin geçerlilik güvenilirlik durumunu arttırmak için sorular yöneltilmiştir. Bu sorulardan diğer ikisi ise mahallelerin en önemli sorunları ile muhtarlıkta en çok meşgul olduğunuz işlerin neler olduğudur.

Tablo 8.68. Muhtarlıkta en çok meşgul olunan işler

	Elektrik	Asfalt parke taşı talepleri	Kanalizasyon	Su	Aynı ve nakdi yardımla	Güvenlik	Eğitim	Suriyelilerle talepleri	Park, yeşil alan talepleri	Resmi işleri
Sayı	171	198	95	133	72	18	22	16	33	71
Yanıtsız	116	89	192	154	215	269	265	271	254	216
Geçerli	59,6	69	33,1	46,3	25,1	6,3	7,7	5,6	11,5	24,7
Yüzde										
Yanıtsız yüzde	40,4	31	66,9	53,7	74,9	93,7	92,3	94,6	88,5	75,3
Toplam	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Muhtarlara mahallelerini ilgilendiren konularla alakalı vatandaşların hangi taleple geldiği sorulmuştur. Muhtarların mahallelerinde yaşayanlarla ilişkileri muhtardan talepleri genelde yaşanan coğrafyaya göre farklılık göstermesine rağmen üst ölçekte pek farklılık göstermemektedir. Muhtar, kırsalda hastası olanı için ambulansı araması gereken kişi, oğlu sınava girecek kişi için referans, mahallede yapılan yol çalışmasında şantiye şefidir. Muhtar aynı zamanda rehberdir. Kırsal alanda yaşayan Ali amcanın, Ayşe teyzenin yapması gereken işlemi takip eden veya ettiren, onlara yol gösteren kamu kurumlarıyla olan taleplerinde onları doğru hedefe ulaştırın kişi muhtardır.

Konunun sınırsızlığı ve muhtardan talep edilen konuların marjinalliği bir tarafa sorunu betimlemek açısından talepler kategorize edilmiştir. Tablo 8.68'de gösterilen verilerden anlaşılacağı üzere kırsalın en temel sorunu yoldur. Yol hayattır. Yolu olmayan yere hizmet gitmez. Yolu bozuk olan mahalleye hizmet bozuk gider. Kırsal alanlardaki insanların başat problemi yollarının asfalt, parke uygun malzeme ile yapılmasıdır. Diğer tüm hizmetler yol üzerine kurulur. Eğitim, kültür sanat, diğer alt yapı hizmetlerinin temeli yoldur. Mersin kırsalının yaklaşık %69'unda yollarının bozuk olduğu muhtarlara gelen taleplerden anlaşılmaktadır. Muhtarların en çok taleple karşılaştıkları ve yetkili kurumlara ilettikleri ikinci konu ise elektriktir. Elektrik tüm

kırsal alanda yer almasına rağmen çok sık elektrik kesintileri olmakta ve uzunca süre gelmemektedir. Bu durum ise kırsalı ve elektriğe ihtiyaç duyan kırsal üretimi zora sokmaktadır. Muhtarların karşılaştığı taleplerin ikincisi elektrik konusu olduğunu belirten muhtarlar bu kitlenin %59,6'sını oluşturmaktadır.

Muhtarların mesailerinin gündemini oluşturan üçüncü önemli husus su konusudur. Su konusu kırsal alanda hem içme suyu hem sulama suyu şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Özellikle kırsalda sulama suyu konusu üretimi dolayısıyla haneleri etkileyen önemli bir husustur. Muhtarların %46,3'ü bu konuyu öne çıkartmıştır. %33,1'i kanalizasyon konusu muhtarların ve kırsalın diğer alt yapı sorununu teşkil etmektedir.

Kırsalın kara talihi olan fakirlik ve bununla mücadeleden aşağı dizginleme yöntemi olarak aynı ve nakdi yardımlar konusu da muhtarların mesailerinde yer edinen diğer bir konudur. Kentsel alanlarda olduğu gibi sosyal devlet ilkesinin bir uzantısı olarak kırsal alanlarda yaşayan yardıma muhtaç insanlara devlet ve STK'larca yardım yapılmaktadır. Bu noktada muhtarların da görüşleri alınmaktadır. Muhtarlar kimi zaman bu yardımların kimlere yapılacağını belirleyen konumuna da gelmektedir. Bu durum da ise kimi zaman mahallede huzursuzluklar çıkabilmektedir. Aynı ve nakdi yardımlar konusu %25,1'lik bir oranla beşinci gündem maddelerin oluşturmaktadır. Muhtarların resmi evrak işleri ise %24,7'lik bir kısmı oluşturmaktadır. Muhtarların rutin olarak yaptıkları iş tablo 8.68'de de görüldüğü üzere altıncı basamakta kalmaktadır. Bu sıralama %11,5 ile park ve yeşil alan talepleri, %7,7 ile eğitim, %6,3 ile güvenlik ve son olarak %5,6 ile Suriyeliler konusu takip etmektedir.

Mersin, Türkiye'de mevsimlere göre nüfus sirkülasyonunun en hızlı ve yoğun değiştiği iller arasında yer alır. Yaz ve kış nüfusu arasında ciddi bir fark bulunmaktadır.

Tablo 8.69. Mahallelerin yaz ve kış nüfusları

	Mahallenin kış nüfusu	Mahallenin yaz nüfusu
Sayı	285	285
Yanıtsız	2	2
Ortalama	797,0594	2286,3706
Medyan	400,0000	700,0000
Mod	500,00	1500,00
Minimum	20	40
Maksimum	15000	100000

Tablo 8.69'dan da anlaşılacağı üzere Mersin kırsalının nüfusu yazın hemen hemen üç kat artmaktadır. Bu tablo kırsalın ihtiyaçlarının üç kat artması demektir. Yazın nüfusu kırk olan ile yüz bin olan mahalleler bulunmaktadır. Mersin bu noktada sahil şehri olmasının vermiş olduğu konum nedeniyle yurtiçinden ve yurt dışından yerli ve yabancı turistlerin tercih ettikleri bölgedir. Özellikle, Ayaş, Çeşmeli, Kapızlı, Kocahasanlı, Arpaçbahşiş, Limonlu, Taşucu, Susanoğlu, Kızkalesi, Yeşilovacık, Bozyazı, Ören, Aydıncık, Tömük, Arkum, Boğsak, Kumkuyu gibi kırsal mahalleler

nüfusu daha yoğun artan yerlerdir. Aynı zamanda Mersin yaylalar şehridir. Torosların eteğinde kurulu olan bu kent Anamur'dan Çamlıyayla'ya varıncaya denk yaylalarla kuşanmıştır. Bu yaylalar özellikle yerel halkın ve civar illerden gelen kişilerin önemli uğrak yerleri arasındadır. Özellikle hafta sonları ve yazları bu bölgelerde insanlar yaşamaktadırlar. Öne çıkan yaylalar Çamlıyayla, Soğucak, Gözne, Kirobası, Avgadı, Sorgun, Gökbelen, Fındıkpinarı, Kozlar, Arslanköy, Balandız, Sartavul, Abanoz ve Kaş yaylaları yazın insanların uğrak yerleridir. Bu bölgelerde yayla tipi ev ve müstakil yapılaşmalar yaygındır. Yerli ve yabancı turist bağlamında keşfedilmeye açık uğrak noktalarıdır. Bu bölgeler aynı zamanda Mersin kırsalının en gelişmiş kırsal alanlarını oluşturmaktadır. Birçoğu eski belde olan bu mahallelerde altyapı bağlamında, iş yerleri, eğitim, sağlık bağlamında diğer alanlara kıyasla daha iyi noktadadırlar. Toros dağlarına gizlenen bu yaylalarda turistik tesis yetersizliği bariz olarak hissedilmektedir. İnsanların konaklayabilecekleri, tatillerini yapabilecekleri turizm işletme belgesi yönetmeliğinde geçen ve çeşitlendirilen tesis tiplerinin yayla evi, dağ tipi ev, çiftlik evi, bungalov, apart vs. halleri bu yaylalarda çok sınırlıdır. Bu tip yatırımları yapmak için de hali hazırdaki imar planı uygun değildir.

Mersin kırsalında olan bu nüfus hareketliliğini de göz önüne bulundurarak muhtarlara göre mahallelerinin en önemli sorunlarını analiz etmek konuya olan bakış açısını bir kademe farklı bir konuma getirecektir.

Tablo 8.70. Mahallelerin en önemli sorunları

Yol	Değer	Meraların yetersiz olması	Sağlık ocağı yokluğu	İçme suyu sıkıntısı	Sulama suyunun olmaması veya yetersizliği	Çalışma için yeterli iş yokluğu	Elektrik Sorunları	Tarım ve hayvancılık alanında bilgi ve rehberlik eksikliği	Bürokrasi Sorunları	Diğer
Değer	213	27	66	91	136	76	117	36	54	21
Yanıtsız	74	260	221	196	151	211	170	251	233	266
Geçerli %	74,2	9,4	23	37,7	47,4	26,5	40,8	12,5	18,8	7,3
Yanıtsız %	25,8	90,6	77	68,3	52,6	73,5	59,2	87,5	81,2	92,7
Toplam	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Muhtarlara göre kırsal alanların en önemli sorunu tablo 8.70'tede görüldüğü gibi mahalle yolunun bozuk olmasıdır. Muhtarlara direkt olarak konu sorulduğunda en çok mesai alan işteki orandan daha fazla bir oran ile karşılaşılır. Muhtarların %74,2'si yollarının bozuk olduğunu belirtmiştir. Benzer şekilde ikinci önemli sorun %47,4 ile sulama suyunun olmaması veya eksikliğidir. Diğer önemli sorun ise elektriktir. Kırsal alanlarda elektrik sorunları olan mahalleler %40,8'lik bir orana denk gelmektedir. %37,7 ile içme suyu sıkıntısı kırsalın diğer önemli bir sorununu teşkil etmektedir. Bu tablo %26,5 ile mahallede çalışmak için yeterli iş imkânının

olmaması, %23 ile sağlık ocağı yokluğu, %18,8 ile bürokratların sorunlara ilgisizliği, %12,5 ile tarım ve hayvancılık alanında bilgi ve rehberlik eksikliği, %9,4 ile meraların yetersiz ve kötü olması ve %7,3 ile diğer konuları içeren sorunlar izlenmektedir.

8.15. Kırsal Kalkınmaya Yönelik Mersin Kırsal Alanlarının Potansiyelini Belirlemeye Yönelik Soruların Tahlili

Karanlık çağlardan bu yana, bilgi edinimi insanlığın vazgeçilmez tutkularından biri olagelmıştır. Bilimdeki gelişmeye paralel olarak ilerleyen teknolojik gelişme ise hemen her sektörde verim artışı ve bunun yanında ekonomik gelişmeyi kırıbaçlamıştır. Tarım sektöründe de ekonomik gelişmeyi dürttüleyen en önemli etmenlerden birinin teknolojik gelişme olduğu dikkate alınır, bu kesimde yaşayanlarının eğitim ve öğretiminin önemi yadsınamaz (Demirtaş & Gürler, 1994: 483). Kırsal alan insanları toprak, sermaye, işgücü ve yönetim unsurlarını çeşitli kombinasyonlarla bir araya getirerek üretimi gerçekleştirirler. Bu olguya üreticilerin eğitim düzeyleri açısından bakarsak en çok etkilenecek unsur yönetimdir. Bu da diğer üç faktörün eğitim düzeyi ile doğru orantılı olarak artan bir şekilde daha rasyonel kullanılarak bir araya getirilmesini sağlar (Erengil, vd., 2000: 1049). Bu noktada kırsal alanların tarımsal eğitim konusunda bilgilendirilmesi, bilinçlendirilmesi elzemdir. Özellikle son dönemde Mersin ve daha birçok ilde görülen Akdeniz meyve sineği ile mücadele, ilaçlama, erken hasat vd. tarımsal üretim ve hasat sonrası değerlendirme ile ilgili üreticilerin bilinçlendirilmesi çarpan etkisiyle ekonomiye ne ölçüde katkı yapacağı tartışma götürmez bir husustur. Mersin kırsalı özelinde yapılan bu çalışmada muhtarlar tarımsal üretim ile ilgili il, ilçe tarım ve orman müdürlüklerince mahallelilere yeterince eğitim verilip verilmediği sorulmuştur.

Tablo 8.71. Üreticilere tarımsal üretimle ilgili il ve ilçe tarım orman müdürlüklerince yeterince eğitim verilme durumu

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Evet	156	54,4	55,3	55,3
Hayır	68	23,7	24,1	79,4
Kısmen	58	20,2	20,6	100,0
Toplam	282	98,3	100,0	
Yanıtsız	5	1,7		
Toplam	287	100,0		

Tablo 8.71'deki veriler ışığında durum değerlendirildiğinde muhtarların %55,3'ü yeterince eğitim verildiğini düşünmektedir. Kısmen eğitim verildiğini düşünen muhtarlar ise bu kitlenin %20,6'sını oluşturmaktadır. Üreticilere bu noktada yeterince eğitim verilmediğini düşünen muhtarlar ise %24,1'lik bir kesimi oluşturmaktadır.

Tablo 8.72. Çiftçilerin finans ihtiyacını gidermek için başvurdukları yerler

	Ziraat Bankası	Tarım Kooperatifi	KrediAracı/tüccardan borç almak	Diğer Bankalar
Sayı	179	154	58	70
Yanıtsız	108	133	229	217
Geçerli Yüzde	62,4	53,7	20,2	24,4
Yanıtsız Yüzde	37,6	46,3	79,8	75,6
Toplam	100	100	100	100

Tarımsal üretimin bir diğer önemli ayağını finans kısmı oluşturur. Çiftçilerin üretim dönemleri yetiştirdikleri ürüne bağlı olarak değişmekle beraber değişkenlik göstermektedir. Bunun yanında finans ihtiyacı ise insan olmanın verdiği bir temelle çoğunlukla ihtiyaç duyulmaktadır. Tarımsal üretim bağlamında ise fide fidan alırken, tarımsal ilaç gübre alırken, tarımsal üretime ilişkin yan ürünler (boru, kargı, ip, motor vs.) alırken, işçi çalıştırırken esasında üretimin her aşamasında sermaye ihtiyacı ortadadır. Çiftçilerin bu noktada finans ihtiyaçlarını gidermek için başvurdukları yol muhtarlara sorulmuştur.

Tablo 8.72'den de görüleceği üzere çiftçiyi desteklemek için kurulan ve Türkiye'de en çok şubesi bulunan Ziraat Bankası'na başvurmak %62,4 ile en çok tercih edilen yoldur. Diğer bir yöntem Tarım Kredi Kooperatifinden kredi çekmek ise %53,7'lik bir kesimi oluşturmaktadır. Diğer bankalardan kredi çekmek ise %24,4'tür. Bu bölümde en dikkat çekici husus ise %20,2 ile aracı ve tüccardan senetle borç para almaktır. Tüccara aracıya borçlanan çiftçi borcunu ödeyememesi durumunda tarlasını, evini de kaybedebilmektedir. Anadolu'nun ortasında kurulan Türkiye Cumhuriyeti bir köylü hükümetiydi. Köylü davası için Atatürk, köylülerin, tefecilerin, ağaların, eşrafın sömürsünden kurtarılacağını yaklaşık bir asra yakın bir süre önce söylerken gelinen durum bu minvaldedir (Ünal, 1976: 69). Buradaki asıl sorun devletin sunduğundan tüccar ve komisyoncunun daha rahat, daha kolay kredi sunmasıdır. Bu yüzden köylü bankaya değil, tüccara ve komisyoncuya gitmektedir. Tüccar, üniversitede okuyan çiftçinin çocuğuna okuduğu süre boyunca burs verir. Bu ise çiftçiyi tüccara bağlayan ilerde maddi boyuta dönüşecek manevi bağlıdır. Köylüyü tefecinin elinden kurtaracağız derken, bankadan yüksek faizle borç verip uzun süreli borçlandırmak ise doğru değildir. Bu durum üreticiyi tembelliğe, hazırcılığa alıştırmır. Çiftçi üreticiliğini yitirmemelidir. Bu noktada çiftçilerin krediye erişim noktaları, köy sandıkları, kooperatifleşme, farklı finansal yollar aracılığıyla özünde daha erişilebilir olmalıdır.

Tablo 8.73. Mahallede ekilip biçilmeyen tarım arazisi varlığı durumu

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Hayır	115	40,1	41,2	41,2
Evet	164	57,1	58,8	100,0
Toplam	279	97,2	100,0	
Yanıtsız	8	2,8		
Toplam	287	100,0		

Sahip olunan kaynakların etkin ve sürdürülebilir bir şekilde kullanılması, ekonomik kalkınmanın sağlanması bakımından önemli bir husustur. Ekonominin ana sektörlerinden olan tarımın en temel sermayesi olan toprak, diğer üretim faktörlerinden farklı olarak yeniden üretilemez nitelikte olduğundan, sürdürülebilir kullanımı özel bir önem taşımaktadır. Tarım topraklarının korunması, geliştirilmesi ve sürdürülebilir bir şekilde kullanılabilmesi bakımından, genel anlamda arazi yönetimi çerçevesinde tarımsal üretime uygun arazilerin belirlenmesi ve bunların niteliklerine uygun olarak kullanılması gerekmektedir. Bu çerçevede, toprak potansiyeli toprak etütleri ile saptanmakta ve toprak etütlerinin yorumlarına göre belirlenen arazi yetenek sınıflarının özellikleri ve dağılımı ise, yapılan planlamalara temel oluşturmaktadır (Kalkınma Bakanlığı, 2014: 5). Tarımsal arazilerin sınıflandırılması, arazi kullanma kabiliyeti boyutuyla Tarım ve Orman Bakanlığınca çalışmalar yapılmaktadır. Konunun salt mevcudiyeti bağlamında ele alındığı bu kısımda kırsal alanlardaki âtil, ekilip biçilmeyen arazilerin varlığı ve sebepleri muhtarlarca soru olarak yöneltilmiştir. Tablo 8.73'te detayları verilen bulgulardan muhtarların %58,8'i mahallelerinde ekilip biçilmeyen araziler bulunduğunu belirtmiştir. Muhtarların 41,2'si mahallesinde âtil tarım arazisi bulunmadığını beyan etmiştir. Konunun sebep sonuç bağlamında soru işaretlerini giderme adına muhtarlardan bu âtil durumunun nedenlerini de belirtmeleri istenmiştir.

Tablo 8.74. Mahallede ekilip biçilmeyen tarım arazilerinin âtil kalma sebepleri

	Üretim gider kalemlerinin olması	Küçük parçalı veya hisseli tarım arazileri olması	Kırsaldan göç ve yaşlanan kırsal nüfus	Güvenlik	Kan davaları	Komşular arasındaki sorunlar	Parsele ve su erişiminin olması	Diğer
Değer	120	71	64	6	3	3	62	20
Yanıtız	167	216	223	281	284	284	225	267
Geçerli Yüzde	41,8	24,7	22,3	2,1	1	1	21,6	7
Geçersiz Yüzde	58,2	75,3	77,7	97,9	99	99	78,4	93
Toplam	100	100	100	100	100	100	100	100

Verilen yanıtların SPSS ortamında işlenmesiyle elde edilen sonuçlardan Tablo 8.74'te detayları görüldüğü üzere en çok problem olarak görülen husus %41,8 ile üretim gider kalemlerinin pahalı olmasıdır. Miras hukukundan kaynaklı küçük parçalı ve(ya) hisseli tarım arazilerinin varlığından dolayı üretim yapılmadığını belirtenler ise %24,7'dir. Kırsalın yaşlanmasından kaynaklı tarım arazilerinin boş kalması ise %22,3'tür. Sulama konusu ise %21,6 ile muhtarların belirttiği diğer bir sebep olarak görülmüştür. Hem sorunun sağlanmasını yapmak

hem de çözümünü öğrenmek bağlamında muhtarlar üreticilerin devletten beklentileri sorulmuştur.

Tablo 8.75. Muhtarlar göre tarımsal üretimde çiftçilerin beklenti durumu

	Doğru, zamanın da yüksek destekle me alımı	Kooperatif kurulması ve desteklen mesi	Fiyat istikrarı nın sağlanm ası	Tüccara karşı koyma	Uygun kredi ve ödeme koşulları	Girdileri düşürül mesi	Ürünün tanıtımı nın yapılma sı	Arzın planlan ması	Hal kanunu nda üretici lehine değişiklik	Diğ er
Sayı	182	79	167	43	72	166	62	9	56	12
Yanıtsız	105	208	120	244	215	121	225	278	231	275
Geçerli	63,4	27,5	58,2	15	25,1	57,8	21,6	3,1	19,5	4,2
Yüzde										
Geçerli	36,6	72,5	41,8	85	74,9	42,2	78,4	96,9	80,5	95,8
Yüzde										
Toplam	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Muhtarların çoklu seçim yapabilme olanağı tanınmış ve verilen yanıtlardan muhtarlar %63,4'ü devlet yöneticilerinden doğru, zamanında ve yüksek destekleme alımı yapılmasını önermektedir. %58,2'si ise fiyat istikrarının sağlanmasını, %57,8'si ise tarımsal üretim girdilerinin düşürülmesini beklemektedir. Bu talepleri, %27,5 ile kooperatif kurulması ve desteklenmesi, %25,1 ile uygun kredi ve ödeme koşullarının sağlanması, %21,6 ile yetiştirilen ürünlerin tanıtımının yapılması, %19,5 ile hal kanununda üretici lehine değişiklik, %15 ile tüccara karşı koyma izlemektedir.

Tablo 8.76. Muhtarlar göre 10-15 yıl öncesi ile günümüzdeki çiftçilerin mukayesesi

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Eskiden daha karlıydı	180	62,7	64,5	64,5
Şimdi daha karlı	58	20,2	20,8	85,3
Eski ile şimdiki arasında bir fark yok	41	14,3	14,7	100,0
Toplam	279	97,2	100,0	
Yanıtsız	8	2,8		
Toplam	287	100,0		

Muhtarlar göre 10-15 yıl öncesi ile günümüz kıyaslandığında çiftçinin durumu ile ilgili olarak bir karşılaştırma yapmaları istenmiştir. Muhtarların %64,5'i çiftçiliğin eskiden daha karlı bir iş olduğunu belirtmiştir. Şimdi daha karlı diyenler ise %20,8'lik bir orana denk gelmektedir. Eskisi ile şimdiki arasında bir fark yok diyenler ise %14,7'lik bir oranı oluşturmaktadır. Bu durum

tablo 8.76'da bütüncül olarak bakıldığında çiftçiliğin geleceği ile ilgili olumlu bir intiba bırakmamaktadır.

Mersin bir tarım kentidir. Tarımsal üretim sonrası kayıpların önüne geçebilmek için on üç ilçesinde de soğuk hava deposu ve paketleme tesislerine ihtiyaç bulunmaktadır. Meyveler dayanıksız ürünler olduklarından pazarlama zincirindeki aksaklıklar nedeniyle %25-35'i pazarlama aşamasında ziyan olmaktadır. Tüm bunlara Akdeniz meyve sineği gibi bölgesel hasadı doğrudan etkileyen zararlılar da eklenince kayıplar daha da artmaktadır. İstikrarlı pazarlama politikaları, zararlılarla mücadele yöntemleri ile bu kayıplar %10'lara düşürmek mümkündür. Meyveciliği de kapsayan, uygulanan ve uygulanması planlanan politikalar kayıpların ekonomiye kazandırılması açısından önemlidir (Niyaz & Demirbaş, 2016: 64). Meyveciliğin olmaz ise olmaz tozlayıcısı ise arıdır. Arıcılık Mersin'de gittikçe gelişen bir boyuta ulaşmış ve Mersin'deki bazı firmalar dünyaca tanınan marka değerlerini yakalamıştır. Madalyonun diğer yönünde ise arı ölümleri vardır. Bilinçsizce yapılan ilaçlamalar arıların ölümlerine sebep olmakta bu durum ise civarda bulunan meyve bahçelerindeki verimi doğrudan etkileyen bir sebep olmaktadır. Üreticilerin bu konuda bilinçlendirilmesi, ilaçlamaların takibe alınması mümkün mertebe ilaçlamaların akşam vakitlerinde yapılması gerekmektedir. Tüm bu durumlara rağmen Mersin'de meyvecilik daha da ileri boyuta taşınabilir. Bu durumu analiz edebilmek için kırsal alan mahalle muhtarlarına mahallerinde meyve sebze depolamaya yönelik soğuk hava tesislerine ihtiyaç olup olunmadığı da sorulmuştur.

Tablo 8.77. Mahallede soğuk hava deposu veya paketleme tesisine ihtiyaç durumu

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Evet	177	61,7	64,1	64,1
Hayır	99	34,5	35,9	100,0
Toplam	276	96,2	100,0	
Yanıtsız	11	3,8		
Toplam	287	100,0		

Mersin, Türkiye'nin taze meyve ve sebze tüketiminin büyük çoğunluğunun sağlandığı ildir. Ayrıca tarımsal ihracat noktasında da söz sahibi konumdadır. Hatta bu durumun bir yansıması olarak Akdeniz İhracatçılar Birliği bu ilde faaliyetlerini sürdürmektedir. Bu üretim durumu ise kırsal alanda da soğuk hava deposu ve paketleme tesislerine ihtiyaç olduğu gerçeğini karşımıza çıkarmaktadır. Tablo 8.77'den de anlaşılacağı üzere muhtarların %64,1'i mahallesinde meyve ve sebzelerin değerlendirilmesi için paketleme tesisi ve soğuk hava deposuna ihtiyaç olduğunu belirtmiştir. Tarımsal üretimde üretimin yanında depolamanın da ne kadar önemli bir ihtiyaç olduğunu Mersin ili örneğinde sunduğu araştırma bulgusudur. Muhtarların %35,9'u ise böyle bir tesise ihtiyaç olmadığını belirtmiştir. Böyle bir ihtiyaç talebinin olmadığını belirtenler

ise Gülnar, Bozyazı, Mut ve Silifke ilçelerinin dağ köylerindeki çoğunluğu kuru tarım yapılan mahallelerdeki muhtarlardır.

Tarımsal üretim ve üretim sonrası değerlendirmeye ilişkin talepteki yüksek isteklilik kooperatif boyutuyla ele alındığında neticenin nasıl olacağı da muhtarların yanıtlaması istenilen sorular arasında yer almıştır. Kooperatif kavramı, Latince coopera'tion kelimesinden gelmekte olup, Fransızca coeperer kelimesinden türemiş ve birlikte iş yapabilme anlamında kullanılmıştır. Kooperatifler, yeni iş imkânları ve gelir artışı sağlarken, iş faaliyetleri ve programları vasıtasıyla gıda üretiminin artması ve gıda güvencesinin temin edilmesine önemli katkılar sağlar.

Kooperatifler, sermaye birikiminin sürekliliğini sağlayarak bazı mal ve hizmetlerin sunumunda ortakların ortak çıkarlarını gözeterek, pazardaki gücünü arttırmak ve ekonomik büyümeyi artırma görevleri ile faaliyetlerini sürdürmektedirler (Şahin & Durmuş, 2020:61-66). Mersin kırsal alanları özelinde de birlikte hareket etme bağlamında bu heves ve katılım durumu öğrenilmeye çalışılmıştır. Muhtarlara mahallenizde kalkınma kooperatifi kurulabilir mi? Siz üye olmak ister misiniz? Şeklinde sorular yöneltilmiştir. Tablo 8.78'den de anlaşılacağı üzere muhtarların mahallelerinde kalkınma kooperatifi kurulabilme potansiyeli ve üye olma heveslerinin olduğu söylenebilir. Muhtarların %68,1'i bu soruya evet yanıtını vermiştir. Kırsalda üretilen ürünlerin kırsalda işlenip kırsaldan pazarlanması çiftçiliği cazibeli hale getirecek ana üretim sürecidir. Kooperatifler ise kilit rol üstlenen canlı organizmalardır. Son dönemlerde yerel yönetimler, çeşitli kalkınma dernekleri ve üniversitelerin iş birliği ile Mersin kent ve kırsalında da üretici kooperatifleri kurulmuştur. Bu üretici kooperatifleri Mezitli Kadın Üretici Kooperatifi örneğinde olduğu gibi çeşitli uluslararası yarışmalardan iyi örnek teşkil ettiği için ödüle layık görülmüştür. Mezitli kırsal mahallelerinde kadın üreticilerin ürettiği ürünlerin Mezitli kent merkezindeki irili ufaklı kent pazarlarında üreticilerin pazarladığı alanların tahsis edilmesi projenin ana iskeletini oluşturmaktadır. Burada üretici hem çiftçi hem tüccar hem komisyoncu hem de pazarcıdır. Bu noktada kooperatifler üretici ile tüketici arasındaki yolu kısaltan ara kurumlardır.

Tablo 8.78. Mahallede kalkınma kooperatifi kurulabilme ve muhtarın üye olma durumu

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Evet	194	67,6	68,1	68,1
Hayır	91	31,7	31,9	100,0
Toplam	285	99,3	100,0	
Yanıtsız	2	,7		
Toplam	287	100,0		

Kooperatiflere ve kooperatifleşmeye ilişkin Mersin'in tablosunu muhtarlara sorulduğunda ise kooperatif kurulma talebini doğrular nitelikte verilerle karşılaşılır.

Tablo 8.79. Mersin’de tarımsal amaçlı kalkınma kooperatifi mevcudiyeti

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Evet	92	32,1	33,2	33,2
Hayır	185	64,5	66,8	100,0
Toplam	277	96,5	100,0	
Yanıtsız	10	3,5		
Toplam	287	100,0		

Tablo 8.79’deki verilerden de anlaşılacağı gibi muhtarların %66,8’i Mersin’de yeterince tarımsal amaçlı kalkınma kooperatifi olmadığını belirtmiştir. Yeterli olduğunu düşünenler ise %33,2’dir. Özünde birbirinin sağlaması olan bir önceki ve şimdiki sorulardan benzer oranda veriler elde edilmiştir. Mersin kırsal kooperatif noktasında eksiktir. Kurulacak yeni kooperatiflere gebedir. Türkiye’de kooperatifçilik yapısının tarihçesine baktığımız zaman kökeni Osmanlı İmparatorluğu’na dayanmaktadır. Türkiye’de kooperatifçilik hareketini başlatan Mithat Paşa olmuştur. Mithat Paşa, Memleket Sandıkları’nı kurarak devlete ait boş toprakların köylüler tarafından imece usulü ile tatil günlerinde ekilmesi ve elde edilen ürünlerin satışından sağlanan gelirle sandığa sermaye sağlanmasını amaçlamaktaydı (Topaloğlu ve Topaloğlu, 2017: 207). Yaklaşık bir buçuk asrı geçkin süredir temelleri atılan kooperatifçilik son dönemde Türkiye’nin farklı bölgelerinde yaygın bir şekilde kurulan kadın üretici kooperatifleri, kadınların iş gücünde olduklarını ve potansiyellerini yansıtmaya adına hızlı bir ivme yakalamış konumdadırlar. Mersin’de bu ivmeden nasibini almıştır. Mezitli, Tarsus, Mersin, Akdeniz gibi ilçelerde kadın üretici kooperatifleri faaliyetlere devam etmektedir. Konumuzu ilgilendiren yönüyle muhtarlara da kadın üretici kooperatifi kurulsa eşinizin, anne veya kız kardeşinizin üye olmasını isteyip istemeyecekleri sorulmuştur.

Tablo 8.80. Kadın üretici kooperatifine üye olma durumu

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Evet	228	79,4	80,0	80,0
Hayır	57	19,9	20,0	100,0
Toplam	285	99,3	100,0	
	2	,7		
Toplam	287	100,0		

Muhtarların 4/5’i mahallelerinde veya ilçelerinde kadın üretici kooperatifi kurulsa eş, anne veya kız kardeşlerinin üye olmalarını istediklerini belirtmiştir. Tablo 8.80’den de anlaşılacağı üzere sadece %20’lik bir kısım bu soruya hayır yanıtını vermiştir. Özünde kırsal alanlarda kooperatifçiliğe karşı bir heves ve istek vardır. Eksik olan husus ise iyi örneklerin arttırılmasıdır. Bu doğrultuda çözüm problemin kaynağındadır. Kooperatifler iyi örnekleri kendileri yaratmalıdırlar.

Tablo 8.81. Muhtarların kooperatif ve(ya) üretici örgütüne üyelik durumu

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Evet	136	47,4	48,4	48,4
Hayır	145	50,5	51,6	100,0
Toplam	281	97,9	100,0	
Yanıtsız	6	2,1		
Toplam	287	100,0		

Muhtarların tarım kredi kooperatifi gibi herhangi bir tarımsal birlik veya üretici örgütüne üyelik durumunun sorgulandığı soruya muhtarların %48,4'ü üye olduğunu belirtmiştir. Üye olmayanlar ise %51,6'lık kısmı oluşturmaktadır. Kırsal alanların geleneksel diye atfedilen dışa kapalı yüzünü görebilmek için özellikle konumuzu ilgilendiren yönüyle muhtarlara mahallenizde dışardan gelen bizatihi o mahalleli o kentli olmayan kişilere arazi satışı olup olmadığı sorulmuştur. Verilen yanıtlardan elde edilen bulgulardan elde edilen Tablo 83'ten kırsal alanların %22,4'ünde dışardan gelen yani yabancı atfedilen kişilere arazi satışı olmadığı görülmektedir. Birçok muhtar bu noktada mahallelerinin yerel dokularının bozulacağından arazi satışında öncelikle aile akraba içinden bulunmazsa mahalleli içinden birilerine satmayı tercih etmektedir. Özünde kırsal alanlarda arazi satmak yadırganır. Satan insanlara iyi gözle bakılmaz. Geleneksel köy yapısı içerisinde geçim kaynağını satan köylü bunu yabancıya satmış ise dışlanır.

Tablo 8.82. Mahalleden olmayan kişilere arazi satış durumu

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Evet	218	76,0	77,6	77,6
Hayır	63	22,0	22,4	100,0
Toplam	281	97,9	100,0	
Yanıtsız	6	2,1		
Toplam	287	100,0		

Geleneksel tablonun aksine Mersin kırsalını içeren çalışmanın %77'6'sında dışardan gelen kişilere arazi satışı olduğu belirtilmektedir. Bu geleneksel diye atfedilen dışa kapalılık durumu özde kalma halinin kırılacağı ender noktalardan birisi tablo 8.83'te görüldüğü üzere mahalleye yatırım yapmaktır. Mahalleye yatırım yapmak isteyen kişi öncelikle o mahallenin muhtarı ile görüşmelidir. Ekonomik olarak yatırım yapılacak yerin SWOT analizi nasıl yapılırsa yapılsın çevresel etmenler içerisinde kimi zaman sıkıştırılan mahallenin sosyolojik dokusu analiz edilmeden kırsalda yatırıma yapmak risklere de gebe dir. Bu noktada mahallede koruyucu kalkan gücü olarak muhtarla iletişim çok çok önemlidir. Ülkesine yabancı yatırım gelmesini isteyen devlet yöneticisi, ilçesine yatırım gelmesini isteyen belediye başkanı ne ise kırsal alanda mahallesine yatırım gelmesini isteyen muhtar da o konumdadır. Bu minvalde muhtarlara mahallesinden olmayan birisinin mahallesinde bir yatırım (soğuk hava deposu, süt çiftliği, sera, otel vs.) yapmasını isteyip istemeyeceği sorulmuştur.

Tablo 8.83. Mahalleden olmayan kişilerin mahallede yatırım yapmasını isteme durumu

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Evet	245	85,4	86,6	86,6
Hayır	38	13,2	13,4	100,0
Toplam	283	98,6	100,0	
Yanıtsız	4	1,4		
Toplam	287	100,0		

Tablo 8.83”te detayları görüldüğü üzere muhtarların %86,6’sı mahallesine dışardan gelen kişilerin yatırım yapmasını istemektedir. Tablo 8.82’de yer alan arazi satışı olmadığını belirtenlerin oranı ile kıyaslandığında yatırım bağlamında oran görece azaldığı görülmektedir. %13,4’lük bir kısmı oluşturan muhtarlar ise mahallelerine yabancıların yatırım yapmasını istememektedir. Bu bölümle ilgili muhtarlara mahallenizin kalkınması aile çiftçiliğinin özendirilmesi ile mi yoksa kooperatifleşme ile mi olacağı sorusu yöneltilmiştir. Özünde kooperatifleşme aile çiftçiliğinin örgütlü halidir. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nun 66. oturumunda 2014 yılı resmi olarak “Uluslararası Aile Çiftçiliği Yılı” olarak ilan edilmiştir. Aile çiftçiliği, aile temelli yani çalışanlarının hane halkı üyeleri olduğu bütün kırsal kalkınma faaliyetlerini içerisine alır. Bununla birlikte 11. Kalkınma planında da sürdürülebilir kırsal kalkınma anlayışıyla, üretici birlikleri ve aile işletmelerinin üretim kapasitesinin ve kırsal iş gücünün istihdam edilebilirliğinin artırılması, yaşam kalitesinin iyileştirilmesi, yoksullukla mücadele ile kırsal toplumun düzenli ve yeterli gelir imkânlarına kavuşturularak refah düzeyinin artırılması ve nüfusun kırsalda tutundurulması temel amaç olduğu belirtilmiştir (SBB, 2019: 180). Bu noktada muhtarların bu noktada düşünceleri öğrenilmeye çalışılmıştır.

Tablo 8.84. Muhtarlara göre mahallelerinin kalkınma yolları

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Kooperatifleşme ile	82	28,6	29,4	29,4
Aile çiftçiliğinin özendirilmesiyle	96	33,4	34,4	63,8
Her ikisiyle	92	32,1	33,0	96,8
Hiçbiriyle	9	3,1	3,2	100,0
Toplam	279	97,2	100,0	
Yanıtsız	8	2,8		
Toplam	287	100,0		

Tablo 8.84’te detayları verildiği üzere muhtarların %34,4’ü mahallesinin kalkınmasının aile çiftçiliğinin özendirilmesi ile sağlanacağını belirtmiştir. Muhtarların %33’ü ise hem aile çiftçiliğini özendirilmesi hem de kooperatifleşme ile sağlanacağını belirtmiştir. Kooperatifleşmenin özendirilmesi gerektiğini belirten muhtarlar ise %29,4’lük bir oranı oluşturmaktadır. Kırsal kalkınma denilen konu çok yeni bir konu değildir. Güçlü temeller üzerine inşaat edilen yapı sağlam olur. Bu nokta güçlü aile çiftliğine ve güçlü aile çiftçiliğinin oluşturdukları

güçlü kooperatiflere ihtiyaç vardır. Küçük aile çiftçiliği olmadan kesinlikle kooperatifleşme olamaz. Toprağı işleyen, üreten, diken, eken, sulayan çiftçidir ve çiftçinin üretim hevesi elinden alınmamalıdır. Çiftçi toprağa küstürülmemelidir. Bunun için aile çiftçiliği yaşatılmalı ve buna uygun politikalar geliştirilmelidir.

Kırsal kalkınmada gelirin çeşitlendirilmesi için salt tarım, hayvancılık üzerine kurulu bir kalkınma politikası düşünülemez. Kırsal kalkınmanın önemli bir ayağını ise turizm faaliyetleri oluşturur. Kırsal turizm, diğer ülkelerde olduğu gibi Türkiye’de de döviz getiren ekonomiye doğrudan katkısı olan bacasız sanayinin kırsalda konumlanmış halidir. Kırsalda yer alan potansiyelin kırsal zenginliğin tespiti farklı uğrak noktaları keşfetmenin öncesinde kırsalın yerli ve yabancı ziyaretçileri mahallelerinde isteyip istemeyecekleri öğrenilmelidir. Bu maksatla muhtarlar mahallelerine turizm kapsamında yerli yabancı turist gelmesini isteyip istemeyecekleri sorulmuştur.

Tablo 8.85. Muhtarların mahallelerine turist gelmesini isteme durumu

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Evet	258	89,9	90,8	90,8
Hayır	26	9,1	9,2	100,0
Toplam	284	99,0	100,0	
Yanıtsız	3	1,0		
Toplam	287	100,0		

Tablo 8.85’den de görüleceği üzere muhtarların %90,8’i mahallesine yerli yabancı turist gelmesini istemektedir. %9,2’i ise istememektedir. Mersin kırsalında kırsalın turizm kapsamında var olan tarihi ve kültürel eserlerin durumu daha önce incelenmişti. Mersin kırsalında yapılacak turizm faaliyetleri için kırsal alanların insanların da içinde olduğu farklı turizm politikaları geliştirilmelidir. Turizmin çeşitlendirilmesi politikasının bir gereği; ülke geneline ve tüm yıla yaygınlaştırılmasının da bir sonucu olarak pek çok alternatif türler geliştirilmeye çalışılmıştır. Çevrenin korunmasında turizmin fiziksel planlamasının önemi büyüktür. Sürdürülebilir turizmin geliştirilmesi için turizmin fiziksel planlamasında mekânın rasyonel şekilde kullanılması gerekmektedir. Bu bağlamda eko turizm eğlenmeyi, doğayı ve kültürel kaynakları anlayarak korumayı destekleyen, düşük ziyaretçi etkisi olan ve yerel halka sosyo-ekonomik fayda sağlayan bozulmamış doğal alanlara çevresel acıdan sorumlu seyahat ve ziyaret olarak tarif edilmektedir (Öztürk & Mengüloğlu, 2008: 214).

Kırsal kalkınma, kent-kır arasındaki sosyo-kültürel ve ekonomik farklılıkların uygun bir dengeye kavuşturulmasını, kırsal nüfusu yerinde kalkındırmayı, bir başka deyişle, göç ve istihdam sorunlarını yerinde çözmeyi amaçlayan politik bir tercihtir (Baykal & Toprak, 2010: 42). Kırsal kalkınma tanımı içerisinde yer alan sosyo-kültürel farklılığı dengede tutmak, kırsalın ihtiyaçlarının yerinden çözülmesi noktasında salt yol, su, elektrik değil sosyal kültürel faaliyetler

de ihtiyaç arz etmektedir. Kırsal alanlarda görev yapan muhtarlara mahallelerinde sosyal kültürel sanatsal etkinlikler (sinema, tiyatro, konser vs.) olmasını isteyip istemedikleri sorulmuştur.

Tablo 8.86. Muhtarların mahallelerine sosyal kültürel ve sanatsal etkinlikler yapılmasını isteme durumu

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Hayır	42	14,6	14,8	14,8
Evet	242	84,3	85,2	100,0
Toplam	284	99,0	100,0	
Yanıtsız	3	1,0		
Toplam	287	100,0		

Muhtarların %85,2'si mahallelerinde böyle etkinliklerin olmasını istemektedir. Tablo 8.86'da detayları görüleceği üzere muhtarların %14,8'i ise istememektedir. Bu noktada yapılacak etkinlikler, kırsal alanların kültürel yapısına ve değerlerine uygun olmalıdır.

Kırsal alanların kalkındırılması için nitelik olarak kırsal alanlarda yaşayan vatandaşların eğitilmesi gerekmektedir. Özellikle kırsal kalkınma bağlamında gelir getirici konularda yöre halkına yerinde uygulamalı eğitimler verilmelidir. Bu noktada muhtarlardan mahallelerinde meslek edindirme kursları açılmasını isteyip istemeyecekleri ve istiyorlarsa hangi kursların açılmasını talep edecekleri sorulmuştur.

Tablo 8.87. Muhtarların mahallelerinde meslek edindirme kursları isteme durumları

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Hayır	51	17,8	18,3	18,3
Evet	227	79,1	81,7	100,0
Toplam	278	96,9	100,0	
Yanıtsız	9	3,1		
Toplam	287	100,0		

Tablo 8.87'den de görüleceği üzere muhtarlar bu noktada hevesli görünmektedirler. Muhtarların %81,7'si mahallelerinde meslek edindirme kursları istemektedirler. Muhtarların %18,3'ü ise istemektedir. 11. Kalkınma planında da kırsal toplumun beşerî sermayesinin geliştirilmesi için aile işletmelerine yönelik çiftçi eğitimi ve tarım danışmanlığı konularındaki faaliyetler güçlendirilecek, kadın ve genç girişimciler başta olmak üzere yetişkin nüfusun yaygın eğitim kurslarına erişimi sağlanacak, 182 mesleki eğitim programları katma değeri yüksek yerel ürünler esas alınarak programlanacağı ifade edilmiştir (SBB, 2019: 181-182). Meslek edindirme kursu açılmasını isteyen muhtarlara hangi kursların açılmasını istediği sorulduğunda ise çok çeşitli yanıtlarla karşılaşılmıştır.

Tablo 8.88. Muhtarların mahallelerinde istedikleri meslek edindirme kursları

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Aşçılık	1	0,3	0,6	0,6
Yaşlı Bakım	2	0,7	1,2	1,9
Kırsal turizm	2	0,7	1,2	3,1
Mantarcılık	3	1,0	1,9	4,9
Seracılık	4	1,4	2,5	7,4
Pazarlama, Tanıtım, kalite artırımı kursları	4	1,4	2,5	9,9
Müzik	4	1,4	2,5	12,3
Çobancılık	4	1,4	2,5	14,8
Bilgisayar	5	1,7	3,1	17,9
Çıracılık Eğitim Kursları (Berber, terzi, kasap, sıhhi tesisat, marangoz, kaynakçılık vs.)	5	1,7	3,1	21,0
Hayvancılık	17	5,9	10,5	31,5
Arıcılık	27	9,4	16,7	48,1
Dikiş nakış halı dokuma doğal boya kursları	40	13,9	24,7	72,8
Tarım (Budama, Aşılama, ilaçlama, Bakım vs.)	44	15,3	27,2	100,0
Toplam	162	56,4	100,0	
Yanıtsız	125	43,6		
Toplam	287	100,0		

Muhtarların %27,2'si tarımsal işigale paralel tarımsal üretim ile ilgili budama, aşılama, ilaçlama, bakım, hasat vs. konularında mahallelerinde eğitim yapılmasını talep etmektedir. İkinci olarak muhtarların %24,7'si ise dikiş nakış kurslarının açılmasını istemektedir. Mersin bal üretiminde ve toplam arıcılıkla uğraşan üretici sayısı bakımından Türkiye'de önlerde yer alan bir ildir. Bu doğrultuda muhtarların %16,7'si arıcılık kursları açılmasını gerektiğini belirtmiştir. Muhtarların %10,5'i ise hayvancılık üzerine kursların açılmasını istemektedir. Bu kursları azalan oranla çıracılık eğitim kursları (berberlik, kasaplık, terzi, marangoz, sıhhi tesisat vs.), bilgisayar, çobancılık, müzik ve diğer kurslar takip etmektedir.

Çalışmanın literatür kısmında değinilen uluslararası kaynaklı kalkınma projeleri bağlamında Mersin'de de uluslararası kurumlarca finanse edilen projeler uygulanmaktadır. Bunlardan birisi ise Avrupa ve Türkiye Cumhuriyeti eş finansmanı ile uygulanan IPARD fonlarıdır. Muhtarlara öncelikle 1959 yılından bugüne üye olmak için başvuruda bulunduğumuz ilerleme kat edilen lakin üye olunamayan AB'ye Türkiye'nin üye olup olunmaması sorulmuştur. Diğer soru ile de devlet desteklemeleri ve hibe mekanizmaları hakkında ne ölçüde bilgi sahibi oldukları öğrenilmeye çalışılmıştır.

Tablo 8.89. Muhtarlar göre Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyelik durumu

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Evet	162	56,4	57,0	57,0
Hayır	122	42,5	43,0	100,0
Toplam	284	99,0	100,0	
Yanıtsız	3	1,0		
Toplam	287	100,0		

Tablo 8.89'dan da anlaşılacağı üzere muhtarların %57'si Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üye olması gerektiğine inanmaktadır. Muhtarların %43'ü ise üye olmaması gerektiğini düşünmektedir. 11. Kalkınma programında kırsal kalkınma destekleri, çiftçi ve çevre odaklı programlanacak; desteklerin yürütülmesinde mevcut çok başlılığı giderecek düzenlemeler yapılacak, uygulamada tamamlayıcılık ve etkinlik sağlanacağına değinilmiştir. Kırsal alanlarda uygulanan programların (KKYDP, IPARD, Kalkınma ajansları vs.) desteklerin birbirleri arasında tamamlayıcılığın saklanılacağı ifade edilmiştir (SBB, 2019: 181).

Tablo 8.90. Muhtarların devlet desteklemeleri ve hibe mekanizmaları hakkında bilgi durumu

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Hiç bilgin yok	14	4,9	4,9	4,9
Karasızım	24	8,4	8,4	13,2
Bilgin yok	59	20,6	20,6	33,8
Yeterince bilgin var	64	22,3	22,3	56,1
Bilgin var	126	43,9	43,9	100,0
Toplam	287	100,0	100,0	

Muhtarların devlet desteklemeleri ve hibe mekanizmaları hakkında bilgi durumu öğrenilmeye çalışıldığı bu soruya muhtarların %43,9'u bilgisinin olduğunu belirtmiştir. %22,3'ü ise yeterince bilgisinin olduğunu belirtmiştir. Kümülatif olarak muhtarların %66,2'sinin bu konu hakkında bilgisinin olduğu söylenebilir. Bilgisi olmayan ve hiç bilgisi olmayanlar ise toplam kitlenin %25,5'ini oluşturmaktadır. Bu durum ise Mersin kırsalı özelinde kırsal kalkınma bağlamında ciddi bir orandır. Kırsal kalkınmada devlet desteklemeleri ve hibeler kırsalın ana arterlerinden birisidir. Bu parçanın eksik olması bütünün ahengini bozacak toplumsal geri dönüşleri olacak hususlar doğurur. Kırsal alanda özellikle karar alıcı ve önder konumunda bulunan yerel elit muhtarların devlet desteklemeleri ve hibeler konularında bilgilendirilmeleri elzemdir.

8.16. Kırsal Kalkınmaya Yönelik Mersin'in Kırsal Ürün Potansiyeli ve Türkiye'deki Yeri

Tarımsal üretim ve tarımsal ihracat noktasında Mersin meyve üretiminde Türkiye'de birinci sebze üretiminde üçüncü tarımsal ihracatın ise %40'ını karşılayan il konumundadır. 2019 yılı verilerine göre Mersin Türkiye geneli bitkisel üretim değeri içerisindeki payı %5,7'dir. Mersin

Türkiye geneli sıralamasında: Bitkisel üretim değeri bakımından 11,2 Milyar TL ile Antalya ve Konya'dan sonra üçüncü sırada, canlı hayvan değeri bakımından 2,4 Milyar TL ile yirminci sırada, hayvansal ürünler değeri bakımından ise 606 Milyon TL ile otuz birinci Sıradadır. Mersin 2019 yılında toplam 14,3 milyar TL tarımsal üretim değeri ile Türkiye’de dördüncü sırada yer almaktadır (Mersin Valiliği). Tarımsal üretimin büyük bir çoğunluğu ise kırsal alanlardan karşılanmaktadır. Mersin, Akdeniz ikliminin etkisinde ve buna bağlı olarak söz konusu iklimi karakterize eden meyvelerin yetiştiriciliğinin yoğun yapıldığı illerdendir. Turunçgiller ve zeytin başta olmak üzere üzüm, şeftali ve kayısı geçmişten beri en fazla yetiştirilen meyvelerdendir. Öte yandan yapılan ıslah çalışmaları ve yeni ürünlerin deneme ekimlerinden elde edilen başarılı sonuçlarla Mersin’deki ürün deseninde son yıllarda hızlı bir çeşitlilik kaydedilmiştir. Buna ilaveten örtü altı yetiştiriciliğin yaygınlık kazanmasıyla da başta muz ve çilek yetiştiriciliği olmak üzere örtü altı meyvecilikte de (bodur meyvecilik) kayda değer gelişmeler söz konusu olmuştur (Akova & Şahin, 2018: 272). Bu minvalde muhtarlar mahallelerinde yöreye özgü yetiştirilen ürün olup olmadığı ve ayrı bir soru olarak yetiştiriliyorsa ne yetiştirildiği sorulmuştur.

Tablo 8.91. Yöreye özgü yetiştirilen ürün mevcudiyeti

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Var	149	51,9	53,0	53,0
Yok	132	46,0	47,0	100,0
Toplam	281	97,9	100,0	
Yanıtsız	6	2,1		
Toplam	287	100,0		

Yapılan çalışmada muhtarların %53’ü mahallelerinde yöreye özgü ürün yetiştirildiğini belirtmiştir. Muhtarların %47’si ise yöreye özgü ürün yetiştirilmediğini belirtmiştir. Bu noktada yetiştirilen ürünün farklılığını ortaya koymak ve pazarlama stratejisinde son dönemde özellikle ön plana çıkan coğrafi işaretli ürün hususu araştırılmıştır. Coğrafi işaretler, coğrafi kökeninden dolayı önemi anlaşılan ürünleri ayırt etmek, tüketilen ürünlerin nereden geldiğini tespit etmek ve bu konuda markaları ortaya çıkarmak amacıyla kullanılmaktadır (Duman, 2018: 3). Cumhuriyetin yüzüncü yılını kapsayan kalkınma planına göre de kırsal alanlardaki üretim ve yaşam biçimleri ile doğa ve kültür varlıklarını korumayı temin etmenin yanında sürdürülebilir bir kırsal kalkınma yaklaşımıyla kırsal alanlarda üretilen coğrafi işaretli ürünlerin üretilmesine yönelik girişimciliğin desteklenmeye devam edileceği belirtilmiştir (SBB, 2019: 182).

Tablo 8.92. Kırsal alanlarda yöreye özgü yetiştirilen ürünler

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Muz	1	0,3	0,8	,8
Limon	5	1,7	4,1	4,9
Portakal	2	0,7	1,6	6,5
Soya	1	0,3	0,8	7,3
Andız pekmezi	1	0,3	0,8	8,1
Üzüm	11	3,8	8,9	17,1
Zeytin	11	3,8	8,9	26,0
Antep fıstığı	2	0,7	1,6	27,6
Can erik	6	2,1	4,9	32,5
Kaysı	7	2,4	5,7	38,2
İncir	5	1,7	4,1	42,3
Domates	8	2,8	6,5	48,8
Şeftali	8	2,8	6,5	55,3
Hurma	2	0,7	1,6	56,9
Ceviz	3	1,0	2,4	59,3
Elma	8	2,8	6,5	65,9
Kivi	5	1,7	4,1	69,9
Kiraz	2	0,7	1,6	71,5
Çilek	5	1,7	4,1	75,6
Çeltik	1	0,3	0,8	76,4
Harnup	3	1,0	2,4	78,9
Ejder Meyvesi	1	0,3	0,8	79,7
Defne	1	0,3	0,8	80,5
Patlıcan	1	0,3	0,8	81,3
Mercimek	1	0,3	0,8	82,1
Kuş Üzümü (Kışniş)	3	1,0	2,4	84,6
Nar	3	1,0	2,4	87,0
Leklek Fasulyesi	1	0,3	0,8	87,8
Badem	6	2,1	4,9	92,7
Narenciye	3	1,0	2,4	95,1
Kabak	1	0,3	0,8	95,9
Dikenli İncir	1	0,3	0,8	96,7
Avokado	1	0,3	0,8	97,6
Barbunya	1	0,3	0,8	98,4
Salatalık	2	0,7	1,6	100,0
Toplam	123	42,9	100,0	
	164	57,1		
Toplam	287	100,0		

Tablo 8.92'ye bakıldığında ürünlerden çok seçeneklerin çokluğu dikkat çekmektedir. Muhtarların mahallelerinde yöreye özgü yetiştirilen ürünlerden en çok tekrar edileni %8,9 ile üzüm ve zeytin meyveleri oluşturmaktadır. Bu ürünleri sırasıyla %6,5 ile şeftali, elma, domates, %5,7 ile kaysı, %4,9 ile badem ve can eriği ve %4,1 ile çilek, kivi ve limon takip etmektedir. Daha önce girizgâh yapılan coğrafi işaretli ürünler noktasında Mersin iline ait Türk Patent ve Marka Kurumunca onaylanan coğrafi işaretler sadece on yedi tanedir. Bunlar ise Anamur muzunu, Bozyazı Kavutu, Erdemli Lamas limonu, Erdemli muzunu Mersin cezeryesi, Mersin Tantunisi, Mersin Kerebici, Mut kaysısı, Mut Zeytinyağı, Silifke çileği, Tarsus beyazı Topacık üzümü, Tarsus fındık

lahmacunu, Tarsus humusu, Tarsus kebabı, Tarsus Sariulak zeytini, Tarsus şalgamı ve Tarsus yayla bandırmasıdır.

Hali hazırda AB nezdinde üç coğrafi işaret tescilli olup on altı başvurunun işlemleri devam etmektedir. Konunun uluslararası boyutuyla Avrupa Birliği'nde tescilli coğrafi işaretlerimiz: Aydın inciri, Antep baklavası, Malatya kayısıdır. AB'de başvuru işlemleri devam eden coğrafi işaretler ise Milas zeytinyağı, Aydın kestanesi, Bayramiç beyazı, Edremit yeşil çizik zeytini, Afyon pastırması, Afyon sucuğu, İnegöl köfte, Kayseri sucuğu, Kayseri pastırması, Kayseri mantısı, Antep fıstığı, Antep lahmacunu, Taşköprü sarımsağı, Giresun tombul fıncığı, Antakya künefesi, Maraş tarhanası, Çağlayancerit cevizi, Maraş çöreğidir (TPMK, 2020). Avrupa Birliğince onaylanan veya başvurusu bulunan Mersin'e ait coğrafi işaretli ürünlere ilişkin bir başvuru dahi bulunmamaktadır. AB nezdinde başvuru yapmak için öncelikle TÜRKPATENT'e başvuru yapılarak Türkiye'de coğrafi işaret tescilinin gerçekleştirilmesi gereklidir. Bu şart sağlanmadan başvuru olumlu neticelendirilmemektedir. Bu doğrultuda Mersin'in ve Türkiye'nin kat etmesi gereken uzun bir yol bulunmaktadır.

Tablo 8.93. Mahallenizde coğrafi işaret alabilecek ürün mevcudiyeti

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Var	93	32,4	35,4	35,4
Yok	170	59,2	64,6	100,0
Toplam	263	91,6	100,0	
Yanıtsız	24	8,4		
Toplam	287	100,0		

Tablo 8.93'ten de anlaşılacağı üzere Mersin kırsalını evrensel küme alan bu çalışmada muhtarların %35,4'ü mahallelerinde coğrafi işaret alabilecek ürün olduğunu belirtmiştir. Böyle bir ürün olmadığını belirten muhtarlar ise %64,6'lık bir kısmı oluşturmaktadır. Betimsel açıdan durum bu minvalde olsada konu derinlemesine tahlil edildiğinde Mersin'in kırsal alanlarının ne kadar bakir olduğu ve yeniliklere ihtiyaç duyulduğu görülecektir. Tablo 8.94'te de görüleceği üzere Mersin, sadece Türkiye'nin değil Avrupa ve Ortadoğu'nun da taze meyve sebze başta olmak üzere gıda tedarik noktasıdır. Bu zenginlik ise menşei adı ve mahreç işareti bağlamında sınırlı düzeydedir.

Tablo 8.94. Muhtarlar göre mahallende coğrafi işaret alabilecek ürünler

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Muz	3	1,0	3,8	3,8
Limon	4	1,4	5,1	8,9
Zeytin	7	2,4	8,9	17,7
Antep fıstığı	1	,3	1,3	19,0
Can erik	5	1,7	6,3	25,3
Kaysı	6	2,1	7,6	32,9
Üzüm	2	,7	2,5	35,4
Domates	6	2,1	7,6	43,0
Salamura asma yaprağı	1	,3	1,3	44,3
Ceviz	3	1,0	3,8	48,1
Elma	7	2,4	8,9	57,0
Çilek	2	,7	2,5	59,5
Harnup	1	,3	1,3	60,8
Hurma	1	,3	1,3	62,0
Kivi	2	,7	2,5	64,6
Şeftali	3	1,0	3,8	68,4
Kiraz	1	,3	1,3	69,6
Ejder Meyvesi	1	,3	1,3	70,9
Defne	2	,7	2,5	73,4
Patates	1	,3	1,3	74,7
Patlıcan	1	,3	1,3	75,9
Mercimek	1	,3	1,3	77,2
Kuş Üzümü (Kişniş)	2	,7	2,5	79,7
Nar	2	,7	2,5	82,3
Leklek Fasulyesi	1	,3	1,3	83,5
Badem	6	2,1	7,6	91,1
Portakal	1	,3	1,3	92,4
Kabak	1	,3	1,3	93,7
Dikenli İncir	1	,3	1,3	94,9
Gölevez	1	,3	1,3	96,2
Salatalık	2	,7	2,5	98,7
İncir	1	,3	1,3	100,0
Toplam	79	27,5	100,0	
	208	72,5		
Toplam	287	100,0		

Mersin’de tarımsal ürün yelpazesi çok renklidir. Bu renklilik bütün ilçelerde de kendisini hissettirmektedir. Muhtarların belirttiği ve coğrafi işaret alabileceğini düşündükleri ürünler noktasında Mersin’de ciddi çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Mersin ilçeleri arasında da coğrafi işaretli ürünler bağlamında Tarsus ilçesinin ciddi fark yarattığı görülebilir. Benzer üretim potansiyeline sahip lakin coğrafi işaret noktasında bunu yansıtmayan Mut ve Erdemli ilçeleri gelmektedir. Tablo 8.94’te görüldüğü üzere coğrafi işaretli ürün almış ürünlerde muhtarların cevapları arasında yer almaktadır. %8,9 ile elma, hemen her ilçesinde üretilen elma özellikle Gülnar ve Mut ilçelerinde ciddi üretimi yapılmakta ve coğrafi işaret alabilecek potansiyele sahiptir. Gülnar elması adıyla coğrafi işaret sertifikası alınabilecek kapasiteye sahiptir. %7,6 ile badem, coğrafi ürün işareti alabilecek diğer bir üründür. Son yıllarda orman alanlarının

ağaçlandırılması amacı ve desteklemeler yardımıyla bu ürünün yetiştirilmesine olan talep artmıştır. Özellikle Gülnar ilçesinde, Aydınçık'ın dağ mahallelerinde, Mut'un dağ mahallelerinde üretimi yapılmaktadır. Gülnar bademi adıyla coğrafi işaret sertifikası alınabilecek kapasiteye sahiptir. Badem üretiminde ise Mersin, en çok üretimin yapıldığı ildir.

Mersin'in kırsal alanlarında yetiştirilen ve ciddi ekonomik girdi oluşturan %7,6 ile domates. Bu ürün yaz, kış üretimi yapılan aile çiftçiliği örneğinin yoğun olarak yaşandığı Erdemli, Silifke yaylalarında, Çamlıyayla'da bolca yetiştirilen yayla domatesi olarak atfedilen domates olabildiği gibi seralarda yetiştirilen domates de olabilmektedir. Türkiye'nin domates ihtiyacının %8'ini Mersin karşılamaktadır. Bu üretim ile ülkede üçüncü konumdadır. Erdemli ilçesi özelinde domates ve limon üretimi araştırmaya açık bir çalışma alanıdır. Zira kalkınmanın salt birincil üretim bağlamında ele alınmaması gerektiği yan sektörlerle desteklenmesi gerektiği teoriler kısmında değinilmişti. Bu minvalde domates üretimi yanında, ketçap, salça, sos tesisleri, limon üretimi yanında kurutma ve limonata tesisleri ile bölgede yatırımlara bir çeşitlilik kazandırılması gerekmektedir. Baharın geldiğini bazen televizyonları izleyen insanlar ilk can erik ve çağlanın çıktığı, turfanda olduğu ve yetiştirmesi maliyet gerektirdiği için fahiş atfedilebilecek fiyatlarıyla algılar. Türkiye'de erkenci birçok üründe olduğu gibi can erikte de Mersin coğrafi işaret noktasında sertifika alabilecek noktadadır. Silifke ve Mut ilçeleri erkenci can erik üretiminde ve bu ürünün yetiştirilmesinde ana üretim sahalarını teşkil etmektedir. Itri ve tıbbi bitkileri işleyecek kurutacak, paketleyecek, yağını, suyunu, sabununu vs. çıkartacak işletmeler çok sınırlıdır.

Mersin yaylalarının hemen hepsinde ova köylerinin birçoğunda şeftali üretimi narenciye ile başı çeker. Şeftali noktasında Türkiye'nin tüketiminin %17'sini tek başına Mersin karşılar. Özellikle Mezitli ilçesinde yer alan yayla mahallelerinde yetiştirilen şeftaliler coğrafi işaret alabilecek konumdadır. Ad verilmesi gerekirse Tepeköy şeftalisi çalışması yapılabilir. Mersin tarımsal üretim bağlamında öyle bir ildir ki meyve sebze üretimi bağlamında yirmi beş üründe ilk üçte yer almaktadır. Çukurova'nın bereketli topraklarının bir kısmı bu ildedir. Bu topraklarda yetiştirilen ürünleri işleyecek tarım sanayisi ise bu ilde gelişmemiştir. Örneğin domates ürünlerini işleyecek salça, ketçap, sos vs. yapacak tesis eksikliği ortadadır. İnsanların tüketim alışkanlıkları ve yaşam tarzları değişmektedir. Bu kadar meyve sebze üretiminin yanında kurutulmuş meyve sebze tesisleri çok sınırlıdır. Üzüm üretiminde benzer şekilde şarap, sirke, üzümün suyunu işleyecek AB standartlarında işletme bulunmamaktadır. Bu durumu üretilen birçok üründe bu şekilde bir tablo çizmektedir.

Muhtarlarla yapılan görüşmelerden elde edilen veriler neticesinde Mersin özelinde Aydınçık salatalığı, Adanalıoğlu biberi, Beylice defnesi, Gülnar kuş üzümü (kişnişi), Mersin hint inciri, Mut ve Tarsus incirleri, Karahacılı narı, Atlılar (Sadiye) kirazı, Lamas muzı, Mersin harnubu (keçiboynuzu), Toroslar şeftali ve kivisi, Çukurkeşlik yeni dünyası vd. şeklinde ürün çalışma

grupları kurulabilir. Bu ürünlere ait coğrafi işaret belgeleri alınıp farklı ürün tanıtım ve pazarlama stratejileri belirlenebilir. Tarımsal üretim bağlamında Mersin’de eksik olan ilk olgu markalaşmadır. Mersin ürünleri markalarının uluslararası market raflarında görünürlüğü ve bilinirliği artırılmasına yönelik çalışmalar yapılmalıdır. Bölgede eksik olan diğer bir durum ise etkin kooperatif yapısı ortaya koyulamamasıdır. Kooperatifler kanalıyla yapılacak üretim ve pazarlama hamleleri ürün satış noktaları veya bölgede yer alan süper marketler vasıtasıyla sağlanabilir. Diğer boyutuyla ürünlerin tanınırlığını artırma bağlamında işin içine sanat ve müziğin dâhil edilmesi gerekmektedir. Bölgede düzenlenecek festivaller ile hem toplumsal olarak bir arada bulunma gereksinimi giderilecek hem de ürünlerin bilinirliği arttırılacaktır.

8.17. Kırsal Alanların Talep ve Korkuları

Kırsal kalkınma noktasında yerel elit konumunda bulunan muhtarların görüşlerinin alındığı ve kırsal kalkınmayı çok kutuplu bir sistem ağı olarak gören bir bakış açısıyla muhtarlara açık uçlu sorular yöneltilmiştir. Çalışmanın başından bu yana defaten farklı sorularla tekrarlanan kırsal alanların sorunlarını daha derli toplu ve tek bir tablodan görülebileceği bir tablo ortaya çıkartılmıştır. Kırsal alanların talebi ve korkusunun ne olduğu açık uçlu sorularla ortaya konulmaya çalışılmıştır. Muhtarlara yeterli bütçeleri olsa mahallelerine ilk ne alacakları sorulmuştur. Bu soru ile kırsalın acil ihtiyacı nedir? Sorusuna mahalle mahalle tespit edebilmek mümkün olmuştur.

Tablo 8.95. Muhtarların yeterli bütçeleri olsa mahallelerine ilk ne alacağı durumu

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Market-fırın	3	1,0	1,2	1,2
Organik tarım	5	1,7	2,0	3,1
Muhtarlık odası, binası	5	1,7	2,0	5,1
Köy konağı-Lojman	5	1,7	2,0	7,1
Köyden kente göçü önlemek için gelir getirici tarım ve hayvancılığın desteklenmesi	5	1,7	2,0	9,0
Çalışmak isteyenlere yardım	5	1,7	2,0	11,0
Mesire alanı-park	3	1,0	1,2	12,2
Yol, su, elektrik, kanalizasyon, gölet	68	23,7	26,7	38,8
Sosyal faaliyetler (konser, festival, spor)	3	1,0	1,2	40,0
Üniversite öğrencilerine burs	1	,3	,4	40,4
Düğün salonu	7	2,4	2,7	43,1
Soğuk hava deposu ve paketleme tesisi	39	13,6	15,3	58,4
Hayvan çiftliği	13	4,5	5,1	63,5
Kooperatif	3	1,0	1,2	64,7
İş makinesi (greyder, kepçe, ekskavatör vs.)	42	14,6	16,5	81,2

Cenaze yıkama aracı	2	,7	,8	82,0
Güvenlik kamerası	1	,3	,4	82,4
Spor salonu-Halı saha	7	2,4	2,7	85,1
Hamur yapma makinesi	2	,7	,8	85,9
Zeytin sıkma makinesi- fabrikası	3	1,0	1,2	87,1
Balıkçı barınağı	2	,7	,8	87,8
Güneş Enerji Santrali	1	,3	,4	88,2
Mezarlık-WC	2	,7	,8	89,0
Okul	2	,7	,8	89,8
Taziye evi	5	1,7	2,0	91,8
Kütüphane-Toplantı Salonu	4	1,4	1,6	93,3
Katlı Otopark	1	,3	,4	93,7
Sağlık Ocağı	1	,3	,4	94,1
Badem Kırma Makinesi	5	1,7	2,0	96,1
Yem Fabrikası	1	,3	,4	96,5
Meyve suyu Fabrikası	1	,3	,4	96,9
Ambulans	2	,7	,8	97,6
Zeytin ve Erik Eleği	2	,7	,8	98,4
Makine Parkı (traktör, römork, taş2 toplama, tank)		,7	,8	99,2
Limonata Fabrikası	1	,3	,4	99,6
Pazar Yeri	1	,3	,4	100,0
Toplam	255	88,9	100,0	
Yanıtsız	32	11,1		
Toplam	287	100,0		

Tablo 8.95'te de görüleceği üzere muhtarların %26,7'si ilk iş olarak mahallesine yol, su, elektrik, gölet işleri ile ilgili eksik kalan veya hiç başlanılmayan işleri yapacağını belirtmiştir. Bütün muhtarlar içerisinde $\frac{1}{4}$ 'ün üzerinde bir oranda olması ise bu alanlardaki karar alıcıların değerlendirmesi gereken bir husustur. Bu yanıtın devamı niteliğinde olan artık bu talepleri iletme aracı olmayı bırakmış muhtarların %16,5'i ise özellikle yol yapımı ve tarla açımı için mahallenin ortak kullanımına ait iş makinası (greyder, kepçe, ekskavatör vs.) alacağını belirtmiştir. Kümülatif olarak bakıldığında kırsalın %43,2'si kırsalın bayındırlığı için eksikliğe yönelik cevap vermiştir. Muhtarların %15,3'ü ise mahallesine soğuk hava deposu ve paketleme tesisi yapacağını belirtmiştir. Özünde çiftçinin ürettiği ürünlerin değerlendirilmesi ve hasat sonrası kayıpların önüne geçilebilmesi için bu tarz işletmeler gereklidir. Muhtarların %5,1'i ise ortak kullanıma açık hayvan çiftliği yapacağını belirtmiştir. Bu noktada kırsal alanlarda özellikle her haneye hayvan dağıtılması tek başına yeterli değildir. Kırsal alanlarda ortak kullanıma açık işletmelere, makine parklarına ihtiyaç duyulmaktadır. Kırsal alanda özellikle kadınların üretimin her aşamasında yer aldığı görülmüştür. Kadınların üzerlerinden bu yükü azaltmak için hayvancılık yapan aileler için işletmelerin birleştirilmesi ve sermayenin, emeğin birleştirilmesi gerekmektedir. Kırsal alanlarda bu tarz işletmelerin yaygınlaşması nöbetleşe bakım, yardımlaşma ve kârın dağıtımını kırsaldaki insanların ekonomik açıdan kalkındırarak alternatif yollardan bir diğeridir. Kırsalda kadın

emeğinin organize olamaması kalkınma noktasında karşılaşılan diğer bir sorunu teşkil etmektedir.

Kırsal alanların ve muhtarların sosyal alan ihtiyaçları da açık uçlu sorularda kendisine yer bulmuştur. Toplantı salonu, köy konağı, lojman, muhtarlık odası, taziye evi, düğün salonu, kütüphane talepleri ise kümülatif olarak %10,3'ünü oluşturmaktadır. Üretilen ürünlere göre talep edilen ortak kullanım makineleri de muhtarların öncelikleri arasında kendine yer bulmuştur. Erik ve zeytin eleği, badem kırma makinesi, butik zeytin sıkma makinesi, butik meyve suyu makinesi, limonata tesisi talepleri ise toplamda %4,8'lik bir kitleyi oluşturmaktadır.

Mersin kent nüfusundan ve civar illerden Mersin yaylalarına yaz aylarında nüfus akını olmaktadır. Artan nüfusun getirmiş olduğu özellikle yaylalarda sıkışan trafiğe bir çözüm olarak katlı otopark da muhtarların yanıtları arasında kendine yer bulmuştur. Farklı bir talep de kırsal alanlardaki kadınların yaptığı ve meşakkatli bir iş olan hamur yoğurma işine yönelik taleptir. Kadınlar, kırsalın başat gıda ihtiyacı olan ekmeği üretmek için kendi aralarında yardımlaşarak bir, iki aylık yetecek ekmeği ihtiyaçlarını karşılamaktadırlar. Muhtarların %0,8'i ortak kullanım ait hamur yoğurma makinesi talep ederek kadın üzerindeki bu yükü azaltmaya yönelik talepte bulunmuştur. Bu çalışma yapıldığı dönemde büyükşehir belediyesi kırsal alanlardan gelen bu talebi gidermek için altmış yakın mahalleye hamur yoğurma makinesi alınıp muhtarlıklara teslim edilmiştir.

Tablo 8.95'te yer alan diğer talepler ise mahallelerinde eksiklik gördükleri balıkçı barınağı, market, bakkal, güvenlik kamerası, mezarlık, tuvalet, okul, sağlık ocağı, cenaze yıkama aracı, ambulans, mesire alanı, park ve pazar yeri talepleri yer almaktadır. Verilen yanıtlar kırsalın temel sorunlarına da ışık tutmaktadır. Bu doğrultuda özellikle Erdemli ilçesinde seralarda çalışan ve hemen hemen hiçbir sosyal faaliyeti olmayan gençlere yönelik muhtarlardan spor salonu, halı saha, sosyal faaliyetler (konser, festival vs.) talebi olmuştur. Bu talepte bulunanlar ise %3,9'luk bir orana denk gelmektedir.

Tablo 8.96. Muhtarlar göre 20 yıl sonra mahallelerini bekleyen en büyük tehdit

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Çevre kirliliği, maden ocakları, sera gazları iklim değişikliği ve küresel ısınma	14	4,9	5,6	5,6
Tarım ve hayvancılığın mera ve ormanların bitmesi	33	11,5	13,2	18,8
Yaşlanan nüfus ve kırsalda gençliğin kalmaması	78	27,2	31,2	50,0
Yabancıların köye yerleşmesi	7	2,4	2,8	52,8
İşsizlik	29	10,1	11,6	64,4
Susuzluk, Kuraklık, Kıtık Yoksulluk	67	23,3	26,8	91,2
Düzensiz Yapılaşma Betonlaşma	11	3,8	4,4	95,6
Güvenlik sorunları, savaş	1	,3	,4	96,0
Kültürel Yozlaşma	6	2,1	2,4	98,4
Yaban Hayvanlarının İstilasası	1	,3	,4	98,8
Çalıştırılacak işçi bulunamaması	2	,7	,8	99,6
Tehlike Hissetmiyorum	1	,3	,4	100,0
Toplam	250	87,1	100,0	
Yanıtsız	37	12,9		
Toplam	287	100,0		

Kırsal alanları bekleyen en büyük tehdidi öğrenmek için muhtarlar zaman kısıtı koyarak yakın gelecek olarak atfedilen yirmi yıl sonra mahallenin bekleyen en büyük tehdidin ne olduğu sorulmuştur. Muhtarların tehdit olarak gördüğü en büyük endişe kırsaldan göç ve kırsalın yaşlanmasıdır. Biyolojik yaşamın en temel olgularından biri doğum diğeri de ölümdür. Bu iki belirgin nokta arasındaki zaman diliminde, her canlının yaşamı farklı uzunlukta, farklı niteliklerde ve bir yanı ile biyolojik diğeri yanı ile de toplumsal olarak gerçekleşir. Yaşamı kabaca, çocukluk, gençlik ve yaşlılık dönemlerine böldüğümüzde; yaşlanma döneminin diğeri yaş dönemlerinden ayrılan en temel bulgusunun biyolojik unsurların diğeri dönemlere göre daha farklı olduğu görülür (Çuhadar & Lordoğlu, 2016: 64). Gönümüzde genel kaniya göre, yaşlanmak, “bakıma muhtaç bir toplum haline gelmek” anlamındadır. Yaşlı insanın toplumumuzdaki imajı izolasyon ve yalnızlık, bağımlılık ve yardıma gereksinim duymak gibi olgularla karakterize edilmektedir. Bunun dışında zihinsel yeteneklerin gerilemesi neredeyse olağan kabul edilir (Şahin, 2015: 12).

Mersin kırsal alanı evrensel küme alan bu çalışmada kırsal alanların en büyük korkusu kırsalda çocuk sesinin kaybolmasıdır. Kırsal alanlarda okul, iş vs. diğeri sebeplerle insanlar kırsaldan kente kaymaktadır. Bu durumun kırsalda ve kentte yarattığı sosyo-kültürel ve ekonomik sorunlar bulunmaktadır. Tablo 8.96’den da görüleceği gibi muhtarların %31,2’si kırsalda yaşlanan nüfusu ve kırsalda gençliğin kalmamasını en büyük tehdit olarak görmekteyiz. Genç nüfusun kırsalda değerlendirilememesi kırsal kalkınmada karşılaşılan başat problemdir. Kırsaldan kente göç edenlerin her türlü vasıfsız işe talip olmasının nedeni;

kırsaldaki yaşantının örneğin tarlada yağmurun ve çamurun içinde çalışmanın ya da hayvancılıkla uğraşmanın içinde bulunduğu durumun kentteki en az istenen iş koşullarının, örneğin; temizlikçilik ya da kapıcılık gibi, zorluklarından daha hafif olmasıdır (İlter, 2019: 637). Bu talebin derinliklerinde ise kırsal alanda eğitim, sağlık, bayındırlık vs. imkânların kırsala oranla daha iyi durumda olması yatmaktadır. Kırsal alanda daha fazla para kazanabilecekken kırsaldaki işin yoğunluğundan, toplumsal statüsünden bazen de ailesel gerekçelerle kentte işçi olarak çalışmayı yeğlemektedir. Mersin kırsalı özelinde ise bu durumun ana etmenlerinden ilki evlenecek uygun bir eşin kırsalda bulunamaması veya evlenecek eş adayının kırsalda yaşamayı istememesi oluşturmaktadır.

Kırsal alanlarda yaşayan insanları ne sevindirir diye soru sorsalar muhtemelen büyük çoğunluğunun yanıtı yağmur yağması olurdu. Yağmur, tarımsal üretim noktasında toprak ile beraber ana üretim ayaklarıdır. Bu üretimin diğer ayakları ise üretici ve tohumdur. Kırsalın tehdit olarak atfettiği önemli husus kuraklık ve kuraklığın getirdiği kıtlık ve yoksulluktur. Böyle düşünenler toplam muhtarların %26,8'lik bir kesimini oluşturmaktadır. Kırsal kalkınmada en önemli esas üretim parametrelerinin verimli kullanılmasıdır. Bu kaynakların sonsuz olmadığı ortadadır. Kırsal alanların endişe duyduğu diğer önemli husus ise bu kaynakların bitmesidir. Tablo 8,96 okunduğunda muhtarların %13,2'si tarım ve hayvancılığın mera ve ormanların tükenmesini tehdit olarak görmektedir. Mersin gibi orman ve mera alanları noktasında olsun tarımsal üretim noktasında olsun ilklere yer alan bir il kırsalı için bu ana geçim kaynaklarının bitmesi endişe duydukları bir olaydır.

Türkiye'de 1950'li yıllardan itibaren ivme kazanan kırdan kente göç süreci halen devam etmektedir. Kırsal alanda, tarımda artan nüfusun aynı oranda artmayan tarım arazisine getirdiği baskı, tarımın makineleşmesi ile birlikte kırsal alanda işgücü fazlasına neden olmuştur. Tarımdaki iş gücü fazlası kırdan kente göç hareketlerini tetikleyen en önemli unsur olmuştur (Aydemir, 2013: 134). Kırsal alanlarda görülen bu durum Tablo 8,96'da da kendine yer bulmuştur. Muhtarların %11,6'sı kırsal alanlarda yirmi yıl sonra tehdit olarak gördükleri husus işsizlik konudur. 21. yüzyılın başında insanlığın tarihte eşi görülmemiş düzeyde çevre sorunları ile karşılaşmakta olduğu görülmektedir. Daha çok insanların etkinlikleri dolayısıyla yeryüzünde yaşam kitlesel yok oluşlarla ve türlerin ortadan kalkması gibi sorunlarla karşı karşıya bulunmaktadır. Doğal kaynaklar çok büyük ölçüde kirlenmekte ve bozulmaktadır (Mahmutoğlu,2009: 1). Bu karanlık tablo sera gazları, su kaynaklarının kirlenmesi ve yok olması, küresel ısınma ve iklim değişikliği kırsal alanlarda üretim kayıplarına ve ilerisi için de vahamet uyandıran bir durum olarak görülmektedir. Muhtarların %5,6'sı mahallelerini bekleyen en büyük tehdit olarak bu sorunları belirtmiştir. Kırsal alanlarda muhtarların bir diğer endişe duydukları ve ileride karşılarına çıkabileceklerin öngördükleri diğer bir husus ise düzensiz yapılaşmanın getirmiş olduğu betonlaşmanın kırsalı da etkisi altına almasıdır. Muhtarların %4,4'ü bu yönde

düşünmektedir. Fırat'a göre 6360 sayılı, kamuoyunda "bütün kent yasası" olarak bilinen yasa ile güçlendirilmiş; kent çeperlerindeki "kırsal" tüm alanları da "kentsel" ilan eden politikalarla, kırsal toprakların da lüks kentsel betonlaşmaya maruz bırakılmasının hukuksal zemini oluşturulmuştur (Fırat, 2014: 60).

Muhtarların %2,8'i yabancıların mahallelere yerleşmesini tehdit olarak görmekte ve buna gerekçe olarak mahallelerinin yerel dokularının bozulacağını belirtmişlerdir. Bu oranı %2,4 ile kültürel yozlaşma ve gençlerin kötü alışkanlıklar edinmesi izlemektedir. Kırsalda tehdit olarak algılanan diğer unsurlar ise güvenlik sorunları savaş durumu, kırsalda çalıştırılacak işçi bulunamaması ve kırsalda yoğun olarak görülen yaban hayvanlarının sayılarının artması izlemektedir. Son olarak tehlike hissetmiyorum diyenler ise %0,4'lük bir kesimi oluşturmaktadır.

9. TARTIŞMA ve SONUÇ

Bilindiği gibi bilimsel çalışmalar, tasviri, tahlili ve tahmini olmak üzere üç şekildedir. Tasvir olmadan tahlil, tahlil olmadan da tahmin olmaz. Bu çalışma ise tasviri bir çalışma olup, hakikati betimlemek, olduğu haliyle ortaya koymak hedeflenmiştir. Weber'in geleneksel eylem tipi olan ve köklü alışkanlıkların davranış biçimi olduğu toplumlarda insanlar değişime direnirler. Çoğu kez dinsel çevresinde bu durum şekillense de yeni durumlar karşısında çoğunlukla eskisi gibi davranırlar. Geleneklere bağlılık ve ekonomik statü içerisinde risk almayı sevmeyen, sahip oldukları sınırlı mesleki bilgi dolayısıyla sosyal hareketlilikleri sınırlıdır. Weber'in ortaya koymuş olduğu bu argümana Mersin kırsal alanlarında da rastlanılmaktadır. Kırsal alanların geleneksel ilişki ağlarının izahında ataerkil yapı, yaşlı insanlar hata yapabilir, genç insanlar tecrübesizdir görev verilmekte çekinilir (Arslan, 2011: 100). Kadın, ataerkil ortamda özel alana hapsedilmiş, kamusal alanda erkek, hanenin temsilcisidir. Kırsal alanlarda betimsel olarak izah edilen verilerden de görüleceği üzere kırsalın kamusal alanı da orta yaşlı ve erkek egemenliğindedir.

Yapılan araştırmadan elde edilen verilerden Mersin kırsal alanında görev yapan muhtarların cinsiyet bakımından tamamına yakınının erkeklerden oluştuğu görülmüştür. Toplumsal yapı içerisinde kadının aleyhine işleyen eşitsizlik farklı bir görünüm olarak kırsal alanlardaki seçilmişlerde de görülmektedir. Geleneksel toplumsal yapı içerisinde erkek adayların kadın adalara oranla muhtar seçilmesi daha kolaydır. Kentsel alanlarda olduğu gibi kırsal alanlarda da kadının önüne birçok toplumsal ve kültürel engeller çıkmaktadır. Bu engellerin mevcudiyeti kırsal alanlardaki eşitsizliğin temel nedenidir. Keskin hatlarla ayrılmamış olsa da cinsiyet temelli bir iş bölümü kırsal alanlarda gözlenmiştir. Seralarda, tarlalarda, hayvanların bakımında, kışlık yiyeceklerin hazırlanmasında, hemen her türlü ev işlerinin yapılması ağırlıklı olarak kadınların üzerindedir.

Muhtarların büyük çoğunluğu kırk beş yaşındaki kişilerden oluşmaktadır. Kırsal alanlarda evlilik olgusu kentsel alanlara oranla görece seçmen davranışları bağlamında daha önemlidir. Bu noktada muhtarların evli bireyler arasından seçilmesinde seçilen yaş ve yerellik itibarıyla doğal olandır. Bu çalışmada muhtarların %93,4'ü evli bireyler olduğu görülmektedir. Muhtarların evlendikleri yaş ise çoğunlukla yirmi beştir. Minimum on beş yaşında evlenen muhtar olduğu gibi elli yaşında evlenen muhtar da bulunmaktadır. Le Play, sağlam aile yapısına sahip olan toplulukların, oturaklı cemiyetler olduğunu söyler. Böyle cemiyetleri ise yıkmanın zor olduğunu belirtir (Eröz, 1977: 46). Çünkü temel sağlamdır. Aile, sosyal ve kültürel değişmelere karşı dayanıklı olduğu takdirde cemiyet büyük sarsıntılara uğramaz. Türk toplumu açısından da aile kurumu tarihin hemen her döneminde önemli bir yer edinmiştir. Toplumun sürdürülebilirliğinde aile kurumu başat bir role sahiptir. Merkez-çevre analizleri bağlamında

küresel ekonomik sorunların yarattığı koşullarla mücadele etmede aile kurumu özel bir yerdedir. Sadece bireysel ölçekte değil, toplumsal açıdan da aile kurumu önemli sorumlulukları yerine getirebilir. Toplumsal yapı ve işlev bakımından kırsal alanlarda güçlü ve sağlıklı bir aile kırsal alanların mihenk taşı oluşturmaktadır.

Geleneksel toplum yapısında kırsal alanlarda güç olarak görülen önemli hususlardan birisi ise çocuk sayısıdır. Kırsal alanlarda çocuk sayısı ne kadar fazla ise yapılacak iş de bir o kadar fazladır. Küçük yaşlarda iş hayatın atılmak, kırsal alanlarda yaşayan çocukların kaderi gibidir. Yönetim bağlamında duruma bakılacak olunur ise muhtarların ortalama üç çocuklu oldukları görülmüştür. Çocuksuz muhtar olduğu gibi en fazla dokuz çocuğu olan muhtar da bulunmaktadır. Kırsal alanlarda yaşanan tarımda makineleşme ve emeğin değerini yitirmesi ile kırsal alanlarda çocuk sayısı da azalmaya başlamıştır. Önceleri ekonomik anlamda bir güç göstergesi olarak değerlendirilen çocuk günümüzde sosyal ve psikolojik değerleri ön plana çıkarmaktadır. Çocuk sayılarının yüksek olduğu muhtarlar ise evrenin genelini temsil etmemektedir. Muhtarlarda yaş ilerledikçe çocuk sayısı artmakta genç muhtarlar da ise sahip olunan çocuk sayılarında bir düşüş görülmektedir. Sahadan elde edilen bulgular gelenekçi değerlendirmeyi doğrular niteliktedir. Kırsal alanlarda ortaya çıkan geçim sıkıntısı ve çocuklara atfedilen değer algılarının değişmesi muhtarların çok çocuk sahibi olma eğilimini düşürmektedir.

Kırsal alanların geleneksel yapısını destekler bir biçimde muhtarların hepsi seçildikleri bölgenin yerlisi ve uzunca bir süredir o yerde yaşamaktadırlar. Ortalama ikamet süreleri ise kırk beş yıldır. Bu da göstermektedir ki muhtarlar yaşadıkları yerlerin belleğidirler. Muhtarların elit dolaşım hızı siyasal partilerdeki yöneticiler, milletvekilleri ve belediye başkanlarının değişiminden daha hızlıdır. Mersin kırsal alanında görev yapan muhtarların yarısı ilk defa seçilen kişilerden oluşmaktadır. Konuya geleneksel açıdan bakıldığında muhtarların %31,9'unun daha önce ailelerinde muhtar olarak seçilen kişiler olduğu görülmüştür.

Muhtar, devlet ile bürokrasi alanında kalmış, salt evrak imzalayan seçilmiş değildir. Muhtar, köylü ile kent arasındaki bürokratik aracı bir kurum olarak görülmesinden de öte kırsal kalkınma bağlamında önemli rolleri olan bir kişidir. Dünya'da ve Türkiye'de var olan gerçeklerden birisi kırsal alanların sorunlarının olduğu gerçeğidir. Bu sorunlar yıllar ilerledikçe çeşitlenerek artmaya devam etmektedir. Yapılan çalışmada kırsal alanların yaşlanmakta olduğu kırsal yaşlılığın halen mevcut olduğu ve artacağı nihayetinde köylerin boşalacağı tarımsal faaliyetlerin azalacağı eğer bu durumu önlemeye yönelik politikalar gerçekleştirilmezse tahminden öte ilerde gerçekleşecek bir durum olarak yarınlarımızda durmaktadır. İbn-i Haldun'un meslekler konusunda değindiği zaruri mesleklerin başında çiftçilik gelmektedir. 14. yüzyıldaki bu düşünce devamla 21. yüzyılda da zaruri meslekler arasındadır. Ne var ki itibar ve servet ile zaruret kolay kolay bir arada olamamaktadır. Muhtarların kırsal alanlarda yaşamalarının doğal bir sonucu olarak yarından fazlası çiftçilik yapmaktadır. Muhtarların

%77,3'ünün tarımsal arazisi bulunmaktadır. Her dört muhtardan biri ise esnaftır. Esnaf, özellikle bakkal ve kahveci olan muhtarlar çoğunlukla tarım işleri arka planda olan tarlası olmayan veya işletmeyen kişilerden oluşmaktadır. Kırsal alanlardaki esnaf da tıpkı muhtar gibi o mahallenin hafızasıdır. Bizatihi kırsal alanlara ve yaşayanlara ilişkin birçok bilgi o esnafta yer almaktadır. Yorumlayıcı sosyal bilim yaklaşımına göre de toplumsal eylemlerin bilgisine ulaşılmasında kırsal alanlarda bakkal ve kahvehaneciler önemli veri kaynaklarıdır.

Muhtarlıkların bazen kaldırılması bazen ekonomik ve siyasal yapısının güçlendirilmesi gündeme gelmiştir. Bir buçuk asrı geçen bir tarihi bulunan muhtarlık teşkilatı, kaldırılması bir yana güçlendirilmesi gereken halkın en rahat ulaşabildiği en temel yerel yönetim birimidir. Kurumsal bir yapısı olan muhtarlar suç işlediklerinde kamu görevlileri gibi ceza alırken maaş alırken en az ücret alan kimi kanunlarda kamu görevlisi sayılan kişilerdir. Maaş noktasında asgari ücret alan muhtarların Mersin kırsal alanı özelinde yapmış oldukları iş ile ilgili resmi evraklardan bir ücret talepleri büyük çoğunluğunun yoktur. Muhtarların yarısından fazlası yapılan işe göre verilen maaşın yetersiz olduğunu düşünmektedir. Muhtarlar kırsal alanlarda genel olarak ekonomik durumu ortalamanın üstünde olan kişilerdir. Bunu destekleyici nitelikte yöneltilmiş olan muhtar seçilmeden önce sosyal güvencelerinin olup olmadığı sorusuna muhtarların %83,5'i sosyal güvencelerinin bulunduğunu belirtmiştir. Aylık kazanç durumlarına yönelik yöneltilen sorular çoğunlukla pek aldatici olmaktadır. İnsanlar bu tarz sorulara pek cevap vermemekte verse dahi geçerli boyutta değildir. Muhtarların da büyük çoğunluğu maaşları olması ve çiftçilik yapmalarına rağmen gelirlerinden daha az tutarları belirtmişlerdir.

Kırsal kalkınma bağlamında tam manasıyla bir kalkınmadan bahsedilecekse kadınların da bu sürece dâhil edilmesi gerekmektedir. Kırsal alandaki yerel yönetici olan muhtar eşlerinin mesleki durumları sorulduğunda %93,3'ünün ev hanımı olduğu belirlenmiştir. Kadının salt ev hanımı olarak adlandırılması da toplumsal gerçekliğe aykırıdır. Kırsal alan veya kentsel alanda kadın sadece ev işleri ile uğraşarak ev hanımı olarak isimlendirmesi ülkenin gelişmesi adına kadın emeğini hiçe saymaktır. Kadının sadece özel alanda kaldığı kamusal alanda erkeğin ön plana çıkarıldığı kentsel alanların olduğu gibi kırsal alanların da bir gerçeğidir. Kırsal alandaki kadın, hane içi cinsiyete dayalı rollerin yükünü taşıdığı gibi bağ, bahçe tarla işlerini de üstlenerek çifte mesai içerisinde hayatını sürdürmek zorunda kalmaktadır. Bu durum da kentteki kadın gibi kırsal alanlardaki kadının emeğini de görünmez kılmakla sonuçlanmaktadır. Ancak bu konu başka bir çalışmanın konusu olacak kadar önemli olduğundan bu çalışmada kırsaldaki toplumsal cinsiyet eşitsizliği olgusuna değinilmemiştir.

Kırsal alanlardaki üretimin hemen her aşamasında yer alan kadınların toplumsal statülerinin yükseltilmesi gerekmektedir. Kadın tarlada çalışır, çiftçi olamaz. Esnaf olan eşine yardım eder, esnaf olamaz. Muhtar olan eşine yardım eder, muhtar olamaz. Kadın emeğini sınırlayan, kadının salt ev hanımı olarak kodlanması kentsel alanlarda olduğu gibi kırsal alanlarda

da ev hanımı olarak ifade edilmesi gerçekçi bir ifade değildir. Aile içindeki statüsü iyileşen kadının, çocuklarının, eşinin ve toplumun gözünde değeri artmaktadır. Kadının çalışması ve bu çalışmasından gelir ve sosyal güvence elde etmesi ise kadının fikirsel gelişimi, kendini ifade etme ve ruhsal bağımsızlığını kazanmasının önünü açmaktadır (Bal, 1995: 226).

Kentlerin büyümesi, sanayi merkezlerinin meydana gelmesi ile birlikte kırsal alanlardan kentlere doğru olan büyük göçler kültürel değişiklikleri de meydana getirmiştir. Mersin il örneğinde kentsel alanlara taşınan kırsal nüfus, kırsal alanlarda daha kanaatkâr değer ve normlara sahipken, kente gelmekle birlikte değer yargılarında önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Bu olgunun bir sonucu olarak da kırsal alanların kontrol edici baskısından kurtulmuş olan göç eden aileler büyük bir risk içerisine girmektedirler. Kentsel alanların özenilen, heves edilen alışveriş kültürü gıpta edilir bir hal almaktadır. Özellikle kırsal alanlardaki gençlerin evlenmelerindeki sorunlardan ilki gelin adaylarının ön koşulu olarak şehirde yaşama şartı aramalarıdır. Kentlerin sunmuş olduğu sosyal, kültürel ve ekonomik imkân çevre ülke tezini kanıtlar bir biçimde sosyologların kullandığı “gösterişçi tüketim” kavramına denk gelmektedir. İnsanların kentlerde alışveriş yapmasa bile alışveriş merkezlerini gezmesi kırsal alanların doğal havasının, sağlıklı suyunun, ulaşılabilir doğal gıdaların önüne geçebilmektedir. Göstermelik tüketim sosyal medya kanalları ile de ilan edilerek gösteriş yarışında talepler karşılanamayınca ailelerin çatırdamasına neden olmaktadır.

Muhtarların yarısından fazlası siyasi gelecek olarak tekrar muhtar adayı olacaklarını ifade etmişlerdir. Konuyu bir ileri noktaya taşımak isteyen muhtarların %26’sı ise belediye meclis üyeliği ve(ya) belediye başkanlığı için aday olabileceklerini belirtmişlerdir. Muhtarlara sorulan diğer önemli bir soru ise muhtar seçilmede önemli olan faktörlerdir. Muhtarlardan birden fazla seçim yapabildiği seçenekler arasında en başta geleni muhtarın mahallenin sorunlarını çözebileceğine inanılması gelmektedir. Bu durumu saygı duyulan bir kişi olmak ve girişken olmak izlemektedir. Muhtarlara göre muhtarın varlıklı-zengin olması seçilebilmesi için geçerli değildir. Toplumsal değişim bağlamında muhtarlara göre muhtarlık kurumunun 10-15 yıl önceki hali ile şimdiki hali kıyaslandığında muhtarların %71’i muhtarlığın 10-15 yıl önce daha itibarlı olduğunu düşünmektedir.

Muhtarlara yönelik bilgilendirme toplantıları kimilerine göre politik malzeme, kimilerine göre katılımcı yerel yönetim prensibinin kaçınılmaz bir parçasıdır. Bu çalışmanın bulgularına göre, muhtarlara yönelik olarak yapılan bu toplantılardan kümülatif olarak muhtarların %83,5’i memnun ve çok memnun olduklarını belirtmişlerdir. Muhtarların talep, öneri ve şikâyetlerinin daha derli toplu ve sistematik olarak işlendiği bir sistem olan ve İçişleri Bakanlığına bağlı muhtarlar daire başkanlığı bünyesinde muhtarlar bilgi sistemi kurulmuştur. Bu sistemin kullanımından muhtarların memnuniyet durumlarının araştırıldığında kırsal alanda görev alan muhtarların %30,3’ünün bu sistemi kullanmadığı görülmüştür.

Muhtarlıkların sundukları hemen her hizmet yerele ilişkin ve yerelde yaşayan insanların refahına yöneliktir. Sunulan hizmetin kalitesini ve kurumsal yapıyı güçlü göstermek namına bir hizmet noktasının olması kaçınılmazdır. Kentsel alan kırsal alan mukayesesinde kırsal alanlar aleyhine bir durum ise hizmet sunum noktalarıdır. Muhtarların yarıya yakınının muhtarlık hizmet binalarının olmadığı yapılan çalışmada görülmüştür. Bu tablo ise bir buçuk asırlık bir geçmiş olan kurumsallaşma bağlamında kırsal alan mahalle muhtarları için olumsuz bir durumdur.

Katılımcı yerel yönetim bağlamında muhtarların düşüncelerinin Mersin il özelinde ilçe ve büyükşehir belediyelerince dikkate alınıp alınmadığı ve karar alma süreçlerine dâhil edilip edilmediklerine bakılınca muhtarların ilçe belediyesi meclis toplantılarına davet edilmedikleri görülmüştür. Muhtarların %70'i bu yönde görüş belirtmiştir. Benzer şekilde muhtarların %57,5'i ilçe belediyelerinden davet gelse meclis toplantılarına katılacaklarını beyan etmişlerdir. Belediyelerin stratejik plan hazırlama noktasında muhtarların düşüncelerine büyük çoğunluğunun danışmadığı görülmüştür. Hizmette yerellik prensibi hizmette yerel katılımı da zorunlu kılar. Her ne kadar politik söylem olarak yerel dinamiklerin harekete geçirilmesi karar alma aşamasında oydan öte fikir beyanı dahi kırsal alanlarda eksik görünmektedir. Konunun derinlemesine ele alındığı bir diğer soru ile muhtarlara görüşmede bulunulan kamu kurumlarındaki yetkililere iletilen problemlere çözüm üretilip üretilmediği sorulmuştur. Muhtarların %47'si kısmen yanıtını verirken %21'4'ü ise çözüm üretilmediğini belirtmiştir.

Çalışmanın kavramsal alt yapısının izahının yapıldığı bölümde sıklıkla değinilen ve birden fazla bilim insanının tanımını yapmaya çalıştığı kırsal kalkınmaya yönelik tanımlarda geçen hemen her ifade kırsal alanda yaşayan insanların yaşam standardını yükseltmeye atıf yapmaktadır. Oluşturulan anket formunda da sosyal bilimlerin bir zenginliği olan farklılık zenginliktir argümanı ile Mersin ilinin kırsal alanlarının dokusu tahlil edilmeye çalışılmıştır. Konuya tarihsel ve bürokratik açıdan bakıldığında Köy İşleri Bakanlığına bağlı Yol-Su- Elektrik İşleri Genel Müdürlüğü (YSE) resmî gazetede yayınlanan 2005/8554 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile kapatılmıştır (RG). Bu kurum köyleri yaşanabilir hale getirmek için uğraşan köylerin bayındırlık işlerinin tek elden toplandığı ve hizmet sunduğu bir kurum olma özelliği taşıymaktaydı. Zamanla ihtisaslaşma ve daha etkin hizmet sunma noktasında YSE'deki harfler ayrılmış ve her biri farklı bir genel müdürlük olmuştur. Bu kurumun ana hizmet alanları Mersin'in kırsal alanlarının ana problemlerini oluşturmaktadır. Bu zamana kadar kırsal alanlara yönelik yapılan kırsal bayındır yapabilmek adına çalışmalar üzerine değinilecek en önemli husus Türkiye'nin gelişmiş on birinci ili olan Mersin'deki kırsal sorunların asgari düzeyde olduğu gerçeğidir.

Kırsal alanların temel sorunlarının başında yol gelmektedir. Kümülatif olarak muhtarların %65,7'si yol ıslah ve genişletme çalışmalarından memnun değildir. Bu soruya verilen yanıtların geçerlilik ve güvenilirliğini sınavan bir diğer soruda ise muhtarların %63,7'si mahallelerine

ulaşımda yeterince yol ve trafik levhası bulunmadığını belirtmişlerdir. Muhtarların %48,4'ü mahallelerinde içme suyu sorunu olduğunu ifade etmişlerdir. Sulama suyu bağlamında muhtarların %71'i mahallelerinde küçük ölçekli sulama göletinin olmadığını dile getirmişlerdir. Muhtarların %81'i ise mahallelerinde küçük ölçekli sulama göletine ihtiyaç olduğunu belirtmişlerdir. Elektrik kesintileri ise hemen hemen bütün muhtarların belirttiği önemli bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Bununla birlikte kırsal alanda yer alan mahallelerin cadde ve sokaklarının aydınlatma sorunu olduğunu belirten muhtarların oranı %40,1'dir.

Muhtarların mesailerinin en yoğun gündemini yol-su-elektrik problemleri oluşturmaktadır. En çok talep yukarıda da belirtildiği üzere %69 ile yol, asfalt, parke taşı talepleri, %59,6'ı ile elektrik ve %46,3 ile su talepleri izlemektedir. Muhtarlara göre mahallelerinin en önemli sorunlarının neler olduğunu öğrenilmeye çalışıldığı bir diğer soruda da benzer tabloya rastlanılmıştır. Muhtarların %74,2'si yol, %47,4'ü sulama suyunun olmaması veya yetersiz olması, %40,8 elektrik sorunları, %37,7 içme suyu sıkıntısı ve %26,5'i ise işsizlik sorununu dile getirmişlerdir. Bütüncül olarak bu sorunlar değerlendirildiğinde, çalışmanın geçerlilik ve güvenilirliğini arttırmak için farklı sorularda benzer sonuçların çıkması, kırsal alanların bayındırlık karnesinin zayıf olduğunu göstermektedir.

21. yüzyılın en büyük ihtiyaçlarından birisi olan iletişim, kırsal alanlarda sınırlı boyuttadır. Çalışmada sorulan farklı sorularla bu durum derinlemesine analiz edilmiş ve birbirine yakın bulgular bulunmuştur. Eğitim, göç ve gençlerin kırsalda yaşamak istememesi gibi toplumsal birçok sorunun ana kaynaklarından birisi iletişim olanaklarının eksikliğidir. Bu çalışmanın bulgularına göre, yukarıda adı geçen YSE'ye eklenmesi gereken bir harf ise iletişimin İ'si olarak ortaya çıkmaktadır. Kırsal alanlarda internet ve cep telefonlarının çekmemesi yaşam memnuniyeti ve kalitesini doğrudan etkilemektedir. Kırsal alanlara sadece hafta sonu gelen, hobi bahçesi veya yayla evi olarak kullanılan yerlerde bile o kısa sürede iletişim imkânlarının kısıtlılığı gençleri kırsaldan soğutmaktadır. Eğitimde teknolojik desteğin öneminin gittikçe artmasıyla birlikte, kırsal alanlarda internet bağlantısına ve bunun getirdiği avantajlara erişimin sağlanamaması, gençlerin kentlere göç etmesinde önemli bir etken olarak karşılaşılmaktadır. Kırsal alanlardaki nüfusun sadece eğitim alanında değil, kamusal hizmetlerin ve bankacılık işlemlerinin teknolojik imkânları sunması kırsal alanda yaşayanların hem zaman hem de emek tasarrufu sağlaması nedeniyle toplumsal yaşamda son derece önemli bir hal almıştır.

Sahadan elde edilen verilerden muhtarların yarısından fazlasının, cep telefonlarının çekim gücünden memnun olmadıkları görülmüştür. Mersin kırsalının internet altyapısı mevcudiyeti ele alındığında kırsal alanların %63,9'unda internet altyapısının olmadığı tespit edilmiştir. Muhtarların büyük bir bölümünün sosyal medya hesapları bulunmaktadır. Mahallesi ile ilgili gelişmeleri muhtarların %74,6'sı facebook hesaplarından paylaşmaktadır. Kırsal alandaki mahallelerin %16,7'sinin ise WhatsApp grubu bulunmaktadır. Teknolojik yeniliklerin getirmiş

olduğu hizmetler daha önce camii hoparlörlerinden yapılan duyuruların yerini aldığı gözlemlenmiştir. Muhtarlar mahalleleri ile ilgili gelişmeleri çalışmanın başında da belirtildiği gibi bir belediye başkanı, il ve ilçesi ile ilgili gelişmeleri paylaşıp nasıl kamuoyuna duyuruyorsa, bir cumhurbaşkanı ülkesi ile ilgili hadiseleri nasıl kamuoyuna duyuruyorsa, muhtar da aynı şekilde sosyal medya hesabından bunu vatandaşlara duyurmaktadır.

Mersin ciddi nüfus hareketliliğinin yaşandığı illerden birisidir. Sahilleri, eşsiz koyları, yaylaları, turistik yerleri ile yoğunluklu olarak yerli turistlerin yaz, kış uğrak yeridir. Mevsime bağlı olarak kırsal alanlarda kalan birçok mahallesinde ise nüfus ciddi oranda değişmektedir. Kışın nüfus azalırken yazın nüfus yoğunluğu üç kata yakın artmaktadır. Haliyle kırsal alanların ihtiyaç durumu da göç hareketliliğine göre değişmektedir. Hizmet sağlayıcıların yılı planlarken bu nüfus hareketliliğini de muhakkak ki hesaba katmaları gerekmektedir.

Kırsal alandaki vatandaşların sağlığa erişimi noktasında ana hizmet sağlayıcıları aile sağlık merkezleri ve aile sağlık evleridir. Kırsal alanların %26'1'inde aile sağlık merkezi veya aile sağlık evi bulunmaktadır. Kırsal alanların %73,9'unda ise aile sağlık merkezleri ve aile sağlık evlerinin bulunmadığı görülmüştür. Aile sağlık merkezi veya aile sağlık evi bulunmayan yerlere ise gezici sağlık ekipleri gelmektedir. Doktor, hemşire ve sağlık personellerinden oluşan sağlık ekipleri aile sağlık merkezleri bulunmayan yerlerin yarısına haftada bir defa gelmektedir. İlçe merkezlerinden uzak olan kırsal alandaki mahalleler yoğunluklu olmak üzere %18,9'una ayda bir gün, %14,6'sına ise on beş günde bir defa sağlık personelleri uğramaktadır.

Muhtarların %55,1'i mahallelerinde sunulan temizlik hizmetlerinden memnundur. Muhtarların %64,3'ü mahallerinde yeterince çöp konteyneri olduğunu belirtmiştir. Kırsal alanlarda bulunan mahallelerin %57,2'sine çöp kamyonları haftada bir defa %19,8'ine ise haftada iki defa gelmektedir. Diğer yandan her dört muhtardan biri ise sunulan temizlik hizmetlerinden memnun değildir. Kırsal alanlarda sunulan bir diğer hizmet ise sinek, böcek ve haşerelerle mücadeledir. Birikimli bir oran olarak muhtarların %65,7'si bu hizmetten memnun oldukları bulgularda görülmüştür.

Yerel yönetimlerin ortaya çıkış nedeni iş bölümü ve uzmanlaşma ile beraber yereldeki hizmetlerin sınıflandırılıp bir kurumda toplanması ve halkın ihtiyaçlarının giderilmesidir. Organizmacı teze göre her canlı doğar, büyür, gelişir ve nihayetinde ölür. İnsanlar da bu evrelerden geçer. Yaşamın son aşamasında yer alan bölüm olan "ölüm" ile ilgili hizmeti belediyeler ücretsiz bir şekilde sunmaktadır. Mersin ili kırsal alanları özelinde muhtarların en yüksek oranda memnun oldukları hizmet cenaze hizmetleridir. Muhtarların %89,2'si bu hizmetten memnun olduklarını belirtmişlerdir. Başlı başına soru işaretlerini içinde barındıran bir hadise olan bu konu sosyolojik, psikolojik, dini, ekonomik, tarihi olarak izahat gerektirmektedir. Cenaze yıkama, cenaze nakli ve defin işlemleri çok hızlı gerçekleşmektedir. Bu hızlı ilerleyen durumun arka planında dini ve toplumsal nedenler bulunmaktadır. Bu kısım konunun ilgilileri

için bir ışık yakacağı umuduyla başka araştırmacılara bırakılmıştır. Kırsal alanlarda bulunan hemen her köyün mezarlığı bulunmaktadır. Muhtarlar mahallerinde bulunan mezarlıkların bakımı için belediyelerce sunulan hizmetlerden ne ölçüde memnun olduklarının yöneltildiği soruya ise muhtarların %56,8'i memnun ve(ya) çok memnun olduklarını belirtmişlerdir.

İnsanların gereksinimlerinden en önemlilerinden birisi ise manevi ihtiyaçlarıdır. Din hizmetleri, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın kurulmasıyla kamusal bir hizmet olarak bütün yurttaki sunulmaktadır. Dini ibadetlerin yapıldığı ibadethanelerin bakım, onarım ve temizlik hizmetlerinden muhtarların genel olarak memnun oldukları görülmüştür. Kırsal alanlara ilişkin ele alınan bir diğer konu ise suç olaylarının oluş sıklığıdır. Suç, sosyal, ekonomik, psikolojik ve siyasal olmak üzere birden fazla faktöre bağlı bir olgudur. Mersin'in kırsal alanlarında mahallelerin %36,2'sinde suç olayları olmadığı belirtilmiştir. Muhtarların %44,1'i ise yılda bir iki olay olduğunu belirtmişlerdir.

Kırsal alanlarda eğitim başlı başına bir araştırma konusudur. Eğitim bir sanat işidir. İnsan yetiştirme sanatı boyutuyla eğitim Mersin kırsalında arzulanan düzeyde değildir. Eğitim durumu bağlamında muhtarların yarısından fazlası ilköğretim mezundur. Mersin kırsalında özellikle internet altyapısı olmayan ve cep telefonları çekmeyen yerlerde son dönemde yaşanan ve halen devam eden salgından dolayı öğrenciler ve öğretmenler zorlanmaktadır. İnterneti olmayan veya cep telefonu çekmeyen yerlerde eğitim alma imkânı daha da zordur. Kırsal alanların eğitimde fırsat eşitliğini yakalamasında büyük alt yapı sorunları bulunmaktadır. Türkiye'nin en önemli sermayesi nitelikli iş gücüdür. Kırsal alanlarda her geçen gün azalan genç nüfusu nitelikli yetiştirmek için ise eğitim için gerekli altyapının hazırlanması gerekmektedir. Kırsal alanlardan kentsel alanlara göçün başat nedenlerinden olan eğitim hizmetinin kısıtlı olması kırsal alanlarda çocuk cıvıltısının yok olmasına da sebebiyet vermektedir. Sosyolojik olarak kırsal alanlarda çocuk cıvıltısının tükenmesi özünde kırsalın da temel korkularından birisidir. Kırsal alanlarda insani yaşam ve çalışma koşullarının sağlanması için yeterli politika ve projelerin yapılmamasının neticesi olarak genç kuşakların üretimden el çekmesi, kırsal alanların boşalması, uzun yıllardır elde edilen birincil üretim bağlamında tohumun ekilmesi, tohumun saklanması, hasat edilmesi gibi üretim değerlerinin yok olmasını doğuracaktır. Sosyolojik olarak bir mesleğin can çekişmesinden öte çiftçilik mesleğinin bitmesi kırsal alanlarda olduğu kadar kentsel alanlar için de alarm vermektedir. Köy, toplumların varlığını sürdürmesinin önkoşulu olan gerçek zenginliğin üreticisidir. Tarım ve hayvancılık insan yaşamının, toplum yaşamının önkoşuludur. Köyü tanımlayan unsurlar arasında en önemlilerinden birisi de uğraş alanıdır. Günümüzde her ne kadar endüstri ve endüstri ilişkileri öne çıkmış olsa da tarım ve hayvancılık toplum beslenmesinin temel koşulu olma niteliğini yitirmemiştir. O nedenle köy toplumdaki gerçek zenginliğin üretildiği birimdir. Bu nedenle de çiftçilik, korunması gereken zaruri mesleklerin başında gelmektedir.

Mersin ili kırsal örneğinde mahallelerin %38'inde taşınmalı eğitim ile öğrenciler başka mahallede bulunan okullara gitmektedirler. Kırsal alanların %40,4'ünde okul bulunmaktadır. Kırsal alanlarda istatistiki verilerden de anlaşılacağı üzere boş okullar olduğu görülmüştür. Toplum, ekonomiye ve sosyal yaşama o boş okulların kazandırılması ve bu okullar için dönüşüm projeleri geliştirilmelidir. Örneğin, çalışmanın bulgular kısmında yer alan kırsal alanların %91,5'inde kütüphane bulunmamaktadır. Muhtarların %87,8'i ise mahallelerinde kütüphane açılmasını istemektedirler. Benzer şekilde muhtarların %81,7'si mahallerinde çeşitli meslek edindirme kurslarının açılmasını istemektedirler. Meslek edindirme kursları isteyen muhtarların en çok talep ettiği kurslar sırasıyla tarımsal üretime yönelik kurslar, dikiş, nakış, halı dokuma, doğal boya kursları, arıcılık, hayvancılık, bilgisayar, çobanlık ve çıraklık eğitim kurslarıdır.

Çalışmanın önceki bölümlerinde değinildiği gibi oluşturulan anket formunda muhtarı ve kırsal tanımaya ve kırsal kalkınma potansiyelini belirlemeye yönelik sorular sorulmuştur. Bu hedefle öncelikle muhtarlara mahallelerini nasıl tanımladıkları sorulmuştur. Anket uygulanan muhtarların yarısından fazlası mahallelerinin orman köyü olduğunu belirtmişlerdir. Orman köyü, yasal olarak diğer köyler ile kıyaslandığında birtakım avantajları olan bir konumdur. Ormanların muhafazası ve ıslahı noktasında hep orman köylülerinden destek alınmaktadır. Birtakım desteklemeler, hibe ve kredilerden orman köylüleri diğer köylülere kıyasla daha avantajlı konumdadırlar. Bu kadar orman varlığının çok olduğu kırsal alanlarda haliyle Mersin ili için anıtsal nitelikte ağaçların da çok olması şaşılacak bir durum değildir. Anıtsal nitelikte yaş, kalınlık ve cüsse itibarıyla benzerlerinden farklı olan ağaç mevcudiyeti Mersin kırsalındaki orman varlığına paraleldir. Her iki muhtardan birisi mahallesinde anıtsal nitelikte ağaç bulunduğunu belirtmiştir.

Tarihi yönden Mersin en çok sit alanının bulunduğu illerden birisidir. Muhtarların %35'i mahallelerinde tarihi değeri olan ve gün yüzüne çıkan veya çıkarılmayı bekleyen bir eserin bulunduğunu belirtmiştir. Tarihi değeri olan bu eserlerin bilinenleri ve bilinmeyenleri ile tekrar tahlile ihtiyacı vardır. Türkiye'nin tanıtımında da öne çıkan Kızkalesi, Cennet-Cehennem, Namrun, Gülek, Alahan Manastırı gibi birçok eser kırsal alanlarda yer almaktadır. Muhtarlardan elde edilen verilerden Mersin'in bir kaleler şehri olduğu söylenebilir. Mersin kırsal alanlarında Kızkalesi, Çandır kalesi, Sinap kalesi, Gözne kalesi, Yerelde Kızkalesi diye bilinen Belenkeşlik kalesi, Softa kalesi, Meydancık kalesi, Uzuncaburç'ta bulunan Helenistik kule, Yelbiz kalesi, Evciler kalesi gibi irili ufaklı onlarca kale bulunmaktadır. Muhtarların %90,8'i ise mahallerine yerli ve yabancı turist gelmesini istemektedir. Bu oran ise kırsal alanların geleneksel yapılarından sıyrılmak istediklerinin işaretidir.

Muhtarlar, mahallerini ekonomik yönden ise orta halli olarak sınıflandırmışlardır. Bu iyimser tabloya rağmen paradoksal bir biçimde muhtarların %77,7'si mahallelerinde işsizlik bulunduğunu ifade etmişlerdir. Kırsal alanlara atfen kullanılan birincil yüz yüze ilişkiler ağı,

yardımlaşma, komşuluk ve dayanışma bağlamında muhtarların %90'ından fazlası memnun olduklarını belirtmişlerdir. Mahalleler arası ortak etkinlik kırsal alanlarda sınırlı düzeydedir. Yapılan ortak etkinlik ise bir iki ilçede sınırlı olmak üzere mahalleler arası futbol turnuvalarıdır. Bu durumu pekiştirir nitelikte kırsal alanların dokusunu yansıtan kendi kendine yetme, kışlık zahirelerini kendilerinin yapıp yapmadıkları sorulmuştur. Muhtarların %28'i mahallelerindeki insanların kışlık veya günlük gıdalarını dışardan aldıklarını belirtmişlerdir. Bu oran değişimin kırsal alanların üretim alanlarından tüketim alanlarına kaydığının somut bir işaretidir. Mersin kırsal alanlarında işsizliği minimize edebilmek için çeşitli iş kolları ve üretim alanlarının sayılarının artırılması ve bu yönde politikalar geliştirilmesi gerekmektedir. İlk başta belirlenmesi gereken saptama kırsal alanlardaki birlikte bir şeyler yapma, birlikte Bir şeyler başarabilme becerisinin zayıf olmasıdır. Kırsal alanlarda sınırlı olan sermaye yoğun emekle birleştirilerek kırsal alanların kalkındırılmasının çözümünü kırsal alanlardaki insanlara kazandırılması önceliklidir. Kırsal alanlarda bir köyün bir araya gelerek Bir şeyler başarması diğer köylere de örnek teşkil etmesi beklenmektedir. Beraber hareket etme kültürü ve iş yapabilme kültürü kırsal alanlara aşılmalıdır. Kırsal alanların makro sorunlarının çözümünde mikro hamleler önemli bir yer tutmaktadır. Üretim maliyetlerinin azalmasında, etkin pazarlama koşullarının sağlanmasında, kredi temininde daha uygun koşulların bulunmasında ortak hareket etme ve sorumluluk alma ile birlik ve örgüt ruhunun oluşması kırsal kalkınmanın önündeki sorunları azaltacak başat hamleler olmalıdır. Kırsal alanların değişim arzusunu uyandıracak ve kırsalın kendi iç dinamiklerini harekete geçirecek kırsal mahalle bazlı kalkındırma planları hazırlanmalıdır.

Sosyal, kültürel ve spor bakımından kırsal alanların potansiyelini belirlemeye yönelik kırsal alanların daha yaşanabilir kılınması için eksikliklerin çok olduğu hemen göze çarpmaktadır. Kırsal alanlarda sosyal ve kültürel eksiklikler vardır. Abraham Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisi tezini haklılaştırır bir biçimde temel düzeydeki ihtiyaçlardan bu alanlara zaman ve fırsat kalmamakta ve kırsal alanların gelişmişlik düzeyi ile doğrudan ilgili bir çıkarım yapılmaktadır. Bu duruma rağmen muhtarların %85,2'si mahallerinde sosyal, kültürel ve sanatsal etkinliklerin yapılmasını istemektedirler. Mersin kırsal alanları özelinde muhtarların %79,2'si mahallelerinde spor yapabilecek tesis, toprak, çim veya halı sahanın olmadığını belirtmişlerdir. Kırsal alanlarda gündelik ihtiyaçların ve sosyal hareketliliğin bir göstergesi olarak yerleşim yerlerinde bulunan iş yerleri de değerlendirilmeye alınmıştır. Yapılan çalışmada kırsal alanların %62,4'ünde bakkal veya marketin olduğu görülmüştür. Bakkalların zihinleri kırsalın hafızası, veresiye defterleri ise kırsalın ekonomik ve sosyolojik göstergesidir. Kırsal alanlarda bakkal esnafının olması aynı zamanda yöredeki canlılık anlamına gelmektedir. Kırsal alanlardaki küçük esnaf olan bakkallar da ekonomik ve alışkanlıklardaki farklılaşmadan kaynaklı işleri büyütmemeyen işletmeler ya sezonluk açılmakta ya küçülmekte son olarak kapanmaktadır. Özetle

kırsal alanlarda esnafın salt bakkal özelinde dahi ticaretin yaratmış olduğu kapitalizm açısından arındırılması gerekmektedir.

Kırsal alanların %61'inde bulunan bir diğer önemli işletme ise kahvehanelerdir. Kırsaldaki vatandaşın çayını şekerini alacağı bakkalı, sohbet edip oyun oynayacağı kahvesi var ise kırsalda zaman hızlı geçer. Elbette bu durum sadece erkekler içindir. Kahvehaneler erkeklerin kullanımına tahsil edilmiş denilse yanlış bir ifade olmaz. Kırsal alanda kadınların sosyalleşeceği bir mekân yok denebilecek kadar azdır. Madalyonun diğer yüzünde ise kırsal alanların %23,7'sinde iş yeri bulunmamaktadır. Hemen hemen her dört mahalleden birinde iş yeri yoktur. Yaşanılan yerde iş yerinin olmaması kısaca sosyal olarak yaşamın olmadığını göstermektedir.

Mersin'inin kırsal alanlarının potansiyelini ortaya koyabilmek adına öncelikle Mersin'e atfen kullanılan olgular soruşturılmıştır. Kırsal kalkınma alanı için öncelikle tanımlarda da geçen tarımsal üretim konusunda il ve ilçe tarım ve orman müdürlüklerinden vatandaşlara yeterince eğitim verilip verilmediği araştırılmıştır. Elde edilen bulgulardan muhtarların %55,3'ü olumlu yanıt vermiştir. Yeterli eğitim verilmediğini düşünen muhtarlar ise %24,1'lik bir kesimi oluşturmaktadır. Mersin bir tarım kenti ise kırsal alanlarda çiftçilerin daha çok eğitilmesi gerekmektedir. Bilinçli tarımın yapılması, sürdürülebilir kalkınma hedeflerine de yardımcı olmaktadır.

Mersin tarımsal ürün portföyü açısından çok zengin bir ildir. Muhtarların %53'üne göre mahallelerine özgü yetiştirilen ürün(ler) bulunmaktadır. Bu ürünler bulgular kısmında belirtildiği üzere bir manavda olan hemen her ürünün Mersin'de yetiştirildiği görülmektedir. Mersin'de yetiştirilen ürünler Türkiye'nin her ilinde satılmaktadır. Kırsal alanlarda özellikle zeytin, üzüm, elma, badem, şeftali, Trabzon hurması, çilek, limon, erik, kaysı vd. ürünlerden oluşmaktadır. İnsanların güvenilir gıdaya ulaşması için iyi tarım uygulamaları, organik tarım yetiştiriciliğinin yanında coğrafi işaretli ürünler bilinçli tüketiciler tarafından talep edilmektedir. Fiyat olarak, coğrafi işaretli ürünler diğer ürünlere oranla daha yüksektir. Muhtarların %35,4'ü mahallelerinde coğrafi ürün işareti olan veya coğrafi ürün işareti alabilecek potansiyeli olduğunu düşünmektedir. Mersin kırsalı özelinde TPMK tarafından coğrafi işareti alınabilecek ürünler de çok çeşitlidir. Öne çıkarılabilecek ürünler ise Aydınçık salatalığı, Gülnar kişniş üzümü, Gülnar bademi, Bozyazı gölevezi, Tarsus kabağı, Adanalıoğlu biberi, Tarsus defnesi, Sadiye kirazı, Çavak portakalı, Tarsus dikenli inciri, Karahacılı narı, Silifke Keben narı, Gezende ve Göksu can eriği gibi onlarca ürünün coğrafi ürün işareti alınabilir. Ürünlerin kırsal alandaki bilinirliği artırılarak kırsal alandaki üreticilerin ürünleri daha fazla değerlendirilebilir. Coğrafi işaret belgesi alınması da çoğunluklu olarak kamu kurumu, kamu kurumu niteliğindeki kuruluşlarca sağlanmaktadır.

Çiftçilerin %62,4'ü finans ihtiyaçlarını gidermek için Ziraat Bankası ve Tarım Kredi Kooperatifinden ipotek karşılığında kredi çekmektedirler. Kırsal alanların %58,8'inde ekilip dikilmeyen ekonomiye, tarıma kazandırılmayan araziler bulunmaktadır. Muhtarlara göre

arazilerin âtıl kalmasının sebepleri %41,8 ile üretim gider kalemlerinin pahalı olması, %24,7 ile tarım arazilerinin hisseli veya küçük parçalı olması, %22,3'ü kırsaldan göç ve yaşlanan kırsal nüfusun olması ve %21,6'sı tarım arazilerinin su sorunu olarak ifade edilmiştir.

Muhtarlara göre tarımsal üretimde çiftçiler karar alıcılardan sırasıyla, doğru zamanında yüksek destekleme alımı, fiyat istikrarının sağlanması ve üretim girdilerinin düşürülmesi gerekmektedir. 10-15 yıl öncesi ile günümüz şartları mukayese edildiğinde muhtarlara göre çiftçilerin durumunun 10 – 15 önce daha iyi olduğu belirtilmiştir.

Mersin meyve ve sebze üretiminde önemli bir yerdedir. Bu önemli yerde bulunmasını ise kırsal alanlarda yoğunluklu olarak üretilen ürünlere borçludur. Tarımsal üretim sonrası hasat kayıplarının önüne geçebilmek için kırsal alanlardaki muhtarların %64,1'i mahallelerinde soğuk hava deposu ve meyve sebze işleme ve paketlenme tesisine ihtiyaç olduğunu belirtmişlerdir. Üretimde birlikte hareket etme bağlamında muhtarların %66,8'i Mersin'de yeterince tarımsal üretim amaçlı kalkınma kooperatifinin olmadığını ifade etmişlerdir. Bu veriye paralel bir sonuçla muhtarların %50,5'i herhangi bir tarımsal birliğe veya üretici örgütüne üye değildir. Muhtarların %68,1'i mahallelerinde kalkınma kooperatifi kurulabileceğini ve üye olabileceklerini belirtmişlerdir. Muhtarların %80'i ise mahallelerinde kadın üretici kooperatifi kurulsaydı, eş ve kız kardeşlerinin üye olmalarını isteyeceklerini ifade etmişlerdir. Muhtarlara göre mahallelerini kalkınmalarının yolu, aile çiftçiliğinin özendirilmesinden geçmektedir.

Kırsalın geleneksel yapısı bazı bölgelerde kendini daha baskın olarak göstermektedir. Buna bağlı olarak yabancılara arazi satışı bazı mahallelerde hiç yapılmamaktadır. Kırsal alandaki vatandaşlar yabancılara karşı şüphecidirler. Kırsal alanların dokusunda yer alan yabancılara karşı şüpheci durum, yabancıların kırsal alanda yapacağı kırsalın norm ve değerlerine uygun olmayan eylem biçimi ya da davranışların benimsenmediğini göstermektedir. Geleneksel yapı içerisinde toplumsal değişim bağlamında bulgulardan elde edilen en ilginç istatistiklerden bir diğeri ise kırsal alanlarda yatırım yapmak isteyenlere arazi satışının olabileceğidir. Kırsal alandaki mahallelerin %22,4'ünde mahalleden olmayan kişilere arazi satışı yapılmamasına rağmen, yatırım yapılmak istenildiğinde bu oran %13,4'e inmektedir.

Mersin'de yatırım yapmak isteyenlere, belirli alanlarda ulusal ve uluslararası kuruluşlarca finansman ve hibe desteğinde bulunmaktadır. Avrupa Birliği ve diğer uluslararası kurum ve kuruluşlar ve hazinece finanse edilen projelerde, kırsal alanlardaki uygulamalar bağlamında yerel elit olan muhtarların bilgisinin olması çok önemlidir. Öncelikli olarak muhtarların %57'si Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üye olmasını istemektedir. Mersin kırsalında muhtarların devlet desteklemeleri hakkında her dört muhtardan birinin bu destekleme ve hibelerle ilgili bilgisi bulunmamaktadır. Bu nedenle kırsal alanların desteklenmesi için bu tablonun iyileştirilmesi gerekmektedir. Yöre halkının bilinçlendirilmesi, halkta değişimin istenmesi, kırsal dinamiklerin

bu desteklerden haberdar olması ve yatırıma ön ayak olması kırsalın makûs tarihini yenebilmek için bir fırsat olarak görülebilir.

Muhtarlara yönetilen açık uçlu sorularda kırsal alanlardaki en önemli birincil ihtiyaçlar tespit edilmiştir. Elde edilen verilerde muhtarların mahalleleri için ilk alacakları veya yapacakları iş mahallerinde doğrudan ihtiyaç gördükleri talepler üzerinedir. Defaten değinildiği üzere muhtarların %23,7'si yol, su, elektrik, kanalizasyon ve gölet ile ilgili işleri yapacağını ifade etmişlerdir. Muhtarların %14,6'sı ise mahallesine iş makinesi alacağını belirtmiştir. Bir noktada bu talep ise yine ilk talebin farklı bir versiyonudur. Muhtarların %13,6'sı ise mahallesine soğuk hava deposu ve paketleme tesisi yapacağını söylemiştir. Buna bağlı olarak ifade etmek gerekirse, kırsal alanların bayındırlık ve yatırım ihtiyacı ortadadır.

Kırsal alanların morfolojisini, yalnız ihtiyaçlar özelinde izah etmek elbette yeterli olmaz. Gerçeği betimsel açıdan sunmaya çalışan bu çalışmada, muhtarlar, kırsal alanlardaki toplumsal gerçekliği doğrudan sunan kişilerden birisidir. Bilimsel bir araştırma geleceğe yönelik öngörülerde de bulunabilmelidir. Bu düsturla kırsal alanları bekleyen en büyük tehdit olarak muhtarların %31,2'si yaşlanan nüfus ve kırsalda çocuk cıvıltısının kalmayacağını söylemiştir. Muhtarların %26,8'i susuzluk ve yağmurun yeterince yağmaması sorununu ifade etmişlerdir. Muhtarların %13,2'si ise tarım ve hayvancılığın, ormanların ve meraların bitmesini kırsal alanlara yönelik tehdit olarak açıklamışlardır. Kırsalın korkuları bu şekilde sıralanmaktadır. Kırsalın sevinci ise bu korkuların tam tersidir. Bizatihi kırsal alanlardaki insanları umutlandıran unsurlar ise yaşamın devam etmesi, yağmurun yağması, sürdürülebilir tarım yapıp doğanın katledilmemesi, istihdam vs. gibi durumlardır.

Kırsal alanların kalkınması hususunda bilim insanlarının çözüm önerileri üretme konusunda çoğunluğu batı kaynaklı farklı kalkınma yol haritaları çizilmiştir. Birden fazla çalışma disiplininin araştırma konusu olan kalkınma, özünde insanların dünyada var olan maddi kaynakların bölüşümlerindeki adaletsizlikten kaynaklanmaktadır. Bu adaletsizlik zıtlıkları da beraberinde getirmiştir. Çalışmanın birden fazla yerinde geçen gelişmiş-gelişmemiş, kalkınmış-kalkınmamış gibi sınıflandırmalar kimi düşünürlere göre kalkınmış veya gelişmiş ülkelerin politikalarına hizmet etmektedir. Çıkar üzerine kurulan uluslararası ilişki ağının yorumlanması bazen düşük ücretler, iş kazaları, iş hastalıkları gibi insani yaşamı tehdit eden problemleri de beraberinde doğurmaktadır. Bu çalışmayı ilgilendiren yönüyle sosyoloji disiplini ise hem kuramsal hem de uygulamalı metotlar deneyerek tek boyutlu izahatlardan ziyade çok boyutlu açıklamalara geçen, soyut kavramlardan öte toplumsal gerçekliğe odaklanan ve nihayetinde soyut kurallar arayan bir bilim dalıdır (Erkal, 1982: 59). Sosyoloji bir anlamda, toplumsal geçiş süreçlerini açıklamak için ortaya çıkmıştır. Bu sebeptendir ki kırsal alanların sorunların çalışılmasında değişik yaklaşımlar ortaya atılmıştır. Öncelikli olarak kırsal alanların kalkındırılması yönünde yapılacak iki önemli adım bulunmaktadır. Atılacak ilk adım kırsal

kalkınma sorununun var olduğunu kabul etmektir. İkinci önemli adım kırsal kalkınmaya yönelik sistematik bir biçimde sorunu merkeze alan, çıktılarının analiz edildiği, devlet-üretici iş birliği ile üretici gruplarının oluşturulması ve desteklenmesidir. Sorunun minimize edilmesinde ise kırsal alanların dokusunu analiz edebilecek bilim insanlarının rol üstlenmesi gerekmektedir. Kırsal kalkınma sadece ziraatçıların veya iktisatçıların çalışma alanı değildir. Bu alan bütün bilim insanlarının ortak çalışma alanıdır. Bu çalışmada kalkınma yaklaşımları teorisyenlerinden Prebish, Nurkse ve Perroux'un düşünceleri üzerine çıkarımlar yapılmıştır. Bununla birlikte elit teorisini beraber harmanlayıp problemler olabildiğince betimlenmeye çalışılmıştır. Buna bağlı olarak pratik etkinlikler, sosyolojik düşünce yoluyla toplumsal sorunlara gerçeklik bağlamında farklı çıkarımlar yapmayı hedeflemiştir. Kırsal sosyolojisinin çalışma alanlarından kırsal alanlardaki en önemli sorunları bulmak, bu sorunların çözümü için önerilerde bulunmak, kırsal toplumunda meydana gelen değişimleri ve nedenleri incelemek, kırsal alanlardaki insanların bu değişime entegre olup olmayacağını saptamak ve kırsal alanlarda ağırlığı olan kişi ve grupları belirleyip, bu kişi ve grupların kırsal yaşamı üzerine etkisini incelemek bu çalışmanın da ana gayelerindedir.

6360 sayılı On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanunun getirmiş olduğu değişim kırsal alan olgusunu da baştan sona değiştirmiştir. Köyler kırsal mahallelere dönüştürülmüştür. Türkiye'de yasa yapım sürecinde halkı doğrudan ilgilendiren hususlarda dahi halkın görüşünü almak pek alışıla gelen bir uygulama biçimi değildir. Yasa yapım sürecinde kentler büyükşehir olma noktasında hevesli bir hava çizmesine rağmen kırsal alanlar bağlamında bu heves daha az görülmüştür. Türkiye'de yerel yönetim bağlamında 2012 yılında büyük bir değişim yapılmıştır. Yapılan bu yasal değişime aradan geçen bu kadar süreye rağmen köylerden mahalleye dönüştürülen yerleşim birimleri yapılan birçok çalışmada olduğu gibi eski durumlarına dönmek istemektedirler. Mersin ili kırsalı özelinde de muhtarların %73,5'i tekrar mahallelerinin köye dönüşmesini istemektedir. Kırsal alanların bu durumu, siyasileri yeni arayışlara itmiştir. Bu çalışmanın devam ettiği süreçte yakın zamanda bu yönde bir değişikliğin olmasının şaşırtıcı olmayacağı ifade edilmiş ve ilerleyen zamanda bu öngörü gerçekleşerek, büyükşehir yasasına eklenen ek madde ile büyükşehirlerdeki köyden mahalleye dönüştürülen yerlerin başvuru durumunda tekrar kırsal mahallelere dönüştürülmesinin yasal değişikliği yapılmıştır.

6360 sayılı yasal değişiklik ile köy, kırsal alan mahalleleri olarak kodlanmıştır. Değişime uğrayan olgunun ekonomik, siyasi, hukuki, sosyolojik yeni izahatalara yeni tanımlamalara ve çözümlenmelere ihtiyacı vardır. Kırsal alanlarda yaşam pratiklerindeki değişiklik, dönüşüm ve bu durumların yaratmış olduğu toplumsal, ekonomik, sosyolojik, kültürel ve sanatsal dönüşümler bir bütün olan toplumda bu alanların daha iyi analiz edilmesi gereğini ortaya çıkartmıştır. Gündelik yaşamda köy ve köylü kavramı zihinlerden pek silineceğe de benzememektedir. Diğer

bir deyişle yapılan hukuki değişiklikler toplumsal dokuyu değiştirmediği için köy ve köylülük olgusu sosyolojik araştırmaya her zaman muhtaçtır. Kırsal kalkınma bağlamında kırsal alanlarda yapılacak tesis, işletme ve projelerin hayata geçmesi bu yasal dönüşüm ile daha zorlu bir sürece girmiştir. Belde belediyeleri ve il özel idaresi zamanında daha ivedi yürütülen izinlendirme süreci 6360 sayılı kanunla ilçe belediyelerine devredilmiş ancak kanunda yapılan bu değişiklik kırsal alanlarda yatırım dengesinin bozulmasına neden olmuştur. Daha önceki dönemde hızlı ilerleyen imar işleri güncel kanunla daha geç ve güç ilerlemektedir. Mersin ili özelinde 1/100000'lik il çevre düzeni imar planı yapılmasına rağmen alt ölçekli planlar tamamlanmamıştır. Şehrin gelişimi için ilk bakılan durum olan imar planları kırsal kalkınma bağlamında bir set gibi durmaktadır. Bu yasal değişiklik imar ve izin bağlamında işlem süresinin uzamasına bu durum da yatırımların gecikmesi ya da hiç yapılmaması gibi olumsuz sonuçlar doğurmaktadır. Ayrıca ilçeler arasında imar mevzuatı bağlamında bir uygulama birliği sağlanamaması ilçeler arası yatırım dengesinin bozulmasına da sebebiyet vermektedir. Örneğin bir ilçede sera yapımı için yapı ruhsatı istenirken farklı bir ilçede yapı ruhsatına gerek olmadığı yönünde resmi yazı alınmaktadır. Farklı bir durum olarak on üç ilçesi bulunan Mersin'de ilçe belediyelerinin imar durumlarına ve ruhsatlandırmalara ilişkin alt ölçekli planlarının olmaması, bu ilçelere yatırımı doğrudan etkilemektedir. Şehir merkezlerinde sıkışan imalathanelerin kırsal alanlara taşınması kentin de nefes almasını sağlayacaktır. Özellikle kentler de bulunan mermer, demir doğrama, mobilya gibi imalathanelerin kent dışına taşınması gerekmektedir. Bu yönde taşınma için ise planların uygun olması önkoşuldur. Çevre düzeni imar planları, kentlerin bütünüyle planlarının gösterildiği alanlardır. Bu alanlarda hangi yatırımların yapılabileceği belirtilmiştir. Desteklemeler ise bu plana göre şekillenmelidir. Çalışmada ortaya çıkan temel problem kırsal alanların alarm verdiği gerçeğidir. Kırsal alanlarda insanların insani yaşam ve çalışma koşullarındaki yetersizlik, başka problemleri de doğurmaktadır. Tarımsal üretimdeki bilgi ve tecrübe aktarımı noktasında yeni kuşakların bu konulara ilgi duymamasını ve yeni kuşakların kentsel alanlara doğru göçü, gençler için daha cazip hale gelmektedir.

Yapısalcı tezlerin de ortaya attığı uluslararası tüketim kültürü kırsal alanları da etkisi altına almıştır. Uluslararası serbest ticaretin yaratmış olduğu sistem, gelişmemiş ve(ya) gelişmekte olan toplumlar için dezavantajlı bir ortam oluşturmaktadır. Kırsal alanlardan kentsel alanlara doğru olan göç kentsel alanlarda ucuz işgücü olarak çevre ülke tezini haklılaştırır bir yapıya dönüştürmektedir. Çiftçilerin üretimden kopmalarının en önemli sosyolojik sonuçlarından birisi genç nüfusun kente göç etmeleri ve kentte kayıt dışı iş arayan nüfusu oluşturmalarıdır. Diğer bir sonucu ise kırsal alanın demografik yapısını değiştirerek burada yaşlanma probleminin ortaya çıkmasına öz olarak yaşlı çiftçilerin artmasına sebebiyet vermektedir. Nihayetinde, kırsal alan ve toprak ile üretim bağlantısının kopması ise geleneksel toplum yapısına atfen kullanılan tarımsal üretim ile geçinen kitlenin yeniden tanımlanmasını

gerçeğini doğurmaktadır. Bu dönüşüm köylülük kültürünün yok edilmesine neden olmakta ve köylerin hafta sonu uğranılan romantizm alanlarına dönüştürülmesine neden olmaktadır. Bunun en önemli sonuçlarından biri ise kırsal alanlardaki insanların yaşadıkları yerlerde istihdamı ve temel üretimden koparılmamalarıdır. Yapılan bu çalışmada kırsal alanların yaklaşık ¼'ünde temel ihtiyaçların bile kentlerden satın alındığı görülmüştür. Kırsal alanların üretim alanlarından çıkartılıp tüketim alanlarına dönüştürülmesi, özellikle Covid-19 salgınıyla tarımsal üretimin ve çiftçilikle uğraşanların ne kadar yaşamsal bir iş yaptıklarını tüm dünyaya bir kere daha göstermiştir.

Mersin il örneğinde kırsal alanlara ilişkin sorunlardan bir tanesi sorunlara çözüm üretmek yerine kısa vadeli hedefine ulaşmayan projelerle zaman kaybedilmesi olarak görülebilir. Kırsal alanların kalkınması için soruna gerçekçi politikalar ile yaklaşılmalıdır. Bu sorunlar tarım kesiminde çalışan yaklaşık %20'lik kesimin değil, toplumun bütününüdür. Kırsal alanlarda temel sorunlar, temel alt yapı yatırımları, nüfusun eğitilmesi, kırsal alanlarda uygulanan başarısız olan projelerin kötü hatırlarının silinmesi gerekmektedir.

Çalışmanın birden fazla yerinde geçen sürdürülebilirlik ve dezavantajlı bölgelere sağlanacak fonların yönetilmesi bağlamında sistematize bir uygulama birliği sağlanmalıdır. Kırsal alanlarda yürütülen, aynı ve nakdi destek verilen projelerin etki analizleri bir yana, sürdürülebilirlik analizleri yapılmamaktadır. 1929 ekonomik buhranından önce Amerika'da ortaya çıkan çiftçi krizinde sosyologlar sahaya inmiş, kırsal alanların çiftçi krizinin çözümlemesini yapmış ve krizden çıkış yol haritaları çizmişlerdir.

Yapılan çalışmalar kent sosyolojisinin gelişmesine de ön ayak olmuştur. Gerçekleştirilen ampirik çalışmalar ile ülkenin kalkınmasının reçeteleri ortaya konulmuştur. Benzer biçimde Weber yapmış olduğu çalışmalarda ucuz işgücü olarak Leh işçilerin ülkeye gelmesine karşı çıkmıştır. Bizatihi sosyolog içinde bulunduğu topluma sorunlardan kurtuluş yol haritası çizmelidir. Bu minvalde kırsal alanlardaki çok sesliliğin bir nefesi olarak muhtar tanımlamak önemlidir. Halka danışmadan, halk desteği alınmadan yapılan hiçbir oluşum veya eylem başarılı olamamaktadır. Halk desteği alınmadan elde edilen başarılar aldatıcı olabilmektedir. Uzun vadede dönüşüm ve değişim kaçınılmaz olacaktır. Muhtarın kırsal kalkınma bağlamında yerel bir elit olarak sahip olduğu formal ve enformel ilişki ağı kırsal alanlara yatırımları çeken bir öneme sahiptir.

Muhtarlar, muhtarlık görevlerini daha etkin yapabilecek bir icra birimi olarak, kamu kurum ve kuruluşlarını harekete geçirebilecek güce sahiptir. Bu gücün farkında olan muhtarlar azımsanamayacak boyuttadır. Kırsal alanlara yönelik yürütülecek politikalar kırsalda yaşayan insanların desteği alınarak, kırsalın da karar alım sürecinin bir parçası yapılarak bir çıkış yolu aranabilir. Sadece kamu kurumlarının veya kişilerin değil, kırsal alanlardaki insanlarla veya temsilcileri ile beraber dayanışma içerisinde politikalar geliştirilmelidir.

Kırsal alanların en temel sorunlarından bir diğeri ise gelirlerinin tasarruf edemeyecek boyutta az olmasıdır. Kırsaldaki insanların tasarruf sağlayabilecekleri, sermaye oluşturabilecek iş kolları ve örgütlenmeleri gerekmektedir. Nurkse'ye göre de kalkınma salt ekonomik ölçekte olmaz. Sosyolojik olarak da kalkınma sağlanmalıdır. Toplumun satın alma gücü yükselirse yatırımlar hızlanır. Sermaye birikimi yalnızca endüstriyel üretime yönelik değil kırsal alandaki insanların kendi yerlerinde kendilerini idame ettirebilecek düzeyin çok çok üstünde kırsalın üretim potansiyelini arttıracak ölçekte olmalıdır.

Kırsal alandaki üretici aynı zamanda ihracatçı olur ise kırsal alanlardaki üretime katma değer katılmış olur. Uygulamada üretici ve ihracatçı arasında birden fazla el bulunmaktadır. Bu eller üreticinin emeği üzerinde üretici kadar değer üretmeyen üreticinin aldığı riskten daha az risk alan kişi veya gruplardır. Toprakta ürün elde etmek öyle meşakkatli bir iş ki bu mesleği yapan kişilere verilen çiftçi ismi bile manidardır. TDK, geçimini toprağı ekerek sağlayan kimseyi çiftçi olarak tanımlasa da işin aslı pek öyle değildir. Türkiye'de çiftçinin ürettiği ürün ile tüketici arasında yirmiden fazla kişi ve ara köprü vardır. Bunlar: fideci, ziraatçı, komisyoncu, tüccar, belediye, kantarcı, nakliyecisi, pazarcı, manav, işçi, nalbur, petrolcü, oduncu, kömürcü, seralar için seracı, ustası, parçacısı, damlamacı vs. derken liste uzayıp gitmektedir. Üretimi çoğunluklu olarak doğa olaylarına bağı olan alanlarda ve genelde baştan borçlanarak yapılan iş olan çiftçilik içinde barındırdığı risk ile TDK'nin tanımlanan ifadenin aksine toprakla geçinen ve geçindiren kişi olmalıdır.

Tarım ve Orman Bakanlığınca, belediyelerce, diğeri bakanlıklar, STK'lar ve uluslararası kuruluşlarca finanse edilen projelerde tek başlılık yoktur. Yapımına daha önce başlanılan yapı, devam eden veya bitirilen bir sistem, bir tesis, bir işletme, bir model, bir yaklaşım bir hükümet değişikliği, bakan değişikliği, bürokrat değişikliği, özünde karar alıcı elitlerin değişikliği ile ilerleyen dönemlerde değişikliklere uğrayabilmektedir. Türkiye'nin geçmiş tecrübelerinden de daha önceki bölümlerde değinildiği üzere tarih başarısız olmuş kırsal kalkınma projeleri ve planları ile doludur. Sistemik kalkınma yaklaşımının benimsenmesi ve tek elden ihtiyaçlar özelinde kalkınma programlarının hazırlanması gerekmektedir. Kırsal kalkınma bağlamında sorunu başa döndüren bir kısır döngüyü anımsatan sistemsizlikten kurtulmak gerekmektedir. Bu durum için bir sistem oluşturulmalı ve etkili bir takip sistemi devreye sokulmalıdır. Bir çatıda toplanan görevler bütün olarak değerlendirilmeli ve belirli periyotlarla bir merkezde raporlaştırılmalı ve takibe bağlanmalıdır. Üst ölçekte illere ayrılan bütçe kırsal alanların ihtiyaçları ve taleple değil proje bazlı desteklenmelidir.

İstihdam olanaklarını geliştirmek, gelir ve katma değer artışı sağlamak, sermaye birikimini büyütme ve sermaye göçünü önlemek, sürdürülebilir bir kalkınma gerçekleştirmek için sektörel ve bölgesel gelişimi çarpan etkisi yaratacak programlar çerçevesinde sürdürülmelidir. Dünya coğrafyasında Türkiye bir tarım ülkesi olarak kodlanıyorsa, Mersin bu

yerde başat bir role sahiptir. Mersin, aynı anda hem üretim hem ihracat potansiyeli olan nadir illerden birisidir. Bu kilit rollere rağmen Mersin kırsal alanlarındaki tablo istenilen durumda değildir. Mersin kırsalı özelinde hemen her meyve ve sebzenin en yoğun üretildiği hatta birçok meyvenin turfandasının yetiştirildiği yer olan Mersin kırsalının temel düzeydeki sorunlarını çözememiş olması da kalkınma teorilerinin hemen hepsine ters bir durumdur.

Sistemik kalkınma yaklaşımı ile ifade edilen, kaynakların etkin kullanımı noktasında kırsal alana hizmet sunacak olan kuruluşlar kendi aralarında koordine olmalı ve kırsal üretim planları oluşturmalıdır. Birçok alanda olduğu gibi kırsal alanlara yönelik politika geliştirmede çok başlılık, çok seslilik ve etkisiz politikalar devam eden sorun olarak ülke gündeminde yerini korumaktadır. Esas olan eylem, proje yürütücülerinin kırsal alanlara yönelik politika geliştirirken, tüm aktörler ile birlikte hareket etmesidir. Aktörler arasındaki koordinasyon eksikliği birçok iş ve eylemde somut sonuçlar ortaya koyabilecek boyutta değildir. Örneğin Mersin kırsal alanlarında sunulan sağlık hizmetleri hem Mersin İl Sağlık Müdürlüğü hem de Mersin Büyükşehir Belediyesi Engelliler ve Sağlık İşleri Daire Başkanlığı tarafından sunulmaktadır. İl sağlık müdürlüğünün sunmuş olduğu birtakım hizmetler bu dairenin de görev alanına girmektedir. Hasta nakil ve ambulans hizmeti başta olmak üzere kırsal alanlarda gezici sağlık araçları ile sağlık taramaları yapılmaktadır. Çalışmanın bulgular bölümünde değinilen kırsal alanlara sağlık personellerinin geliş sıklığından da anlaşılacağı üzere özellikle ilçe merkezlerine uzak, dağlık mahallelere bu hizmetin sunum sıklığı aylık ölçekte yeterli değildir. Kurumlar arası iş birliği ve dayanışma ile bu alanlara yönelik farklı sağlık politikaları geliştirilebilir.

Doğru harcanmayan her bir kaynak, toplumsal olaylar ve olgular olarak tekrar toplumun karşısına sorun alanı olarak çıkmaktadır. Kırsal alan desteklemelerinin doğru yapılması göçü önleyecek, kırsal alanlarda istihdamı arttıracak politikalar noktasında doğrudan etkilidir. Başat öncelik kırsal alanlardaki insanların kırsal alanlarda istihdam edilip yaşam memnuniyetlerini yüksek tutmaktır. Bu noktada destekleme programları da stratejik bir öneme sahiptir. Kırsal alanları daha yaşanabilir kılmak için altyapı, eğitim, sağlık başta olmak üzere mevcut durumları iyileştirici politikalar geliştirilmelidir. Kırsal alanlarda istihdam olanaklarını destekleme konuları ön plana çıkartılmalıdır. Bu planlar ortaya konulurken kırsal alanlarda muhtarlık kurumundan faydalanılmalıdır.

Türkiye’de muhtarlık kurumu derin tarihsel kökleri olan yönetsel ve sosyolojik bir birimdir. Kır sosyolojisinde bir söz vardır. "Çiftçi görmediğine inanmaz." Bu prensip hemen her alanda olduğu gibi kırsal alanda da kendini hissettirir. Üretici maceraya gel(e)mez. Bilmediğini eker veya bilmediği hayvanı beslerse koca bir yılı ve emeğini kaybedebilir. Bu sebeple deneme bahçeleri ve tarlaları kurulabilir. Bu uygulama, üreticinin üzerindeki maliyet yükünü

azaltabilecek bir uygulama olacaktır. Bu noktada muhtarın üretimde öncü rolü devreye girmektedir.

Kırsalda köylünün bir olaya ikna olmasında ve kamuoyu oluşturulmasında başat rol muhtar, imam ve azalan ölçüde köy öğretmenindedir. Köyde yeniliği getiren ve başarılı olmasıyla beraber takip edilen kişi muhtardır. Örneğin: Kuru tarım yapılan bir köyde sondaj çalışmasıyla tarlaya su getirilirse, bu işlemi yapan muhtar ise devamında köylüler de görece masraflı işlemi yaptırabilmektedirler. Farklı bir diğer durum olarak, çoğunlukla şeftali yetiştirilen bir köyde farklı bir tür olarak kivi yetiştirilirse köylüler sonucun olumlu olmasıyla beraber kivi dikmeye başlayabilmektedirler. Köylüler sınırlı kaynaklarını heba etmek istemediklerinden ve risk almaktan çekindiklerinden dolayı ilk riski kendileri almamakta ve bunu çoğunluklu olarak başkalarından beklemektedirler. Sosyolojik olarak geleneksel cemaat yapısının özelliklerinin gözüktüğü Mersin kırsal alanlarında muhtarın girişkenliği ve yeniliklere açık olması kırsal alanların dönüşümünde önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Kırsal alanlarda üretim riskini alan öncü kişiler çoğunlukla ya muhtar ya da yörede önde gelen varlıklı bir kişisi olmaktadır. Muhtar, çoğunluklu olarak resmî kurumlarla olan ilişkileri ile ön plana çıkmaktadır. Ziraat odalarınca verilen çiftçi belgesi için muhtar imza ve mührü gerekli olduğundan muhtar mahallesinde yetiştirilen ürünlerden bürokratik olarak bilgi sahibi olmaktadır. Bu bilgi ise muhtarı tarımsal üretim bağlamında karar alma sürecinde önemli bir aktör haline getirmektedir.

Muhtarın kırsaldaki rolü salt üretim bağlamında değildir. Köyde imar kaymaları düzeltilenirse, tapu kadastro memurlarına muhtar eşlik etmektedir. Köye su getirilecekse veya içme ve sulama hatlarında iyileştirme olacaksa DSİ veya belediye yetkililerine muhtar eşlik etmektedir. Yerleşim yeri orman köyü ise orman işçilerinin temini noktasında muhtardan bilgi alınmaktadır. Salgın hastalığa yakalanan birileri varsa takibi muhtarların içerisinde olduğu bir çalışma ekibiyle takip edilmektedir. Köyünde veya mahallesinde gayrimenkul arayan o yerden olan veya olmayan kişiler genellikle muhtarla temas kurmakta ve muhtar gayri resmi emlakçı vazifesi görmektedir. Zira mahallesi veya köyünde bulunan taşınmazları ev, tarla, bağ, bahçe, otlak, orman vs. en iyi bilen kişilerden birisi muhtardır. Bu tip örnekleri çeşitlendirmek ve arttırmak mümkündür. Muhtar yasayla belirtilen yetki ve sorumluluklarından daha fazla görev ve sorumluluğa sahip olan kişidir. Muhtarlar toplumsal, ekonomik ve kültürel ve hatta sağlık alanlarında diğer bir deyişle kırsalda hayatın her alanında kilit bir noktada bulunan konumdadır.

Sonuç olarak Türkiye'nin kırsal kalkınma bağlamında noksan kalmasının özünde çeşitli temel sorunlar bulunmaktadır. Kırsal alanların temel gereksinimlerinin başında eğitim düzeyinin düşüklüğü, ekonomik durumunun tasarruf sağlayamayacak düzeyde kıt olması, toplumsal hareketliliğin yukarıya doğru değil aşağı doğru olması ve kırsal alanlarda örgütlü hareket etme kabiliyetinin sınırlı olması gibi genel sorunlardır. Kırsal alanların kalkınması salt devletin, hükümetin, uluslararası örgütlerin, STK'ların vazifesi değildir. Kırsal kalkınma bağlamında

siyasal ve sosyal açıdan tabanın buna müsait olması ve halk katılımının da sürece dâhil edilmesi gerekmektedir. Son düzlemde kalkınma planlamaları iller bazında ortaya konulmalı ve illerin öncelikleri halka danışılarak halkın katılımıyla belirlenmeli ve belirlenen bu önceliklere göre politikalar yapılmalıdır.

KAYNAKLAR

- [1]. Abadan, N. (1959). Siyasi partilerde oligarşik temayüller, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 14, 2-3, 110-117.
- [2]. Acar, O. K., ve Koç, M. (2016, Mayıs). 6360 sayılı kanun ile birlikte mahalleye dönüşen belde mahalle muhtarlıkları ve köy muhtarlıklarının yeni durumu; Fethiye ilçesi üzerinden bir değerlendirme.10. Kamu Yönetimi Sempozyumunda sunulan bildiri, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- [3]. Acar, B. ve Bekleyen, A. (2008). Köye dönüş ve rehabilitasyon projesi kapsamında üretilen konutların kullanıcı memnuniyeti açısından incelenmesi: İslamköy ve tur mezrası örneği, *Anadolu Üniversitesi Bilim ve Teknoloji Dergisi*, 9,2,241-259.
- [4]. Açı, Y. (2008). *Hatay ilinin sosyo-ekonomik yapısı ve gelişme potansiyeli*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.
- [5]. Ağırbaş, N. C. (2016). Türkiye’de son on yılda uygulanan tarımsal desteklemelerin doğrudan gelir desteği dönemi ile karşılaştırmalı olarak değerlendirilmesi, *Adnan Menderes Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 13, 1, 41-52.
- [6]. Ak, A. (2015). Yetki genişliği (Tevsi-i mezuniyet) prensibinin mer’i hukukla mukayeseli olarak İslam idare hukuku ekseninde analizi, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 39, 147-180.
- [7]. Aka, M. (2018). *1983-2011 arası dönemde Türkiye’de parlamenter seçkinler ve toplumsal özellikleri*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Kırıkkale Üniversitesi, Kırıkkale.
- [8]. Akalın, B., ve Burcu, E. (2008). Ölüm olgusu üzerine sosyolojik tartışmalar, *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları*, 8, 29-50.
- [9]. Akdağ, Ö. (2009). Torosların tepesinde bir demokrasi destanı: Aslanköy olayı, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 25,74,309-344.
- [10]. Akın, F. (2004). *Türkiye’de çok partili dizgeye geçiş sürecinde Demokrat Parti-Cumhuriyet Halk Partisi ilişkileri (1946-1947)*. Yayımlanmamış doktora tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- [11]. Akın, S. (2010). *Karacadağ yöresinde TKV tarafından uygulanmış kırsal kalkınma projelerinin yöre halkı ve kalkınmışlığı üzerine sosyal etkileri*. Yayımlanmamış doktora tezi, Fırat Üniversitesi, Elâzığ.
- [12]. Akış, A. (2002). *GAP’ın Şanlıurfa ili sosyo-ekonomik coğrafyasına etkileri*. Yayımlanmamış doktora tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- [13]. Akova, S. B., ve Şahin, G. (2018). Mersin meyveciliğinde muzun yeri ve önemi, *Marmara Coğrafya Dergisi*, 37-271-289.
- [14]. Akpınar, R. (2017). Halka en yakın birim olan muhtarlık müessesesi: İzmir Karşıyaka ilçesinde nitel bir araştırma, *Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8, 13, 99-109.
- [15]. Akpolat, Y. (2013). Ölüm sosyolojisine dair: Ölüm ideolojisi ya da ölümün toplumsallaştırılması olarak Eshab-ı Kehf miti, *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 51, 121-134.
- [16]. Aktoprak, E. (2004). Immanuel Wallerstein: Sosyal bilimlere yeniden bakmak, *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 1,4,23-58.

- [17]. Aktürk, Y. (1981, Kasım), *Ekonomide kamu ve özel sektörün yeri*. Türkiye 2. İktisat Kongresinde sunulan bildiri. İzmir.
- [18]. Alada, B. A. (2008), *Osmanlı şehirlerinde mahalle*, İstanbul: Sümer.
- [19]. Alataş, S. (2014). *Ekonomik kalkınmayı belirleyen faktörler: Ampirik bir analiz*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın.
- [20]. Altan, Y., Kerman, U. ve Aktel, M. (1999). Köy kanunu tasarısı taslağı üzerine bir değerlendirme, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 26, 56-65.
- [21]. Altıntaş, G. B. (2006, Haziran). Doğrudan gelir desteği ödemesi yapılmasına dair tebliğ yayınlandı, sıra tarım ve köy işleri bakanlığının açıklamasında, *İzmir Ticaret Odası Ar&Ge Bülten*,14-17.
- [22]. Altıparmak, C. (2008). Demokrasilerde aday belirleme yöntemleri. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 76,355-377.
- [23]. Altunç, Ö.F., ve Almalı, V. (2016, Eylül). *Fakirlik kısır döngüsünün kırılmasında kalkınma ajanslarının rolü: DAKA örneği*. ÜNİDAP Uluslararası Bölgesel Kalkınma Konferansında sunulan bildiri, Muş Alpaslan Üniversitesi, Muş.
- [24]. Alver, F. (1997). *Televizyon ana haber bültenlerinde siyasal elit kullanımı*. Yayınlanmamış Doktora tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- [25]. Alver, K. (2017). Mahalle: birlikte yaşamın sosyolojisi, *Düşünen Şehir*, 54-59.
- [26]. Ankara Üniversitesi (2020). *Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi*, 25 Aralık 2020 tarihinde <http://agri.ankara.edu.tr/tanitim-2/> adresinden alınmıştır.
- [27]. Apalı, A. (2009). *Bölgesel kalkınma ajansları ve İzmir kalkınma ajansı örneği*. Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi, Erciyes Üniversitesi, Kayseri.
- [28]. Arıkboğa, E. (2000). Yerel yönetimler sempozyumu. B.A. Güler ve A. Sabuktay (Eds.). *Boşluk doldurucu ve aracı kurum: mahalle muhtarlığı*, içinde (ss.167-176). Ankara: TODAİE.
- [29]. Arıkboğa, E. (1998). *Yerel yönetimler, katılım ve mahalle muhtarlığı*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- [30]. Arslan, A. (2013). Küreselleşme bağlamında kalkınma politikalarına sosyolojik bir bakış, *Anemon Muş Alpaslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1, 1, 173-189.
- [31]. Arslan, D. A. (2016-a). *Sosyoloji: Günlük yaşamı anlamak*. Çanakkale: Paradigma Akademi.
- [32]. Arslan, D. A. (2016-b). *Geçmişten günümüze, yerel ve genel seçim sonuçları temelinde Türkiye'nin siyasi yapısı ve milletvekillerimiz*. Çanakkale: Paradigma Akademi.
- [33]. Arslan, D.A. (2015). Üçüncü bin yılda Adana milletvekilleri, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, International Journal of Human Sciences*, 12,1, 582-625.
- [34]. Arslan, D.A., ve Arslan, G. (2015). Halk, iktidar ve iktidar seçkinleri: Mersin araştırması. *Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi*, 5 (16), 19-35.
- [35]. Arslan, D.A. (2012-a). Mersin Milletvekilleri'nin sosyolojik profilleri. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi- International Journal of Human Sciences*, 9, 2, 587-622.
- [36]. Arslan, D. A. (2012-b). *Sosyoloji ve yöntem yazıları*, Mersin: Kalkan.

- [37]. Arslan, D. A. (2011). *Uygulamalı köy sosyolojisi kırsal yapı ve kırsal dinamikleri ile 17 yıl öncesi ve sonrası Ankara Kavaközü*, Mersin: Mersin Üniversitesi.
- [38]. Arslan, D.A. (2010). Kırsal Türkiye’de değişmeyen tek şey yoksulluk: 17 yıl öncesi ve sonrası ile Ankara-Güdül Kavaközü Köyü, *Uluslararası İnsani Bilimler Dergisi*, 7,2, 374-426.
- [39]. Arslan, D.A. (2007). *Elit sosyolojisi*, Ankara: Phoenix.
- [40]. Arslan, D.A. (2006). Sınıf teorisinin açmazları ve iktidar analizinde bir alternatif olarak elit teorisi, Eşitsizliğin teorik temelleri: elit teorisi. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16, 1, 363-382.
- [41]. Arslan, D.A. (2004-a). Türkiye’de iktidarın sosyolojik anatomisi ve iktidar seçkinleri, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6, 1, 1-25.
- [42]. Arslan, D.A. (2003-a). Bir köy sosyolojisi çalışması: Kavaközü köyünün sosyo-ekonomik yapısı ve sorunları, *Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4, 1, 1-26.
- [43]. Arslan, D.A. (2003-b). Eşitsizliğin teorik temelleri elit teorisi. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6 (2), 115-135.
- [44]. Arslan, D.A. (2001). Cumhuriyet dönemi (1920-1995) Türk siyasi elitlerinin toplumsal profili. *Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2, 5-16.
- [45]. Arslan, D. A., ve Çağrııcı, A. (2019). 3. Uluslararası Mersin sempozyumu. D.A. Arslan, B. Akhan, G. Sayılov, G. Arslan ve H. F. Kayıran (Eds.). *Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ve bir meslek grubu olarak muhtarlar içinde* (ss.119-151). Mersin: Merak Akademi.
- [46]. Arslan, K. (2005). Bölgesel kalkınma farklılıklarının giderilmesinde etkin bir amaç: Bölgesel planlama ve bölgesel kalkınma ajansları. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(7), 275-294.
- [47]. Arslan, N. T. (2005). İdari ve mali paylaşım açısından merkezi yönetim yerel yönetim ilişkileri. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 33, 189-208.
- [48]. Arslan, R. (2010). *Elitizm teorisi ve teorisyenleri*, Bursa: Dora.
- [49]. Aron, R. (2010). *Sosyolojik düşüncenin evreleri*. (Çev. K. Alemdar). İstanbul: Kırmızı.
- [50]. Aron, R. (1979). *Aydınların afyonu*. (Çev. İ. Tanju). İstanbul: Tur.
- [51]. Asoğlu, V., ve Binici, T. (2015). KKYDP Ekonomik Yatırımlarının Değerlendirilmesi: Şanlıurfa ve Diyarbakır Örneği. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi (ESOSDER)*, 14,52, 221-230.
- [52]. Atabeyoğlu, Ö. (2017). Atatürk’ün kırsal kalkınma projesi "İdeal Cumhuriyet Köyü Projesi’nin mekân kuramları açısından değerlendirilmesi, *Artvin Çoruh Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*,18,2, 176-185.
- [53]. Atam, Ş. (2013). Osmanlı devletinde muhtarlık teşkilatının kurulması: Niğde merkez sancağı ve Bor kazası örneği. *Journal of World of Turks*, 5, 1, 291-310.
- [54]. Ateş, Y. (2010). *Sosyal tabakalaşma ve siyaset ilişkisi: Türkiye örneği*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Tokat.
- [55]. Atsan, T. (1998). Erzurum kırsal kalkınma projesinin tarımsal yayımda program planlama ilkeleri açısından değerlendirilmesi, *Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 29,1,32-42.

- [56]. Avrupa Birliği Katılım Öncesi Yardım Aracı Kırsal Kalkınma Programı (IPARD) (2014-2020). Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı.
- [57]. Avşar, G. (2017). *Kırsal kalkınmada kadın kooperatiflerinin önemi: Eskişehir ilçe ve mahallelerinde kadın kooperatifi potansiyeli*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Osmangazi Üniversitesi, Eskişehir.
- [58]. Aydemir, C. (2013). Türkiye’de işgücü yapısı, işsizlik ve kırsal alan, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 27,1, 115-138.
- [59]. Bahadır, G. (2017). *6360 sayılı büyükşehir yasasının muhtarlıklar üzerine sosyo-ekonomik etkileri: Vakfikebir/Trabzon örneği*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Avrasya Üniversitesi, Trabzon.
- [60]. Bahtiyar, K. (2014). Kırsal kalkınma uygulamaları üzerine bir değerlendirme: TKDK (Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu) örneği, *Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 14, 28, 306-324.
- [61]. Bakırcı, M. (2007). *Türkiye’de kırsal kalkınma: kavramlar, politikalar ve uygulamalar*. Ankara: Nobel.
- [62]. Bal, H., Aygül, H.H., Uysal, M.T., ve Oğuz, Z.N. (2012). Muhtarların sosyal-ekonomik özellikleri ve mahalle-kentsel sorunlara yaklaşımları (Isparta örneği). *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 17, 2, 17-40.
- [63]. Bal, H. (1995). *Turizmin kırsal toplumda aile içi ilişkilere etkisi*, Ankara: Diyaletik.
- [64]. Baran, P. (1974). *Büyümenin ekonomi politiği* (Çev. E. Günce). İstanbul: May Yayınları (Özgün çalışma 1957).
- [65]. Başkaya, F. (2011). *Kalkınma iktisadının yükselişi ve düşüşü*, Ankara: Maki.
- [66]. Başkaya, F. (1986). *Az gelişmişliğin sürekliliği*, İstanbul: Kaynak.
- [67]. Bayartan, M. (2005). Osmanlı şehrinde bir idari birim: mahalle. *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Dergisi*, 13, 93-107.
- [68]. Bayburtluoğlu, Ü. (2004). *Siyasal katılımın sosyolojik özellikleri Kırıkkale uygulaması*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Kırıkkale Üniversitesi, Kırıkkale.
- [69]. Baykal, F., ve Toprak, M.A. (2010). Bozdoğan II S. Sürgevl (Ed.). *Kırsal Kalkınma ve Kırsal Turizm: Bozdoğan (Aydın) İçin Bir Araştırma* içinde (ss.41-82) İzmir: Bozdoğan Belediyesi.
- [70]. Baykurt, F. (2006). *Yılanların Öcü*, İstanbul: Literatür.
- [71]. Bayraktar, K. (2019). *Kent yönetiminin demokratikleşme sürecinde mahallenin rolü ve önemi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Ankara.
- [72]. Bek, N. (2013). *Bir yerleşim ve yönetim birimi olarak Türkiye’de mahalle*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Çanakkale On sekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale.
- [73]. Berkes, N. (1997). *Unutulan yıllar*. İstanbul: İletişim.
- [74]. Berle, A. A. (1980). *İktidar*. (Çev. Muallimoğlu, N.). İstanbul: Tur.
- [75]. Beydilli, K. (2018). *Osmanlı döneminde imamlar ve bir imamın günlüğü*. İstanbul: Pınar.

- [76]. Bilgili, M. Y. (2017). Ekonomik ekolojik ve sosyal boyutlarıyla sürdürülebilir kalkınma, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10, 49, 559-569.
- [77]. Bor, Ö. (2005). Doğrudan gelir desteği sistemi sonrasına bir bakış, *Akdeniz İİBF Dergisi*, 9, 33-51.
- [78]. Bottomore, T. B. (1996). *Seçkinler ve toplum*. (Çev. E. Mutlu). İstanbul: Gündoğan.
- [79]. Bottomore, T. B. (1987). *Siyaset sosyolojisi*. (Çev. E. Mutlu). Ankara: Teori.
- [80]. Bottomore T. B. (1977). *Toplum bilim*. (Çev. Ü. Oskay). Ankara: Doğan.
- [81]. Brodie, E., Cowling, E., ve Nissen, N. (2009). *Katılımı anlamak: Bir literatür taraması* (Çev. A. Toksabay Esen). İstanbul: TEPAV (Özgün çalışma 2009).
- [82]. Bulut, Y., ve Kara, M. (2011). Mahalle muhtarlarının kent ve mahalle güvenliğine ilişkin yaklaşımları: Antakya örneği. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8, 15, 1-27.
- [83]. Bulut, Y. (2001). Mahalle muhtarlığı üzerine bir araştırma. *Çağdaş Yerel Yönetimler*, 10, 3, 32-51.
- [84]. Bucak, C. (2003). *Bağımlılık teorisi*, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- [85]. Büyükaslan, M. A. (1995). Toplumsal kalkınma ve eğitim. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1 (4) 1-10.
- [86]. Can, M. (2007). *Avrupa Birliği Kırsal Kalkınma Programlarının Türkiye'nin Kırsal Kalkınması Açısından İncelenmesi: SAPARD ve IPARD Örneği*, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Tokat.
- [87]. Cirhinlioğlu, Z. (1999). *Az gelişmişliğin toplumsal boyutu*, Ankara: İmge.
- [88]. Çadircı, M. (1993). Türkiye'de muhtarlık kurumunun tarihi gelişimi. *Çağdaş Yerel Yönetimler*, 2, 3, 3-11.
- [89]. Çağlayandereli, M. (1995). *Türkiye'de cumhuriyet öncesi ve sonrası siyasal partilerin sosyolojik incelemesi*, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas.
- [90]. Çağrııcı, A. (2017). *Elit teorisi perspektifinden Demokrat Parti milletvekillerinin sosyolojik analizi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Mersin Üniversitesi, Mersin.
- [91]. Çaha, Ö. (1994). Osmanlı'da sivil toplum, *Ankara SBF Dergisi*, 49, 3, 77-99.
- [92]. Çamurcuoğlu, G. (2009). Türkiye Cumhuriyeti'nin toprak reformu ve milli burjuvazi yaratma çabası. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 13 (1-2), 161-178.
- [93]. Çavuşoğlu, A., ve Lamba, M. (2020). 6360 sayılı Kanun'un mahalleye dönüşen birimler üzerine etkisi: Antalya ili örneği. *Bartın Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11, 21, 123-147.
- [94]. Çaylak, A. (2005). *Osmanlı'da yöneten ve yönetilen bir Şerif Mardin çözümlemesi*. Ankara: Kadim.
- [95]. Çeken, H., Karadağ, L., ve Dalgın, N. (2007). Kırsal kalkınmada yeni bir yaklaşım kırsal turizm ve Türkiye'ye yönelik teorik bir çalışma. *Artvin Çoruh Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 8, 1, 1-14.

- [96]. Çelik, İ. (2008). *Siyaset teorisinde çoğunluk yönetimi: paradoks, gerçeklik ve sınırlar*. Yayınlanmamış doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- [97]. Çelik, Z. (2005). Planlı dönemde Türkiye'deki kırsal kalkınma politika ve uygulamaları üzerine bir değerlendirme, *TMMOB Şehir Plancıları Odası Planlama Dergisi*, 2,61-71.
- [98]. Çevre Şehircilik Bakanlığı (2017). *Mersin – Adana Planlama Bölgesi 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı Revizyonu (Mersin İli) Plan Açıklama Raporu*, 30 Aralık 2020 tarihinde <https://mpgm.csb.gov.tr/mersin-adana-planlama-bolgesi-i-82221> adresinden alınmıştır.
- [99]. Çetin, A. (2010). Bir kavramın kısa tarihi: mahalle baskısı, *Mukaddime*, 3, 81-92.
- [100]. Çetin, C. H. (2009). Bir girişimcilik örneği olarak kooperatifler ve ekonomik kalkınma. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 4, 2, 65-73.
- [101]. Çiçek, A.C., ve Önalp, G. (2017). Mahalle muhtarlarındaki demokrasi algısı üzerine bir söylem analizi: Kars örneği. *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi*, 8, 6, 537-554.
- [102]. Çiçek, D. (2017). *Bir kalkınma modeli olarak sakin şehirlerde yerel halkın turizm desteği: Ege – Marmara bölgesi örneği*. Yayınlanmamış doktora tezi, Osmangazi Üniversitesi, Eskişehir.
- [103]. Çiçek, D., ve Sarı, Y. (2018). Kalkınma kuramları ve turizmin gelişimi, *Journal of tourism and gastronomy studies*, 6, 4, 993-1015.
- [104]. Çiçek, Y. (2014). Geçmişten günümüze Türkiye'de yerel yönetimler. *KSÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 11, 1, 53-64.
- [105]. Çiftçi, T. (2014). Tarım sigortalarının devlet tarafından desteklenmesi ve tarım sigortaları havuzu sistemi, *Geçmişten günümüze Türkiye'de yerel yönetimler. Ankara Barosu Dergisi*, 4, 523-540.
- [106]. Çil, D. (2015). *Kırsal kalkınma politikalarının Adıyaman kırsalına olan etkisinin bütün tarımı üzerinden değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- [107]. Çolakoğlu, E. (2007). Kırsal kalkınma problemine bir çözüm arayışı olarak köy- kent projesi, *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 3,6,187-202.
- [108]. Çuhadar, S.G., ve Lordoğlu, K. (2016). Demografik dönüşüm sürecinde Türkiye'de yaşlanma ve sorunlar, *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 54,63-80.
- [109]. Dahl, R. A. (1996).; *Demokrasi ve eleştirileri*. (Çev: L. Köker), Ankara: Yetkin
- [110]. Damyan, N. (1997). *Türkiye'de 1980 sonrasındaki parlamenter elitin toplumsal kökenleri*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- [111]. Daver, B. (1993). *Siyaset bilimi*, Ankara: Siyasal.
- [112]. Daver, B. (1965). Az gelişmiş ülkelerde siyasi elit (seçkinler), *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 20 (2), 517-535.
- [113]. Demir, B. (2019). *İstanbul'da kadın muhtarlar*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- [114]. Demir, M. A. (2013). *Kalkınma teorileri kapsamında Türkiye'de ekonominin planlı dönemde analizi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.

- [115]. Demirayak, İ. A. (2014). *Türkiye’de ilçe yönetim kademesinin yapısal ve işlevsel durumu: etkin ve katılımcı bir model denemesi*. Yayımlanmamış doktora tezi, İnönü Üniversitesi, Malatya.
- [116]. Demirel, T. (2011). Demokrasi ve demokratikleşme üzerine. H. Turşucu ve H. E. Beriş (Eds.). *Lider Ülke Türkiye içinde* (ss. 6-24). Ankara: AK Parti Ar-ge Başkanlığı.
- [117]. Demirtaş, M., ve Gürler, A. Z. (1994). Türkiye’de tarımsal eğitim ve öğretimin gelişimi, sorunları ve çözüm önerileri, *Tarım Ekonomisi Derneği*, 483-189.
- [118]. Demiryürek, K. (1993). *Televizyon ile yaygın çiftçi eğitimi projesine (YAYÇEP) Gölbaşı ilçesinde çiftçilerin katılımı üzerine bir araştırma*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- [119]. Deniz, Y. (2010). *Türk idare tarihi açısından yetki genişliği*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- [120]. Devecel, E. (2019). *Türkiye’de köy yönetimi ve köylerin mahalleye dönüştürülmesinin geleceğe yönelik olası etkileri*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, İnönü Üniversitesi, Malatya.
- [121]. Deviren, N. V., ve Yıldız, O. (2014). Bölgesel kalkınma teorileri ve yeni belgeselcilik yaklaşımının Türkiye’deki bölgesel kalkınma politikalarına etkileri, *Akademik Bakış*, 44,1-35.
- [122]. Dik, E. (2016). Türkiye’de erken cumhuriyet döneminde (1923-1930) köy sorunu. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 71, 3, 693-729.
- [123]. Doğan, A., ve Göker, G. (2018). Siyasal bilgi ve siyasal davranış bağlamında 2014 Elâzığ yerel seçimleri üzerine bir araştırma. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 6,2,1014-1045.
- [124]. Doğan, B. (2015). Girişimciliğin bölgesel kalkınma üzerine etkisi. M. L. Emek ve S. S. Bildirici (Eds.). *İktisadi Kalkınma ve Sosyal Araştırmalar Derneği I. Uluslararası Çin’den Adriyatik’e Sosyal Bilimler Kongresi Kitapçığı içinde* (ss. 27-43). Adıyaman: İktisadi Kalkınma ve Sosyal Araştırmalar Derneği.
- [125]. Doğan, B. B. (2011). Kalkınma iktisadının xx. yüzyıldaki gelişim süreci, iktisat politikalarına etkisi ve son on yıllık konjonktürün disiplinin geleceğine olası etkileri. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2, 41-83.
- [126]. Doğan, N. (2000). *Şerif Mardin ve Türk modernleşmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- [127]. Doğan, S. ve Akşahin, S.B. (2011). *Türkiye ve AB’de kırsal kalkınma: Bir mevzuat derlemesi*. Ankara: GTHB.
- [128]. Dolun, L., ve Atik, A. H. (2006). *Kalkınma teorileri ve modern kalkınma bankacılığı uygulamaları*, Ankara: Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş.
- [129]. Domhoff, W.G. (2005). *Basics of Studying Power* 6 Mart 2018 tarihinde https://www2.ucsc.edu/whorulesamerica/methods/studying_power.html adresinden alınmıştır.
- [130]. DPT (Devlet Planlama Teşkilatı). (2014). Onuncu Kalkınma Planı, Tarım özel ihtisas komisyonu, tarım arazilerinin sürdürülebilir kullanımı çalışma grubu raporu, Ankara: Kalkınma Bakanlığı.

[131]. DPT (Devlet Planlama Teşkilatı). (2006). Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı “Kırsal Kalkınma Özel İhtisas Komisyonu Raporu”, 07 Ocak 2020 tarihinde <http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Kalkinma%20Planlar/Attachments/1/plan9.pdf> adresinden alınmıştır.

[132]. DPT (2003). Ön Ulusal Kalkınma Planı (2004-2006), 10 Ağustos 2019 tarihinde <http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/o-ukp.pdf> adresinden alınmıştır.

[133]. DPT (1963). Köy kalkınması, Ankara: Ajans Türk Matbaası.

[134]. Duman, S. (2018). *Kastamonu’ya gelen kayak turistlerinin coğrafi işaretli ürün algısı*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kastamonu Üniversitesi, Kastamonu.

[135]. Durak, A. (2015). *Söyleyeceklerim var*, Ankara: Bilgi.

[136]. Durdu, Z. (2017). 1940’lı yıllar Türkiye’sinde Behice Boran’ın sosyoloji anlayışında toplumsal yapı ve değişim. *SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 40, 165-176.

[137]. Duru, D. (2011). Kalkındıran sürdürülebilirlik yolunda bütünlükçü mera yönetimi. Osmanlı şehrindeki mahallenin işlev ve nitelikleri üzerine. M. Öztürk, M.T. Dadak ve J. Jongerden (Eds.) *Kırsal Kalkınmada Alternatif ve Yeni Yaklaşımlar* içinde (ss. 102-129). Diyarbakır: Kalkınma Merkezi Derneği.

[138]. Duman, A. (1998). Yerinden yönetim mi yoksa yerelleşme mi?. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 16, 1-17.

[139]. Duverger, M. (2014). *Siyaset sosyolojisi* (Çev. Ş. Tekin). İstanbul: Varlık (Özgün çalışma 2011).

[140]. Edgell, S. (1998). *Sınıf*. (Çev. D. Özyiğit). Ankara: Dost (Özgün çalışma 1993).

[141]. Ekim, R.M. (2006). *Avrupa Birliği kırsal kalkınma politikaları ve Türkiye’nin uyumu*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.

[142]. Ercoşkun, T. (2012). Osmanlı devletinde muhtarlık kurumunun işleyişine ilişkin düzenlemeler ve gözlemler. *Bilgi*, 60, 131-154.

[143]. Erdoğan, Ş.N.Ö. (2016). *Mahalle ve Türkiye’de mahalle muhtarlığı*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.

[144]. Erdoğan, S., ve Canbay, Ş. (2016). İktisadi büyüme ve araştırma & geliştirme (Ar-Ge) harcamaları ilişkisi üzerine teorik bir inceleme. *Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4- 2,29-44.

[145]. Erdönmez, C. (2005). Köykent: olumlu ve olumsuz yönleriyle bir kalkınma projesinin çözümlemesi, *Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, A, 2, 35-51.

[146]. Eren, N. Ü. (2020). *Muhtarların e-devlet uygulamalarındaki rolü: Antalya ili Konyaaltı ilçesi örneği*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Akdeniz Üniversitesi, Antalya.

[147]. Eren, Ö. İ. (2012). Türkiye’de dönüşen kentlerin son kalesi: Kent kurucu öge olarak Osmanlı’dan günümüze 'mahalle'. *International Journal of Human Sciences* [Online]. 9, 2, 1547-1568.

[148]. Erengil, T., Aydın, R., Yünlü, R., ve Açıkgöz, S. (2000). Türkiye ziraat mühendisliği v. teknik kongresi. *Tarımda üretici eğitimi* içinde (ss.1049-1062). Ankara: Türkiye Ziraat Mühendisleri Odası.

- [149]. Ergenç, Ö. (1984). Osmanlı şehrindeki mahallenin işlev ve nitelikleri üzerine. H. İncalıc, N. Göyünç ve H.W. Lowry (Eds.). *Osmanlı Araştırmaları* içinde (ss. 69-78). İstanbul: Enderun.
- [150]. Ergun, A. C. (2013). *Yerel yönetimlerde halkla ilişkiler ve Karatay belediyesi örneği*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi, Karaman.
- [151]. Ergun, D. (1974). *100 soruda sosyoloji el kitabı*, İstanbul: Gerçek.
- [152]. Erkal, M. (1982). *Sosyoloji (toplumbilim)*, Trabzon: K.Ü.
- [153]. Erol, N. (2006). *Gelişmekte olan ülkelerde yoksulluk ve yoksullukla mücadele politikaları*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- [154]. Eröz, M. (1977). *Türk ailesi*, İstanbul: MEB.
- [155]. Ersoy, M., ve Şengül, T. (1997). Kalkınma kuramlarında kentler, *İktisat Dergisi*, 70-78.
- [156]. Esteva, G. (2007). Kalkınma. W. Sachs (Ed.). (Çev. O. Etiman). *Kalkınma sözlüğü bir iktidar olarak bilgiye giriş* içinde (ss.17-50). Ankara: Özgür Üniversite.
- [157]. Eşiyok, B. A. (2002). *Kalkınmada bölgesel farklılıklar büyüme kutupları ve GAP (tespitler ve çözüm önerileri)*. Ankara: Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş.
- [158]. Eşiyok, B. A. (1999). *Tarım alet ve makine imalat sanayiindeki gelişmeler ve tarım sektörüne bazı nicel göstergeler açısından bir bakış*. Ankara: Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş.
- [159]. Everest, A., ve Yılmaz, L. (2019). Mersin kimliği, gelenek ve yenilik: Mersin’de kent ekolojisi, *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 6, 5, 30-53.
- [160]. Fırat, A. S. (2014). Doğayı ve insanı yoksullaştırıcı kentleşme pratikleri, *TESAM Akademi Dergisi*, 1,2,31-64.
- [161]. Fidan, A. (2014). *Din ve kalkınma (Türkiye tecrübesi)*. Yayınlanmamış doktora tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- [162]. Frey, F. W. (1966). *The Turkish political elite*. Massachusetts: The M.I.T.
- [163]. Geçgin, E. (2009, Ekim). *Türkiye’de kadınların siyasal katılımı: Ankara’da AKP’li ve CHP’li kadın karşılaştırması*. VI. Ulusal Sosyoloji Kongresinde sunulan bildiri, Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın.
- [164]. Geray, C. (1995). Habitat II yaklaşırken: kent yönetimi için yeni yaklaşımlar ve komşuluk (mahalle) kavramının önemi, *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, 4, 6, 27-38.
- [165]. Geray, C. (1985). Türkiye’de köysel yerleşme düzeni. O. Arı (Ed.). *Köy Sosyolojisi Okuma Kitabı* içinde (ss. 17-48). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi.
- [166]. Geray, C. (1981). *Kırsal Türkiye’de toplum kalkınması ve kooperatifçilik*, Ankara: Tuna.
- [167]. Geray, C. (1974). *Planlı dönemde köye yönelik çalışmalar (sorunlar yaklaşımlar örgütlenmeler)*, Ankara: Sevinç.
- [168]. Geray, C. (1966). *Toplum kalkınması ve toprak reformu, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 21, 3, 183-214.
- [169]. Gökdemir, L., ve Ergün, S. (2012). Kırsal kalkınmada kadının rolü, *İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 1,1, 67-80.

- [170]. Gözler, K. (2007), *İdare hukuku dersleri*, Bursa: Ekin.
- [171]. Gramsci, A. (1967). Aydınlar ve toplum (Çev. V. Günyol, F. Edgü ve B. Onaran). İstanbul: Çan.
- [172]. Gülçubuk, B. (2017). *Kırsal sosyoloji ders notları*. <https://acikders.ankara.edu.tr/mod/resource/view.php?id=8612> adresinden 5 Mayıs 2018 tarihinde alınmıştır.
- [173]. Gülçubuk, B. (2006). "Avrupa Birliği ve Dünya'da kırsal kalkınmada ortaya çıkan yeni yönelimler ve Türkiye'nin uyum sürecindeki yaklaşımları", *Tek Gıda-İş Dergisi*, 96, 9-24.
- [174]. Gülçubuk, B. (1997). *Kırsal kalkınma çalışmalarında Türkiye Kalkınma Vakfı'nın yeri ve işlevi (Bu kuruluşun Uzunyayla uygulaması)*. Yayınlanmamış doktora tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- [175]. Güler, Z. Çırakoğlu, D. ve Tokmak, M. (2014). Türkiye'de kırsal kalkınma modeli olarak köy-kent uygulamaları: Bolu Mudurnu ilçesi Taşkesti örneği. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4, 155-167.
- [176]. Gümrükçü, Ö, N. (2006). *Sanal topluluklarda izlenimi yönetme*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- [177]. Gündüzöz, İ. (2011). Kırsal kalkınma ekseninde KÖYDES projesi ve köy reformu. *Türk İdare Dergisi*, 117-142.
- [178]. Güneş, Y. (2009). Mahalle yönetimi. *Türk İdare Dergisi*, 465, 113-131.
- [179]. Güngör, S. (1995). *Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması ve kurumsallaşması sürecinde siyasal elit-aydın elit ilişkisi (Ahmet Ağaoğlu örneği)*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- [180]. Gürler, M. (2016). *Rekabetçiliğin orta gelir tuzağından çıkıştaki etkisi: Türkiye analizi*. Yayınlanmamış doktora tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- [181]. Güzel, E. (2013). *Kültürel bağlamda kadın ve güzellik*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Yeditepe Üniversitesi, İstanbul.
- [182]. Habitat II Ulusal Eylem Raporu. (1996). 10 Şubat 2020 tarihinde <https://webdosya.csb.gov.tr/db/habitat/editordosya/file/dokumanlar/Ulusal%20Rapor%20ve%20Eylem%20Plan%C3%84%C2%B1.pdf> adresinden alınmıştır.
- [183]. Han, E., ve Kaya, A. A. (2006). *Kalkınma ekonomisi teori ve politika*. Ankara: Nobel.
- [184]. Harris, J.M. (2000). Basic principles of sustainable development. *Global Development and Environment Institute Working Paper*. 04,1-26.
- [185]. Hasanov, M. (2002). *Kalkınma teorilerine eleştirel bir bakış ve Azerbaycan örneği*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- [186]. Hasdemir, M. (2016). *Türkiye'de çevre amaçlı tarım arazilerini koruma programı uygulamaları*, Avrasya ekonomileri üzerine uluslararası konferansında sunulan bildiri, 496-502.
- [187]. Heywood, A. (2014). *Siyaset*. (Çev. B.B. Özipek). Ankara: Adres.
- [188]. Hocoğlu, D. (2002). *Düşük şiddetli devrim*, İstanbul: Gelenek.

- [189]. Hürriyet (2020). Ecevit'in hayali 'Köy-Kent' tesisi çürümekten kurtarılacak, 07 Eylül 2020 tarihinde <https://www.hurriyet.com.tr/ecevitin-hayali-koy-kent-tesisi-curumekten-k-40415491> adresinden alınmıştır.
- [190]. IPARD (2014). *Avrupa Birliği Katılım Öncesi Yardım Aracı Kırsal Kalkınma Programı (IPARD) (2014-2020)* Ankara: Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı.
- [191]. IPARD (2006). *Avrupa Birliği Katılım Öncesi Yardım Aracı Kırsal Kalkınma Programı (IPARD) (2006-2010)* Ankara: Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı.
- [192]. Işık, G. (2006). *Az gelişmişlik sorunu demokrasi ve insani kalkınma endeksinde göre az gelişmiş demokrasiler*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- [193]. İlkin, A. (1976). *Kalkınma ve sanayi ekonomisi*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi.
- [194]. İltir, M.S. (2019). Kırsal kalkınmada tarım ve hayvancılığın kırsal yoksulluğu azaltmadaki etkileri Yatağan'ın sosyo-ekonomik yapısı ve tarımsal nitelikleri, *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 19,44, 628-654.
- [195]. İnce, B. (2016). *Limanların bölgesel kalkınmaya olan etkisi: Tekirdağ ili örneği*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Namık Kemal Üniversitesi, Tekirdağ.
- [196]. *İslam Ansiklopedisi Sözcük Tarama* (t.y.). 20 Ağustos 2020 tarihinde <https://islamansiklopedisi.org.tr/cenaze> adresinden alınmıştır.
- [197]. *İslam Ansiklopedisi Sözcük Tarama* (t.y.). 14 Ağustos 2021 tarihinde <https://islamansiklopedisi.org.tr/mersin> adresinden alınmıştır.
- [198]. Kabakçı, E. (2019). *Siyasal düşünceler tarihi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi AUZEF.
- [199]. Kağıtçıbaşı, Ç. (1990). *İnsan aile kültürü*. İstanbul: Remzi.
- [200]. Kahriman, A. (2009). *Osmanlı'dan cumhuriyete seçkinler yapısı ve seçkin dönüştürme*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- [201]. Kalabalık, H. (2005). *Avrupa birliği ülkeleriyle karşılaştırmalı yerel yönetimler hukuku*. Ankara: Seçkin.
- [202]. Kaldırım, F. (2012). *Türkiye'de kırsal kalkınma politikaları: yerel yönetimlere katkısı kapsamında KÖYDES projesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- [203]. Kalkınma Bakanlığı. (2012). *Türkiye Sürdürülebilir Kalkınma Raporu: Geleceği Sahiplenmek*, Ankara.
- [204]. Kan, M., ve Kan, A., Gülçubuk, B. ve Peker, K. (2016). Türkiye'de yerel ürünlerin bölgesel kalkınma dinamikleri içindeki önemi. A. E. Peker (Ed.). *Bölgesel Kalkınma içinde* (ss. 231-280). Çanakkale: Paradigma.
- [205]. Kapani, M. (2001). *Politika bilimine giriş*, Ankara: Bilgi.
- [206]. Kaplan, E. (2017). *Cumhuriyet döneminde kırsal kalkınma politikaları örnek bir model: Köy Enstitüleri*. Yayımlanmamış Yüksek lisans tezi, Mimar Sinan Üniversitesi, İstanbul.
- [207]. Karasu, M. A. (2014). Şanlıurfa'da kentsel gelişme ve 6360 Sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu, *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1,178-193.
- [208]. Karpat, H. K. (2011). *Osmanlı'dan günümüze elitler ve din*. (Çev. A. Fethi). İstanbul: Timaş.

- [209]. Kartal, Z. (2015). Marxist Toplumsal Gelişme Aşamaları ile Rostow'un Gelişme Aşamaları Yaklaşımlarının Değerlendirilmesi, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 10,2,231-244.
- [210]. Kavruk, H. (2018), *Mahalle yerleşimi ve yönetimi*, Nobel: Ankara.
- [211]. Kaya, E. (2004). Yerel kalkınma yönetimi. İstanbul: Sistem.
- [212]. Kaya, M. (2008). *18. Yüzyılda Ankara'da ayanlık ve ayan aileler*. Yayınlanmamış doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- [213]. Kaya, T. (2005). *Immanuel Wallerstein'in toplumsal değişim kuramı*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- [214]. Kaya, Y. K. (1974), *İnsan yetiştirme düzenimiz politika, eğitim kalkınma*, Nüve: Ankara.
- [215]. Kayıkcı, S. (2009). *Türkiye'de kırsal alan yönetimi*. Yayınlanmamış doktora tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- [216]. Kayıkcı, S. (2005). Cumhuriyetin kuruluşundan günümüze kadar köye ve köylüye yönelik olarak izlenen politikalar, *Türk İdare Dergisi*, 2,4, 69-99.
- [217]. Kaynak, M. (2011). *Kalkınma iktisadı*. Ankara: Gazi.
- [218]. Keleş, R., ve Mengi, A. (2013). *Avrupa Birliği'nin Bölge Politikaları*, Cem Yayınevi, İstanbul.
- [219]. Keleş, R. (2012). *Yerinden yönetim ve siyaset*, Cem: İstanbul.
- [220]. Kılıç, M. F. (2016). Türkiye'de büyük kentlere göçün suç oranının artmasıyla ilişkisi: Antalya örneği, *The Journal of Europe- Middle East Social Science Studies*, 2,1, 83-106.
- [221]. Kırkbeşoğlu, E. (2011). *Türkiye'de örgüt seçkinleri: farklılıkları ve etkileri kapsamında seçkinliğin yeniden değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış doktora tezi, Başkent Üniversitesi, Ankara.
- [222]. Kışlalı, T. A. (1994). *Siyaset bilimi*, Ankara: İmge.
- [223]. Kızılboga, R. (2011). Köy idaresine yönelik kanun tasarısındaki düzenlemeler. *Öneri Dergisi*, 9,35, 183-197.
- [224]. Kızılkaya, K. (2019). *Kırsal alanda yerel hizmetlerin sunumu: TR 22 Balıkesir Çanakkale bölge analizi*. Yayınlanmamış doktora tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale.
- [225]. Kiraz, H. (2008). *1939-1946 arası TBMM'nin sınıfsal yapısı ve seçkin siyaset anlayışı*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas.
- [226]. Kirby, F (1962). *Türkiye'de köy enstitüleri*, Ankara: İmece.
- [227]. Kocaoğlu, M. (2006). *Türkiye'de yerel siyasal elitler: Hatay ili örneği*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- [228]. Koç, M. (2019). Mahalleye dönüşen köylerin muhtarlarının hizmetlerde etkinlik ve verimliliğe ilişkin algısı: Muğla deneyimi, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 14, 2, 457-478.
- [229]. Koç, M. (2018). *6360 sayılı kanunun mahalleye dönüşen köylerde muhtarlığa etkisi (Muğla deneyimi)*. Yayınlanmamış doktora tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- [230]. Koç, Y. (2014). Marksist emek değer kuramı ve emperyalist dönemde kapitalist sömürü, *Bilim ve Ütopya Dergisi*, 239, 1-13.

- [231]. Koçak, S. Y. ve Ekşi, A. (2010) Katılımcılık ve demokrasi perspektifinden Türkiye'de yerel yönetimler. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 21, 295-307.
- [232]. Koçberber, S. (2005). Yeni belediye yasası ile mahalle yönetimi. *Sayıştay Dergisi*, 56, 103-114.
- [233]. Kolukırık, C. (2010). *AB kırsal kalkınma politikaları, fonları ve Türkiye'nin yararlanma olanakları*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Namık Kemal Üniversitesi, Tekirdağ.
- [234]. Köklü, T. E. ve Gül, H. (2017) Türkiye'de mahalle muhtarlığının dönüşümü ve yeni muhtarlık algısı. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 1, 4, 1-15.
- [235]. Köksal, M. (2010). *Kırsal kalkınma politikaları ve Türkiye açısından analiz*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Kırıkkale Üniversitesi, Kırıkkale.
- [236]. Köy İşleri Bakanlığı (1969). *Toplum kalkınması el kitabı*. (Çev. R. Taşcıoğlu). Ankara: Köy İşleri Bakanlığı.
- [237]. Kubar, Y. (2014). *Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin kalkınma göstergeleri ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki: bir panel veri analizi (1995-2010)*. Yayımlanmamış doktora tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- [238]. Kuşat, N. (2014). Sürdürülebilir kırsal kalkınma için bir alternatif olarak kırsal turizm ve Türkiye'de uygulanabilirliği, *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10, 2, 65-87.
- [239]. Kurtbaş, N. (2017). Türkiye'de politik değişim ve siyasi elitler, *The Journal of Academic Sociak Science Studies*, 54, 179-204.
- [240]. Küçük, M. (2012). Turizmin yerel kalkınmaya etkisi Ankara Kızılcahamam örneği. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Atılım Üniversitesi, Ankara.
- [241]. Küçük, Y. (1971). *100 soruda planlama, kalkınma ve Türkiye*, İstanbul: Gerçek.
- [242]. Küçükşen, O. (2013). *Kadınların işgücüne katılımı ve iktisadi kalkınma: U şekilli kadın işgücüne katılım hipotezinin heterojen ülke grupları için incelemesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- [243]. Küçüktığılı, M.S. (2010). *Siyasal elitler ve yerel siyasal hayat: Konya'da 1980 sonrası yerel siyasal elitler üzerine bir inceleme*. Yayımlanmamış doktora tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- [244]. Lange, H.U. (2006, Temmuz). *Methodological Developments in Elite Research*, 20. International Political Science Association (IPSA) Dünya Kongresi'nde sunulan bildiri, Fukuoka, Japonya.
- [245]. Lopez, M. (2013). Elite theory, International Sociological Association, 4 Ağustos 2016 tarihinde <http://www.sagepub.net/isa/resources/pdf/Elitetheory.pdf> adresinden alınmıştır.
- [246]. Machiavelli, N. (1999), *Prens*. (Çev. R. Teksoy). İstanbul: Oğlak.
- [247]. Mahmutoğlu, A. (2009). *Kırsal alanda çevre sorunlarına etik yaklaşım: kırsal çevre etiği*. Yayımlanmamış doktora tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- [248]. Makal, M. (1991). *Bizim köy*, İstanbul: Çağdaş.
- [249]. Manisalı, E. (1978). *Gelişme ekonomisi*, İstanbul: İ.Ü. İktisat Fakültesi.

- [250]. Manley, J.F. (1983). Neo-Pluralism: A Class Analysis of Pluralism I and Pluralism II, *The American Political Science Review*, 77 (2), 368-383. 10 Kasım 2014 tarihinde <http://www.uff.br/dcp/wp-content/uploads/2010/12/Pluralismo.pdf> adresinden alınmıştır.
- [251]. Manolov, L. G. (2012). The political class definition and characteristics. *Facta Universitatis, Series: Economics and Organization*, 9 (2), 161-175.
- [252]. Mardin, Ş. (2008). *Jön Türklerin siyasi fikirleri 1895-1908*, İstanbul: İletişim
- [253]. Mardin, Ş. (1991). *Türk modernleşmesi*, İstanbul: İletişim.
- [254]. Mardin, Ş. (1990-a). *Din ve ideoloji*, İstanbul: İletişim.
- [255]. Mardin, Ş. (1990-b). *Türkiye’de toplum ve siyaset*, İstanbul: İletişim.
- [256]. Marufoğlu S. (2010), Osmanlı taşra eyaletlerinde para ve finansman sorunları, *Doğu Batı*, 3,53,195-214.
- [257]. Mengi, A. ve İşçioğlu, D. (2019). Türkiye ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nde kırsal kalkınmada köy yönetimlerinin değişen rolü. A. Mengi ve D. İşçioğlu (Eds.). *Kırsal Kalkınma Ve Kooperatifçilik* içinde (ss. 1-22). Ankara: Ankara Üniversitesi.
- [258]. Mengi, A. (2004). *Platon’un siyasal seçkinleri olarak yönetici sınıfı*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van.
- [259]. Mersin İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 1 Aralık 2020 tarihinde <https://mersin.ktb.gov.tr/TR-73136/mersin.html> adresinden alınmıştır.
- [260]. Mersin Valiliği, İdari yapı 1 Aralık 2020 tarihinde <http://mersin.gov.tr/idari-yapi> adresinden alınmıştır.
- [261]. Mersin Valiliği, İdari yapı 1 Aralık 2020 tarihinde <http://www.mersin.gov.tr/tarim-kenti> adresinden alınmıştır.
- [262]. Mills, C. W. (1974). *İktidar seçkinleri* (Çev. Ü. Oskay). Ankara: Bilgi.
- [263]. Muratoğlu, T. (2015). Mahalli idareler mevzuatında 6360 sayılı kanunla yapılan değişiklikler, *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 20, 32, 59-96.
- [264]. Muşmal, H. (2017, Ekim). *Konya’nın ilk muhtarları ve Konya’da muhtarlık teşkilatının kuruluşu üzerine bazı değerlendirmeler*. 4. Milletlerarası Şehir Tarihi Yazarları Kongresinde sunulan bildiri, Türkiye Yazarlar Birliği: İstanbul.
- [265]. Nazlı, A.R. (2015). Kırsal alanlara damga vuran yatırımlar IPARD II, *Kırsal kalkınma*, 2, 28-33.
- [266]. Nerse, S. (2014). Türkiye kır çalışmalarında paradigma değişimi, *Sosyoloji Dergisi*, 3, 29, 165-179.
- [267]. Nişancı, Z. N. (2015). Geçmişten günümüze yönetim düşüncesi. *Yönetim bilimleri Dergisi*, 13,25, 257-294.
- [268]. Niyaz, Ö. C., ve Demirbaş, N. (2016). *Türkiye’de sürdürülebilir meyve üretimi ve pazarlaması açısından tarım politikalarının irdelenmesi*, TURKAS Tüm Ürün, Kap ve Ambalaj Standartları Sempozyumunda sunulan bildiri, 1,63-72.

- [269]. NTV (2019). Seçim bilançosu: 6 ölü 115 yaralı, 31 Mart 2019 tarihinde https://www.ntv.com.tr/2019-yerel-secim/secim-bilancosu-6-olu115-yarali,flYOLcGwVEyyHT_aE7EbMg adresinden alınmıştır.
- [270]. Oktay, T. (2008). *Belediyelerin tarihsel gelişimi, Türkiye’de yerel yönetimler*. Nobel: Ankara.
- [271]. OGM (2020). 5 Temmuz 2020 tarihinde <https://www.ogm.gov.tr/Sayfalar/Ormanlarimiz/Illere-Gore-Orman-Varligi.aspx> adresinden alınmıştır.
- [272]. Ortaylı, İ. (2000). *Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahalli İdareleri (1840-1880)*, Türk Tarih Kurumu: Ankara.
- [273]. Ozankaya, Ö. (1994). *Toplumbilim*, İstanbul: Cem.
- [274]. Önder, Ö. (2009). *Türkiye’de sivil bürokratik elitlerin dönüşümü (1960-1980)*. Yayınlanmamış doktora tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- [275]. Özbay, F. (2015). *Dünden bugüne aile kent ve nüfus*. İstanbul: İletişim.
- [276]. Özdemir, K. (2004, Mayıs). *Türkiye’de kırsal sanayinin kentlere olan göçler üzerine etkisi*. Kentsel Ekonomik Araştırmalar Sempozyumunda sunulan bildiri, Pamukkale Üniversitesi, Denizli.
- [277]. Özden, M. (2014). *İktisadi büyüme ve kalkınma olgusunda dış ticaretin yeri ve önemi: Türkiye örneği*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Namık Kemal Üniversitesi, Tekirdağ.
- [278]. Özenç, A. (2006). *Şerif Mardin’e göre modernleşme ve din*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- [279]. Özer, N. B. (2017). Uluslararası kuruluşların sürdürülebilir kalkınma politikaları. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8,2, 120-149.
- [280]. Özensel, E. (2018). *Kır sosyolojisi Türkiye’de kırsal yapıların dönüşümü*, Konya: Çizgi.
- [281]. Özgen, O. ve Ufuk, H. (2001). *Kırsal kesimde kadın eğitimi*. Ankara: Peker
- [282]. Özgür, E. M. (2010). *Bölgesel kalkınma*, AÜ DTCF Coğrafya bölümü ders notları, 1-90.
- [283]. Özhancı, E., ve Aklıbaşında, M. (2017). Kentsel peyzaj içinde mezarlıklar ve peyzaj mimarlığı açısından incelenmesi: Nevşehir örneği, *Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 48,2, 113-124.
- [284]. Özkan, E. (2007). *Türkiye’de kırsal kalkınma politikaları ve kırsal turizm*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- [285]. Özkuk, G. (2014). *Türk romanında mahalle algısı (Ahmet Mithat Efendi, Hüseyin Rahmi Gürpınar ve Halide Edip Adıvar)*. Yayınlanmamış doktora tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- [286]. Öztürk A. (2012). Schumpeter, Sartori ve Dahl özelinde demokratik elit teorileri perspektifi üzerine düşünceler, *Düşünen Siyaset Düşünce Dergisi*, 28, 135-158.
- [287]. Öztürk, T., ve Mengüloğlu, M. (2008). Sürdürülebilir kırsal kalkınmada fiziksel kırsal alan planlaması, *OMÜ Ziraat Fakültesi Dergisi*, 23, 3, 209-215.
- [288]. Öztürk, N. (2005). *Kalkınma kuramlarına eleştirel bir yaklaşım*. Ankara: Roma.

- [289]. Palabıyık, H., ve Atak, Ş. (2001). *Türkiye’de mahalle yönetimi AB bütünleşme sürecinde Türkiye’de yerel yönetimler*. Alfa: İstanbul.
- [290]. Parasız, İ. (2003). *İktisadi büyüme teorileri*, Ezgi: Bursa.
- [291]. Pareto, V. (2005). *Seçkinlerin yükselişi ve düşüşü kurumsal bir sosyoloji uygulaması*. (Çev. M. Z. Doğan). Ankara: Doğu Batı.
- [292]. Platon, (2002), *Devlet*. (Çev. S. Eyüboğlu). İstanbul: Türkiye İş Bankası.
- [293]. Polat, Z. (2017). Doğanın mirası: Anıt ağaçlar, *Türk Tarım – Gıda Bilim ve Teknoloji Dergisi*, 5, 8, 908-916.
- [294]. Rostow, W.W. (1970). *İktisadi gelişmenin merhaleleri*. (Çev. E. Güngör). İstanbul: Milli Eğitim
- [295]. Sala, B. (2009). *Türkiye’de seçkin sınıflar ve siyasal yapı*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- [296]. *Santamaria F.* (t.y.). 12 Mart 2019 tarihinde <http://www.hypergeo.eu/spip.php?article530> adresinden alınmıştır.
- [297]. Sarı, C., ve Koçak, İ. (2005). Antalya yöresinin inşaat mühendisliği kongresi. A. Koçak (Ed.). *Antalya Kent Planında Mezarlıkların Yeri ve Sorunları*, içinde (ss.559-570). Antalya: Retma.
- [298]. Sarıbay, A.Y. (1996). *Siyaset sosyolojisi*. Bursa: Uludağ Üniversitesi.
- [299]. Sarıca, İ. (2001). Türkiye’de bölgesel gelişme politikaları ve projeleri, *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi*,1,154-204.
- [300]. Sarıkaya, D. (2018). *Sencer Divitçioğlu ve Asya tipi üretim tarzı*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Hitit Üniversitesi, Çorum.
- [301]. *Sayıstay* (t.y.). 17 Nisan 2019 tarihinde <https://sayistay.gov.tr/tr/kararlar/tkk/?krr=18324> adresinden alınmıştır.
- [302]. Sesli, M., ve Demir, Ş. (2010). Türk siyasi elitlerinin toplumsal kökeni (1920-1950). *Akademik Bakış Dergisi*, 21, 1-30.
- [303]. Sevinç, H. (2011). Bölgesel Kalkınma Sorunsalı: Türkiye’de Uygulanan Bölgesel Kalkınma Programı, *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 6,2, 35-54.
- [304]. Sevim, N. (2009). *Medeniyetimizde toplumsal dayanışma ve sadaka taşları*. İstanbul: Kitap Dostu.
- [305]. Sevindirici, İ. (1997). *Geri kalmışlığın nedenleri ve Türkiye*, İstanbul: Ayyıldız.
- [306]. Sonay, N. (2006). *Tek parti döneminde kadın milletvekillerinin seçimi (1923-2946)*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- [307]. Songür, N. (2008). Belediyelerin stratejik planlama sürecindeki gereklilikleri yerine getirme durumları üzerine bir araştırma, *Çağdaş Yerel Yönetimler*, 17, 63-86.
- [308]. Sülün, M. (2004). *İl özel idareleri ve toplum kalkınması*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- [309]. Şahin, D. (2018). *Ulus ötesi şirketler ve dünya sistemindeki yeri*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Trakya Üniversitesi, Edirne.

- [310]. Şahin, D., ve Durmuş, S. (2020). *Kırsal kalkınmada yeni eğilimler*, Bursa: Ekin.
- [311]. Şahin, H. (2015). *Yaşlılık algısı ve yaşlılara sunulan kurumsal hizmetler farkındalığı üzerine bir inceleme: Erzurum ili örneğinde*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- [312]. Şahin, M., ve Işık, E. (2011). Osmanlı'dan cumhuriyete mahalle yönetimi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 30, 221-230.
- [313]. Şahin, Y. (2005). *Türkiye'de siyasal elitizm ve politik cemaat olarak Mülkiyeliler*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya.
- [314]. Şener, T. (2019). *Sürdürülebilir kırsal kalkınma politikaları: Türkiye örneği*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Trakya Üniversitesi, Edirne.
- [315]. Tan, S. (2009). Tarım reformu uygulama projesi kapsamında kırsal kalkınma projeleri: çanakkale ili köy bazlı katılımcı yatırım programı örneği, *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 4, 2, 51-62.
- [316]. Tanpınar, A. H. (2011). *Beş şehir*, Dergah: İstanbul.
- [317]. Tarım ve Orman Bakanlığı 12 Şubat 2020 tarihinde <https://www.tarimorman.gov.tr/Konular/Projeler-Ve-Kredilendirme/Projeler> adresinden alınmıştır.
- [318]. Tarım ve Orman Bakanlığı 17 Eylül 2021 tarihinde <https://www.tarimorman.gov.tr/Haber/4207/3-Tarim-Orman-Surasi-Sonuc-Bildirgesi> adresinden alınmıştır.
- [319]. Taş, B. (2016, Ekim). Türkiye'de coğrafi bakış açısıyla köy kavramı. TÜCAUM Uluslararası Coğrafya Kongresinde sunulan bildiri, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- [320]. Taşcıoğlu, Y. (2011). *Kırsal kalkınma yatırımlarının desteklenmesi programının sosyal ve ekonomik yönden değerlendirilmesi: Batı Akdeniz bölgesi örneği*. Yayınlanmamış doktora tezi, Akdeniz Üniversitesi, Antalya.
- [321]. Taşkın, D. (2013). *Yerel kalkınmada yerel yönetimlerin rolü: Kayseri örneği*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Erciyes Üniversitesi, Kayseri.
- [322]. Taştekin, A. (2007). *Avrupa Birliği'nde bölgeselleşme politikaları ve Türkiye'de bölgesel stratejiler*. Yayınlanmamış doktora tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- [323]. Tekeli, İ., ve İlkin, S. (1974). *Savaş sonrası ortamında 1947 Türkiye iktisadi kalkınma planı*, Ankara: ODTÜ.
- [324]. Tekelioğlu, Y. (2010). Toprak reformu ve Türkiye uygulamaları. *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi*, 19, 43-80.
- [325]. Tercan, B. (2019). Kırsal kalkınmada bir fırsat olarak afet sonrası planlama ve yeniden yerleştirme uygulamaları: Karaköy köyü örneği. A. Mengi ve D. İşçioğlu (Eds.). *Kırsal Kalkınma ve Kooperatifçilik* içinde (ss. 519-554). Ankara: Ankara Üniversitesi.
- [326]. Tezel, A. (2010). *Az gelişmiş ülkelerde kalkınmayı etkileyen faktörler ve eğitimin kalkınma üzerindeki etkileri*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- [327]. TDK Sözcük Tarama (t.y.). 4 Ocak 2019 tarihinde http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5c2f25f935e564.12259471 adresinden alınmıştır.

- [328]. TDK Sözcük Tarama (t.y.). 5 Şubat 2019 tarihinde http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5c5a6ed6301ab6.10748381 adresinden alınmıştır.
- [329]. TDK Sözcük Tarama (t.y.). 7 Şubat 2019 tarihinde http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&kelime=topyek%C3%BBn&uid=52135&guid=TDK.GTS.5c5be31c391427.81955635 adresinden alınmıştır.
- [330]. TDK Sözcük Tarama (t.y.). 29 Ağustos 2018 tarihinde http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5b867ec9154363.31137956 adresinden alınmıştır.
- [331]. TDK Sözcük Tarama (t.y.). 29 Ağustos 2018 tarihinde http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5b867ece1c3433.37051220 adresinden alınmıştır.
- [332]. TDK Sözcük Tarama (t.y.). 14 Mart 2018 tarihinde http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5ab23a5bf0f845.20466914 adresinden alınmıştır.
- [333]. TDK Sözcük Tarama (t.y.). 14 Mart 2018 tarihinde http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5ab23a621246a8.52790174 adresinden alınmıştır.
- [334]. TDK Sözcük Tarama (t.y.). 29 Ağustos 2018 tarihinde http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5b867ec9154363.31137956 adresinden alınmıştır. "Muhtarlığı bu kadar cazip hale getiren ne"
- [335]. Toksöz, F. (2014). *Demokratik bir yerel yönetim mümkün mü?* İstanbul: Friedrich-Ebert-Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği.
- [336]. Topal, A. K. (2004). Kavramsal olarak kent nedir ve Türkiye’de kent neresidir? *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6,1, 276-294.
- [337]. Topaloğlu, E. Ö., ve Topaloğlu, M. (2017). Türkiye’de kadın girişimci kooperatifleri: Bacıyan-ı Meram örneği, *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi*, 52, 203-218.
- [338]. Torun, E. (2012, Eylül). *Kırsal Kalkınmanın Sağlanabilmesi İçin Köy-Kent Arasındaki Farklılıkların Minimize Edilmesi*. 10. Ulusal Tarım Ekonomisi Kongresinde sunulan bildiri, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- [339]. Touraine, A. (1997). *Demokrasi nedir?*. (Çev. O. Kunal). İstanbul: Yapı Kredi.
- [340]. Tunalı, H. N., ve Yılmaz, A. (2016). Büyüme, beşeri sermaye ve kalkınma ilişkisi: OECD ülkelerinin ekonometrik bir incelemesi, *MCBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 14, 4, 295-318.
- [341]. Tuncel, S. ve Yalçın, C. (2017). Doğu Anadolu Bölgesi’nde uygulanmakta olan kırsal kalkınma programlarının bölge hayvancılığı açısından değerlendirilmesi. *Veteriner Hekim Derneği Dergisi*, 82,2, 33-38.
- [342]. Tunç, H. (2017). Ekonomik kalkınma sürecinde iktisadi birleşmelerin rolü: Bir alan araştırması. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 4(2), 20-27.
- [343]. Turhan, M. (2000). *Siyasal elitler*, Ankara: Gündoğan.
- [344]. Turhan, M. S. (2005). *Avrupa Birliği üyeliği yolunda Türkiye kırsal kalkınma tedbirleri uygulama süreci*, Yayınlanmamış uzmanlık tezi, Tarım ve Köy işleri Bakanlığı, Ankara.

- [345]. Türker, M. (2010). Dünya’da ve ülkemizde toprak ve tarım reformu uygulamaları. *Üçüncü Sektör Kooperatifçilik*, 45, 3, 38-57.
- [346]. Türkdoğan, O. (1998). *Etnik sosyoloji*, İstanbul: Timaş.
- [347]. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı (t.y.). Konuşmalar, <https://www.tccb.gov.tr/receptayyip Erdogan/konusmalar/> 1 Temmuz 2019 tarihinde adresinden alınmıştır.
- [348]. TPMK (2020). 20 Aralık 2020 tarihinde <https://www.ci.gov.tr/sayfa/avrupa-birli%C4%9Finde-co%C4%9Fraf-i-%C5%9Faret> adresinden alınmıştır.
- [349]. Tütengil, C.O. (1983). *100 soruda kırsal Türkiye’nin yapısı ve sorunları*, İstanbul: Gerçek.
- [350]. Tüylüoğlu, Ş. ve Çeştepe, H. (2004). Kalkınma teorilerinin temelleri ve gelişimi. S. Taban ve M. Kar (Ed.). *Kalkınma Ekonomisi Seçme Konular* içinde (ss. 27-69). Bursa: Ekin.
- [351]. Unakıtan, G., Başaran B. (2018). Genç çiftçi projesinin başarısı için bir öneri: Genç çiftçi kooperatifleri, *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*, 4, 2, 149-157.
- [352]. UNDP (2020). 20 Ocak 2021 tarihinde <https://www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home/sustainable-development-goals.html> adresinden alınmıştır.
- [353]. Urhan, V. F. (2008). Türkiye’de yerel yönetimlerin yeniden yapılandırılması. *Sayıştay Dergisi*, 70, 85-102.
- [354]. Uzdu, H. (2006). *Şerif Mardin’de Osmanlı modernleşmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Afyon Kocatepe Üniversitesi, Afyonkarahisar.
- [355]. Ülken, H. Z. (1969). *Sosyoloji Sözlüğü*, (1.bs., C.1). İstanbul: Milli Eğitim.
- [356]. Ünal, B.A. (2016). Oy verme davranışı modelleri, *ODU Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 95-119.
- [357]. Ünal, F. (2012). Türkiye’de yerel yönetimlerde karar verme ve karar verme sürecinde yer alan faktörlerin analizi, *SDÜ İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 17,3,259-282.
- [358]. Ünal, T. (1976). *Tarım kentleri*, Konya: Milli Ülkü.
- [359]. Weber, M. (2011). Toplumsal ve ekonomik örgütlenme kuramı (Çev. Ö. Ozankaya). İstanbul: Cem Büyümenin ekonomi politiği (Çev. E. Günce). İstanbul: May Yayınları (Özgün çalışma 1957).
- [360]. Yarma, Z. (2006). *Avrupa ülkelerindeki Türk kökenli milletvekillerinin siyasal kimlik ve elit oluşumu: Almanya örneği*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Kocaeli Üniversitesi, Kocaeli.
- [361]. Yavilioğlu, C. (2002). Geri kalmışlık olgusu ve ekonomistik kalkınma teorileri (eleştirel bir yaklaşım, *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 3, 2, 49-70.
- [362]. Yavilioğlu, C. (2001). Ekonomik kalkınma ve motivasyon arasındaki ilişki, *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 2,2, 109-130.
- [363]. Yavuz, G. G., Miran, B., Gürer, B. B., Yüksel, N. Y., ve Demir, A. (2016). Buğday, dane mısır ve çeltik üretiminde fark ödemesi desteklerinin etkisi, TEPGE: Ankara.
- [364]. Yayla, A. (2002). *Liberalizm*, Ankara: Liberte.

- [365]. Yayla, A. (2001). *Demokrasiyi koruma kılavuzu*, Ankara: Liberte.
- [366]. Yenigül, S. B. (2017). Kırsal kalkınma politikalarında yeni yaklaşımlar ve bu yaklaşımların Türkiye'nin kırsal kalkınma politikalarına etkisi, *TMMOB Şehir Plancıları Odası Planlama Dergisi*, 27, 1,16-25.
- [367]. Yenilmez, M. (2007). *Türkiye'de mühendisler ve siyaset*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- [368]. Yeşilbaş, M. (2011). Kırsal kalkınma politikalarının gelişim çizgisi ve planlı dönemde kırsal kalkınma yaklaşımları, *Türk İdare Dergisi*, 470, 153-176.
- [369]. Yeşilbaş, M. (2009). *Köylere hizmet götürme birlikleri ve KÖYDES projesi üzerine bir araştırma. Türkiye'de mühendisler ve siyaset*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Türkiye Ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü, Ankara.
- [370]. Yetkin, O. (2019). Yerel Kamu Hizmetleri Bağlamında 6360 Sayılı Yasanın Değerlendirilmesi: Marmaris Belediyesi Örneği, *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 2,1,158-191.
- [371]. Yıldırım, K. (2017). *Türkiye'de siyasi partiler ve lider değişiminin yansımaları üzerine bir inceleme: CHP örneği*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon.
- [372]. Yıldırım, M., ve Örnek, İ. (2009). *Walt Whitman Rostow'un Kalkınma Aşamaları Yaklaşımına Göre Gaziantep Ekonomisinin İncelenmesi*, Ankara: Türkiye Ekonomi Kurumu.
- [373]. Yıldırım, S. (2019). 1947 seçimleri ve Arslanköy olayı, *Toplumsal Tarih Dergisi*. 303, 72-76.
- [374]. Yıldız, N. ve Yıldız, E. (2012). Mübadele meselesi ve cumhuriyet dönemi tarımsal kalkınma politikası, *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14,1, 349-370.
- [375]. Yılık, M. (2011). *Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Uyumunu Açısından Kırsal Kalkınma Bileşeninin Önemi ve Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu'nun Rolü*. Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Karaman.
- [376]. Yılmaz, H. ve Erkan, V. (2014). Belediyelerde stratejik planlama: Yaşanan deneyimin belirleyiciliğinde önümüzdeki döneme ilişkin öneriler, *Türkiye Belediyeler Birliği Dergisi*, 58-69.
- [377]. Yılmaz, H. (2016). 1923 yılı mizah basınında kadınların seçme-seçilme hakkı ve kadınlar halk fırkası. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 59, 263-296.
- [378]. Yılmaz, H., Demircan, V. ve Dernek, Z. (2008). Türkiye tarımında doğrudan gelir desteği uygulamaları (Isparta ili üreticileri açısından bir değerlendirme). *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 9, 2, 248-265.
- [379]. Yılmaz, M. (2002). *İnsani kalkınma politikaları ve Türkiye üzerine bir deneme*. Yayımlanmamış doktora tezi, Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın.
- [380]. Yönden, İ. (2006). Toplum kalkınması bağlamında il özel idareleri. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- [381]. Yüksel, C. (2013). *Yapısalcı iktisat ve mali uyum*. Yayımlanmamış doktora tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- [382]. Zengin, E., Başkurt, M. ve Es, M. (2014). Yerel yönetimler ve yerel kalkınma. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3, 2, 95-124.

- [383]. 2972 Sayılı Mahalli İdareler ile Mahalle Muhtarlıkları ve İhtiyar Heyetleri Seçimi Hakkında Kanun, Resmî Gazete Tarih: 18.01.1984, Sayı: 18285
- [384]. 4541 Sayılı Şehir ve Kasabalarda Mahalle Muhtar ve İhtiyar Heyetleri Teşkiline Dair Kanun, Resmi Gazete Tarih: 15. 4. 1944, Sayı: 5682
- [385]. 5216 Sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu, Resmî Gazete Tarih: 23.07.2004, Sayı: 25531
- [386]. 5393 Sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu, Resmi Gazete Tarih:13. 07. 2005, Sayı: 25874
- [387]. 6360 Sayılı On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, Resmi Gazete Tarihi: 06.12.2012, Sayı: 28489.
- [388]. 6447 sayılı On Üç İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun, Resmî Gazete Tarih: 14.03.2013, Sayı: 28595.
- [389]. 5393 Sayılı Belediye Kanunu, Resmi Gazete Tarih: Tarih: 13.7.2005, Sayı: 25874.
- [390]. 5302 Sayılı İl Özel İdaresi Kanunu, Resmi Gazete Tarih. 04.03.2005, Sayı:25745.
- [391]. 5018 Sayılı Kamu Mali Kontrol Kanunu, Resmi Gazete Tarih. 24.12.2003 Sayı: 25326.
- [392]. DPT, Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ankara 1963
- [393]. DPT, İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ankara 1968
- [394]. DPT, Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ankara 1974
- [395]. DPT, Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ankara 1979
- [396]. DPT, Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ankara 1985
- [397]. DPT, Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ankara 1990
- [398]. DPT, Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ankara 1996
- [399]. DPT, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ankara 2001
- [400]. DPT, Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ankara 2006
- [401]. CSBB, Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ankara 2013
- [402]. CSBB, Onbirinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ankara 2019

EKLER**EK-1 ANKET****MUHTARLARIN SOSYOLOJİK PROFİLLERİ İLE KIRSAL KALKINMADA ROL VE İŞLEVLERİNİN SOSYOLOJİK TAHLİLİ: MERSİN ÖRNEĞİ**

Bu anket formu Mersin Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü öğretim üyesi **Prof. Dr. D. Ali ARSLAN** tarafından danışmanlığı yapılan **Muhtarların sosyolojik profilleri ile kırsal kalkınmada rol ve işlevlerinin sosyolojik tahlili: Mersin Örneği** konulu doktora çalışması için hazırlanmıştır. Çalışmada bilimsel ahlak ilkelerinin tamamına hassasiyetle uyulacaktır. Araştırmada bütün bilgiler genel başlıklar altında incelenecek, kesinlikle isim anılmayacaktır. Ne amaçla olursa olsun hiçbir kişisel bilgi, hiçbir kişi, kurum ya da kuruluşa verilmeyecektir. Konuya ve sorunlarınıza gösterdiğiniz ilgi ve verdiğiniz samimi yanıtlardan dolayı çok teşekkür ederiz.

Ahmet ÇAĞRICI

Cinsiyet	Yaş	Eğitim Durumu	Medeni Hali	Evlilik Yaşı	Çocuk Sayısı	Muhtarlıkta Kaçınıcı Dönem	Mahallenizin kışın nüfusu tahmini ne kadar?	Mahallenizin yazın nüfusu tahmini ne kadar?

- 1) Kaç yıldır bu mahallede oturuyorsunuz?.....Yıl
- 2) Muhtar seçilmeden önceki mesleğiniz nedir?
( ) 1. İşçi ( ) 2. Esnaf ( ) 3. Çiftçi ( ) 4. Tüccar. ( ) 5. Emekli ( ) 6. Diğer .....
- 3) Ailenizde sizden önce muhtarlık yapan var mı? ( ) 1. Evet ( ) 2. Hayır
- 4) Ortalama toplam aylık geliriniz nedir?
1.( ) 2001- 3000 2.( ) 3001-4000 3.( ) 4001-5000 5.( ) 5001-6000 6.( ) 6001-7000 7.( ) 8000 üstü
- 5) Eşinizin mesleği nedir? ( ) 1. Ev hanımı ( ) 2. İşçi ( ) 3. Memur ( ) 4. Çiftçi ( ) 5. Emekli ( ) 6. Diğer...
- 6) Şahsınıza ait tarla bağ bahçe var mı? Varsa kaç dönüm? ( ) 1. Var .....dönüm ( ) 2. Yok
- 7) Muhtarlık dışında geçimizi hangi işleri yaparak sağlıyorsunuz?
( ) 1. Çiftçilik ( ) 2. Hayvancılıkla (Etini, sütünü, yavrusunu satarak) ( ) 4. Emekli maaşı ile ( ) 5. Tüccarlık (Hayvan, tahıl, vs. alım satımı ile) ( ) 6. Şehirdeki mülkümün (ev, dükkân...) kirası ile ( ) 7. Esnaflık yapıyorum ( ) 8. Diğer.....
- 8) Muhtar seçilmeden önce sosyal güvenceniz var mıydı? ( ) 1. Evet ( ) 2. Hayır
- 9) Gelecek dönem muhtar adayı olmayı düşünüyor musunuz? ( ) 1. Evet ( ) 2. Hayır ( ) 3. Kararsızım
- 10) Muhtarlığı bir basamak olarak görüp belediye meclis üyeliği veya belediye başkanlığı için aday olmak ister misiniz? ( ) 1. Evet ( ) 2. Hayır
- 11) İlçe Belediyesi Meclis toplantılarına sizi davet ediyor mu? ( ) 1. Evet ( ) 2. Hayır Siz katılıyor musunuz?
( ) 1. Evet ( ) 2. Hayır ( ) 3. Davet etseler katılırım
- 12) Mahallenizde muhtar seçilmede önemli olan faktörler sizce nedir (lütfen önem sırasına göre sayı vererek ilk 3'ünü yazınız)?
( ) 1. Saygı duyulan bir kişi olmak ( ) 2. Varlıklı-zengin olmak ( ) 3. Siyasi çevresi olmak ( ) 4. Girişken olmak ( ) 5. Mahallenin sorunlarını çözeceğine inanılması ( ) 6. Eğitim durumu ( ) 7. Köklü bir aileden gelmek ( ) 8. Siyaset bilgisinin olması ( ) 9. Başka .....
- 13) Sizce Türkiye, Avrupa Birliği'ne üye olmalı mı? ( ) 1. Evet ( ) 2. Hayır
- 14) Muhtarlık Bilgi Sisteminin kullanımından ne derece memnunsunuz?
( ) 1. Muhtarlık Bilgi Sisteminin kullanmıyorum ( ) 2. Çok memnunum ( ) 3. Memnunum ( ) 4. Kararsızım ( ) 5. Memnun değilim ( ) 6. Hiç memnun değilim
- 15) Muhtarlık binalarının su ve elektrik giderlerini sizce kim ödemelidir?
( ) 1. Muhtarlık binası yok ( ) 2. İlçe belediyesi ( ) 3. Kaymakamlık ( ) 4. Büyükşehir belediyesi ( ) 5. Muhtar ( ) 6. Diğer.....
- 16) Sizce ilçe belediyesinin hizmet götürme sürecinde muhtarlarla diyalogları ve oy oranları ile ilgili bir ayrımcılık sizce söz konusu mudur? (....)1. Evet (....) 2. Hayır (....) 3. Kısmen
- 17) Valilik veya kaymakamlık himayelerinde kurum amirleri ve muhtarlar toplantısı yapılmasından ne derece memnunsunuz?
( ) 1. Çok memnunum ( ) 2. Memnunum ( ) 3. Kararsızım ( ) 4. Memnun değilim ( ) 5. Hiç memnun değilim
- 18) 10-15 yıl öncesi ile günümüzdeki durumu karşılaştırdığımızda, muhtarın durumu ile ilgili olarak aşağıdaki değerlendirmelerden hangisine katılırsınız?
( ) 1. Eskiden daha itibarlıydı ( ) 2. Şimdi daha itibarlı ( ) 3. Eski ile şimdiki durum arasında bir fark yok
- 19) Muhtarlıkta sizi en çok meşgul eden işler nedir (lütfen önem sırasına göre yazınız)?
( ) 1. Elektrik ( ) 2. Asfalt-parke taşı talepleri ( ) 3. Kanalizasyon ( ) 4. Su ( ) 5. Ayni ve nakdi yardımlar ( ) 6. Güvenlik ( ) 7. Eğitim ( ) 8. Suriyeliler ( ) 9. Park, yeşil alan talepleri ( ) 10. Resmi evrak işleri ( ) 11. Diğer.....

- 20) Devlet desteklemeleri, hibe mekanizmaları hakkında bilgi sahibi misiniz?**
( ) 1.Yeterince bilgim var ( ) 2.Bilgim var ( ) 3.Kararsızım ( ) 4.Bilgim yok ( ) 5.Hiç bilgim yok
- 21) 6360 sayılı yasa ile mahalleye dönüştürülen köyünüzün tekrar köy olmasını ister misiniz?**
( ) 1. Evet ( ) 2. Hayır
- 22) Mahallenizde sosyal kültürel sanatsal etkinlikler (sinema, tiyatro, konser vs.) olmasını ister misiniz?** ( )
( ) 1. Evet ( ) 2. Hayır
- 23) Görüşmelerde bulunduğunuz kurumlardaki sorumlular ilettiğiniz problemlere çözüm üretiyorlar mı?**
( ) 1. Evet ( ) 2. Hayır ( ) 3. Kısmen
- 24) Mahallenizde Meslek edindirme kursları açılmasını ister misiniz?**
( ) 1. Hayır ( ) 2. Evet → Hangi alanda meslek edindirme kurslarının açılmasını istersiniz?.....
- 25) Mahallenizdeki komşuluk ilişkileri, yardımlaşma ve dayanışma konularında ne derece memnunsunuz?**
( ) 1. Çok memnunum ( ) 2. Memnunum ( ) 3. Kararsızım ( ) 4. Memnun değilim ( ) 5. Hiç memnun değilim
- 26) Genel olarak değerlendirdiğinizde mahalleniz nasıl bir mahalledir?**
( ) 1. Çok zengin ( ) 2. Zengin ( ) 3. Orta halli ( ) 4. Fakir ( ) 5. Çok fakir
- 27) Muhtar olarak yaptığınız işle size verilen muhtar aylığı yeterli midir?**
( ) 1. Çok yeterli ( ) 2. Yeterli ( ) 3. Kararsızım ( ) 4. Yetersiz ( ) 5. Çok yetersiz
- 28) Görev yaptığınız mahalleyi nasıl tanımlarsınız?**
( ) 1. Orman köyü ( ) 2. Ova köyü ( ) 3. Orman bitişiği köyü ( ) 4. Sahil köyü ( ) 5. Diğer.....
- 29) Mahallenizde tarihi değeri olan gün yüzüne çıkarılmayı bekleyen herhangi bir eser var mı? (....)1. Evet (....) 2. Hayır Nedir?**
- 30) Mahallenizde anıtsal nitelikte yüz yaş üstünde ağaç var mı? (....)1. Evet (....) 2.Hayır**
- 31) Mahallenizin içme suyu sorunu var mı? ( ) 1. Evet ( ) 2. Hayır**
- 32) Mahallenizde küçük ölçekli sulama göleti var mı? (....)1. Var (....) 2. Yok Yoksa ihtiyaç var mı? (.....)1. Var (....) 2. Yok**
- 33) Mahallenizden ilçe merkezine ulaşımında vatandaşlar en çok neyi tercih etmektedir?**
( ) 1. Belediye otobüsü ( ) 2. Köy minibüsü ( ) 3. Şahsi araç ( ) 4. Başka.....
- 34) Mahallenizdeki yol ıslah ve genişletme çalışmalarından memnun musunuz?**
( ) 1. Çok memnunum ( ) 2. Memnunum ( ) 3. Kararsızım ( ) 4. Memnun değilim ( ) 5. Hiç memnun değilim
- 35) Mahallenize ulaşımında yeterince yol ve trafik levhaları var mı? ( )1. Evet ( ) 2. Hayır**
- 36) Mahallenizde yeterince çöp konteyneri var mı? ( )1. Evet ( ) 2. Hayır**
- 37) Mahallenize çöp kamyonu haftada kaç defa geliyor? ( ) 1. ( ) 2. ( ) 3. ( ) 4. ( ) 5. ( ) 6. ( ) 7. ( ) 15 günde bir defa ( ) Ayda bir defa**
- 38) İlçe belediyesince yapılan temizlik hizmetlerinden ne derece memnunsunuz?**
( ) 1. Çok memnunum ( ) 2. Memnunum ( ) 3. Kararsızım ( ) 4. Memnun değilim ( ) 5. Hiç memnun değilim
- 39) Belediye tarafından yürütülen mezarlık hizmetlerinden ne derece memnunsunuz?**
( ) 1. Çok memnunum ( ) 2. Memnunum ( ) 3. Kararsızım ( ) 4. Memnun değilim ( ) 5. Hiç memnun değilim
- 40) Büyükşehir belediyesince yürütülen cenaze hizmetlerinden ne derece memnunsunuz?**
( ) 1. Çok memnunum ( ) 2. Memnunum ( ) 3. Kararsızım ( ) 4. Memnun değilim ( ) 5. Hiç memnun değilim
- 41) Mahallenizde bulunan ibadethanelerin bakım, onarım ve temizliğinden memnun musunuz?**
( ) 1. Çok memnunum ( ) 2. Memnunum ( ) 3. Kararsızım ( ) 4. Memnun değilim ( ) 5. Hiç memnun değilim
- 42) Belediyenin mahallenizdeki sinekle ve haşerelerle mücadelesinden ne derece memnunsunuz?**
( ) 1. Çok memnunum ( ) 2. Memnunum ( ) 3. Kararsızım ( ) 4. Memnun değilim ( ) 5. Hiç memnun değilim
- 43) Mahallenizde spor yapılabilecek tesis veya toprak/çim/halı saha var mı? ( ) 1. Var ( ) 2. Yok**
- 44) Diğer mahallelilerle ortak bir etkinliğiniz oluyor mu? (....)1. Evet (....)2.Hayır Nedir?.....**
- 45) Mahallenizde aile sağlık merkezi/sağlık evi var mı? ( ) 1. Var ( ) 2. Yok Yoksa mahallenize doktor-hemşire haftada kaç defa geliyor? ( ) 1. ( ) 2. ( ) 3. ( ) 4. ( ) 5. ( ) 6. ( ) 7. ( ) 15 günde bir defa ( ) Ayda bir defa**
- 46) Mahallenizde Cadde ve sokak lambalarının aydınlatılması sorunu var mıdır? ( ) 1. Var ( ) 2. Yok ( ) 3. Kısmen**
- 47) Mahallenizde okul var mı? (....)1. Var (....)2. Yok ( ) 3. Öğrenciler taşınmalı eğitimle başka mahalleye gidiyorlar. Varsa okulun fiziki şartları nasıl? ( ) 1. Okul kullanılmıyor taşınmalı eğitim var ( ) 2. Çok iyi ( ) 3. İyi ( ) 4. Orta ( ) 5. Kötü ( ) 6. Çok kötü**
- 48) Mahallenizde internet altyapısı var mı? ( ) 1. Var ( ) 2. Yok**
- 49) Mahallenizdeki işsizlik var mı? ( ) 1. Var ( ) 2. Yok**
- 50) Mahallenizle ilgili gelişmeleri hangi sosyal medya hesaplarınızdan paylaşarak vatandaşları bilgilendiriyorsunuz?**
( ) 1. Facebook kullanıyorum ( ) 2. Instagram kullanıyorum ( ) 3. Twitter kullanıyorum ( ) 4. Toplu sms atıyorum ( ) 5. Mahallenin Whatsapp grubu var ( ) 6. Sosyal medya hesabım yok veya var paylaşmıyorum

- 51) Mahallenizde cep telefonları çekiyor mu? ( ) 1. Evet ( ) 2. Hayır ( ) 3. Kısmen
- 52) GSM operatörlerinin çekim gücünden ne derece memnunsunuz?
( ) 1. Çok memnunum ( ) 2. Memnunum ( ) 3. Kararsızım ( ) 4. Memnun değilim ( ) 5. Hiç memnun değilim
- 53) Mahallenizde aşağıdaki iş yerlerinden hangileri var? ( ) 1. Bakkal ( ) 2. Berber ( ) 3. Kahvehane ( ) 4. Demirci ( ) 5. Fırın ( ) 6. Lokanta ( ) 7. Mahallede iş yeri yok
- 54) Mahallenizin en önemli 3 sorunu hangileridir (lütfen önem sırasına göre yazınız)?
( ) 1. Mahalle yolunun bozuk olması ( ) 2. Meraların yetersiz ve kötü olması ( ) 3. Sağlık ocağı yokluğu
( ) 4. İçme suyu sıkıntısı ( ) 5. Sulama suyunun olmaması veya eksikliği ( ) 6. Çalışmak için yeterli iş imkânının yokluğu ( ) 7. Elektrik sorunları ( ) 8. Tarım-hayvancılık alanında bilgi ve rehberlik eksikliği ( ) 9. Bürokratların sorunlara ilgisizliği ( ) 10. Diğer .....
- 55) Mahallenizdeki insanlar yumurta, yoğurt, et balık, tavuk, turşu, konserve, salça, pekmez, reçel vs. gibi kışlık veya günlük gıdaları çoğunlukla kendileri mi yapmakta hazır mı almaktadırlar?
( ) 1. Kendileri yapmaktadırlar ( ) 2. Dışarıdan satın almaktadırlar
- 56) Bağlı bulunduğunuz belediye stratejik plan oluştururken sizin görüşlerinize başvuruyor mu? (....)1. Evet (....)2. Hayır (....)3. Kısmen
- 57) Mahallenizde ne kadar yoğunlukta suç olayları (hırsızlık, kavga, cinayet, vs.) gözlemlenmektedir?
( ) 1. Yok ( ) 2. Hemen her gün ( ) 3. Haftada bir-iki ( ) 4. Ayda bir ( ) 5. Yılda bir iki olay
- 58) Mahallenizde kütüphane var mı? ( ) 1. Var ( ) 2. Yok Yoksa olmasını ister misiniz? ( ) 1. Evet ( ) 2. Hayır
- 59) Tarımsal üretim ile ilgili il/ilçe tarım ve orman müdürlüklerince mahallelilere yeterince bilgi verilmekte midir? ( ) 1. Evet ( ) 2. Hayır ( ) 3. Kısmen
- 60) Mahallenizde âtıl (ekilip biçilmeyen) tarım arazisi var mı? ( ) 1. Hayır ( ) 2. Evet ise sizce âtıl kalma sebepleri nelerdir? ( ) 1. Üretim gider kalemlerinin pahalı olması ( ) 2. Miras hukukundan kaynaklı küçük parçalı ve(ya) Hisseli tarım arazilerinin olması ( ) 3. Kırsaldan Göç ve yaşlanan kırsal nüfus ( ) 4. Güvenlik ( ) 5. Kan davaları ( ) 6. Komşular arasındaki sorunlar ( ) 7. Parsele ve sulama kanallarına doğrudan erişimin olmaması ( ) 8. Diğer.....
- 61) 10–15 yıl öncesi ile günümüzdeki durumu karşılaştırdığınızda, çiftçinin durumu ile ilgili olarak aşağıdaki değerlendirmelerden hangisine katılırsınız?
( ) 1. Eskiden daha kârlıydı ( ) 2. Şimdi daha kârlı ( ) 3. Eski ile şimdiki durum arasında bir fark yok
- 62) Çiftçilerin finans ihtiyacını gidermek için buldukları çözüm nedir?
( ) 1. Ziraat Bankasından kredi çekmek ( ) 2. Tarım Kredi Kooperatifinden kredi çekmek
( ) 3. Aracı/tüccardan borç almak ( ) 4. Diğer Bankalardan kredi çekmek ( ) 5. Diğer
- 63) Mahallenizde meyve ve sebzelerin değerlendirilmesi için paketleme tesisi ve(ya) soğuk hava deposuna ihtiyaç var mı? ( ) 1. Evet ( ) 2. Hayır
- 64) Mahallenizde yöreye özgü yetiştirilen bir ürün var mı? ( ) 1. Var ( ) 2. Yok Varsa Nedir?
- 65) Mahallenizde coğrafi işaret alabilecek ürün var mı? ( ) 1. Var ..... ( ) 2. Yok Varsa Nedir?
- 66) Tarım kooperatifi gibi, herhangi bir tarımsal birliğe/üretici örgütüne üye misiniz?
( ) 1. Evet ( ) 2. Hayır
- 67) Mahallenizde kalkınma kooperatifi kurulabilir mi? Siz üye olmak ister misiniz? (...)1. Evet (....)2. Hayır
- 68) Sizce Mersin’de yeterince tarımsal amaçlı kalkınma kooperatifi var mı? (....)1. Evet (....)2. Hayır
- 69) Kadın üretici kooperatifi kurulsa eşinizin, anne veya kız kardeşinizin üye olmasını ister misiniz? (....)1. Evet (....) 2. Hayır
- 70) Mahallenize turizm kapsamında yerli/yabancı turist gelmesini ister misiniz? (....)1. Evet (....)2. Hayır
- 71) Mahallenizde dışarıdan gelen kişilere arazi satışı olmaktadır mı? ( ) 1. Evet ( ) 2. Hayır
- 72) Mahallenizden olmayan birisinin mahallenizde bir yatırım (soğuk hava deposu, süt çiftliği, sera, otel vs.) yapmasını ister misiniz? (....)1. Evet (....) 2. Hayır
- 73) Sizce tarımda üreticiler devletten ne bekliyor? Önem sırasına göre numaralandırınız
( ) 1. Doğru, zamanında ve yüksek destekleme alımı ( ) 2. Kooperatif kurulması ve desteklenmesi
( ) 3. Fiyat istikrarının sağlanması ( ) 4. Tüccara karşı koyma ( ) 5. Uygun kredi ve ödeme koşulu
( ) 6. Girdilerin düşürülmesi ( ) 7. Ürünün tanıtımının yapılması ( ) 8. Arzın planlanması
( ) 9. Hal kanununda üretici lehine değişiklik ( ) 10. Diğer...
- 74) Sizce mahallenizin kalkınması kooperatifleşme ile mi yoksa aile çiftçiliğinin güçlendirilmesi ile mi sağlanır?
( ) 1. Kooperatifleşme ile ( ) 2. Aile çiftçiliğinin özendirilmesiyle ( ) 3. Her ikisiyle ( ) 4. Hiç biriyle
- 75) Yeterli bütçeniz olsa mahallenize ilk ne alırsınız veya ne yaparsınız?
- 76) Yirmi yıl sonra mahallenizi bekleyen en büyük tehdit sizce nedir?

EK-2 ETİK KURULU ONAY BELGESİ

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve Soyadı :
Doğum Tarihi :
E-mail :

Öğrenim Durumu :

Derece	Bölüm/Program	Üniversite	Yıl
Lisans			
Lisans			
Yüksek Lisans			
Doktora			

Görevler

Görev Ünvanı	Görev Yeri	Yıl
--------------	------------	-----

ESERLER:

Makaleler

- 1.Arslan, D. A., ve Çağrııcı, A., & Albayrak, M. (2017). Sosyolojik açıdan Türk siyasal hayatında Demokrat Parti ve Adnan Menderes. *Journal of Human Sciences*, 14(1), 819-856.
- 2.Arslan, D. A., ve Çağrııcı, A. (2017). Elit teorisi perspektifinden Demokrat Parti milletvekillerinin sosyolojik analizi. *Journal of Human Sciences*, 14(1), 914-949.

Bildiriler

1. Arslan, D. A., ve Çağrııcı, A. (2020). "Sosyolojik boyutlarıyla, geçmişten günümüze Türkiye'nin siyasal ve toplumsal hayatında muhtar ve muhtarlık kurumu" IV. Uluslararası Mersin Sempozyumunda sunulan bildiri, Mersin Üniversitesi, 22-24 Ekim 2020, Erdemli-Mersin.
- 2.Arslan, D. A., ve Çağrııcı, A. (2019). "Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ve Bir Meslek Grubu Olarak Muhtarlar", III. Uluslararası Mersin Sempozyumunda sunulan bildiri, Mersin Üniversitesi, 31 Ekim- 2 Kasım 2019, Erdemli-Mersin.

- 3.Arslan, D. A., ve Çağrııcı, A. (2019). "2014 Yerel Seçimleri Temelinde Ak Parti Belediye Başkanlarının Sosyolojik Tahlili", II. Uluslararası Akdeniz Sempozyumunda sunulan bildiri, Mersin Üniversitesi, 23- 25 Mayıs 2019, Mersin.
- 4.Arslan, D. A.,ve Çağrııcı, A. (2019). "Kalkınmaya Klasik Bir Bakış: Dengeli ve Dengesiz Kalkınma Teorileri", II. Uluslararası Mersin Sempozyumunda sunulan bildiri, Mersin Üniversitesi, 23-25 Mayıs 2019, Mersin.
- 5.Arslan, D. A., Arslan, G., Albayrak, İ., ve Çağrııcı, A. (2018). "Kırsal Kalkınmada Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu (TKDK)'nın Rolü ve İşlevleri: Kahramanmaraş Örneği", I. Uluslararası Akdeniz Sempozyumunda sunulan bildiri, Mersin Üniversitesi, 1- 3 Kasım 2018, Mersin.
- 6.Arslan, D. A., Arslan, G., Albayrak, İ., ve Çağrııcı, A. (2018). "Kalkınma Sürecinde Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu (TKDK)'nın Yeri ve Önemi: Mersin Örneği", I. Uluslararası Mersin Sempozyumunda sunulan bildiri, Mersin Üniversitesi, 1- 3 Kasım 2018, Mersin.
- 7.Arslan, D. A., Çağrııcı, A., ve Arslan, G. (2018). "Geçmişten Günümüze Türk Siyasi Yapısı İçerisinde Muhtarlar ve Muhtarlık Kurumu", I. Uluslararası Mersin Sempozyumunda sunulan bildiri, Mersin Üniversitesi, 1- 3 Kasım 2018, Mersin.
- 8.Çağrııcı, A. (2018). "Geçmişten Geleceğe Yerel Seçim Sonuçları Temelinde Erdemli'nin Siyasi Yapısının Sosyolojik Tahlili", Uluslararası Erdemli Sempozyumunda sunulan bildiri, Mersin Üniversitesi, 19-21 Nisan 2018, Erdemli-Mersin.
- 9.Arslan, D. A., Çağlayandereli, M., ve Çağrııcı, A. (2017). "Dünden bugüne Sakarya'da göçün sosyolojik tahlili", Uluslararası Sakarya Sempozyumunda sunulan bildiri, Sakarya Üniversitesi, 23- 25 Kasım 2017, Sakarya.
- 10.Mazlum, A., Arslan, D. A., Çağlayandereli, M., ve Çağrııcı, A. (2017). "The Transformative Influence Of The Migration On The Political Attitudes And Behaviors Of The Individuals: Presidential System Mersin Case Study", Uluslararası Küreselleşme ve Uluslararası İlişkiler Sempozyumunda sunulan bildiri, 21-25 Ekim 2017, Gaziantep.
- 11.Arslan, D. A., Mazlum, A., Çağlayandereli, M., ve Çağrııcı, A. (2017). "The Relation Between Migration And Terror: The Case Study Of Mersin", Uluslararası Küreselleşme ve Uluslararası İlişkiler Sempozyumu, 21-25 Ekim 2017, Gaziantep.
- 12.Arslan, D. A., ve Çağrııcı, A. (2016). "Üniversite Gençliğinin Eş Tercihinde Etkili Olan Faktörlerin Sosyolojik Tahlili", Uluslararası Gençlik ve Ahlâk Sempozyumunda sunulan bildiri, Sinop Üniversitesi, 6- 8 Ekim 2016, Sinop.
- 13.Çağrııcı, A., Arslan, G., ve Yaman, A. (2016). "Esnaf ve Sanatkârların Bilişim Teknolojileri Kullanma Durumunun Sosyolojik İncelmesi: Mersin Örneği", V. Türkiye Lisansüstü Çalışmalar Kongresinde sunulan bildiri, İlmî Etüdler Derneği, Süleyman Demirel Üniversitesi, 12-15 Mayıs 2016, Isparta.

Kitap ve kitap bölümleri

1. Çağrııcı, A. ve Arslan, D.A. (2020). *Demokrat parti milletvekillerinin sosyolojik profilleri*, Mersin: Merak.
2. Çağrııcı, A. Arslan, D.A., ve Albayrak, M. (2020). *Türk siyasal hayatında Demokrat parti ve Adnan Menderes*, Mersin: Merak.
3. Çağrııcı, A., ve Arslan, D.A. (2019). 2014 yerel sonuçları neticesinde Ak Partili belediye başkanlarının sosyolojik tahlili. D.A. Arslan, G. Arslan, H. Çakır (Eds.). *Sağlık-Toplum-Bilim Akademik Araştırmalar* içinde (ss. 95-142). Çanakkale: Paradigma Akademi.
4. Arslan, D.A., Arslan, G., Albayrak, İ., Çağrııcı, A., ve Çakır, H. (2019). Kırsal kalkınmada Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu (TKDK)nun rolü ve işlevleri: Kahramanmaraş örneği. D.A. Arslan, G. Arslan, H. Çakır (Eds.). *Sağlık-Toplum-Bilim Akademik Araştırmalar* içinde (ss. 143-165). Çanakkale: Paradigma Akademi.
5. Albayrak, M., Arslan, D.A., ve Çağrııcı, A. (2017). Bir siyasi lider olarak Atatürk ve sistem olarak Kemalizm (Atatürkçülük). D.A. Arslan, (Ed.). *Dünyada ve Türkiye'de Siyasetin Sosyolojik Temelleri* içinde (ss. 673-720). Çanakkale: Paradigma Akademi.
6. Albayrak, M., Arslan, D.A., ve Çağrııcı, A. (2017). Türk siyasi tarihinde çok partili sisteme geçiş denemeleri: Cumhuriyet Halk Fırkası, Terakiperver Cumhuriyet Fırkası ve Serbest Cumhuriyet Fırkası arasındaki söylem farklılıkları. D.A. Arslan, (Ed.). *Dünyada ve Türkiye'de Siyasetin Sosyolojik Temelleri* içinde (ss. 721-762). Çanakkale: Paradigma Akademi.
7. Çağrııcı, A., Arslan, D.A., ve Albayrak, M., (2017). Türkiye'de çok partili siyasal hayata geçiş hazırlıkları, Demokrat Parti ve Adnan Menderes. D.A. Arslan, (Ed.). *Dünyada ve Türkiye'de Siyasetin Sosyolojik Temelleri* içinde (ss. 763-787). Çanakkale: Paradigma Akademi.
8. Çağrııcı, A., Arslan, D.A., ve Albayrak, M., (2017). Türkiye'de çok partili demokratik hayatın gelişimi ve Demokrat Parti. D.A. Arslan, (Ed.). *Dünyada ve Türkiye'de Siyasetin Sosyolojik Temelleri* içinde (ss. 789-844). Çanakkale: Paradigma Akademi.
9. Arslan, D.A., ve Çağrııcı, A., (2017). Demokrat Parti milletvekillerinin sosyolojik analizi. D.A. Arslan, (Ed.). *Dünyada ve Türkiye'de Siyasetin Sosyolojik Temelleri* içinde (ss. 882-950). Çanakkale: Paradigma Akademi.
10. Albayrak, M., Arslan, D.A., ve Çağrııcı, A. (2017). Türk kurtuluş savaşı ve devriminin Orta Doğu toplumları üzerindeki etkileri (1919-1960). D.A. Arslan, (Ed.). *Dünyada ve Türkiye'de Siyasetin Sosyolojik Temelleri* içinde (ss. 951-985). Çanakkale: Paradigma Akademi.